

INDIVIDUALNA PROCJENA OPTUŽENE ILI OSUMNJIČENE DJECE:

pregled dobre prakse u kontekstu
Direktive 2016/800 Europske unije

Urednica: Rūta Vaičiūnienė

Izdavač Žara, Ul. Akademijos 4, Vilnius, Litva LT-08412

www.zara.lt; info@zara.lt

Naslov **Individualna procjena optužene ili osumnjičene djece: pregled dobre prakse u kontekstu Direktive 2016/800 Europske unije**

Urednik Rūta Vaičiūnienė (Institut za pravo litavskog Centra za Društvene Znanosti)

Recenzenti Ivana Borić (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

Odetā Merfeldaitė (Fakultet humanističkih i društvenih znanosti, Sveučilište Mykolas Riomeris)

Tautvydas Žėkas (Ministarstvo pravosuđa Republike Litve)

NEFORMALNI PRIJEVOD: Sanja Badanjak

Knjiga u cjelini, kao i svako poglavlje zasebno, recenzirani su uz potpunu (trostruku) anonimnost recenzenata i autora.

Godina 2021.

ISBN 978-9986-34-370-7

Navedeni autori zadržavaju svoja autorska prava na vlastito djelo objavljeno u ovoj knjizi. Preslika je dozvoljena samo u nekomercijalne svrhe i uz točno navođenje izvora. Svaki od autora odgovoran je za vlastito poglavlje ili dio poglavlja te izdavač ne prihvaća pravnu odgovornost za bilo kakvu moguću uporabu vanjskog sadržaja ili povredu prava trećih strana.

Ova je knjiga objavljena kao dio projekta „Procedural safeguards of accused or suspected children: improving the implementation of the right to individual assessment” (IA-CHILD) No. 802059–JUST-JACC-AG-2017 financiranog od Europske unije. Dostupna je za preuzimanje na engleskom, litavskom, hrvatskom i grčkom jeziku, na web stranici projekta IA-CHILD: [//teise.org/en/liti-veikla/projektines-veiklos/ia-child/](http://teise.org/en/liti-veikla/projektines-veiklos/ia-child/)

Sadržaj ove knjige predstavlja stavove navedenih autora, koji također u potpunosti preuzimaju isključivu odgovornost za taj sadržaj. Europska komisija ne prihvaća nikakvu odgovornost za informacije iznesene u ovoj knjizi ni za njihovo daljnje korištenje.

Sadržaj

Predgovor	4
1. Postupovne zaštitne mjere i individualna procjena optužene ili osumnjičene djece u kaznenom postupku: Uvod.....	7
Rūta Vaičiūnienė i Jolanta Apolevič (Institut za pravo Litavskog centra za društvene znanosti)	7
2. Ususret učinkovitoj provedbi Direktive: pregled i preporuke za individualnu procjenu djeteta	23
Simonas Nikartas (Law Institute of Lithuanian Centre for Social Science)	23
3. Konceptualizacija forenzičke procjene maloljetnika: glavni koncepti, teorijski pristupi i rasprave.....	45
Rūta Vaičiūnienė, Vita Povilaitytė, Jolanta Apolevič (Institut za pravo pri Litavskom centru za društvene znanosti), Sabina Mandić (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu).....	45
4. Implementacija individualne procjene u Litvi	77
Simonas Nikartas, Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Apolevič	77
(Institut za pravo litavskog Centra za društvene znanosti)	77
5. Implementacija individualne procjene u Grčkoj.....	105
Angelika Pitsela, Georgios Nouskalis, Charalampos Karagiannidis, Anastasia Giagkou ..	105
(Sveučilište Aristotel u Solunu)	105
6. Implementacija pojedinačne procjene na Cipru.....	142
Christine Mavrou (“Hope For Children” CRC Policy Center).....	142
7. Implementacija individualne procjene u Hrvatskoj.....	154
Anja Mirosavljević, Sabina Mandić, Neven Ricijaš, Dora Dodig Hundrić.....	154
(Sveučilište u Zagrebu).....	154
8. Zaključne napomene	197
Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Apolevič (Institut za pravo litavskog Centra za društvene znanosti)	197

Predgovor

Svi znamo da su djeca i mladi budućnost naših društava i da trebamo učiniti sve što možemo kako bismo ih negovali i zaštitili dok se u potpunosti ne razviju. Ako dijete ili mlada osoba skrene s puta, moramo pronaći najbolji način da im pomognemo da se vrate na onaj pravi. Iz tog je razloga individualna procjena mladih u sukobu sa zakonom toliko važna. Želimo pronaći upravo onu strategiju koja ima najbolje izgleda da uspješno djeluje na tu mladu osobu. Uz to, individualna procjena (eng. *individual assessment*) nudi najbolji način uključivanja mlade osobe u izgradnju njegove/njezine vlastite budućnosti.

Veliko mi je zadovoljstvo, stoga, doprinijeti predgovoru ove knjige koja je bogata informacijama o individualnoj procjeni u četiri zemlje – Litvi, vodećem partneru u projektu, Hrvatskoj, Cipru i Grčkoj. Partneri u ovom projektu su Institut za pravo pri Litavskom centru za društvene znanosti (Litva), Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu (Hrvatska), Centar za javne politike HFC “Hope For Children” (Cipar) i Sveučilište Aristotel u Solunu (Grčka).

Druga radionica ovog projekta održana je u ožujku 2020. godine i ponavljam ovdje što sam rekla u uvodnom govoru na toj radionici:

“... ovaj projekt, fokusiran na individualnu procjenu, iznimno je vrijedan. To znam jer, kao sudac Suda za mladež s iskustvom od 35 godina u Središnjem Londonu, doista mogu reći da bi moje odluke i odluke Suda bile neutemeljene, a ishodi za svako dijete imali bi manji pozitivan fokus, bez doprinosa i inputa službenika za prekršaje mladih (engl. Youth Offending Service, YOS) koji pripremaju individualne procjene apsolutno prilagođene svakom djetetu.”

Bilo mi je zanimljivo saznati kako gore navedene četiri zemlje pristupaju postupku individualne procjene. Svaka od njih ima svoj način postizanja i ostvarivanja istih ciljeva prikupljanja informacija o osobnim, obiteljskim i društvenim čimbenicima; o prekršajnom i antisocijalnom ponašanju; o tome što dijete misli o svom ponašanju; te koji čimbenici djeluju na promjene u ponašanju. Velik dio tih informacija prikupljen je korištenjem različitih instrumenata i doprinosom stručnjaka kao što su psiholozi. Knjiga nam također pruža uvid u akademsko ispitivanje tih instrumenata te opisuje njihov međusobni odnos. Autori se nadaju

da će ova knjiga poslužiti kao priručnik za profesionalne službe specijalizirane za područje individualne procjene.

Individualna procjena i postizanje pravde

Što se tiče pitanja pravovremenosti individualne procjene, uvodna izjava 39. Direktive [Direktiva 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2016. o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima] navodi da bi se postupak individualne procjene trebao: *provoditi u najranijoj prikladnoj fazi postupka i pravovremeno kako bi tužitelj, sudac ili drugo nadležno tijelo mogli u obzir uzeti informacije koje proizlaze iz individualne procjene prije predstavljanja optužnice za potrebe suđenja.*

Poznato je da rana procjena može ukazati na prepreke u sudjelovanju mlade osobe u sudskom procesu, kao što su problemi pri razumijevanju postupka, poteškoće u komunikaciji i psihološki problemi. Uz to, ranom procjenom mogu se predložiti posebne mjere kojima se ove prepreke mogu nadvladati. Korištenje posebnih mjera može značajno poboljšati smisleno i svrhovito sudjelovanje, odnosno **participaciju djeteta** u postupku te biti vrlo korisno za brzinu postupka, što je važan cilj za sve uključene aktere.

Naravno, kao što je predviđeno člankom 11. Direktive, vlasti će, također, tražiti moguće ishode koji u potpunosti izbjegavaju potrebu za sudskim postupcima. Drugim riječima, Direktiva sugerira da bi se, kad je to moguće, trebale primijeniti **mjere diverzije**.

Kasnije provedene procjene, u fazi izricanja presude, odnose se na pronalaženje najprikladnijih sankcija i mjera te se u velikoj mjeri oslanjaju na instrumente osmišljene za tu svrhu i uz stručnu ekspertizu. U ovoj fazi, stručnjaci analiziraju ključna pitanja, kao što su rizik za javnost koji predstavlja mladi počinitelj i, značajno, vjerojatan učinak sankcije ili mjere u sprječavanju recidivizma i promicanju reintegracije u obitelj, školu i zajednicu. Odluke koje dijete razumije vjerojatnije će proizvesti pozitivne rezultate u reintegraciji i mogućoj reparaciji ili nadoknadi štete prouzročene kaznenim djelom žrtvama.

Dodala bih da je ovakvo postupanje korisno i za djetetovu obitelj.

Usklađivanje

Mnogo je pozornosti, s pravom, posvećeno potrebi za usklađivanjem standarda diljem zemalja Europske unije. Zašto bi postojala "pravda po zemljopisu"? Kao što ne bismo prihvatili

da se dijete u jednoj regiji zemlje ne tretira jednako pravedno kao dijete u drugom dijelu te iste zemlje, tako ne bismo trebali prihvatiti razlike među zemljama. Dosljedni pristup, kakvog pruža ova Direktiva, trebao bi ujednačiti prakse i rezultirati jednakim postupanjem prema djeci diljem Europske unije.

Međutim, individualna procjena mora biti provedena ispravno i uz odgovarajuće resurse, stoga je ova knjiga vrlo dobrodošla – pokazuje kako četiri države članice Europske unije trenutačno pristupaju individualnoj procjeni te kako planiraju ispuniti zahtjeve iz članka 7. Direktive. Ova knjiga također pruža uvid u dobru praksu, kao što pruža i upozorenja o zamkama koje treba izbjegavati, ukazujući na važnost prikladnih resursa o kojima ta dobra praksa ovisi.

Avril Calder

Neposredna bivša predsjednica,

Međunarodno udruženje sudaca i sudaca za mlade i obitelj (eng. *International Association of Youth and Family Judges and Magistrates (IAYFJM)*)

1. Postupovne zaštitne mjere i individualna procjena optužene ili osumnjičene djece u kaznenom postupku: Uvod

Rūta Vaičiūnienė i Jolanta Apolevič (Institut za pravo Litavskog centra za društvene znanosti)

Svake se godine više od milijun maloljetnika u Europskoj uniji suočava s kaznenim postupcima unutar, i preko, nacionalnih granica. Međutim, istraživanja pokazuju da je postizanje razumijevanja kaznenog postupka od strane osumnjičenih ili optuženih maloljetnika složena i ponekad nepremostiva zadaća¹. Iako su posljednjih desetljeća pitanja maloljetničkog pravosuđa² sve više na dnevnom redu međunarodnih institucija i organizacija – još uvijek, trideset godina nakon uvođenja Konvencije Ujedinjenih naroda o pravima djeteta - zaštita prava djece u svakodnevnoj praksi predstavlja veliki izazov³.

Djeca su se dugo smatrala "predmetima prava" umjesto "subjektima", a o njihovom statusu i intervencijama odlučivali su pravni stručnjaci (suci, tužitelji, probacijski službenici), za koje se smatralo da znaju što je najbolje za dijete. Ideja da djeca nisu sposobna nositi se s određenim "pravima za odrasle" i danas je duboko ukorijenjena. Ključno je priznati da, s jedne strane, različite karakteristike psihološkog razvoja i zrelosti djece ograničavaju njihovu sposobnost snalaženja u sudskom procesu, ali da, s druge strane, maloljetnici imaju i veliki potencijal i sposobni su promijeniti svoje ponašanje.

Iz tog je razloga posebno važno stvoriti kaznenopravni model kojim se povećava povjerenje maloljetnika u pravosuđe te kojim se osnažuje i povećava njihov potencijal za korisne promjene. Da bi se to ostvarilo, potrebno je raditi u okviru paradigme pravosuđa prilagođenog djeci, dajući djeci priliku da ostvare svoja prava i da se njihov glas čuje, istodobno potičući njihovu uključenost i sudjelovanje u najvećoj mogućoj mjeri. Jednako je važna i socijalizacija djece unutar pravnog sustava, koja im pomaže da izgrade povjerenje u odluke koje se na njih odnose te da prihvate legitimitet i vjeruju institucijama koje ih provode. To je potrebno kako

¹ A. Daly i S. Rap, "Children's Participation in Youth Justice and Civil Court Proceedings," [Sudjelovanje djece u maloljetničkom pravosuđu i građanskim sudskim postupcima], *International Human Rights of Children* [Međunarodna ljudska prava djece], ur. U. Kilkelly i T. Liefaard (Singapur: Springer, 2018), 1-21.

² U ovoj knjizi pojmovi maloljetnik i dijete koriste se sinonimno.

³ M. J. Bernuz Beneitez i E. Dumortier, "Why Children Obey the Law: Rethinking Juvenile Justice and Children's Rights in Europe through Procedural Justice," [Zašto djeca poštuju zakon: Ponovno promišljanje maloljetničkog pravosuđa i prava djece u Europi kroz prizmu proceduralne pravednosti], *Youth Justice* 18, br. 1 (2018): 34-51.

bi se u praksi osigurale postupovne zaštitne mjere prilagođene djeci i proceduralna pravednost, vrijednosti koje su u najboljem interesu djeteta⁴.

Nekoliko je novih pravnih instrumenata usmjereno na osiguravanje postupovnih prava u kaznenim postupcima za maloljetnike. Jedan od najvažnijih dokumenata na europskoj razini je Direktiva 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća⁵, koja se od ostalih direktiva o postupovnim pravima izdvaja kao prvi pravni instrument koji se odnosi isključivo na jednu skupinu – osumnjičene i optužene maloljetnike. Direktivom je utvrđen i zaštićen paket najvažnijih prava, kao što je pravo na informacije; pravo na odgovarajuću pomoć odvjetnika i pravnu pomoć; pravo na individualnu procjenu i liječnički pregled; pravo na zaštitu privatnosti; pravo na pratnju nositelja roditeljske odgovornosti; pravo na osobno prisustvo na suđenju; konačno, i što je najvažnije, Direktiva se usmjerava na *ranjivost* maloljetnika, pozivanjem na individualnu procjenu njihovih posebnih potreba.

Direktivom se prvi put u pravno obvezujućem dokumentu predviđa instrument *individualne procjene*, s naglaskom na niz pravnih pitanja i ciljeva koji se odnose na posebne potrebe maloljetnika. Uz to, Direktivom se pokušavaju utvrditi područja u kojima se mladi osjećaju najranjivijima. U ovom trenutku treba spomenuti i neke teškoće ili nejasnoće. Iako je u Direktivi predviđena sveobuhvatna procjena mentalnih stanja maloljetnika i različitih društvenih konstrukcija, svrha individualne procjene nije potpuno jasno opisana, kao ni instrumenti koji bi se trebali koristiti tijekom procesa procjene. U skladu s tim, cilj ove knjige je pojasniti preduvjete za individualnu procjenu utvrđene u Direktivi 2016/800, analizirati postojeće prakse individualne procjene i izazove u različitim državama članicama te, naposljetku, utvrditi instrumente i prakse kojima bi se osigurala učinkovita provedba individualne procjene diljem Europske unije te pružiti stručni komentar o svim ovim temama.

Ova knjiga ima za cilj zadovoljiti interese širokog raspona čitatelja, pokrivajući teorijska i praktična pitanja. U ovom uvodnom poglavlju, predstavljen je razvoj međunarodnih standarda u području prava djece i postupovnih zaštitnih mjera. Drugo poglavlje posvećeno je detaljnoj analizi individualnih procjena predviđenih Direktivom 2016/800. Autori trećeg

⁴ Beneitez i Dumortier, "Why Children Obey," [Zašto djeca poštuju zakon], 34–51.

⁵ Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća od 11. svibnja 2016. o postupovnim zaštitnim mjerama za djecu koja su osumnjičeni ili optužene osobe u kaznenom postupku. OJ L 132, 21.5. (2016).

poglavlja iznijeli su teorijske pristupe i nedavne rasprave o modelima i instrumentima za individualnu procjenu.

Sljedeća poglavlja bave se provedbom individualne procjene u četiri zemlje - Litvi, Hrvatskoj, Grčkoj i Cipru⁶. Naposljetku - budući da je cilj knjige utvrditi dobru praksu u provedbi individualne procjene – provodi se usporedba između te četiri zemlje, utvrđuju se elementi dobre prakse te se daju preporuke o relevantnim elementima provedbe procjene.

Općenito, cilj ove knjige je pomoći državama članicama Europske unije (ili drugim zemljama) da prepoznaju vrijednost individualne procjene, razumiju njezinu prirodu te da iskoriste mogućnosti za razvoj i poboljšanje zaštite prava djece i postupovnih zaštitnih mjera koje individualna procjena podrazumijeva. Autori i suradnici pozivaju stručnjake iz prakse, druge dionike, nacionalne i međunarodne tvorce javnih politika, istraživače i akademske stručnjake da razmotre izazove s kojima se različite zemlje susreću pri provedbi sustava i individualnih procjena te da slijede naše praktične preporuke koje su osmišljene kako bi se olakšala uspješna primjena individualne procjene u maloljetničkim kaznenim postupcima.

1.1. Dječja prava u kaznenom postupku: razvoj međunarodnih pravnih standarda

Ujedinjeni narodi: Pekinška i Havanska pravila

Ujedinjeni narodi su usvajanjem niza dokumenata uspostavili dobru pravnu osnovu za zaštitu maloljetnika. Poduzeto je nekoliko koraka prema uvođenju Standardnih minimalnih pravila UN za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima (Pekinška pravila⁷) i Pravila UN-a za zaštitu maloljetnika lišenih slobode (Havanska pravila⁸). Pekinškim pravilima kristalizira se definicija maloljetničkog kaznenog pravosuđa i posvećuje dužna pozornost, ne samo elementima poštenog i pravednog suđenja i osnovnim postupovnim zaštitnim mjerama, već i određenim relevantnim socijalnim politikama. Ovaj dokument naglašava važnost jačanja sustava socijalne skrbi za maloljetnike i socijalno-zaštitnih mjera kako bi se smanjila potreba

⁶ Ova je knjiga napisana u okviru EU-sufinanciranog projekta “Procedural safeguards of accused or suspected children: improving the implementation of the right to individual assessment” (JUST- AG- 2017/JUST- JACC- AG-2017, br. 802059). Istraživanje provedbe individualne procjene provedeno je u četiri zemlje partnera projekta - Litvi, Hrvatskoj, Grčkoj i Cipru, stoga se u knjizi analiziraju i uspoređuju ove četiri zemlje.

⁷ UNGA, Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, UN. Doc. A/40/53 (1985).

⁸ UNGA, Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, UN Doc. A/Res/45/113 (1990).

za intervencijom kaznenopravnog sustava te, s druge strane, kako bi se smanjila šteta koja može nastati takvom intervencijom. Naglašavajući štetu i negativne učinke opsežne kaznenopravne intervencije, u Pravilima se ističe važnost i širok raspon alternativnih, neformalnih mjera, odnosno mjera diverzije.

Posebno je važno napomenuti da Pekinško pravilo 16.1. predviđa da su izvješća o sredini u kojoj i prilikama u kojima maloljetnik živi (socijalna izvješća ili izvješća prije izricanja presude) neizostavan dio većine sudskih postupaka koji uključuju maloljetnike te da bi ta izvješća trebala obuhvaćati prikupljanje informacija o socijalnom i obiteljskom podrijetlu maloljetnika, obrazovnim iskustvima i drugim relevantnim okolnostima. Pravilima se, stoga, zahtijeva dostupnost odgovarajuće socijalne službe koja bi mogla izraditi izvješća (o procjeni) odgovarajuće kvalitete.

Istovremeno, u Havanskim pravilima navodi se da pritvor prije suđenja treba što je moguće više izbjegavati te da se pritvor može primjenjivati samo nakon procjene relevantnih okolnosti i nakon razmatranja izvedivosti različitih alternativnih mjera. U slučaju maloljetnika, istražni zatvor može se koristiti samo u krajnjoj nuždi. Nadalje, istražni zatvor se ne može legitimno koristiti kao sredstvo uskraćivanja građanskih, gospodarskih, političkih, socijalnih ili kulturnih prava maloljetnika, a koja nisu u skladu s oduzimanjem slobode.

Iz tog razloga se u ovim dokumentima navodi da donositelj odluka koji izriče sankciju prema maloljetniku, za razliku od slučaja vezanih uz odrasle osobe, mora razmotriti različite alternativne ili nekaznene mjere te da se oduzimanje slobode primjenjuje samo u krajnjoj nuždi. U Pekinškim pravilima naglašava se da o intervencijama treba odlučiti ne samo uzimajući u obzir težinu i narav kaznenog djela već i okolnosti pojedinca, odnosno procjenu obiteljske situacije maloljetnog počinitelja, socijalnih i obrazovnih uvjeta i drugih relevantnih okolnosti.

Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta

Pekinška i Havanska pravila su neobvezujuća, odnosno predstavljaju preporuke (eng. tzv. *soft law*). Prekretnica je postignuta usvajanjem obvezujućeg dokumenta, Konvencije o pravima

djeteta, donesene od strane Ujedinjenih naroda 1989. godine⁹. Ova Konvencija je, u biti, kamen temeljac koji mijenja prethodni odnos prema djeci. Dijete koje čini kazneno djelo ili drugi prekršaj više se ne smije tretirati kao "predmet", već kao stvarni "subjekt", koji, kada je uključen u kazneni postupak, ima prava koja treba poštovati i štiti.

Prvo, Konvencija u svojoj okvirnoj odredbi (članak 3.) definira prava djeteta u mnogim područjima i nameće obvezu nizu institucija da razmotre najbolje interese djeteta i osiguraju visoku razinu djetetovog sudjelovanja. Zatim, Konvencija se odnosi se na sferu kaznenog postupka i oblikuje ključne elemente potrebne za zaštitu prava djeteta u sukobu sa zakonom. Njome se naglašava pravo na saslušanje u svim sudskim i upravnim postupcima koji utječu na dijete (članak 12.), pravo na informacije (članak 17.), preduvjete za oduzimanje (ili ograničenje) slobode te potrebu za smanjenjem negativnih učinaka kažnjavanja (članak 37.). Konvencija utvrđuje i osnovna načela maloljetničkog pravosuđa, posebice pravo na pravedan predsudski (tzv. prethodni) i sudski postupak (članak 40.). Kao što je slučaj i u Pekinškim pravilima, članak 40. Konvencije naglašava važnost alternativnih mjera i njihovu individualizaciju, potrebu odabira najmanje represivnih intervencija i odgojnih mjera te mogućnost savjetovanja. Dakle, glavna je namjera izbjeći kazneni postupak ili osigurati da kazneni postupak ima najmanji mogući štetan učinak.

No, iako se Konvencija smatra središnjom točkom za zaštitu prava djeteta, također je poznato da je ona diljem svijeta međunarodni dokument koji se najviše krši i ne poštuje, prvenstveno zbog nedostatnih mehanizama kojima bi se kontrolirala provedba¹⁰. Prenosjenje odredbi Konvencije u nacionalne pravne sustave ne jamči njihovu provedbu i primjenu u svakodnevnoj praksi. Nadalje, tijekom posljednja tri desetljeća provedba odredbi znatno se razlikovala u različitim zemljama.

Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta

Odgovarajući na promjenjive uvjete i rješavajući aktualna pitanja, Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta preispituje i revidira Konvenciju dopunjujući je komentarima i objašnjenjima.

⁹ Konvencija UN-a o pravima djeteta (CRC) GA Res. 44/25 (1989).

¹⁰ Beneitez i Dumortier, "Why Children Obey," [Zašto djeca poštuju zakon], 34–51.

Tako je 2007. godine Povjerenstvo u svom Općem komentaru br. 10¹¹ razmatralo prava djece u postupcima maloljetničkog pravosuđa. Ovaj se dokument primjenjivao 12 godina, do jeseni 2019., kada je zamijenjen Općim Komentarem br. 24¹².

Opći komentar iz 2007. nije pružio detaljne smjernice o izboru alternativnih i kaznenih mjera ili drugih oblika sankcija. Verzija iz 2019. mnogo jasnije definira ta pitanja. Tim je dokumentom u međunarodne pravne izvore uveden koncept intervencijskih programa utemeljenih na dokazima te se naglašava da takvim programima, kao i drugim intervencijama, mora prethoditi sveobuhvatna i interdisciplinarna procjena djetetovih potreba. Važnost takvih procjena naglašena je u slučaju djece koja nisu dosegla dob kaznene odgovornost, ali za koju se procjenjuje da trebaju potporu (stavak 109.). U komentaru se jednaka pozornost pruža preduvjetima i kriterijima za stručnjake koji rade s djecom uključenom u kaznenopravne postupke. U stavku 39. naglasak je stavljen na interdisciplinarnu pristupe i široko znanje, kao i na rad u multidisciplinarnim timovima.

Interdisciplinarnost i raznovrsna stručnost u fizičkom, psihološkom, mentalnom i društvenom razvoju i ranjivosti, kao i poznavanje posebnih potreba najmarginaliziranije djece upravo su oni preduvjeti koji dovode do učinkovite kvalitetne suradnje stručnjaka iz različitih područja i postizanja dobrih rezultata.

Ukratko, može se reći da je, za razliku od same Konvencije, najnoviji komentar usmjeren ne samo na isticanje određenih prava i postupovnih zaštitnih mjera te utvrđivanje njihove važnosti, već i na pojašnjenje uvjeta potrebnih za ostvarivanje tih prava. To uključuje ne samo alternativne ili najmanje represivne mjere, već i programe utemeljene na dokazima, odabir različitih mjera kroz individualnu procjenu, interdisciplinarni pristup, interdisciplinarno znanje o razvoju maloljetnika, suradnju u multidisciplinarnim timovima i, konačno, kontinuirano i raznoliko stručno osposobljavanje. Više pozornosti se, stoga, posvećuje praktičnoj provedbi dječjih prava, uvjetima koji pogoduju uspjehu i visokoj kvaliteti postupka.

Osim rada na međunarodnoj i državnoj razini, vrijedan doprinos pripremi posebnih smjernica o praktičnoj provedbi prava djece ostvarile su i nevladine organizacije i druga tijela (npr.

¹¹ Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta (CRC), Opći komentar br. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice [Prava djece u maloljetničkom pravosuđu], 25 April 2007, CRC/C/GC/10.

¹² Odbor Ujedinjenih naroda za prava djeteta (CRC), Opći komentar br. 24 (2019) on children's rights in the child justice system [o pravima djece u maloljetničkom pravosuđu], 18 September 2019, CRC/C/GC/24.

Smjernice o djeci u kontaktu s pravosudnim sustavom koje je pripremila Međunarodna radna skupina Međunarodnog udruženja sudaca te sudaca za mlade i obitelji).¹³

Razvoj pravnih standarda u Europi – Vijeće Europe

U izgradnji okvira za osiguravanje prava maloljetnika u Europi već se dugi niz godina koriste opća načela ljudskih prava, *Europska konvencija o ljudskim pravima* (EKLJP, 1950.) i sudska praksa *Europskog suda za ljudska prava*. Iako se ti međunarodni sporazumi primjenjuju na europskoj razini, u njima se ne navodi kako bi trebalo zaštititi prava djece, stoga oni utvrđuju samo osnovne i općenite odredbe.

Jedan od najvažnijih europskih dokumenata posljednjeg desetljeća u području provedbe zakona i kaznenog progona, usmjeren isključivo na prava i zaštitu djece, *Smjernice su Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*¹⁴. U tim se smjernicama naglašava da bi države članice trebale odgovarati na kaznena djela razmjerno, ne samo prema okolnostima te težini i naravi kaznenog djela, već i prema dobi, stupnju krivnje i individualnim potrebama djeteta. Djetetove potrebe su u ovom dokumentu široko shvaćene. Smjernice naglašavaju primjenu multidisciplinarnog pristupa, s obzirom na to da se u procesima maloljetničkog pravosuđa potrebe, ponašanje, razvoj i psihologija djece moraju procijeniti i razumjeti.

Nekoliko aspekata smjernica iznimno je relevantno za ovu knjigu. Odlikuju se naglaskom na najbolje interese djeteta i formuliranjem koncepta pravosuđa prilagođenog djeci, koje je responzivno u odnosu na sudjelovanje djece u formalnom i neformalnom odlučivanju. Iako smjernice nisu obvezujuće, poslužile su kao sveobuhvatan i specijaliziran skup praktičnih instrumenata za četrdeset i sedam država članica Vijeća Europe, potičući ih da prilagode svoje

¹³ Guidelines on Children in Contact with the Justice System prepared by the International Working Group of the International Association of Youth and Family Judges and Magistrates adopted by the Council of IAYFJM in London on October 21, 2016 and presented to UNODC and UNCRC in 2017. vidi: www.aimjf.org.

¹⁴ Council of Europe, Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice [Vijeće Europe, Smjernice Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci](Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011).

pravosudne i izvansudske sustave posebnim pravima, interesima i potrebama djece te da ove sustave učine učinkovitijima i kvalitetnijima.¹⁵

Europska unija

Na razini Europske unije učinjeni su znatni koraci u rješavanju pitanja maloljetničkog pravosuđa i zaštite prava djece uvođenjem Povelje Europske unije o temeljnim pravima (Povelja EU, 2000.). Njezin članak 24. promiče zaštitu djetetovih prava, djetetove dobrobiti, i naglašava da u svim postupcima koji se odnose na djecu najbolji interesi djeteta moraju biti ključno supstantivno načelo koje se razmatra kao primarno pitanje.¹⁶ Međutim, Povelja je bila samo deklarativne naravi te nije bila obvezujuća sve do stupanja na snagu Ugovora iz Lisabona (potpisan 2007., stupio na snagu 2009. godine). Njime je osigurano da prava, slobode i načela utvrđena u Povelji imaju isti pravni položaj kao i sam Ugovor¹⁷. Slijedom toga, odredbe o pravima djece iz Povelje postale su vidljivije i pravno obvezujuće za države članice Europske unije.

1.2. Jačanje postupovnih zaštitnih mjera u EU: Direktiva 2016/800 i Individualna procjena

Direktiva 2016/800 dio je *Plana iz 2009. za jačanje postupovnih prava osumnjičenih ili optuženih osoba u kaznenom postupku*¹⁸ i ima važnu ulogu u području suradnje u kaznenim pitanjima diljem Europske unije. Planom je predviđen razvoj obvezujućih mehanizama, koji je rezultirao donošenjem šest direktiva kojima se uređuju različiti aspekti kaznenih postupaka.

¹⁵ T. Liefwaard, “Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system,” [Pravda po mjeri djeteta: zaštita i sudjelovanje djece u pravosudnom sustavu] *Temple Law Review* 88, br. 4 (2016): 905–927.

¹⁶ S. Rap et al., White Paper on the EU Directive 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceeding. Key aspects, priorities and challenges for implementation in the EU Member States [*White paper* o Direktivi EU 2016/800 o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženici u kaznenim postupcima. Ključni aspekti, prioriteti i izazovi implementacije u državama članicama Europske unije] (International Juvenile Justice Observatory, 2018), 7-9.

¹⁷ Europska unija, Ugovor iz Lisabona o izmjeni Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o osnivanju Europske zajednice, 13. prosinac 2007., 2007/C 306/01, čl. 6 (1).

¹⁸ European Union, “Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings,” [Rezolucija Vijeća od 30. studenog 2009. godine o planu jačanja postupovnih prava osumnjičenih ili optuženih osoba u kaznenim postupcima] *Official Journal of the European Union*, C 295, 4.12.2009.

Te direktive, donesene između 2010. i 2016., obuhvaćaju takozvani paket postupovnih prava te propisuju pravo na tumačenje i prevođenje (Direktiva (EU) 2010/64); pravo na informacije (Direktiva (EU) 2012/13); pravo na odvjetnika, pravo na obavješćivanje treće strane nakon oduzimanja slobode i na komunikaciju s trećim osobama i s konzularnim tijelima za vrijeme oduzimanja slobode (Direktiva (EU) 2013/48); pretpostavku nedužnosti i pravo na nazočnost na suđenju (Direktiva (EU) 2016/343); pravo na besplatnu pravnu pomoć (Direktiva (EU) 2016/1919) i, naposljetku, postupovne zaštitne mjere za optuženu i osumnjičenu djecu (Direktiva (EU) 2016/800).

Direktiva 2016/800, koja je predmet interesa ove knjige, izdvaja se od ostalih direktiva o postupovnim pravima jer je prva koja se odnosi na isključivo jednu skupinu - osumnjičene ili optužene maloljetnike. Direktivom se ističe i definira paket najznačajnijih prava osumnjičenih i optuženih maloljetnika, kao što su pravo na informacije, pravo na odgovarajuću pomoć odvjetnika i pravnu pomoć, pravo na individualnu procjenu i liječnički pregled, pravo na zaštitu privatnosti, pravo na pratnju nositelja roditeljske odgovornosti te pravo na osobno prisustvo na suđenju.

Direktivom 2016/800 neupitno se nastoji doprinijeti učinkovitoj zaštiti prava maloljetnika u kaznenom postupku. Međutim, važno je napomenuti da je cilj Direktive dvostruk. Prvo, njome se predlaže veća zaštita prava djece, posebno u fazama kada su djeca najizloženija riziku od povrede prava, odn. ranjivosti. Drugo, Direktivom se nastoji poboljšati uzajamno priznavanje sudskih odluka i promicati suradnja među državama članicama u kaznenim pitanjima te se predlaže standardiziranija zaštita prava djece.¹⁹ Iako se na prvi pogled čini da se ta dva cilja međusobno nadopunjuju i ne predstavljaju nikakve prepreke njihovoj istovremenoj i integriranoj provedbi, bliži pogled otkriva potencijalni sukob.

Kao što je istaknuo J. Ouwerkerk²⁰, sukob se odnosi na onaj između "funkcionalnog" pristupa pružanju zaštitnih mjera koji je namijenjen samo postizanju posebnog cilja (kao što je

¹⁹ D. De Vocht et al., "Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study," [Proceduralne zaštite za maloljetne osumnjičenike pri ispitivanju. Pogled na prijedlog Europske komisije u svjetlu komparativne studije članica EU], *New Journal of European Criminal Law* 5, br. 4 (2014): 481.

²⁰ J. Ouwerkerk, "EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter's Scope of Application," [Kompetencije Europske unije u području kazneno-procesnog prava: funkcionalna nasuprot samostalnoj aproksimaciji proceduralnih prava i njihovog progresivnog efekta na na obuhvat primjene Povelje], *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 27, br. 2 (2019): 90-94.

učinkovitija prekogranična pravosudna suradnja) i "samostalnog" pristupa koji proizlazi iz razmatranja temeljnih načela ljudskih prava. Članak 82. (2) Ugovora iz Lisabona odražava mjere namijenjene poboljšanju funkcioniranja Europske unije.

Ouwerkerk tvrdi da su Direktiva 2016/800 i takozvani paket o postupovnim pravima donesen na pravnoj osnovi članka 82. (2) Ugovora iz Lisabona²¹ previše ograničeni te ne omogućuju nadilaženje funkcionalnog pristupa iz članka 82. (2). Cilj je funkcionalnog pristupa olakšati uzajamno priznavanje sudskih odluka i prekogranične suradnje u kaznenim predmetima. Taj se pristup usredotočuje na učinkovito izvršenje kaznenopravnih mjera, ali prije ili kasnije morat će odgovoriti na zahtjev za samostalnijom politikom EU-a o postupovnim zaštitnim mjerama.

Samostalni pristup ukorijenjen je u konceptu zaštite temeljnih prava i vrijednosti. Kao što se može predvidjeti, već se nazire sukob između funkcionalnih i samostalnih pristupa u dijelu Direktive koji se odnosi na postupovne zaštitne mjere. Primjerice, funkcionalnim pristupom kaznenom pravu, s naglaskom na represivne mjere, ograničava se opsežniji razvoj zaštitnih mjera, baš kao što pitanja u vezi s uzajamnim priznavanjem sudskih odluka i suradnjom u kaznenim predmetima odbacuju probleme zaštite prava optuženika. Direktivom 2016/800, čiji je cilj promicanje bliske suradnje među državama članicama i međusobnog povjerenja u kaznenopravne sustave, također se ograničava sposobnost članica da razviju metodologiju za osiguravanje postupovnih zaštitnih mjera za osumnjičenu ili optuženu djecu u kaznenim postupcima koja je primjerena nacionalnom kontekstu. Kao posljedica toga, kako naglašava Ouwerkerk, što je prije moguće i prije poduzimanja bilo kakvih daljnjih koraka, treba uskladiti i pomiriti funkcionalni i samostalni pristup.

Paket postupovnih prava utjelovljen u direktivama također je kritiziran zbog nepostojanja postupovnih sankcija prema državama članicama u slučaju da ne ispunjavaju zahtjeve direktiva. M. Caianiello navodi da, iako svaka Direktiva EU-a o postupovnim pravima zahtijeva od država članica da osiguraju njezinu učinkovitu provedbu, pitanje je je li to uistinu tako *"zato jer ne postoji odredba o negativnim posljedicama koje proizlaze iz kršenja prava zaštićenih*

²¹ Konsolidirane verzije Ugovora o Europskoj uniji i Ugovora o funkcioniranju Europske unije. 2012/C 326/01. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

direktivama EU-a, pa se na taj način ništa zapravo ne mijenja".²² Ovdje možemo dodati da Direktiva predviđa mogućnost odstupanja od određenih obveza, ovisno o okolnostima slučaja. U preambuli Direktive posebno se propisuje da bi "*države članice trebale moći odstupiti od obveze provedbe individualne procjene ako je to odstupanje opravdano okolnostima predmeta*".²³

Uz to, kao što su primijetili Rap i dr. (2018)²⁴, određena prava ovise o klauzuli o proporcionalnosti koja je dio Direktive. Na primjer, pravo na pomoć odvjetnika ovisi samo o okolnostima slučaja, uzimajući u obzir ozbiljnost navodnog kaznenog djela, složenost predmeta i mjere koje bi se mogle poduzeti protiv djeteta. To znači da se neka prava ne mogu jamčiti i osigurati svoj osumnjičenoj ili optuženoj djeci u kaznenom postupku. Moglo bi se tvrditi da nacionalnim jurisdikcijama ostaje previše prostora za tumačenje i da bi to moglo dovesti do prilično formalne provedbe Direktive. Štoviše, kršenje relevantnih prava djece od strane države najvjerojatnije bi dovelo do vrlo malih posljedica²⁵, stoga su pitanja o praktičnim ishodima implementacije i provedbe Direktive i dalje otvorena.

Unatoč tim kritikama, definicija postupovnih zaštitnih mjera iz Direktive može se smatrati važnim sredstvom za jačanje pravnog položaja optužene ili osumnjičene djece. U tom kontekstu, Direktiva 2016/800 razlikuje se po činjenici da se usredotočuje na zadovoljavanje posebnih potreba i prava djece u onim fazama kaznenog postupka u kojima su ona najranjivija. Direktiva se također fokusira na ranjivost djece općenito²⁶. Kao što su neki istraživači istaknuli²⁷, najznačajnija i najvrjednija značajka Direktive 2016/800 jest njezina usmjerenost na koncept ranjivosti svakog pojedinog maloljetnika.

Iako ovo usmjerenje Direktive može zvučati obećavajuće, definicija ranjivosti nije ni proširena niti razjašnjena. Naravno, vrlo je teško odrediti parametre ranjivosti, s obzirom na to da taj

²² M. Caianiello, "To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level? A Step Forward in the Creation of an EU Criminal Process," [Sankcionirati proceduralne greške (ili ne) na razini Europske unije? Korak naprijed u stvaranju kaznenog postupka za razinu Europske unije] *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 22, br. 4 (2014): 321.

²³ Direktiva (EU) 2016/800, 11. svibanj 2016, uvodna izjava (40).

²⁴ Rap i dr., White Paper on the EU Directive, [White paper o Direktivi EU] 30.

²⁵ Caianiello, "To Sanction," [Sankcionirati] 329; S. Rap i D. Zlotnik, "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused" [Pravo na pravnu i drugu odgovarajuću pomoć optuženoj ili osumnjičenoj djeci], *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 26, br. 2 (2018): 115.

²⁶ Rap i Zlotnik "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance," [Pravo na pravnu i drugu odgovarajuću pomoć], (2018), 129.

²⁷ Vocht et al., "Procedural Safeguards," [Proceduralne zaštite], 488-490; Rap i Zlotnik, "The Right to Legal," [Pravo na pravnu], 110-131.

koncept može uključivati mnogo različitih čimbenika, kao što su mentalno zdravlje, poteškoće u učenju ili socijalna deprivacija. Kao što Vocht i dr. (2016) ističu: *“To je svakako vrlo složeno pitanje, snažno povezano s razvojnom psihologijom - disciplinom s kojom prosječni odvjetnik vjerojatno neće biti (previše) upoznat. Ipak, izričita rasprava o različitim aspektima ranjivosti maloljetnika mogla bi pomoći u utvrđivanju i oblikovanju posebnih zaštitnih mjera potrebnih za pružanje dostatne zaštite tijekom različitih faza kaznenog postupka”*²⁸. Autori naglašavaju da je zbog složenosti koncepta vrlo važno priznati, razmotriti i procijeniti specifične potrebe maloljetnika i identificirati područja njihove ranjivosti. Direktiva taj cilj podupire utvrđivanjem odredbi o individualnoj procjeni osumnjičenih i optuženih maloljetnika.

Direktivom se predviđa da „individualna procjena uzima posebno u obzir osobnost djeteta i njegovu zrelost, djetetovu gospodarsku, socijalnu i obiteljsku pozadinu, te svaku eventualnu pojedinačnu ranjivost djeteta“ te da „države članice osiguravaju da se uzmu u obzir posebne potrebe djece u vezi sa zaštitom, obrazovanjem, osposobljavanjem i društvenom integracijom.“²⁹. Direktivom se, stoga, ne naglašava samo važnost utvrđivanja posebne potrebe mladih i njihovih ranjivosti u različitim područjima, već se predviđa i temeljita i sveobuhvatna procjena djetetova društvenog okruženja i osobnosti. Ovo je prva pojava takve procjene u pravno obvezujućem dokumentu.

Naglašavajući potrebu za individualnom procjenom, Direktivom se nedvojbeno utvrđuje bitan i, istodobno, iznimno ambiciozan cilj, za čiju su provedbu potrebne jasne upute i objašnjenja. Međutim, iako je sveobuhvatna procjena mentalnih stanja maloljetnika i različitih povezanih društvenih konstrukata utjelovljena u Direktivi, svrha individualne procjene nije u potpunosti jasno određena, kao ni instrumenti koji bi se trebali upotrebljavati u navedenom postupku ili procesu procjene. Primjerice, s jedne strane, individualna procjena ima za cilj doprinijeti odnosno olakšati donošenje utemeljenih odluka o postupku ili koraka u kaznenom postupku. S druge strane, pri donošenju odluka koje se odnose na izricanje presude djetetu, treba uzeti u obzir rezultate procjene. Čini se da se Direktivom nastoje ostvariti oba cilja, odnosno propisuje se upotreba individualnog alata za procjenu za postupovne svrhe i za donošenje odluka o sankcioniranju. Međutim, implementacija obje procjene mogla bi dovesti do konfuzije u maloljetničkom pravosuđu u državama članicama. Takva situacija je izuzetno loša.

²⁸ Vocht et al., "Procedural Safeguards," [Proceduralne zaštite], 489.

²⁹ Direktiva (EU) 2016/800, 11. svibanj 2016., članak 7.

Već je primijećeno da zbog ove navodne pomutnje države članice neke od svojih obveza provode nedosljedno i na neodgovarajući način³⁰. Nadalje, postoji rizik da će se države članice odlučiti za postizanje samo jednog (drugog) cilja, usredotočujući se na odluke koje se odnose na izricanje sankcija ili kazni.³¹

Kao što je već spomenuto, u Direktivi se ne navode instrumenti koji će se upotrebljavati za individualnu procjenu i ne zahtijeva se izravno provedba posebnih individualnih mjera procjene koje se temelje na dokazima. U članku 7. se, doduše, navodi da procjenu provodi kvalificirano osoblje, nakon, koliko je to moguće, multidisciplinarnog pristupa. Čini se da takva frazeologija izražava povjerenje u stručnjake i njihove kvalifikacije, ali se može smatrati i svojevrsnom rupom u zakonu koja omogućuje minimalnu provedbu članka 7. Direktivom se promiče doista ambiciozan cilj: utvrditi obvezu provedbe individualne procjene maloljetnih optuženika u najranijoj mogućoj fazi kaznenog postupka. Međutim, ona ne pruža okvir za njegovu provedbu, stoga, iako su višestruki i ambiciozni ciljevi Direktive vrlo dobrodošli, previše je prostora ostavljeno različitim tumačenjima tih ciljeva, postupaka i instrumenata za procjenu.

Direktiva se također može kritizirati jer se ne primjenjuje na mlađe punoljetne osobe ili na postupak koji domaće nacionalno pravo formalno ne označava kao kazneni ili kriminalni. Opće je poznato da mnoge zemlje ne slijede čisto kriminalni pristup. Prema Dünklu (2014.), zakonodavstvo o pravosuđu mladih u većini europskih zemalja kombinira takozvane pravosudne modele i zaštitničke modele (tj. modele socijalne zaštite maloljetnika), uključujući i dajući prednost različitim odgojnim mjerama i/ili mjerama zaštite. Ovdje je ključna sinergija između kaznenog i nekaznenog postupka³². Nažalost, Direktiva se ne primjenjuje na nekaznene oblike postupaka te, stoga, njezine odredbe ne bi utjecale na postupke koji nisu formalno označeni domaćim pravom kao kazneni.³³

Općenito, ti nas argumenti pozivaju na daljnje razmatranje i analizu individualne procjene, njezinih pravnih implikacija, ciljeva i postupka te instrumenata koji bi se mogli upotrijebiti,

³⁰ Rap i Zlotnik, "The Right to Legal," [Pravo na pravnu] 115.

³¹ Vocht et al., "Procedural Safeguards," [Proceduralne zaštite], 501.

³² Dünkel, "Juvenile Justice Systems in Europe – Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness' 1," [Sustavi maloljetničkog pravosuđa u Europi – razvoj reformi, između pravедnosti, socijalne skrbi i 'nove punitivnosti'], *Kriminologijos studijos* 1, (2014): 31-76.

³³ Vocht et al., "Procedural Safeguards," [Proceduralne zaštite] 485.

nakon čega slijedi rasprava o izazovima, mogućnostima i preporukama za njezinu provedbu. Ta su pitanja obrađena u poglavljima koja slijede.

1.3. Zaključno: važnost postupovnog pravosuđa u kaznenim postupcima za maloljetnike

Tijekom posljednjih pedeset ili nešto više godina, o zaštiti prava djece i maloljetničkom pravosuđu naveliko se raspravljalo i istraživalo. Mnogo je učinjeno za proglašavanje i provedbu poboljšane zaštite i zaštitnih mjera za djecu uključenu u bilo koju fazu kaznenopravnog sustava. Ova se diskusija mora nastaviti, i nastaviti će se, na svim razinama. Nastavak rasprave treba biti potkrijepljen istraživanjima o tome jesu li, i koliko dobro, provedene promjene — pomno sagledavajući iskustvo stručnjaka u maloljetničkom pravosuđu i — što je presudno — same djece koja su njome pogođena.

Maloljetničko pravosuđe treba biti istraženo „na djelu“, odnosno kao dinamičan proces. Kako bi se promicala plodna rasprava koja dovodi do pozitivnih i korisnih promjena, nekoliko je ključnih pitanja koja treba uzeti u obzir: *kako se djeca osjećaju pri ostvarivanju svojih prava u bilo kojoj fazi kaznenopravnog postupka* — da li je potreba mlade osobe da ju se sasluša i čuje njen glas i perspektiva zadovoljena; je li njihov glas važan; sudjeluju li aktivno i smisleno, svrhovito u postupku; jesu li uključeni u donošenje odluka; imaju li povjerenja u pravosuđe; i smatraju li da su odluke donesene u njihovom postupku poštene i pravedne?

Osobna interakcija svih osoba uključenih u proces najvažniji je element u provedbi prava. Kako bi se maloljetnici osjećali potpuno uključenima u ovu interakciju, potrebno je osigurati njihovu autonomiju i omogućiti njihovu primjerenu zastupljenost i sudjelovanje. Način na koji se institucije, a posebno pravosudne institucije, odnose prema ljudima općenito, može utjecati na sliku maloljetnika o pravosuđu, na maloljetnikovo shvaćanje onoga što je legitimno ili što nije, te se kao posljedica tih procesa može unaprijediti ili smanjiti spontana poslušnost vezana uz sudske odluke i poštivanje postojećih pravila u društvu.

Interakcije s institucijama igraju posebno važnu ulogu u prijelazu iz djetinjstva u odraslu dob. Tijekom tog razdoblja, vrlo je važno da se mladi tretiraju "kao odrasli". Oni, sve više, očekuju pravo glasa u odlukama koje utječu na njihove živote te da se prema njima postupa

dostojanstveno i s poštovanjem, kao prema punopravnim sudionicima u postupku, a ne kao prema objektima za koje nadležne odrasle osobe donose odluke.³⁴

Primjećujemo da se potreba za osiguravanjem postupovne pravde i postupovnih zaštitnih mjera za maloljetnike stalno povećava te da kvalitetno usmjerena implementacija i provedba postupovnih zaštitnih mjera doprinosi pravnoj socijalizaciji maloljetnika i može imati znatan utjecaj na njihovo buduće ponašanje. Iz tog razloga, ključno je da stručnjaci koji provode postupovne zaštitne mjere prepoznaju važnost interakcije između maloljetnika i institucija te da posjeduju stručno znanje o tome kako izgraditi pozitivan odnos koji najbolje služi interesima djece/mladih. Individualnu procjenu osumnjičenih ili optuženih maloljetnika, predviđenu Direktivom 2016/800, trebalo bi smatrati, ne samo instrumentom za donošenje odluka utemeljenim na dokazima, već i instrumentom koji nam omogućuje da saslušamo maloljetnika, zastupamo ga i komuniciramo s njim te da razmotrimo njegovu specifičnu situaciju. Uz to, procjenu treba shvatiti kao instrument koji pomaže u donošenju odluka koje su, što je više moguće, prilagođene djeci i kojima se stvaraju povoljni uvjeti za poboljšanje ponašanja maloljetnika u budućnosti.

Literatura:

Bernuz Beneitez, M. J., and E. Dumortier. "Why Children Obey the Law: Rethinking Juvenile Justice and Children's Rights in Europe through Procedural Justice." *Youth Justice* 18, no. 1 (2018): 34–51.

Caianiello, M. "To Sanction (or not to Sanction) Procedural Flaws at EU Level? A Step Forward in the Creation of an EU Criminal Process." *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 22, no. 4 (2014): 317- 329.

Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union. 2012/C 326/01. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

Council of Europe, *Guidelines of the Committee of Ministers of the Council of Europe on child-friendly justice* (Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2011).

³⁴ Beneitez i Dumortier, "Why Children Obey," [Zašto djeca poštuju zakon], 40.

Daly, A., and S. Rap. "Children's Participation in Youth Justice and Civil Court Proceedings." In *International Human Rights of Children*, edited by U. Kilkelly and T. Liefwaard, 1-21. Singapore: Springer, 2018.

Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. OJ L 132, 21.5. (2016).

Dünkel, F. "Juvenile Justice Systems in Europe – Reform developments between justice, welfare and 'new punitiveness'1." *Kriminologijos studijos* 1, (2014): 31-76.

European Union, Treaty of Lisbon Amending the Treaty on European Union and the Treaty Establishing the European Community, 13 December 2007, 2007/C 306/01.

European Union, "Resolution of the Council of 30 November 2009 on a Roadmap for strengthening procedural rights of suspected or accused persons in criminal proceedings", Official Journal of the European Union, C 295, 4.12.2009

Liefwaard, T. "Child-friendly justice: protection and participation of children in the justice system." *Temple Law Review* 88, no. 4 (2016): 905–927.

Ouwerkerk, J. "EU Competence in the Area of Procedural Criminal Law: Functional vs. Self-standing Approximation of Procedural Rights and Their Progressive Effect on the Charter's Scope of Application." *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice* 27, no. 2 (2019): 90-94.

Rap, S., and D. Zlotnik. "The Right to Legal and Other Appropriate Assistance for Child Suspects and Accused." *European Journal of Crime and Criminal Law and Criminal Justice* 26, no. 2 (2018): 110-131.

Rap, S., D. Zlotnik, C. Van Leeuwen, and T. Liefwaard. *White Paper on the EU Directive 2016/800 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceeding. Key aspects, priorities and challenges for implementation in the EU Member States*. International Juvenile Justice Observatory, 2018.

UNGA, Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice, UN. Doc. A/40/53 (1985)

UNGA, Rules for the Protection of Juveniles Deprived of their Liberty, UN Doc. A/Res/45/113 (1990).

UN Convention on the Rights of the Child (CRC) GA Res. 44/25 (1989).

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 10 (2007): Children's rights in juvenile justice, 25 April 2007, CRC/C/GC/10.

UN Committee on the Rights of the Child (CRC), General comment No. 24 (2019) on children's rights in the child justice system, 18 September 2019, CRC/C/GC/24.

Vocht, De D., M. Panzavolta, M. Vanderhallen, and M. Van Oosterhout. "Procedural Safeguards for Juvenile Suspects in Interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study." *New Journal of European Criminal Law* 5, no. 4 (2014): 480-506.

2. Ususret učinkovitoj provedbi Direktive: pregled i preporuke za individualnu procjenu djeteta

Simonas Nikartas (Law Institute of Lithuanian Centre for Social Science)

2.1. Uvod: Zadovoljavanje potreba djeteta kao preduvjet individualne procjene

Međunarodno pravo i zakonodavstvo Europske unije kojim se uređuju različiti aspekti pravosuđa vezanog za maloljetne prijestupnike sadrže načelo zaštite najboljeg interesa i potreba djeteta. Ovo načelo podrazumijeva obvezu odabiranja i primjene mjera kaznenog pravosuđa u skladu s individualnim potrebama djeteta. Potreba za posebnom zaštitom maloljetnika uključenih u kazneni postupak (neovisno o tome da li se u postupku nalaze kao osumnjičeni, kao žrtve ili kao svjedoci) te individualizacija kaznenog postupka proizlaze iz specifičnih psiholoških i društvenih obilježja osobnosti maloljetnika. Oni se razlikuju od odraslih u pogledu kognitivnih procesa, obrazaca emocionalnih reakcija i društvenih potreba. Uz to, istraživanja otkrivaju da se kod velikog udjela maloljetnih prijestupnika mogu pronaći problemi mentalnog zdravlja, te emocionalni ili ponašajni poremećaji³⁵. Ove specifične osobine ličnosti maloljetnih počinitelja kaznenih djela³⁶ impliciraju potrebu za implementaciju

³⁵ Daniel Rijo i sur., "Mental health problems in male young offenders in custodial versus community based-programs: Implications for juvenile justice interventions," *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health*, 10 (2016); Robert D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems," u *Treating the Juvenile Offender*, ur. Robert D. Hoge, N. G. Guerra i P. Boxer (The Guilford Press: New York/London, 2008), 54-75; E. S. Scott, "Criminal responsibility in adolescence: Lessons from developmental psychology," u *Youth on trial: A developmental perspective on juvenile justice*, ur. T. Grisso i R. G. Schwartz (Chicago: University of Chicago Press, 2000), 291–323.

³⁶ Ovdje se *formalna pravna zaštita* shvaća isključivo kao osiguravanje odgovarajućih postupaka u skladu sa zakonom, bez procjene utjecaja tih postupaka ili kaznenih postupaka na osobnost pojedinca.

dodatnih mjera uz formalnu pravnu zaštitu, uzimajući u obzir djetetovo mentalno zdravlje i njegove/njezine potrebe vezane uz socijalnu sigurnost. Sve navedeno upućuje na zahtjev za individualnom procjenom relevantnih obilježja i na s rezultatima procjene usklađene intervencije u kaznenim postupcima.

Naravno, potrebe pojedinog djeteta nisu same po sebi očite. Za njihovo utvrđivanje potrebna je pomoć kvalificiranih stručnjaka i primjena posebnih psihosocijalnih i pravnih instrumenata, kako bi se donositeljima odluka u kaznenim postupcima omogućilo da svoje odluke temelje na djetetovim interesima i osobinama ličnosti. Kazneni postupci tradicionalno uključuju psihijatrijsku ili psihološku obradu i ispitivanja, vještačenje. No, ti su postupci ograničeni specifičnom svrhom, primjerice, u svrhu utvrđivanja svijesti o počinjenju kaznenog djela (ubrojivost/neubrojivost), ili kaznene odgovornosti ili kod donošenja odluka o odgovarajućim intervencijama³⁷. Profesionalna, stručna procjena potrebna je i u slučajevima kod kojih postoje sumnje u sposobnost osobe da shvati kazneni postupak i svoju kaznenu odgovornost. Ovakva procjena zasigurno nije sredstvo ili način kojim se mogu utvrditi sve potrebe djece koja su osumnjičena ili optužena u kaznenim postupcima. *Individualna procjena* djeteta, kako je opisana u međunarodnim dokumentima i dokumentima Europske Unije, jest takav „instrument“ sveukupne procjene djeteta. Primjerice, Standardna minimalna pravila UN za provođenje sudskih postupaka prema maloljetnicima (poznata i kao "Pekinška pravila") preporučuju da:

*U svim slučajevima, osim onim beznačajnim, prije nego što nadležna vlast donese konačnu odluku, treba temeljito ispitati porijeklo i prilike u kojima maloljetnik živi i uvjete u kojima je počinjeno kazneno djelo, kako bi se olakšalo donošenje razborite odluke.*³⁸

Odbor za prava djeteta Ujedinjenih naroda u Općem Komentaru br. 24 (2019) *O pravima djece u maloljetničkom pravosuđu* podržava ovu preporuku o ocjeni pojedinačnih potreba djeteta. U *Smjernicama Odbora ministara Vijeća Europe o pravosuđu prilagođenom djeci*, još jednom važnom međunarodnom dokumentu, ističe se potreba poštovanja djetetova prava na privatni i obiteljski život te se preporučuje sljedeće:

³⁷ Pravna svrha forenzičkog ispitivanja/vještačenja obično je utvrditi može li se osoba smatrati pravno odgovornom. Iz perspektive mentalnog zdravlja, svrha takve procjene je utvrditi ima li maloljetnik mentalni poremećaj koji zahtijeva liječenje i, ako je tako, koje su mjere najprikladnije za njega (npr. liječenje unutar zajednice ili u zdravstvenoj ustanovi, popravnom programu, itd.).

³⁸ Preporuka 16.1.

Uz puno poštovanje prava djeteta na privatni i obiteljski život, treba ohrabrivati blisku suradnju između različitih stručnjaka kako bi se postiglo sveobuhvatno razumijevanje djeteta, te procijenila njegova zakonska, psihička, socijalna, emotivna, tjelesna i spoznajna situacija.

Najdetaljnija definicija individualne procjene nalazi se u članku 7. Direktive 2016/800³⁹: (u okviru)

DIREKTIVA (EU) 2016/800 EUROPSKOG PARLAMENTA I VIJEĆA

- članak 7.

1. Države članice osiguravaju da se uzmu u obzir posebne potrebe djece u vezi sa zaštitom, obrazovanjem, osposobljavanjem i društvenom integracijom.

2. U tu je svrhu djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenom postupku potrebno pojedinačno ocjenjivati. Pojedinačna ocjena uzima posebno u obzir osobnost djeteta i njegovu zrelost, djetetovu gospodarsku, socijalnu i obiteljsku pozadinu, te svaku eventualnu pojedinačnu ranjivost djeteta.

3. Opseg i detalji pojedinačne ocjene mogu se razlikovati ovisno o okolnostima predmeta, mjerama koje je moguće poduzeti ako djetetu bude utvrđena krivnja za navodno kazneno djelo, i o tome je li dijete u bližoj prošlosti bilo podvrgnuto pojedinačnoj ocjeni.

4. Pojedinačnom ocjenom utvrdit će se i ocijeniti, u skladu s postupkom bilježenja podataka u dotičnim državama članicama, oni podaci o pojedinačnim obilježjima i okolnostima djeteta koji bi mogli biti od koristi nadležnim tijelima pri:

(a) određivanju trebaju li se poduzeti bilo kakve posebne mjere u korist djeteta;

(b) ocjenjivanju primjerenosti i učinkovitosti bilo kakvih mjera opreza u pogledu djeteta;

(c) odlučivanju ili djelovanju u kaznenim postupcima, uključujući osuđivanje.

5. Pojedinačna ocjena provodi se u najranijoj odgovarajućoj fazi postupka i, podložno članku 6., prije podizanja optužnice.

³⁹ Direktivom 2016/800, prvi je put službeno utvrđen pojam individualne procjene djeteta, koji se prethodno upotrebljavao samo u uredbama i praksi nekih nacionalnih država.

6. Ako pojedinačna ocjena nije provedena, optužnica se svejedno može podići ako je to u najboljem interesu djeteta i ako pojedinačna ocjena u svakom slučaju bude dostupna na početku sudske rasprave.
7. Pojedinačne ocjene provode se uz usku uključenost djeteta. Provodi ih stručno osoblje u skladu, koliko je to moguće, s multidisciplinarnim pristupom i, kada se to smatra prikladnim, uz uključenost nositelja roditeljske odgovornosti ili druge odgovarajuće odrasle osobe iz članaka 5. i 15. i/ili specijaliziranog stručnjaka.
8. U slučaju značajne promjene elemenata koji čine osnovu pojedinačne ocjene, države članice osiguravaju da se pojedinačna ocjena ažurira za vrijeme trajanja kaznenog postupka.
9. Države članice mogu odstupiti od obveze provedbe pojedinačne ocjene ako je to odstupanje opravdano okolnostima predmeta, pod uvjetom da je u skladu s najboljim interesom djeteta.

Za razliku od gore navedenih smjernica UN-a i Vijeća Europe, Direktiva je obvezujuća za sve države članice EU, odnosno, članice EU obvezne su primijeniti individualnu procjenu djeteta u svojim nacionalnim sustavima, u skladu s kriterijima postavljenima u Direktivi. Tijekom ovog projekta upoznali smo se s praksama implementacije ove Direktive u različitim državama članicama EU-a te smo uočili da se sadržaj individualne procjene kao i način provedbe Direktive razlikuju od članice do članice. Budući da Direktiva nije izravno primjenjiv akt, prirodno je da države članice same odabiru načine njezine provedbe, uzimajući u obzir svoj vlastiti nacionalni pravni okvir, raspoložive resurse, postojeće sustave i infrastrukturu. No, također je važno da države članice provedu Direktivu tako da omoguće njenu efektivnost te da se implementacijom ostvari njena svrha. Uočili smo i nedostatak znanstvene literature, ne samo vezano za tumačenje članka 7. već i u općem području zakonske regulative i primjene individualne procjene⁴⁰.

⁴⁰ Postojeća znanstvena literatura uglavnom se bavi psihološkim aspektima individualne procjene djeteta (npr. Hoge, 1999, 2008, 2009; Hendrix, 2012; Baird i sur., 2013; Sattler, 2002; Schwalbe, 2007). U međuvremenu, pravna pitanja koja proizlaze iz provedbe članka 7. Direktive nisu široko analizirana (pogledaj: Dorris De Vocht i sur., "Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study," *New Journal of European Criminal Law*, 5(4) (2014).

Ovo poglavlje pišemo potaknuti nedostatkom zajedničkog razumijevanja individualne procjene te smo stoga usmjereni na tumačenje definicije individualne procjene iz članka 7. i na pojašnjenje njezinih značajki. Pokušat ćemo odgovoriti na sljedećih šest pitanja:

- Koji su ciljevi individualne procjene?
- Što je, ili što bi trebao biti, sadržaj individualne procjene?
- Kako bi se trebala provoditi individualna procjena?
- Tko bi trebao provoditi individualnu procjenu?
- Tko ima pravo na individualnu procjenu? i
- Kada bi trebalo provesti individualnu procjenu?

2.2. Ciljevi individualne procjene

Kako bi se procijenila učinkovitost određene mjere, nužno je ocijeniti postizanje njenih ciljeva. Stoga je ključno razumjeti *svrhu* individualne procjene i to onako kako je određena Direktivom. Navedeno će poslužiti kao referentna točka u njenom tumačenju te u vrednovanju njezine provedbe i primjene u državama članicama.

Opća svrha Direktive je uspostava postupovnih zaštitnih mjera kako bi se osiguralo da djeca, odnosno osobe mlađe od 18 godina, koja su osumnjičeni ili optužene osobe u kaznenom postupku, mogu (1) **razumjeti i slijediti taj postupak** i (2) **ostvariti svoje pravo na pošteno suđenje**. Direktivom se također želi (3) **spriječiti daljnje počinjenje prekršaja i kaznenih djela** (4) te **potaknuti njihova socijalna integracija**⁴¹. To su četiri cilja Direktive.

Prva dva cilja mogu se smatrati pravno-proceduralnim. Svrha im je osigurati prava djeteta kao punopravnog sudionika u svakom kaznenom postupku. Treći i četvrti cilj krajnji su ciljevi Direktive koji se ostvaruju kroz kaznene postupke. Treba napomenuti da spomenuti ciljevi nisu nužno i obilježja kaznenog postupka. U mnogim državama, kazneni postupci tradicionalno su povezani s brzim i sveobuhvatnim otkrivanjem kaznenog djela i izricanjem pravedne sankcije počinitelju. Svrha i ciljevi sprječavanja recidivizma i promicanja socijalne

⁴¹ Uvodna izjava 1. Direktive.

integracije ostvaruju se izricanjem sankcije i kaznenim pravom, stoga se može tvrditi da Direktiva nadopunjuje svrhu kaznenog postupka koji uključuje djecu, s dodatnim ciljevima socijalne integracije i sprječavanja recidivizma. Ovo tumačenje je logično i u skladu s kriminološkim načelom koje se odnosi na to da intervencije vezane uz kriminalno ponašanje moraju započeti već u prvim fazama i doticajima djeteta s kaznenim pravosuđem. Nije potrebno individualizirati samo izricanje sankcije/kazne, već i druge aspekte kaznenog postupka. Navedeno različito utječe na pojedince i često se razlikuje od učinka finalne sankcije (usporedite, npr. istražni zatvor i zatvor, ili intenzivan nadzor uz elektronički nadzor i sl.).

Kao što je već spomenuto, ostvareni ciljevi su pokazatelji učinkovitosti mjera. Ovisno o tome je li ostvaren postavljeni cilj, možemo procijeniti i je li određena mjera učinkovita. Postavlja se pitanje što učiniti ako, nakon provedene individualne procjene i nakon definiranja djetetovih potreba te nakon individualizacije sankcije, dijete ponovno počini prekršaj ili kazneno djelo i njegova/njezina društvena integracija ne uspije? Možemo li reći da u ovom slučaju individualna procjena nije bila učinkovita jer krajnji cilj prevencije recidivizma i socijalne integracije nije postignut? Prema našem mišljenju, ciljevi socijalne integracije i prevencije recidivizma su široki, odnosno, njihovo ostvarivanje zahtijeva složene mjere i uključenost različitih aktera. Te ciljeve nećemo postići samo sredstvima kaznenog postupka prema djeci. Naprotiv, potrebne su nam mnogo raznovrsnije mjere usmjerene na djetetovu osobnost, njegovo društveno okruženje i ostalo. Individualnu procjenu i Direktivu stoga treba promatrati kao jednu od mnogih mjera, a ne jedinu mjeru za postizanje navedenih ciljeva. Smatramo da bi individualnu procjenu trebalo ocijeniti i vrednovati s obzirom na njezine neposredne ciljeve, odnosno, s obzirom na to jesu li tijekom procjene pravilno utvrđene potrebe djeteta te jesu li odabrane i odgovarajuće mjere usmjerene i na sprječavanje recidivizma i na zadovoljavanje potreba djeteta. Uz to, važno je procijeniti i pomažu li te mjere smanjivanju rizika djetetova kriminalnog ponašanja ili olakšavaju i potiču djetetovu socijalnu integraciju. Tekst članka 7.1. Direktive pokazuje da je primarna i najvažnija svrha individualne procjene doprinijeti zaštiti djetetovih potreba tokom njegova/njena uključenja u kazneni postupak:

Države članice osiguravaju da se uzmu u obzir posebne potrebe djece u vezi sa zaštitom, obrazovanjem, osposobljavanjem i društvenom integracijom.

Direktivom se države članice obvezuju na primjenjivanje postupka individualne procjene prilikom ispunjavanja tog cilja. Ovdje individualnu procjenu prvenstveno treba shvatiti kao alat za prepoznavanje psihosocijalnih i obrazovnih potreba djeteta te sredstava koja toj djeci treba osigurati kako bi se ostvarile procjenom prepoznate potrebe. U skladu s tim, članak 7.4. uspostavlja pravno-instrumentalne ciljeve za individualnu procjenu. Ti ciljevi određuju odluke i postupanja u kaznenim postupcima u kojima se mora provoditi postupak individualne procjene. To su:

- (a) određivanje trebaju li se poduzeti bilo kakve posebne mjere u korist i za dobrobit djeteta;
- (b) ocjenjivanje primjerenosti i učinkovitosti bilo kakvih mjera opreza u pogledu djeteta;
- (c) donošenje odluka ili postupanje u kaznenim postupcima, uključujući osuđivanje.

Individualna procjena se, dakle, može okarakterizirati kao **instrument za utvrđivanje potreba djeteta koje je osumnjičenik ili optužena osoba u kaznenom postupku; također i kao sredstvo kojim se osigurava zadovoljavanje, odnosno ispunjavanje tako utvrđenih potreba.**

Ciljevi individualne procjene mogu se odrediti na sljedeći način: prvo, individualna procjena ima za cilj utvrditi djetetove potrebe, a zatim se prema utvrđenim potrebama individualiziraju odluke i mjere poduzete u kaznenom postupku, čime se pridonosi ispunjavanju djetetovih potreba. U konačnici, te komponente doprinose općim svrhama Direktive, a to su sprječavanje recidivizma i socijalna uključenost (vidi sliku 1.)

Slika 1.: Interakcija različitih ciljeva procjene

Interakcija između psihosocijalnih i pravnih ciljeva individualne procjene

Individualna procjena po svojoj prirodi nije pravni instrument, već ju prvenstveno treba shvatiti kao „psihosocijalno sredstvo“ kojeg stručnjaci koriste za procjenu djetetove osobnosti i potreba. Postoji mnogo posebnih metodologija koje psiholozi ili drugi kvalificirani stručnjaci koriste za provođenje individualne procjene djeteta. Svaki instrument ima svoju svrhu i dizajniran je za procjenu pojedinog obilježja. Uobičajeno je da stručnjaci za mentalno zdravlje dijagnosticiraju djetetov poremećaj ili druge probleme i na taj način odlučuju o potrebnom tretmanu koristeći razne instrumente procjene djece. Stručnjaci koji obavljaju procjenu djeteta suočavaju se s ključnim izazovom dijagnosticiranja problema i odabirom odgovarajućih metoda kojima se taj problem može riješiti.

U trenutku kad individualna procjena postane instrument u kaznenom postupku, ona poprima pravni aspekt. To znači da bi se taj instrument sada trebao usredotočiti na ona obilježja djeteta koja su relevantna za postizanje pravnih ciljeva individualne procjene, odnosno na usklađivanje mjera u kaznenom postupku s utvrđenim potrebama djeteta.

Postojeća praksa u kojoj se instrumenti za procjenu rizika kombiniraju s izvješćem o socijalnim okolnostima/socijalnom anamnezom (koja se nazivaju i izvješća prije izricanja sankcije/kazne primjer je takvih psihosocijalnih i pravnih interakcija. Ta izvješća se koriste u mnogim europskim zemljama za individualizaciju sankcije i /ili uvjetne osude⁴². U Litvi se, primjerice, to izvješće smatra službenim dokumentom za procjenu rizika vjerojatnosti recidivizma⁴³, a priprema se pomoću OASys metodologije. Sadržaj tog izvješća usklađen je sa strukturom metodologije procjene OASys. Može se reći da članak 7. Direktive ukazuje na sličnu interakciju između socio-psiholoških i pravnih instrumenata. Tako individualnu procjenu trebaju, pomoću psihosocijalnih instrumenata, provoditi stručnjaci koji ih razumiju, a rezultati te procjene su zatim i prikazani u službenom dokumentu, čija struktura ne odgovara samo strukturi i sadržaju instrumenata za procjenjivanje, već ispunjava i pravno-postupovne zahtjeve.

⁴² Van Kalmthout A M i Durnescu I Probation in Europe: <https://www.cep-probation.org/knowledgebases/probation-in-europe/>

⁴³ OASys je skraćenica za “Offender Assessment System”. Taj je instrument razvijen i korišten u Engleskoj i Walesu za mjerenje rizika i potreba počinitelja kaznenih djela, ali je prilagođen i u drugim europskim zemljama (npr. Litva, Estonija, Hrvatska, Bugarska). Pogledaj: Van Kalmthout A M i Durnescu I Probacija u Europi: <https://www.cep-probation.org/knowledgebases/probation-in-europe/>.

Važno je napomenuti da se psihosocijalni i pravni ciljevi individualne procjene ne moraju međusobno ispreplitati. Za ilustraciju ovog odnosa možemo se referirati na slučajeve u kojima je, prema postojećim zakonskim propisima, neizbježno nametanje određenih istražnih mjera ili kazni (npr. istražni zatvor ili zatvor za vrlo teška kaznena djela). Međutim, procjena djeteta može pokazati da, s obzirom na individualne karakteristike i ranjivosti, zatvor ne zadovoljava njegove/njezine psihosocijalne potrebe. U tim okolnostima pravni ciljevi ipak moraju biti prioritet, ali bi se u tom slučaju individualna procjena trebala usredotočiti na utvrđivanje i ispunjavanje djetetovih potreba u zatvorskim uvjetima.

Pri provedbi učinkovite individualne procjene mora se uzeti u obzir ta interakcija psihosocijalnih i pravnih ciljeva, u skladu s Direktivom. Obavljanje takve procjene zahtijeva stručno znanje i instrumente, dok je za donošenje odluke potrebno ispravno tumačenje sadržaja individualne procjene. Informacije iznesene u izvješću o procjeni mogu se temeljiti na dokazima i objektivno odražavati psihosocijalne karakteristike maloljetnika, ali donošenje ispravnih odluka ovisi o sposobnosti donositelja odluka (npr. suca, tužitelja/državnog odvjetnika, istražnog suca) za tumačenje i primjenu dostavljenih informacija. Kako pokazuju i zaključci istraživanja psihološke individualne procjene u maloljetničkom sustavu pravosuđa u SAD-u, donositelji odluka u kaznenim postupcima obično pogrešno tumače podatke individualne procjene te koriste rezultate procjene i postupke odlučivanja koji pogoduju formiranju iracionalnih prosudbi⁴⁴.

Jedan od primjera neprikladne uporabe individualne procjene nalazi se u situaciji kada donositelji odluka upotrijebe podatke iz izvješća o procjeni kako bi opravdali zatvorsku kaznu. Kao što Hoge primjećuje, u nekim slučajevima američki suci smatraju da su opisani poremećaji djece (osobito oni povezani s eventualno nasilnim ponašanjem) opasni za društvo i, na temelju tog argumenta, izriču zatvorsku kaznu⁴⁵. Ne može se isključiti činjenica da bi se slična pogrešna tumačenja podataka o individualnoj procjeni djeteta mogla dogoditi i u državama članicama EU-a koje provode Direktivu⁴⁶.

⁴⁴ Robert D. Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," *Criminal Justice and Behavior*, 26(2) (1999): 253.

⁴⁵ isto, 252.

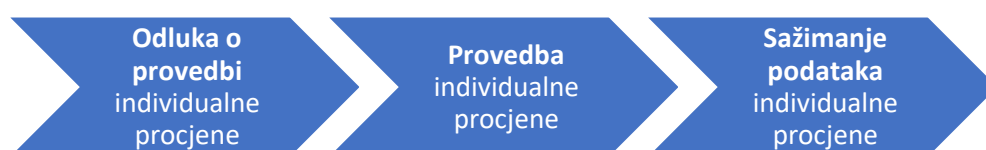
⁴⁶ Na primjer, litavski istraživači napominju da nacionalni sudovi nisu dobro upoznati s instrumentima za procjenu rizika, čiji se rezultati koriste kao argument u odlukama o uvjetnom otpustu. (pogledaj: I. Michailovič i I. Jarutienė, "Problems of password application in Lithuania," *Criminology studies*, br. 4 (2016). To upućuje na to da donositelji odluka u kaznenim postupcima, također, neamju dovoljno znanja o individualnoj procjeni djeteta.

Smatramo da bi praksa korištenja individualne procjene kako bi se opravdala primjena mjera kojima se ograničava sloboda djeteta (osobito zatvorom) očito bila u suprotnosti s načelom koje na prvo mjesto stavlja zaštitu najboljih interesa djeteta. Individualna procjena može otkriti određene karakteristike koje bi doista ukazivale na određene rizike za javnu sigurnost i sl., ali ovdje treba imati na umu da je svrha individualne procjene zadovoljiti potrebe djeteta, a ne potrebe drugih entiteta (npr. društva). Bilo bi teško pronaći istraživačke studije koje ukazuju na to da zatvorska kazna ima bilo kakav pozitivan učinak na djecu/maloljetnike, dok postoje mnoge studije koje potvrđuju da ona ima negativne implikacije i za osobnost maloljetnika (npr. izazivanje problema mentalnog zdravlja, emocionalnih poremećaja i bolesti) i za njihovo ponašanje (npr. poticanje recidivizma)⁴⁷. U skladu s tim, u nekim slučajevima postoji rizik, osobito ako se ne utvrde određene zaštitne mjere, da individualna procjena djeteta postane instrument za povredu djetetovih prava, umjesto za njegovu zaštitu. Kako bi se izbjegla takva manjkava praksa, preporučujemo da nacionalni propisi (1) zabrane korištenje podataka dobivenih individualnom procjenom djeteta kako bi se opravdalo izricanje kazne zatvora; i (2) da osiguraju (npr. stručnim osposobljavanjem i edukacijom) visoku kompetentnost donositelja odluka u kaznenim postupcima, kako bi mogli na odgovarajući način tumačiti i primjenjivati podatke dobivene individualnom procjenom.

Ukratko, može se reći da je individualna procjena hibridni instrument koji teži: (1) ostvarenju cilja socijalne integracije i zaštite djetetovih potreba, te (2) ostvarenju pravnih ciljeva vezanih uz učinkovito kazneno pravosuđe. Kvalificirani stručnjaci (kao što su primjerice psiholozi,

⁴⁷ U. Gatti, R. E. Tremblay i F. Vitaro, "Iatrogenic effect of juvenile justice," *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 50 (2009): 991–998; Učinci zatvora: specifični učinci odvratanja i kolaterala. Research Summaries.. Sveučilište u Torontu: 014: <http://criminology.utoronto.ca/wpcontent/uploads/2013/09/DWGEffectsImprisonmentHighlights14Feb2013.pdf>; Alison Liebling i Maruna Shadd, *The effects of imprisonment* (Routledge, 2013); Joseph Murray i David P. Farrington, "Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course," *Journal of Child Psychology and psychiatry*, 46.12 (2005): 1269-1278; Lee H. Bukstel i Peter R. Kilmann, "Psychological effects of imprisonment on confined individuals," *Psychological Bulletin*, 88.2 (1980): 469; Joseph Murray i David P. Farrington, "Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course," *Development and psychopathology*, 20.01 (2008): 273-290; Todd R. Clear, "The effects of high imprisonment rates on communities," *Crime and Justice*, 37.1 (2008): 97-132; R. L. Lippke, "Crime Reduction and the Length of Prison Sentences," *Law & Policy*, 24 (2002): 17–35; José Cid, "Is imprisonment criminogenic? A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions," *European Journal of Criminology*, 6.6 (2009): 459-480; Shelley Johnson Listwan i sur., "The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism," *Justice Quarterly*, 30.1 (2013): 144- 168; Cassia Spohn i David Holleran, "The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: A focus on drug offenders," *Criminology*, 40.2 (2002): 329-358; Paul Gendreau, Francis T. Cullen i Claire Goggin, *Učinci zatvorskih kazni na recidivizam* (Ottawa: Solicitor General Canada, 1999); Robert H. DeFina i Thomas M. Arvanites, "The weak effect of imprisonment on crime: 1971–1998," *Social Science Quarterly*, 83.3 (2002): 635-653.

psihijatri itd.), ali i psihosocijalni instrumenti koje ti stručnjaci koriste, igraju ključnu ulogu u postizanju prvog cilja. Kako bi se postigao drugi cilj, važna je funkcija donositelja odluka u kaznenim postupcima (suci, tužitelji, istražni službenici) jer upravo oni su ti koji moraju donositi odluke na temelju utvrđenih potreba djeteta. U pogledu postupka provedbe, individualna procjena uključuje: 1) procjenu djetetovih potreba od strane kvalificiranih stručnjaka koji primjenjuju posebne metode i tehnike/alate; 2) sažimanje podataka o evaluaciji i "umatanje" dobivenih podataka u oblik pravnog dokumenta (kao što je na primjer gore opisano izvješće o socijalnim okolnostima i prilikama u kojima dijete živi).

Slika 2: Proces individualne procjene

2.3. Koji bi se instrumenti trebali koristiti za provođenje individualne procjene?

Istraživanja iz područja psihologije pokazuju da su pouzdane i valjane procjene ključne za učinkovito donošenje odluka na svim razinama procesa unutar maloljetničkog pravosuđa⁴⁸. Većina nas bi se složila da ciljeve individualne procjene djeteta treba postići primjenom pristupa utemeljenog na dokazima. Međutim, Direktiva ne navodi instrumente, metode i tehnike koji bi se trebalo koristiti u procesu procjene, kao što ne navodi da bi ta sredstva individualne procjene trebala biti utemeljena na dokazima i/ili učinkovita. U Direktivi se samo navodi da procjenu provodi stručno osoblje u skladu, koliko je to moguće, s multidisciplinarnim pristupom. Takva formulacija izražava povjerenje u stručnjake i njihove kvalifikacije, ali prema našem mišljenju, mogla bi se tretirati i kao previd u zakonu koji omogućuje široko tumačenje teksta Direktive, što bi moglo dovesti do prilično formalne i/ili neučinkovite implementacije u nacionalnom zakonodavstvu.

⁴⁸ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems," 54.

Ovo tumačenje potkrjepljujemo primjerima provedbe Direktive u zemljama u kojima je individualna procjena djeteta izjednačena s postupkom prikupljanja i pružanja informacija⁴⁹. Ova praksa zaslužuje kritičko razmatranje jer je u većini nacionalnih sustava, prije donošenja Direktive, tužitelj i/ili sudac prikupljao informacije o djetetu od drugih tijela. Međutim, Direktivom se potiče nešto više od dijeljenja informacija. Ona zahtijeva detaljnu procjenu djetetovih karakteristika i potreba, utemeljenu na dokazima, koja bi trebala dovesti do učinkovitih odluka u kaznenim postupcima⁵⁰. Također je teško zamisliti kako se ciljevi Direktive (odnosno, socijalna integracija djeteta i sprječavanje recidivizma ili prilagodba kaznenog postupka potrebama djeteta) mogu postići bez upotrebe instrumenata za procjenu utemeljenih na dokazima. Ipak, kao što istraživanja pokazuju⁵¹, čak i uz instrumente za individualnu procjenu koji su temeljeni na dokazima, i dalje postoji rizik da će donositelji odluka pogrešno protumačiti podatke o procjeni.

Potreba da se procjene provode uz pomoć određenih instrumenata javlja se i u drugim međunarodnim dokumentima. Pekinška pravila (1985), na primjer, preporučuju primjenu nalaza iz izvješća o sredini u kojoj i prilikama u kojima maloljetnik živi⁵². U suštini, to je dokument koji pruža informacije o procjeni. Međutim, u mnogim su zemljama ta izvješća neodvojiva od primjene metodologija procjene rizika utemeljenih na dokazima. Drugi dokument, UN-ov Opći komentar *O pravima djeteta u maloljetničkom pravosuđu*, predlaže da države provode intervencijske programe utemeljene na dokazima, kako bi se pronašli ne samo različiti psihosocijalni uzroci takvog ponašanja, već i zaštitni čimbenici koji povećavaju otpornost na kriminalno ponašanje, te kako bi intervencijama prethodila temeljita, interdisciplinarna procjena djetetovih potreba⁵³.

⁴⁹ Na primjer, takva se praksa provodi u Litvi i Grčkoj: postupak individualne procjene uključuje prikupljanje informacija o djetetu od strane Službe za zaštitu prava djece i posvojenje (za više informacija pogledajte odgovarajuće poglavlje u ovoj knjizi)

⁵⁰ Ovdje je važno naglasiti da se Direktivom koncept ocjenjivanja upotrebljava kao postupak, a ne kao prikupljanje informacija.

⁵¹ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems."

⁵² U nekim zemljama poznati kao „izvješća prije presude“.

⁵³ Opći komentar br. 24 (2019), zamjenjuje komentar br. 10 (2007) Prava djece u maloljetničkom pravosuđu. Ujedinjeni narodi. Dostupno:

<http://docstore.ohchr.org/SelfServices/FilesHandler.ashx?enc=6QkG1d%2FPPRiCAqhKb7yhsqlkirKQZLK2M58RF%2F5F0vEnG3QGKUxFivhToQfjGxYjV05tUAIgpOwHQJsFPdJXCiixFSrDRwow8HeKLLh8cgOw1SN6vJ%2Bf0RPR9UMtGkA4>

Dakle, kako bi se Direktiva učinkovito provela unutar nacionalnog sustava, bilo bi razumno zahtijevati da se individualne procjene provode na temelju instrumenata utemeljenih na dokazima. To je stajalište podržano sljedećim argumentima:

- 1) u skladu je sa svrhom Direktive da i sprečavanje recidivizma i socijalna uključenost zahtijevaju primjenu učinkovitih mjera (utemeljenih na dokazima);
- 2) zahtjev da države budu obvezne primjenjivati pristupe utemeljene na dokazima sprječava formalnu i neučinkovitu implementaciju Direktive;
- 3) upotrebom instrumenata za procjenu utemeljenih na dokazima smanjuje se rizik od manipulacije podacima o procjeni, jer su podaci prikupljeni takvim instrumentima standardizirani prema posebnim uputama, a stručnjaci koji sudjeluju u procesu su osposobljeni za njihovu primjenu i tumačenje;
- 4) uporaba standardiziranih instrumenata utemeljenih na dokazima pomaže u osiguravanju ujednačene prakse procjene, što dovodi do ujednačene prakse individualnog vrednovanja, čime se osigurava jednako pravedno postupanje prema svojoj djeci kao osumnjičenicima i optuženim osobama;
- 5) pružaju se povratne informacije: – u sustavima utemeljenima na dokazima provodi se procesna evaluacija koja omogućuje donošenje odluka o tome: (1) jesu li korišteni instrumenti postigli postavljene ciljeve; i (2) koje je daljnje mjere potrebno poduzeti kako bi se sustav poboljšao.

Preostaje jedno ključno pitanje: **koji su točno instrumenti najprikladniji za individualnu procjenu u skladu s Direktivom?** Instrumenti za individualnu procjenu utemeljeni na dokazima su brojni⁵⁴. Izbor ovisi o ciljevima procjene, osobinama djetetove ličnosti,

⁵⁴ Prema mišljenju stručnjaka, neiscrpan popis standardiziranih instrumenata procjene mogao bi uključivati:

a) Za primjenu na općoj razini i u sustavu pravosuđa: testovi osobnosti kao što su:

- The Minnesota Multiphasic Personality Inventory – Adolescent MMPI-A;

- Reynolds Adolescent Depression Scale (RADS);

- Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL:YV);

- Bihevioralni i emocionalni poremećaji ili instrumenti za mjerenje patologije: The Diagnostic Interview Schedule for Children (DISC); Child and Adolescent Functional Assessment Scale (CAFAS); parent, teacher and youth forms of Child Behaviour Checklist (CBCL); The Massachusetts Youth Screening Instrument (MAYSI-2), i instrumenti mjerenja kognitivne funkcije: The Wechsler Intelligence Scale for Children –IV (WISC-IV).

b) Za forenzičku primjenu:

-Risk of dangerousness, sophistication – maturity, and treatment amenability measuring tool: Risk – Sophistication Treatment Inventory (RSTI); antisocial attitudes, criminal reasoning, self-serving cognitive distortion measuring tools (HIT) and the Criminal Sentiments Scale Modified (CSS-M); risk assessment tools – risk of reoffending/needs/strengths measuring tool – Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI), risk reoffending/needs measuring tool ASSET; violence risk in adolescents measuring tool: structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY); strength/vulnerabilities/multiple risk (harm to others

problemima u ponašanju i drugim faktorima. U takvoj situaciji, glavni kriteriji koji će se koristiti pri odabiru pojedinih mjera trebali bi biti ciljevi Direktive i individualne potrebe djeteta. Slijedeći članak 7. Direktive, to bi trebali biti instrumenti za procjenu djetetovih potreba u vezi sa zaštitom, obrazovanjem, osposobljavanjem i socijalnom integracijom (članak 7. 1.) te djetetovom osobnošću i zrelošću, ekonomskom, socijalnom i obiteljskom pozadinom te svim posebnim ranjivostima (članak 7. 2.). Stručnjaci za individualnu procjenu bi stoga trebali koristiti upravo one instrumente koji su prikladni za utvrđivanje karakteristika maloljetnika.

Bilo bi teško pronaći jedan univerzalni instrument kojim bi se procijenile sve potrebe i karakteristike djeteta. Na primjer, neke zemlje koriste liste za procjenu rizika kao glavni instrument za individualnu procjenu. Ove metode se smatraju primjerenima s obzirom na pravne ciljeve individualne procjene iz članka 7. (individualizacija kaznenog postupka i procjena kaznene odgovornosti). Činjenica je, nažalost, da ti instrumenti možda nisu dovoljni za procjenu drugih potrebnih aspekata, kao što su djetetove obrazovne potrebe i tako dalje. U takvim slučajevima, bilo bi poželjno kombinirati nekoliko instrumenata i uključiti širi raspon kvalificiranih stručnjaka kako bi se osigurala pravilna procjena svih osobina i potreba djeteta u skladu s Direktivom.

2.4. Tko ima pravo provesti individualnu procjenu?

Kao što je već spomenuto, u članku 7. navodi se da individualnu procjenu moraju provoditi kvalificirani stručnjaci. Direktivom se ne navode ni zvanja niti njihova područja specijalizacije, što državama članicama ostavlja diskrecijsko pravo da delegiraju tu funkciju, uzimajući u obzir specifičnosti njihovih domaćih (nacionalnih) sustava. Smatramo da je važno obratiti pozornost na sljedeće aspekte prilikom postavljanja zahtjeva za pojedince koji će provoditi procjene:

Prvo, koncept *kvalificiranih stručnjaka* u članku 7. već je prepoznat u konceptu individualne procjene. U skladu s tim, kvalificiranog stručnjaka treba shvatiti kao stručnjaka koji ima znanje i sposobnost pravilno primijeniti i provesti individualnu procjenu. Ovu važnu potrebu za sudjelovanjem stručnjaka podupiru i istraživanja koja pokazuju da se u previše slučajeva

and violence, substance abuse) and harm to the adolescent (suicide, self-injury etc.): the Short Term Assessment of Risk and Treatability: Adolescent Version (START:AV); (Robert D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An overview," u *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, ur.. E. L. Grigorenko (2012).

individualne procjene neprimjereno provode, budući i tumače zbog nedostatka stručnosti i kvalifikacija⁵⁵. Stoga smatramo da se **Direktiva ne može smatrati pravilno implementiranom ako postoji nacionalna praksa delegiranja individualne procjene stručnjacima bez odgovarajućih kvalifikacija.**⁵⁶

Drugo, kvalifikacijski preduvjeti za stručnjake i potreba za određenim stručnjacima definirane su ciljevima individualne procjene (koji uključuju osiguravanje različitih potreba djeteta - psiholoških, obrazovnih, socijalnih, itd.). **U skladu s tim, države članice bi trebale osigurati dostupnost stručnjaka koji su visoko kvalificirani za procjenu relevantnih potreba djeteta.**

Treće, u znanstvenoj literaturi individualna procjena utemeljena na dokazima povezana je s aktivnostima koje obavljaju stručnjaci za mentalno zdravlje i instrumentima koje koriste.⁵⁷ Određeni stručnjaci, koji su prošli dodatnu obuku, mogu koristiti neke standardizirane metodologije, ali oni nisu kvalificirani kao psiholozi (ili psihijatri).⁵⁸ U nekim slučajevima, njihove kompetencije možda neće biti dovoljne za provođenje dublje psihološke procjene, kao u mogućim slučajevima kada je maloljetniku potreban tretman ili slično. Preporučljivo je da su: **1) stručnjaci za mentalno zdravlje uključeni u postupak individualne procjene; i 2) osigurani mehanizmi koji omogućuju stručnjaku da utvrdi potrebu za dubljom psihološkom procjenom.**⁵⁹

Kako bi se zadovoljile potrebe djeteta u kaznenom postupku, ne samo da je važna kvaliteta procjene, već je važno i pravilno tumačenje podataka (rezultata) i njihove primjene prilikom donošenja bilo kakve odluke ili poduzimanja radnji u postupku. Kako bi se postigao učinkovit sustav individualne procjene, od ključne je važnosti **posebna obuka donositelja odluka u tumačenju podataka o procjeni.**

⁵⁵ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems."

⁵⁶ Na primjer, u onim slučajevima kada se provođenje individualne procjene delegira onim stručnjacima koji rade u području pravne ili socijalne zaštite djeteta, ali koji nemaju posebna znanja i sposobnost provođenja iste ili profesionalnog sažimanja podataka o procjeni (pročitajte više o ovom problemu u odgovarajućem poglavlju ove knjige). Takvi stručnjaci doista mogu biti uključeni u proces pružanjem informacija o djetetu, ali ne bi trebali biti ključni ocjenjivači.

⁵⁷ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice systems."

⁵⁸ U praksi su to obično probacijski službenici, socijalni radnici, pedagozi (ovisno o institucionalnom sustavu na koji se delegira individualna procjena).

⁵⁹ Na primjer, kad su uočeni određeni mentalni ili drugi poremećaji, stručnjak bi trebao znati koje korake poduzeti, kome se obratiti i tako dalje.

Direktiva ne određuje **koja bi tijela trebala primjenjivati** ili koordinirati individualnu procjenu. Svaka država odabrat će određeni institucionalni model, uzimajući u obzir svoje tradicije maloljetničkog pravosuđa, obilježja postojećih nacionalnih sustava i dostupne resurse.

Hoge identificira dva strukturna modela individualne procjene:

- 1) Pomoćni model: gdje su psiholozi zaposlenici unutar pravosudnog tijela, njegove posebne jedinice ili druge pravosudne strukture te djeluju prema uputama sudaca za provođenje individualne procjene. Pomoćni model najčešći je u Sjedinjenim Američkim Državama⁶⁰, iako se sličan model primjenjuje i u onim zemljama u kojima individualne procjene rizika provode probacijske službe koje čine dio strukture sudova (taj model nalazimo u Poljskoj)⁶¹.
- 2) Model isporuke: temeljen na institucionalnoj suradnji: uslugu pružaju neovisne (izvansudske) institucije i/ili organizacije. Potonji model uobičajen je u većini europskih zemalja.⁶²

Pri analizi prakse država članica EU-a, možemo razlučiti dva institucionalna modela pravosuđa i socijalne skrbi. U pravosudnom modelu, funkcija individualne procjene delegira se institucijama u pravosudnom sustavu, obično probacijskim službama, koje provode procjene rizika maloljetnika i pripremaju izvješća o socijalnoj sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi (prije izricanja kazne). Taj je model tipičan za sustave usmjerene na upravljanje rizicima, pri čemu je procjena prvenstveno usmjerena na odgovarajuću individualizaciju kaznenih mjera. U zemljama koje slijede pravosudni model, većina maloljetnih počinitelja kaznenih djela nađe se u kaznenopravnom sustavu i podliježe kaznenom pravu.

Model socijalne skrbi tipičan je u državama u kojima su maloljetnici koji su počinili kazneno djelo u nadležnosti sustava i institucija socijalne skrbi. Drugim riječima, prema maloljetnicima se ne vodi kazneni postupak, već se primjenjuju mjere iz područja obiteljsko-pravne i socijalne zaštite. U skladu s tim, institucije sustava socijalne sigurnosti i socijalne skrbi provode individualnu procjenu⁶³. U tim će se sustavima Direktiva primjenjivati samo na mali dio

⁶⁰ Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," 259-260.

⁶¹ Probacijske mjere i alternativne sankcije u EU: https://www.euprobationproject.eu/national_detail.php?c=PL

⁶² Hoge, "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems," 260.

⁶³ Na primjer, u Litvi bi to bila Služba za zaštitu prava djece i posvojenje u okviru Ministarstva socijalne sigurnosti i rada Republike Litve.

maloljetnih počinitelja kaznenih djela (obično samo na one optužene za teška kaznena djela prema kojima se vodi kazneni postupak).⁶⁴

2.5. Tko ima pravo na individualnu procjenu?

Glavni kriteriji koji definiraju teme Direktive su: dob, status sudionika u kaznenom postupku, ozbiljnost kaznenog djela i težina intervencije. Detaljnije ćemo ih razraditi u daljnjem tekstu.

Dob

Direktivom se utvrđuje opće pravilo da se njezine odredbe primjenjuju na djecu (osobe mlađe od 18 godina) i osobe mlađe od 21 godine koje su osumnjičene i optužene osobe u kaznenom postupku ili prema kojima se vodi postupak Europskog uhidbenog naloga (tražene osobe). Direktiva se primjenjuje i na osobe (1) koje su bile djeca kada je prema njima pokrenut postupak, ali koje su nakon toga navršile 18 godina i (2) koje su navršile 18 godina u vrijeme pokretanja kaznenog postupka, ali je kazneno djelo počinjeno kada je osoba bila dijete. Direktiva daje diskrecijsko pravo državama članicama da odluče je li u tim slučajevima primjena ove Direktive prikladna s obzirom na sve okolnosti predmeta, uključujući zrelost i ranjivost dotične osobe.⁶⁵

Status sudionika u kaznenom postupku (osumnjičenik ili optuženik)

Važno je naglasiti da je područje primjene Direktive ograničeno na kazneni postupak. Direktiva se ne primjenjuje na druge ne-kaznene mjere poduzete u vezi s djetetom zbog njegova kriminalnog ponašanja, iako se te mjere (opisane u Direktivi kao zaštitne, odgojne, korektivne ili obrazovne) vrlo malo razlikuju od njihove ekvivalentne kaznene mjere. De Vocht i sur. to identificiraju kao nedostatak Direktive, budući da odredbe Direktive zapravo ne bi imale utjecaja u onim zemljama u kojima se maloljetničko kazneno pravosuđe formalno stavlja izvan domene kaznenog pravosuđa.⁶⁶

⁶⁴ U sljedećim poglavljima detaljnije ćemo raspravljati o primjerima Hrvatske, Litve i Grčke, koji predstavljaju imenovane modele.

⁶⁵ Direktiva, Uvodna izjava 11.

⁶⁶ Vocht i sur., "Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations," 481.

Prema tim autorima, ograničeni opseg Direktive dovest će do različitih praksi u državama članicama, zbog čega će se pravna zaštita djece koja su počinila kaznena djela razlikovati u pojedinim zemljama.⁶⁷

S druge strane, prihvaćajući važnost osiguravanja jednakosti, vidimo i argumente koji podupiru ovaj konkretni pristup. Prvo, Direktivom se utvrđuju minimalni zahtjevi za države članice (Uvodna izjava 2. u preambuli Direktive)⁶⁸, stoga je logično da bi se njena regulativa trebala usredotočiti na skupinu maloljetnih počinitelja kaznenih djela koji se suočavaju s najvećim rizikom od štetnih pravnih posljedica. U kontekstu osiguravanja minimalnih standarda, zaštita djece je najvažnija, posebno u kaznenim postupcima, a ti postupci u većini zemalja uključuju stroža zakonska ograničenja - kao što su istražne mjere te posebice pritvor - u usporedbi s alternativnim maloljetničkim pravosudnim sustavima. Drugo, primjena odredbi Direktive samo na osumnjičene i optužene osobe u kaznenim postupcima pronalazi potporu u kriminološkim istraživanjima koja pokazuju negativne učinke kaznenog postupka i alternativnih mjera (kao što su, primjerice, mjere diverzije) na osobnost maloljetnika (ti negativni učinci obuhvaćaju ne samo recidivizam, već i stigmatizaciju te "etiketiranje")⁶⁹. Rezultati ovih istraživanja otkrivaju prikladnost minimalne intervencije u slučajevima maloljetničke delinkvencije (osobito kod lakših i bagatelnih kaznenih djela). Ovdje je važno naglasiti da se, unatoč njenim pozitivnim ciljevima, individualna procjena djeteta, kao i druge mjere predviđene Direktivom, ipak moraju smatrati intervencijom kaznenog pravosuđa.

Ozbiljnost i težina (vrsta) kaznenog djela

U Uvodnoj izjavi 14. navodi se da se Direktiva ne bi trebala primjenjivati na osumnjičenu djecu koja su počinila lakša kaznena djela. Države članice zadržavaju pravo definiranja raspona kaznenih djela na koja se primjenjuju odredbe Direktive. U svakom slučaju, to mora biti kazneno djelo (1) definirano kaznenim zakonom; i (2) gdje se progon vodi prema zakonima o

⁶⁷ isto

⁶⁸ Također je važno napomenuti da su minimalni zahtjevi Direktive sadržani i u članku 23. Direktive (članak o neregresiji), u kojem se predviđa da "ništa u ovoj Direktivi ne tumači se kao ograničavanje ili odstupanje od bilo kojeg od prava i postupovnih zaštitnih mjera koje su osigurane Poveljom, Europskom Konvencijom o Ljudskim Pravima ili drugim relevantnim odredbama međunarodnog prava, posebno Konvencijom UN-a o pravima djeteta ili pravom bilo koje države članice koja pruža višu razinu zaštite."

⁶⁹ Anne Rankin Mahoney, "The Effect of Labeling upon Youths in the Juvenile Justice System: A Review of the Evidence," *Law & Society Review* 8, br. 4 (Ljeto 1974): 583-614; Dennis B. Anderson i Donald F. Schoen, "Diversion Programs: Effect of Stigmatization on Juvenile/Status Offenders," *Juvenile & Family Court Journal* 36, br. 2 (1985): 13-26.

kaznenom postupku. Ta odredba Direktive mogla bi se kritizirati zbog ograničavanja opsega pravne zaštite. Međutim, naše je mišljenje da takvu klauzulu treba pozdraviti u svjetlu gore navedenih kriminoloških studija, koje jednoglasno smatraju da je najbolje imati što manje intervencija za djecu koja su počinila lakša kaznena djela.

Kriterij težine sankcije (mjere) u Direktivi povezan je s oduzimanjem slobode. Kako je navedeno u Uvodnoj izjavi 14., Direktiva se primjenjuje na osumnjičenu ili optuženu djecu koja su već (ili će vjerojatno biti) lišena slobode. To podrazumijeva da bi se individualna procjena trebala provoditi u svim slučajevima kada se maloljetnik treba vratiti u pritvor ili kod djece koja su već lišena slobode (uhićenjem ili zatvaranjem).

Smatramo da bi ovo opće pravilo o povezivanju obvezne prirode mjera zaštite djece predviđenih Direktivom isključivo s oduzimanjem slobode moglo biti preusko definirano. Osiguravanje zaštite maloljetnika jednako je važno kada uzmemo u obzir druge mjere postupovne prisile (kao što je istražni zatvor), posebno one koje se odnose na ograničavanje slobode, kao što je intenzivni nadzor, elektronički nadzor, kućni pritvor, zabrane posjeta određenim mjestima, i slično.

Utvrđivanjem općih kriterija, Direktiva ostavlja prostor i za određene posebne situacije u kojima se, iako su ispunjeni svi gore navedeni kriteriji, individualna procjena ne može smatrati primjerenom. Članak 7. 9 predviđa da:

Države članice mogu odstupiti od obveze provedbe individualne ocjene ako je to odstupanje opravdano okolnostima predmeta, pod uvjetom da je u skladu s najboljim interesom djeteta.

Takva bi se odredba mogla primjenjivati u slučajevima kada bi individualna procjena pogoršala pravni položaj djeteta, kao što je produljenje istražnog zatvora ili druge mjere povezane s oduzimanjem slobode.

Važno je napomenuti i da se u Direktivi navodi da *dijete ima pravo na individualnu procjenu*, stoga se ona ne smatra pravom tužitelja ili suca, već pravom djeteta. Drugim riječima, sudjelovanje u individualnoj procjeni za dijete ne bi trebalo biti obvezno. Direktiva ne ulazi u pojedinosti o tome kako bi države članice trebale osigurati da se ona ne primjenjuje prema djetetu kao obveza, već kao pravo. Naše je mišljenje da bi **države članice trebale osigurati postojanje mehanizama i preduvjeta kojima se omogućuje sudjelovanje djeteta i saslušanje**

njegova mišljenja, zajedno s pravom djeteta da odustane od individualne procjene. Uz to, trebale bi postojati određene iznimke kada je gore opisana situacija suprotna najboljem interesu djeteta i/ili kada postoji intervencija osoba koje se protive takvoj procjeni.⁷⁰

2.6. Kada bi trebalo provoditi individualnu procjenu?

Direktivom se nalaže da bi se postupak individualne procjene trebao odvijati u najranijoj odgovarajućoj fazi postupka i najkasnije do predstavljanja optužnice za potrebe suđenja⁷¹. Izraz “u najranijoj prikladnoj fazi postupka” ukazuje, s jedne strane, da se individualna procjena mora provesti na početku postupka istrage, prije suđenja. S druge strane, s obzirom na ciljeve individualne procjene (koji se odnose na individualizaciju odgovarajućih postupovnih mjera), izraz podrazumijeva da se procjena mora provesti prije donošenja prisilnih postupovnih mjera. Jasno je, međutim, da se u nekim slučajevima prisilne postupovne mjere moraju primijeniti u istom času, tako da nije uvijek moguće čekati rezultate procjene. Smatramo da bi u tim okolnostima **trebalo biti moguće promijeniti odluke koje su donesene, ako rezultati individualna procjena sugeriraju da su one u suprotnosti s najboljim interesima djeteta te da bi otežale zadovoljavanje njegovih/njezinih potreba.**

Direktiva državama članicama također omogućuje i odobravanje iznimaka te podizanje optužnice bez prethodne individualne procjene, ali samo ako je to u skladu s najboljim interesima djeteta. Na primjer, prilikom provođenja procjene, država članica može odgoditi primjenu određenih mjera kojima se ograničava sloboda djeteta (posebno zatvor). Međutim, čak i u tim slučajevima, Direktiva jasno nalaže da se postupak individualne procjene mora provesti prije saslušanja.

Ukratko, Direktiva pruža opća načela za provedbu individualne procjene, čime se državama članicama ostavlja relativno širok prostor diskrecije u pogledu načina njene provedbe i primjene unutar njihovih nacionalnih sustava. Taj širok prostor diskrecije potencijalno otvara vrata prilično formalnoj i/ili neodgovarajućoj provedbi određenih odredbi Direktive. U tom pogledu, ključni pokazatelji i ključne etape za provedbu članka 7. ogledaju se u ciljevima individualne procjene, koji su usmjereni na ispunjavanje potreba djeteta, kad god je to

⁷⁰ Na primjer, oni članovi obitelji koji su utjecali na delinkventno ponašanje maloljetnika.

⁷¹ Direktiva, Uvodna izjava 39.

moгуće, pri donošenju odluka o izricanju presude. Načelo zaštite najboljih interesa (i ispunjavanja potreba) djeteta mora biti od najveće važnosti pri utvrđivanju zakonske regulative ili donošenju pojedinačnih odluka u "sivim zonama" u kojima ne postoji jasan zahtjev ili zabrana nametnuta Direktivom.

Literatura:

Anderson, D. B., and D. F. Schoen. "Diversion Programs: Effect of Stigmatization on Juvenile/Status Offenders." *Juvenile & Family Court Journal* 36, no. 2 (1985): 13-26.

Bukstel, L. H., and P. R. Kilmann. "Psychological effects of imprisonment on confined individuals." *Psychological Bulletin* 88, no. 2 (1980): 469.

Cid, J. "Is imprisonment criminogenic? A comparative study of recidivism rates between prison and suspended prison sanctions." *European Journal of Criminology* 6, no. 6 (2009): 459-480.

Clear, T. R. "The effects of high imprisonment rates on communities." *Crime and Justice* 37, no. 1 (2008): 97-132.

DeFina, R. H., and T. M. Arvanites. "The weak effect of imprisonment on crime: 1971–1998." *Social Science Quarterly* 83, no. 3 (2002): 635-653.

Gatti U., R. E. Tremblay, and F. Vitaro. "Iatrogenic effect of juvenile justice." *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 50, (2009): 991–998.

Gendreau, P., F. T. Cullen, and C. Goggin. *The effects of prison sentences on recidivism*. Ottawa: Solicitor General Canada, 1999.

Hoge, R. D. "An expanded role for psychological assessments in juvenile justice systems." *Criminal Justice and Behavior* 26, no. 2 (1999).

Hoge, R. D. "Assessment in Juvenile Justice systems." In *Treating the Juvenile Offender*, edited by R. D. Hoge, N. G. Guerra and P. Boxer, 54-75. The Guilford press: New York/London, 2008.

Hoge, R. D. "Assessment in Juvenile Justice Systems: An overview." In *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, edited by E. L. Grigorenko (2012).

Liebling, A., and M. Shadd. *The effects of imprisonment*. Routledge, 2013.

Lippke, R. L. "Crime Reduction and the Length of Prison Sentences." *Law & Policy* 24, (2002): 17–35.

Listwan, S. J., C. J. Sullivan, R. Agnew, F. T. Cullen, and M. Colvin. "The pains of imprisonment revisited: The impact of strain on inmate recidivism." *Justice Quarterly* 30, no. 1 (2013): 144-168.

Murray, J., and D. P. Farrington. "Parental imprisonment: effects on boys' antisocial behaviour and delinquency through the life-course." *Journal of Child Psychology and psychiatry* 46, no. 12 (2005): 1269-1278.

Murray, J., and D. P. Farrington. "Parental imprisonment: Long-lasting effects on boys' internalizing problems through the life course." *Development and psychopathology* 20, no. 1 (2008): 273-290.

Michailovič I., and I. Jarutienė. "Problems of password application in Lithuania." *Criminology studies* 4, (2016).

Mahoney, A. R.. "The Effect of Labeling upon Youths in the Juvenile Justice System: A Review of the Evidence." *Law & Society Review* 8, no. 4 (Summer 1974): 583-614.

Rijo, D., N. Brazão, R. Barooso, D. Ribeiro da Silva, P. Vagos, A. Vieira, A. Lavado, and A. M. Macedo. "Mental health problems in male young offenders in custodial versus community based-programs: Implications for juvenile justice interventions." *Child and Adolescent Psychiatry and Mental Health* 10, (2016).

Scott, E. S. "Criminal responsibility in adolescence: Lessons from developmental psychology." In *Youth on trial: A developmental perspective on juvenile justice*, edited by T. Grisso and R. G. Schwartz, 291–323. Chicago: University of Chicago Press, 2000.

Spohn, C., and D. Holleran. "The effect of imprisonment on recidivism rates of felony offenders: A focus on drug offenders." *Criminology* 40, no. 2 (2002): 329-358.

Vocht, De D., M. Panzavolta, M. Vanderhallen, and M. Van Oosterhout. "Procedural safeguards for juvenile suspects in interrogations. A Look at the Commission's Proposal in Light of an EU Comparative Study." *New Journal of European Criminal Law* 5, no. 4 (2014).

3. Konceptualizacija forenzičke procjene maloljetnika: glavni koncepti, teorijski pristupi i rasprave

Rūta Vaičiūnienė, Vita Povilaitytė, Jolanta Apolevič (Institut za pravo pri Litavskom centru za društvene znanosti), Sabina Mandić (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu)

„Predviđanje vremena je jednostavno u usporedbi s predviđanjem nasilja.“ (Monahan i Steadman (1996., str. 932), u Jay P. Singh, str. 215, 2012.)

U posljednjih 50 godina, područje forenzičke procjene značajno se razvilo, uvodeći pojam forenzičke procjene mentalnog zdravlja (eng. *forensic mental health assessment ili FMHA*), kao i koncepte prakse utemeljene na dokazima i bolje informirano donošenje pravnih odlukama⁷². *Forenzička procjena mentalnog zdravlja ili forenzička procjena*⁷³ danas je dobro poznat i prihvaćen termin, koji se odnosi na procjene provedene u svrhu informiranja o forenzičkom odlučivanju u različitim fazama kaznenog postupka⁷⁴. U razvijenim suvremenim pravosudnim sustavima, forenzička procjena predstavlja značajan i neodvojiv dio donošenja pravnih odluka, stoga je cilj ovog poglavlja utvrditi glavne koncepte, pristupe i rasprave koji se pojavljuju i u znanstvenom području, ali i u praksi. Ciljevi, načela i instrumenti forenzičke procjene, odnosno, forenzičke procjene maloljetnika, središnja su točka poglavlja te su prikazane i analizirane glavne teorijske paradigme, kao što su Model rizik-potreba-responzivnost (eng. *Model Risk-Need-Responsivity ili RNR model*) i Model dobrih života (eng. *Good lives Model*). Naposljetku, razmatraju se izazovi i buduće perspektive vezane uz implemetaciju i provedbu forenzičke procjene maloljetnika.

⁷² K. Heilbrun i dr., *Forensic Mental Health Assessment: A Casebook*, [Forenzička procjena mentalnog zdravlja: studije slučajeva], 2. izdanje (Oxford: Oxford University Press, 2014), 1.

⁷³ U psihologijskoj ili psihijatrijskoj literaturi pojmovi „forenzička procjena“, „forenzička procjena mentalnog zdravlja“ i „psihološka procjena“ koriste se sinonimno pozivajući se na procjene koje se koriste za podršku forenzičkim odlukama. Autori ovog poglavlja uglavnom koriste izraz "forenzička procjena".

⁷⁴ K. Heilbrun i D. DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment," [Prema utvrđivanju standardne prakse u forenzičkoj procjeni mentalnog zdravlja maloljetnika], *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, [Priručnik maloljetničke forenzičke psihologije i psihijatrije], ur. E. L. Grigorenko (Boston: Springer, 2012), 145-156; R. D. Hoge, "Forensic Assessments of Juveniles Practice and Legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja], *Criminal justice and behaviour* 39, br. 9 (September 2012): 1255-1270.

3.1. Forenzička procjena: glavni koncepti i pristupi

Forenzička procjena ima za cilj podržati bolje informirano i na procjeni utemeljeno donošenje pravnih odluka i prenijeti zajedničke aspekte procesa procjene koje dijele svi stručnjaci koji ga provode bez obzira na disciplinu⁷⁵. Povijesno gledano, forenzička procjena usko je povezana s procjenom pojedinaca uključenih u kaznenopravni sustav. U svojim počecima uglavnom je bila fokusirana na procjenu sposobnosti sudjelovanja osobe u suđenju, a nakon toga se koristila za davanje odgovora na raznovrsnija pitanja povezana s izricanjem kazne, tretmanom i recidivizmom. Suvremena forenzička procjena pruža smjernice o odlukama o alternativnim mjerama, istražnom zatvoru, upućivanju na kazneni sud, sudskoj nadležnosti, izricanju presuda i mogućnostima nakon izricanja sankcije/kazne⁷⁶. Također se bavi mentalnim zdravljem i ponašanjem procijenjene osobe, rizikom od recidivizma i njezinim potencijalom za rehabilitaciju. Nadalje, danas forenzička psihologija ne samo da pomaže pravnim akterima u sustavu pravosuđa, već se zalaže i za to da primjena zakona bude tretmanska/rehabilitacijska, čime se pravnom sustavu pomaže u postizanju njegovih ciljeva⁷⁷. Forenzičku procjenu trebalo bi smatrati dobrim primjerom implementacije multidisciplinarnih i sustavnih pristupa koji kombiniraju razvoj pravnih sustava i sustava mentalnog zdravlja u sinergiji i suradnji.

Heilbrun, Grisso, Goldstein i Laduke (2012.) napominju da „*uključivanje 'mentalnog zdravlja' kao modifikatora, danas ne ograničava forenzičku procjenu mentalnog zdravlja na isključivo procjenu prisutnosti ili odsutnosti mentalnih poremećaja*”⁷⁸.

Pojam „mentalno zdravlje“ odnosi se na različita mentalna stanja, psihološke pojave i predispozicije ponašanja koje su vrlo važne u donošenju pravnih odluka. Zbog toga su glavne značajke forenzičkih procjena vrijedne rasprave. Iako ih provode različiti stručnjaci, obično stručnjaci za mentalno zdravlje, kao što su psiholozi ili psihijatri, u nekim slučajevima uključeni su i probacijski službenici ili drugi stručnjaci u pravosudnom ili sustavu socijalne skrbi. Pri provođenju forenzičke procjene nije dovoljno slijediti standardne metodološke smjernice za

⁷⁵ Heilbrun i dr., *Forensic Mental Health Assessment*, [Forenzička procjena mentalnog zdravlja], 1.

⁷⁶ Hoge, “Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations,” [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja], 1267.

⁷⁷ J. Rebecca i R. Roesch, *Learning Forensic Assessment Research and Practice*, [Učenje istraživanja i prakse forenzičke procjene], 2. izdanje (New York: Routledge, 2015).

⁷⁸ K. Heilbrun i dr., “Foundations of Forensic Mental Health Assessment,” [Osnove forenzičke procjene mentalnog zdravlja], *Forensic Assessments in Criminal and Civil Law – A Handbook for Lawyers*, [Forenzičke procjene u kaznenom i građanskom pravu], ur. R. Roesch i P. A. Zafit (Oxford: Oxford University Press, 2012), 3.

kliničku procjenu, kao što je odabir najprikladnijeg modela za usmjeravanje prikupljanja i tumačenja podataka te komunikacije, ili korištenje više izvora informacija i procjena njihove dosljednosti. Poznavanje općih načela kliničke procjene mora se dopuniti odgovarajućim poznavanjem forenzičke specijalizacije, kao i poznavanjem specifičnih aspekata pravnog sustava, zakonske regulative i sudske prakse⁷⁹.

Jedna od najvažnijih ishoda forenzičke procjene nije odgovoriti na određeno pravno pitanje, već pomoći odgovoriti na to pitanje osvrćući se na relevantne vještine i ponašanja koje se procjenjuju. Primjerice, tijekom postupka procjenjivanja stručnjak formulira pitanja kao što su- razumije li optužena osoba optužbe protiv nje, bi li optužena osoba mogla razumjeti suđenje i postupke povezane sa suđenjem te može li komunicirati sa svojim odvjetnikom – sve sa svrhom odgovora na pravno pitanje o raspravnoj sposobnosti optuženika. Iako pravni stručnjaci često očekuju da će nalazi procjene pružiti vrlo specifičan i precizan odgovor na pravno pitanje, stručnjaci koji provode procjenu, koji se oslanjaju na dostupne podatke i jasno razumiju ograničenja procjene, obično ne odgovaraju na to konkretno pitanje, već na pitanja povezana s tim pitanjem. U svakom slučaju, zaključci forenzičke procjene od iznimne su važnosti i stoga se moraju prikazati na nepristran, uravnotežen i opravdan način. Moraju jasno naglasiti svoja ograničenja i biti formulirani na način koji je razumljiv stručnjacima iz različitih područja i profesija⁸⁰. Kvaliteta informacija i zaključaka koje pružaju forenzičke procjene ključna je za donošenje pravednih i učinkovitih odluka⁸¹.

Međutim, nije samo specifično znanje ili poznavanje pravnog sustava ono što omogućuje forenzičkoj procjeni da ispuni uvjete koji su joj pripisani. Naime, za stručnjake koji provode procjenu od velike je važnosti to da razumiju svoju ulogu i položaj. Procjenitelj svakako doživljava određenu napetost tijekom provođenja forenzičke procjene jer se nalazi između različitih aktera koji, obično, imaju različita očekivanja. Primjerice, kada odvjetnik nastoji usmjeriti procjenitelja u smjeru povoljnog za svog klijenta, dok sud, nakon što je naložio postupak procjene, može pretpostavljati da će stručno mišljenje, iako je točno i objektivno, potkrijepiti njegove odluke. Važno je, stoga, da procjenitelj održava ravnotežu između svoje

⁷⁹ Heilbrun i dr., *Forensic Mental Health Assessment*, [Forenzička procjena mentalnog zdravlja].

⁸⁰ Isto

⁸¹ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations.", [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja].

stručne kompetentnosti, odgovornosti i pouzdanosti, različitih i ponekad pretjeranih očekivanja, svog nepristranog položaja i, konačno, ciljeva i ograničenja procjene⁸².

Drugi važni aspekti koji zahtijevaju zasebnu raspravu su metode i tehnike procjene, instrumenti i postupak procjene, kojih postoji široka paleta. Testovi osobnosti, strukturirani ili polustrukturirani intervjui, različite ček-liste, liste rizika, itd. primjeri su takvih metoda, odnosno tehnika. Međutim, kao što će biti spomenuto u kasnijim poglavljima ove knjige⁸³, dva su osnovna pristupa metodologiji procjene: klinički i aktuarski. Klinička procjena obično se provodi polustrukturiranim intervjuima, pri čemu se konačna procjena ili dijagnoza temelji na osposobljavanju i iskustvu stručnjaka koji provodi procjenu. Takve se procjene često kritiziraju zbog njihove subjektivnosti, dok se, istodobno, proaktivno uključivanje stručnjaka i njihova sposobnost fokusiranja na kvalitativne, pozitivne aspekte kao što su snage i osnaživanje korisnika smatraju prednostima kliničke procjene⁸⁴.

Standardizirana, aktuarska procjena, koja je okarakterizirana kao znanstveno utemeljen pristup, uključuje strukturirane formate ili postupke te standardizirane norme. Cilj joj je procijeniti različite aspekte i dimenzije osobnosti, emocija, ponašanja, kriminogenog rizika, itd. Istraživanja i znanstvena literatura prepoznaju da, u većini slučajeva, predložena rješenja temeljena na standardiziranoj procjeni pružaju veću pouzdanost i valjanost. Drugim riječima, odluke koje se temelje na standardiziranim mjerama superiorne su u odnosu na one koje se temelje na kliničkim procjenama⁸⁵. Međutim, važno je napomenuti da ova dva modela ne bi trebalo shvaćati isključivo; umjesto toga, u praksi bi ih trebalo kombinirati i integrirati. Na primjer, standardizirana procjena trebala bi se koristiti za procjenu rizika od ponavljanja kaznenog djela no ona ne navodi koji su klinički čimbenici najvažniji za bilo koju intervenciju ili koje su intervencije najprikladnije za postizanje pozitivnih učinaka za određenu osobu⁸⁶.

⁸² Jackson i Roesch, *Learning Forensic Assessment Research and Practice*, [Učenje istraživanja i prakse forenzičke procjene].

⁸³ Vidi poglavlje br. 5 ove knjige.

⁸⁴ A. White i P. Walsh, *Risk assessment in Child Welfare*, [Procjena rizika u skrbi za djecu], (Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006).

⁸⁵ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja], 1256.

⁸⁶ C. Schwalbe, "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework," [Jačanje i integracija aktuarske procjene rizika s kliničkim rasuđivanjem i okvirom prakse zasnovane na činjenicama], *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458–1464.

Različiti standardizirani instrumenti i postupci također se mogu podijeliti na instrumente probira/detekcije i procjene. Instrumenti probira su kratki i jednostavni za primjenu i pružaju inicijalne informacije o funkcioniranju i mentalnom zdravlju osobe. U slučajevima kada se utvrde problemi s mentalnim zdravljem ili funkcioniranjem, naknadno se može provesti sveobuhvatnija procjena. Stručnjaci za mentalno zdravlje općenito koriste standardizirane instrumente procjene koji uključuju opsežnije prikupljanje informacija i dubinsko istraživanje karakteristika i okolnosti pojedinca, stoga se instrumenti za detekciju mogu upotrebljavati kao početni izvor informacija kojima se pomaže utvrditi je li potrebna daljnja sveobuhvatnija procjena te u kojoj mjeri i za koju svrhu⁸⁷.

Ukratko, analiza različitih postupaka i instrumenata dostupnih u forenzičkoj procjeni podrazumijeva pažljiv odabir instrumenata, uz važnost pouzdanosti i valjanosti u odnosu na forenzičke odluke koje treba donijeti s obzirom na obilježja procijenjene osobe i njezinu situaciju⁸⁸. Hawkes (2005)⁸⁹ upozorava da bi poseban pristup/model procjene trebalo odmaknuti od automatskog i, često, krutog "načina rada stručnjaka". Iz tog razloga, stručnjak tijekom procjene mora uzeti u obzir sve strukturalne nejednakosti i obilježja pojedinca kao što su dob, spol, rasa te etnička ili kulturna pozadina. U forenzičkoj psihologiji mora uzimati u obzir i to da njeni rezultati moraju olakšati donošenje pravnih odluka, ali i da mora jasno ukazati na to postoje li posebne potrebe pojedinca, problemi mentalnog zdravlja, problemi u ponašanju, ranjivost osobe i/ili sl.

3.2. Forenzička procjena maloljetnika

Danas se i forenzički stručnjaci i istraživači slažu da su maloljetnici među najranjivijim skupinama, čije je posebne potrebe izuzetno važno uzeti u obzir prilikom donošenja odluka. Adolescencija kao razvojna faza na putu do odrasle dobi prepoznata je početkom 20. stoljeća, kada je shvaćeno da se različiti aspekti kognitivnog i emocionalnog funkcioniranja djeteta razvijaju u različitim fazama⁹⁰. Nakon prepoznavanja činjenice da su kompetencije mladih

⁸⁷ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja], 1256.

⁸⁸ Isto

⁸⁹ S. Hawkes, *The Assessment of Need and the Assessment of Risk: The Challenges for Child Protection*, [Procjena potreba i procjena rizika], (University of Sheffield, 2005).

⁹⁰ T. Grisso, "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment," [Tri prilike za budućnost forenzičke procjene maloljetnika], *Criminal Justice and behaviour* 46, br. 12 (December 2019): 1671–1677.

dinamične i nestabilne te da se tijekom adolescencije događaju neurološke promjene, pravosudni sustavi tražili su izvješća o zrelosti i mentalnom zdravlju mladih prijestupnika. Zbog toga su krajem 20. stoljeća stručnjaci za mentalno zdravlje predložili multidisciplinarnu, holističku procjenu mladih koje su uglavnom bile usmjerene na rehabilitaciju. Kako je potreba za takvim procjenama rasla, područja procjene i raspon istraživačkih pitanja proširili su se na sve više aspekata kao što su prava maloljetnika, njihova zaštita i utvrđivanje njihovih različitih potreba. Posljednjih desetljeća, svrhe i ciljevi procjene maloljetnika proširili su se na područja procjene mentalnog zdravlja, zrelosti maloljetnika, rizika od recidivizma, prosuđivanja maloljetnika, njihovih kompetencija kao i procjene u svrhu predlaganja adekvatnog tretmana usklađenog s procijenim potrebama, rizicima i snagama maloljetnika.

U svakom slučaju, kao što je već spomenuto, veliki poticaj ovom razvoju predstavljala je spoznaja da je procjena zrelosti maloljetnika ključan element u donošenju odluka. Unatoč toj činjenici, i iako je važnost procjene zrelosti naglašena u mnogim istraživačkim radovima i međunarodnim dokumentima, još uvijek nedostaje jedinstvena definicija zrelosti s psihološkog i pravnog stajališta. U praksi se do presude često stiže ispitivanjem različitih informacija o kognitivnim i emocionalnim sposobnostima maloljetnika i pružanjem kliničkog zaključka o razini zrelosti mlade osobe. Potonje, pak, zahtijeva uspostavljanje veze između razine zrelosti i pravnog pitanja koje se razmatra. Drugim riječima, procjena zrelosti može se razlikovati ovisno o konkretnom slučaju ili pitanju u vezi s kojim se mora donijeti pravna odluka. Procjena zrelosti posebno je važna za odlučivanje o sposobnosti sudjelovanja u suđenju, „premještanju“ maloljetnika na sud za odrasle i mentalnom stanju/ubrojivosti počinitelja u vrijeme počinjenja kaznenog djela⁹¹. Grisso i Kavanaugh naglašavaju da se procjena maloljetnika sastoji od niza čimbenika koji se odnose na zrelost i sposobnosti maloljetnika, i drugih, jednako važnih, čimbenika povezanih s društvenim okruženjem maloljetnika i/ili drugim značajnim okolnostima. Autori dijele te čimbenike na:

1. nezrelost u odlučivanju, koja je opisana kao nerazvijeni osjećaj odgovornosti koji dovodi do nepromišljenosti, impulzivnosti, nesvjesnog preuzimanja rizika i nemogućnosti procjene posljedica;

⁹¹ Hoge, “Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations,” [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja].

2. čimbenike „ovisnosti“, koji uključuju „ovisnost“ o obitelji i okruženju mladih (imajući na umu da je sposobnost mladih da izbjegnu štetne okolnosti ograničena);
3. čimbenike konteksta kaznenih djela, koji uključuju analizu okolnosti kaznenog djela, pitanja o tome koliko je sudjelovanje mladih bilo planirano ili impulzivno i u kojoj je mjeri povezano sa zlostavljanjem i zanemarivanjem u prošlosti ili drugim utjecajima;
4. čimbenici povezani sa spremnošću maloljetnika za promjenu ponašanja i njihova spremnost na tretman i rehabilitaciju;
5. čimbenici pravne/raspravne sposobnosti, koji se sastoje od sposobnosti nošenja s pravnim postupcima i procesima⁹².

Svi ti čimbenici otkrivaju da forenzička procjena može biti vrlo opsežna, ali, u traženju najučinkovitijih odluka, ona će sigurno biti usmjerena na određena relevantna područja.

Procjene se provode u različitim fazama kaznenog postupka, od prvog susreta maloljetnika s kazneno-pravnim sustavom do okončanja sankcije ili kazne koja mu je izrečena.⁹³ Ukratko, ovisno o konkretnom slučaju, fazi kaznenog postupka, svrsi, cilju, dijagnostičkim pitanjima, fokusu i koracima procjene, moguće je razlikovati i klasificirati različite vrste procjene. Grisso (2019) kategorizira ključne točke donošenja odluka u maloljetničkom pravosuđu kako slijedi: Procjene se mogu podijeliti i klasificirati na temelju fazana temelju zadaće, faze ili određene točke odlučivanja u postupku donošenja odluka u maloljetničkom pravosuđu.

- 1) ulazak u sustav maloljetničkog pravosuđa i oportunitet (gdje se često primjenjuju mjere diverzije),
- 2) pritvor ili istražni zatvor,
- 3) presuda,
- 4) odgojne mjere, sankcije i kazne
- 5) postpenalni prihvati/posttretmanska zaštita⁹⁴.

⁹² A. Kavanaugh i T. Grisso, *Evaluations for Sentencing of Juveniles in Criminal Court*, [Evaluacije vezane za izricanje kazni prema maloljetnicima na kaznenim sudovima] (Oxford: Oxford University Press, 2021), 9.

⁹³ L. M. Grossi, A. Brereton i R. A. Prentky, "Forensic Assessment of Juvenile Offenders," [Forenzička procjena maloljetnih pristupnika], *The Safer Society Handbook of Assessment and Treatment of Adolescents who have Sexually Offended*, [Safer Society: Priručnik za procjenu i tretman adolescenata koji su počinili kaznena djela protiv spolne slobode], ur. S. Righthand i W. Murphy (Brandon, VT: Safer Society Press, 2016).

⁹⁴ Grisso, "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment," [Tri prilike za budućnost forenzičke procjene maloljetnika], 1671–1677.

Te su točke odlučivanja usko povezane s različitim pravnim i forenzičkim pitanjima procjene. Na primjer, u fazi istražnog zatvora ili fazi pritvora, donositelj pravne odluke mora odlučiti može li se maloljetnika pustiti na slobodu ili on/a mora biti pritvoren/a dok čeka suđenje. Pitanja na koja treba odgovoriti kako bi se donijela ova odluka su sljedeća: koja je razina rizika pripisana mogućnosti da se maloljetnik ne pojavi na sudu te koja je razina rizika od nanošenja štete sebi i drugima. U skladu s tim, u fazi saslušanja ili izricanja sankcije, sudac ili sud razmatra odgovarajuću mjeru za maloljetnika (mjere u zajednici ili pritvor) te razinu sigurnosti i intervencije potrebne kako bi se osigurala minimalna vjerojatnosti ponavljanje kaznenog djela. U ovoj fazi, pitanja koja treba postaviti tijekom procjene, a koja se odnose na odluke koje treba donijeti su: čimbenici koji potiču delinkventno ponašanje maloljetnika, njegov rizik za javnu sigurnost te najbolja ciljana područja za intervenciju kako bi se smanjila vjerojatnost ponavljanja kaznenog djela ili delinkventne aktivnosti, itd.⁹⁵.

S druge strane, klasifikacija s obzirom na faze dijeli maloljetničke forenzičke procjene u tri kategorije usmjerene na različita vremenska razdoblja. Prva kategorija usmjerena je na otkrivanje mentalnog stanja, motivacije, stavova i ponašanja pojedinca tijekom prošlih događaja koji su relevantni za pravno pitanje koje se razmatra (npr. kaznena odgovornost, valjanost priznanja kaznenog djela, itd.). Druga kategorija temelji se na zadacima, a uključuje procjene u kojima je cilj opisati trenutno mentalno stanje pojedinca i njegovu sposobnost funkcioniranja u trenutnom specifičnom kontekstu (npr. sposobnost sudjelovanja u suđenju, sposobnost izjašnjavanja, itd.). Treća kategorija uključuje procjene kojima je zadaća procijeniti buduće ponašanje i vjerojatno mentalno stanje (npr. izricanje sankcije/kazne, rizik od recidivizma radi izricanja istražnog zatvora/pritvora, ili izdvajanje iz obitelji nakon presude ili za puštanje na slobodu, itd.)⁹⁶.

Prethodno navedeno razvrstavanje različitih zadataka i pitanja na koja forenzička procjena mora dati odgovor te pravnim područjima i postupcima upućuje na to da procjenjivač ne samo da mora imati znanje o pravnim postupcima već mora biti sposoban odabrati i najprikladnije

⁹⁵ G. M. Vincent, L. S. Guy i T. Grisso, "Risk Assessment in Juvenile Justice: A Guidebook for Implementation," [Procjena rizika u maloljetničkom pravosuđu: priručnik za implementaciju], Implementation Science and Practice Advances Research Center Publications (2012).

⁹⁶ K. Heilbrun, T. Grisso i A. M. Goldstein, "The Nature and Evolution of Forensic Mental Health Assessment," [Priroda i evolucija forenzičke procjene mentalnog zdravlja], Foundations of forensic mental health assessment, [Osnove forenzičke procjene mentalnog zdravlja], ur. K. Heilbrun, T. Grisso i A. M. Goldstein (New York, NY, US: Oxford University Press, 2009), 5-40; Heilbrun i dr., "Foundations of Forensic Mental Health Assessment," [Osnove forenzičke procjene mentalnog zdravlja].

alate, metode i tehnike kako bi riješao određeno pravno pitanje te mora povezati rezultate procjene s tim pravnim pitanjima ili postupcima.

Kako bi se procjenom postigli njezini ciljevi, potrebno je osigurati **kvalitetu evaluacije** i pridržavati se određenih načela osiguranja kvalitete. Prvo, od svih forenzičkih stručnjaka za mentalno zdravlje očekuje se da slijede kodekse etičkog ponašanja svoje struke i nastoje slijediti specijalizirane smjernice, nadopunjujući na taj način profesionalne etičke kodekse. U Europi su to: the European Federation of Psychologists' Associations (EFPA, hrv. Europska federacija udruga psihologa) *Meta Code of Ethics* (EFPA, 1995, revidiran 2005; hrv. Etički meta-kodeks); *the EFPA Standards for Psychological Assessment* (EFPA, 2013; hrv. Standardi psihološke procjene); *the European psychologist in forensic work and as expert witness Recommendations for an ethical practice* (EFPA, 2001; hrv. Europske smjernice za psihologe u forenzičkom radu i sudskom vještačenju. Preporuke za etičnu praksu). Međutim, niti u jednom od tih dokumenata nisu navedeni standardi prakse u forenzičkim procjenama maloljetnika. Za smjernice o informiranim, odgovarajućim, dostatnim i vjerodostojnim procjenama maloljetnika u području pravosuđa, ti standardi najbolje prakse koje propisuje EFPA, mogu se dopuniti načelima forenzičkih procjena maloljetnika te utvrditi i raspraviti u akademskim istraživanjima. Na primjer, Kirk Heilbrun i David DeMatteo (2012) opisali su sedam općih načela i trideset i jedan princip organiziran oko četiri koraka forenzičke procjene: priprema, prikupljanje podataka, tumačenje podataka i komuniciranje rezultata. Među tih trideset i osam načela, neka su identična temeljnim načelima forenzičkih procjena odraslih, a neka su specifična za maloljetnike. Heilbrun i DeMatteo (2012) detaljno komentiraju specifična načela forenzičkih procjena za maloljetnike. Prikazani su u tablici 1. u nastavku teksta.

Tablica 1. Načela forenzičke procjene specifična za maloljetnike⁹⁷.

Opća načela:

- Budite svjesni važnih razlika između kliničke i forenzičke domene, koje zbog prioriteta rehabilitacijskog pristupa u maloljetničkom pravosudnom sustavu mogu biti manje naglašene.

⁹⁷ Heilbrun i DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment", [Prema utvrđivanju standardne prakse u forenzičkoj procjeni mentalnog zdravlja maloljetnika].

- Stecite odgovarajuće obrazovanje, osposobljavanje i iskustva u području forenzičke specijalizacije i ljudskog razvoja.
- Budite upoznati sa specifičnim aspektima pravnog sustava, uključujući komunikaciju, otkrivanje, davanje iskaza i svjedočenje, posebno onima koji su specifični po svojoj primjeni u maloljetničkom sustavu.

Načela pripreme:

- Utvrdite relevantna forenzička pitanja, s posebnim naglaskom na ponavljajućim pitanjima rizika i rehabilitacije (potrebe i prijemčivost).
- Odlučite se na procjenu samo unutar područja vaše stručnosti, što bi trebalo uključivati ljudski razvoj, kao i kliničku i forenzičku stručnost.
- Odbijte zahtjev za provedbu procjene kada je nepristranost procjenjivača malo vjerojatna, uključujući u slučaju kad postoje snažna uvjerenja koja bi narušila balans vrijednosti javne sigurnosti i rehabilitacije za adolescente.
- Primite odgovarajuće odobrenje/suglasnost za provedbu procjene, što je složenije kod adolescenata mlađih od 18 godina.

Načela prikupljanja podataka:

- Prikupite relevantne povijesne informacije, s posebnim naglaskom na razlikovna područja obitelji, škole i vršnjaka.
- Procijenite kliničke karakteristike na relevantne, pouzdane i valjane načine, uzimajući u obzir manju stabilnost osobnih karakteristika zbog razvojnih promjena.
- Procijenite pravno relevantno ponašanje, imajući na umu razvojne utjecaje nestabilnih kapaciteta.
- Pružite odgovarajuću obavijest o svrsi i/ili primite odgovarajuće odobrenje prije početka prikupljanja podataka, uzimajući u obzir dodatne složenosti kada su mladi mlađi od 18 godina.
- Utvrdite razumije li pojedinac svrhu procjene i s tim u vezi povezana ograničenja povjerljivosti, procjenjujući utjecaj razvojne nezrelosti, kao i kliničkih i kognitivnih deficita.

Načela tumačenja podataka:

- Koristite idiografske, tj. dokaze specifične za pojedine slučajeve u procjeni kliničkog stanja, funkcionalnih sposobnosti i uzročnih veza. "Kliničko stanje" uključuje razvojnu nezrelost.
- Koristite nomotetičke dokaze u procjeni kliničkog stanja, funkcionalnih sposobnosti i uzročnih veza. "Kliničko stanje" uključuje razvojnu nezrelost.

Načela komunikacije:

- Kontrolirajte poruku. Nastojte steći, zadržati i vratiti kontrolu nad značenjem i utjecajem onoga što je prikazano u stručnom iskazu/mišljenju kao rezultatu procjene. Sudac može biti aktivniji u ispitivanju stručnjaka, dodajući pitanja koja nisu u sukobu s vašim.

Kada je cilj kvalitetno provedena procjena u sustavu maloljetničkog pravosuđa, mora se osigurati razvojno osjetljiva procjena maloljetnih počinitelja. Beyer (2000)⁹⁸ daje primjere i popis pitanja na koja bi razvojno osjetljiva procjena maloljetnih počinitelja trebala odgovoriti prilikom donošenja odluke o adekvatnoj intervenciji. daje primjere i popis pitanja na koja treba odgovoriti pri odlučivanju o tome kako intervenirati pri primjeni ovog razvojno osjetljivog pristupa⁹⁹. Popis može poslužiti i kao smjernica za provedbu procjene i za pisanje izvješća, uz već navedena načela u tablica 2.

⁹⁸ M. Beyer, (1999), Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Court, [Djeca su drukčija: kako poznavanje teorije razvoja adolescenata može pomoći pri donošenju odluka na sudu], ur. L. M. Rosado (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, [Razumjeti adolescente. Kurikulum za edukaciju u maloljetničkom pravosuđu], 2000).

⁹⁹ Potpuni popis pitanja potražite u Dodatku E na stranici 177, L. M. Rosado, Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Court [Djeca su drukčija: kako poznavanje teorije razvoja adolescenata može pomoći pri donošenju odluka na sudu] (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, [Razumjeti adolescente. Kurikulum za edukaciju u maloljetničkom pravosuđu],2000).

Tablica 2. Popis pitanja (Beyer, 2000.) na koja bi razvojno osjetljiva procjena maloljetnika trebala odgovoriti¹⁰⁰

1. Zrelost mišljenja
 - U vrijeme počinjenja djela, do koje je mjere maloljetnik mogao predvidjeti ishode svog ponašanja? Reakcije na prijetnju? Umanjivanje posljedica? Viđenje samo jednog izbora ponašanja?
 - Je li mogao predvidjeti posljedice svog ponašanja?
 - Je li mogao planirati ponašanje kao odrasla osoba i je li pod stresom reagirao slično ili različito od odrasle osobe ako se stvari nisu odvijale kako je planirano?
2. Moralne vrijednosti
 - Kako ova mlada osoba razumijeva pravednost, pravo i odgovornost?
 - Smatra li ta mlada osoba lojalnost višim moralnim načelom od konvencionalnih pogleda na dobro i loše?
3. Empatija
 - Posjeduje li mlada osoba sposobnost empatije? Je li maloljetnikova „hrabrost“/dokazivanje i/ili su njegovi pogledi na kazneno djelo kao slučajni događaj za koji ne zna objasniti razlog interpretirani kao manjak žaljenja ili kajanja zbog učinjenog?
4. Prethodna trauma
 - Ima li dokaza o prethodnoj traumi, ozbiljnom zlostavljanju ili zanemarivanju djeteta? Kakva je veza između njegove/njezine eventualne traume i kaznenog djela?
 - Kako prethodna trauma ove mlade osobe utječe na njegove/njezine kognitivne procese, ako uopće? Njegovu/njezinu percepciju prijetnje?
5. Poteškoće u učenju
 - Ima li ta mlada osoba povijest školskih problema ili poteškoća u učenju? Ako da, ima li povezanosti između povijesti školskih problema ili poteškoća u učenju kod ove mlade osobe i kaznenog djela?

¹⁰⁰ M. Beyer, (1999), Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Court, [Djeca su drukčija: kako poznavanje teorije razvoja adolescenata može pomoći pri donošenju odluka na sudu], ur. L. M. Rosado (Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, [Razumjeti adolescente. Kurikulum za edukaciju u maloljetničkom pravosuđu], 2000).

- Koje veze, ako ih ima, postoje između problema učenja ove mlade osobe i njegovih/njezinih kognitivnih procesa? Njegova/njezina percepcija prijetnje?
6. Svrha ponašanja kojim se krši zakon
- U kojoj je mjeri kriminalno ponašanje ove mlade osobe potaknuto potrebom za prihvaćanjem?
7. Responzivnost i spremnost za tretman
- Želi li se mlada osoba promijeniti? Ima li mlada osoba želju za prihvaćanjem koja bi mogla dovesti do promjena?

Kako bi se osigurala visoka kvaliteta procjene i, što je najvažnije, njezina valjanost i pouzdanost, površno poznavanje općih načela nije dovoljno. Kako bi se stvorio djelotvoran postupak procjene, ključni su valjani i pouzdani instrumenti i postupci procjene. Jedno od najvažnijih načela najbolje prakse ukazuje na korištenje standardiziranih instrumenata za procjenu¹⁰¹. Standardizirani instrumenti i postupci procjene su

"instrumenti ili postupci s:

(a) fiksnim poticajem, odgovorom i formatima bodovanja;

(b) kvantitativnim bodovanjem; i koji

(c) imaju dostupne normativne i psihometrijske podatke"¹⁰².

Standardizirani instrumenti i postupci procjene, razvijeni za opću primjenu koji su, također, relevantni za uporabu u okruženjima maloljetničkog pravosuđa, kao i instrumenti i postupci posebno razvijeni za forenzičku primjenu, mogu se naći u stručnoj literaturi o mentalnom zdravlju. Standardizirani instrumenti se obično koriste za procjenu kognitivnih, akademskih,

¹⁰¹ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja]; Heilbrun i DeMatteo, "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment" [Prema utvrđivanju standardne prakse u forenzičkoj procjeni mentalnog zdravlja maloljetnika]; Heilbrun i dr., "Foundations of Forensic Mental Health Assessment," [Osnove forenzičke procjene mentalnog zdravlja].

¹⁰² R. D. Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview," [Procjena u sustavima maloljetničkog pravosuđa], Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry, [Priručnik maloljetničke forenzičke psihologije i psihijatrije], ur. E. L. Grigorenko (Springer, Boston, 2012), 159.

emocionalnih i bihevioralnih kompetencija, kao i spremnosti za tretman, ukupnosti rizika, rizika od recidivizma i kriminogenih potreba¹⁰³.

Prilikom mjerenja kognitivnog funkcioniranja mogu se koristiti valjani i pouzdani testovi-testovi za inteligenciju, koji procjenjuju razumijevanje, rasuđivanje, pamćenje i druge kognitivne sposobnosti mladih. Na primjer, WISC-4¹⁰⁴ se široko koristi u forenzičkim i terapijskim procjenama. Kako bi se u trenutku počinjenja kaznenog djela ili premještaja na kazneni sud donosile odluke povezane s mentalnim statusom, mjeri se emocionalno ili bihevioralno funkcioniranje. Koriste se standardizirani alati, metode i tehnike poput strukturiranih intervjua, testova osobnosti i standardiziranih skala procjene. Primjerice: the Minnesota Multiphasic Personality Inventory–Adolescent test (MMPI-A; hr. Minnesota multifazni inventar ličnosti – test za adolescente); terminologija koja se nalazi u Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders [Dijagnostički i statistički priručnik za mentalne poremećaje] (kojeg predlaže American Psychiatric Association, hrv. Američka udruga psihijatara), Reynolds Adolescent Depression Scale (RADS; hrv. Reynolds skala adolescentske depresije); Psychopathy Checklist: Youth Version (PCL:YV; hrv. Ček-lista psihopatologije: verzija za mlade) i još mnogo toga. Međutim, kako bi identifikacija i definicije patologija predstavljale koristan doprinos donošenju odluka, potrebno je procijeniti značaj utvrđenih patologija u odnosu na raspon odluka koje se mogu donijeti.

Spremnost na tretman/intervenciju je još jedan važan konstrukt kojeg susrećemo kada je riječ o odlukama povezanim s forenzičkom procjenom, što je posebno važno pri donošenju odluke o sankciji/kazni. Primjerice, kazna zatvora mogla bi se izbjeći pokazivanjem da se kriminogene potrebe mlade osobe mogu zadovoljiti tretmanom u zajednici. Obično se zaključci o tome donose na temelju informacija dostupnih u dokumentaciji kombiniranim s rezultatima na gore spomenutim standardiziranim kognitivnim testovima i testovima osobnosti.

Konačno, procjena rizika od recidivizma je vrlo često područje procjene u maloljetničkom pravosuđu. Neformalne, nestandardizirane procjene policijskih službenika, tužitelja ili drugih aktera, kao i različiti standardizirani instrumenti, široko se koriste za procjenu rizika. Postoji niz potvrđenih validiranih instrumenata procjene kriminogenog rizika: instrument za mjerenje

¹⁰³ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja].

¹⁰⁴ (Wechsler, 2004)

rizika od recidivizma/potreba/snaga. Primjerice: Youth Level of Service / Case Management Inventory (YLS/CMI; hrv. Upitnik za određivanje razine intervencije/vođene slučaja; UZORI/VS), ASSET; rizik od nasilja kod adolescenata kojeg mjeri instrument Structured Assessment of Violence Risk in Youth (SAVRY); instrument za mjerenje snaga/ranjivosti/višestrukog rizika [šteta za druge i kršenje pravila (nasilje, nenasilna kaznena djela, zlouporaba opojnih droga, izostanci) i štete za adolescenta (samoubojstvo, samoozljeđivanje, viktimizacija, zanemarivanje zdravlja)], Short-Term Assessment of Risk and Treatability: Adolescent Version (START:AV)¹⁰⁵.

Mnogi od tih instrumenata temelje se na procjeni statičkih (dob, kriminalna povijest) i dinamičkih (antisocijalno ili agresivno ponašanje) čimbenika i smatraju se instrumentima koji mjere rizike/potrebe. Čimbenici rizika koji su podložni promjenama i koji smanjuju vjerojatnost budućeg recidivizma, opisani su kao kriminogene potrebe¹⁰⁶. Konceptualizacija kriminogenih potreba neodvojiva je od Modela Rizik-Potreba-Responzivnost, koji je jedan od globalno najrelevantnijih primijenjenih modela, osobito kada je riječ o maloljetnim prijestupnicima¹⁰⁷. Vrijedan doprinos ovog modela u razvoju znanstvenih istraživanja i

¹⁰⁵ Hoge, "Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview," [Procjena u sustavima maloljetničkog pravosuđa]; M. T. Huss, Forensic psychology: research, practice, and applications [Forenzička psihologija: istraživanja, praksa, primjena] (Malden (Mass.): Blackwell Publishing, 2009); V. Klimukienė et. al., "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation," [Ispitivanja konvergentne valjanosti: rezultati START:AV analize kod muških maloljetnika u sustavu probacije], International journal of psychology: a biopsychosocial approach. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54; J. Savignac, Tools to Identify and Assess the Risk of Offending Among Youth, [Instrumenti za identifikaciju i procjenu rizika počinjenja kaznenih djela među mladima] (Ottawa, Canada: National Crime Prevention Centre, 2010).

¹⁰⁶ Hoge, "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations," [Praksa forenzičke procjene maloljetnika i vezana pravna pitanja].

¹⁰⁷ D. A. Andrews, J. Bonta i J. S. Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and/or Need Assessment," [Bliska prošlost i neposredna budućnost procjene potreba i/ili rizika], Crime & Delinquency 52, br. 1 (2006): 7–27.; J. Bonta i D. A. Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja], Rehabilitation 6, (2007): 1–22.; T. Ward, J. Melsner i P. M. Yates, "Reconstructing the Risk–Need–Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation," [Rekonstrukcija modela rizika-potreba-responzivnosti: teorijsko proširenje i ocjena], Aggression and Violent Behaviour 12, br. 2 (2007): 208–228; D. D. Andrews, J. Bonta i J. S. Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela], Criminal Justice and Behaviour 38, br. 7 (2011): 735-755; J. Bonta i D. A. Andrews, "Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-needs-responsivity model", [Pogled na procjenu i rehabilitaciju počinitelja kroz prizmu modela rizik-potreba-responzivnost], Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice, [Nadzor nad počiniteljima: novi smjerovi teorije, istraživanja i prakse], ur. F. McNeill, P. Raynor i C. Trotter (Taylor & Francis Group, 2012), 19-40; N. Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija](Ministarstvo socijalne politike i mladih. Zagreb, Hrvatska, 2012); N. Koller-Trbović, A. Miroslavljević i I. Jeđud Borić, Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice] (Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2017).

praktičnoj uporabi forenzičke procjene zahtijeva detaljniju analizu koju donosimo u tekstu koji slijedi.

3.3. Paradigme procjene rizika

Model Rizik-Potreba-Responzivnost

Model Rizik-Potreba-Responzivnost (u daljnjem tekstu: RNR model) rezultat je niza studija provedenih u posljednjih dvadeset godina unutar paradigme "Što funkcionira?". Ova paradigma nastala je kao reakcija na Martinsonovu tvrdnju iz 1974. godine: "Ništa ne funkcionira u rehabilitaciji počinitelja"¹⁰⁸. Martinson je utvrdio da aspekti primjene programa korekcije ponašanja ne stvaraju pozitivan učinak na sprječavanje recidivizma te je zaključio da bi ideologija rehabilitacije trebala odstupiti s dominantnog položaja u praksi kaznene politike. Martinsonove izjave počele su se dovoditi u pitanje preformuliranjem njegovih bitnih točaka; to jest, umjesto pitanja "Što je učinkovito i prikladno za sve počinitelje?", novo je pitanje: "Koje su metode najprikladnije za različite skupine počinitelja, uključujući maloljetnike?"¹⁰⁹. Kanadski istraživači, Andrews i Bonta, odigrali su značajnu ulogu u oživljavanju ideja rehabilitacije. Detaljno su opisali čimbenike rizika i razvili metodologiju za upravljanje tim čimbenicima, istodobno doprinoseći promjenama u ponašanju i stavovima počinitelja. Iako je model RNR prvotno razvijen za procjenu kriminogenog rizika odraslih počinitelja¹¹⁰, njegova postavka koja kaže da je tretman potrebno uskladiti s kriminogenim potrebama počinitelja, upućuje na to da se može uspješno primijeniti i s maloljetnicima¹¹¹, posebno s obzirom na činjenicu da maloljetničko pravosuđe nastoji rehabilitirati maloljetne počinitelje i kod njih

¹⁰⁸ L. E. Marshall, "The Risk/Needs/Responsivity Model: The Crucial Features of General Responsivity," [Model rizik-potreba-responzivnost: ključne karakteristike opće responzivnosti], *Advances in Programme Evaluation* 13, (2012): 29–45; S. Maloić, Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici. *Kriminologija & socijalna integracija: časopis za kriminologiju, penologiju i poremećaje u ponašanju*, 24(2), 115-139.

¹⁰⁹ T. F. Cullen, "The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference," [Dvanaest osoba koje su spasile rehabilitaciju: kako je znanost kriminologije promijenila praksu], *Criminology* 43, br. 1 (2005): 10.

¹¹⁰ R. E. Redding, N. E. S. Goldstein and K. Heilbrun, "Juvenile delinquency past and present," [Prošlost i sadašnjost maloljetničke delikvencije], *Juvenile delinquency: Prevention, assessment, and intervention*, [Maloljetnička delikvencija: prevencija, procjena, intervencija], ur. K. Heilbrun, N. E. S. Goldstein and R. E. Redding (Oxford University Press, 2005), 3-18; F. S. Taxman i D. Marlowe, "Risk, needs, responsivity: In action or inaction?," [Rizik, potreba, responzivnost: djelovanje ili ne-djelovanje], *Crime and Delinquency* 52, br. 1 (2006): 3–6.

¹¹¹ L. Brogan et. al., "Applying the risk-needs-responsivity (RNR) model to juvenile justice," [Primjena modela rizika-potreba-responzivnosti u maloljetničkom pravosuđu], *Criminal Justice Review* 40, br. 3 (2015): 277–302.

potaknuti spremnost na promjene¹¹². Primjerenost primjene RNR modela za maloljetnike pokazana je u mnogim studijama. Na primjer, rezultati jedne takve empirijske studije upućuju na to da je pridržavanje i primjena načela potreba i responzivnosti (a ne načela rizika) bilo povezano s pozitivnim ishodima¹¹³.

Ovaj koncept nije samo neophodan za objašnjavanje delinkventnog ponašanja, već i za analizu njegove „uzročnosti“ te za odabir, planiranje i provedbu intervencija¹¹⁴. Središnja premisa suvremenog pogleda na intervenciju prema maloljetnim prijestupnicima temelji se, između ostalog, na razumijevanju „uzroka“ delinkventnog ponašanja¹¹⁵. Kao što je vidljivo u naslovu RNR modela, glavne ideje temelje se na tri načela: rizicima, potrebama i responzivnosti.

Rizik se sastoji od dvije komponente: predviđanja i usklađivanja. Da bi se odlučilo o najprikladnijoj intervenciji, potrebno je procijeniti i predvidjeti razinu rizika od recidivizma kod pojedinca. Stupanj intenziteta intervencije tada se mora uskladiti s tom razinom rizika, koja se procjenjuje utvrđivanjem i predviđanjem čimbenika rizika. Čimbenici rizika mogu se definirati kao sve karakteristike koje doprinose delinkventnom ponašanju¹¹⁶. Ti se čimbenici mogu klasificirati pomoću dva skupa kriterija: individualnih i okolinskih čimbenika rizika te statičkih i dinamičkih čimbenika rizika. Određene osobine ličnosti pojedinca (kao što su teški temperament ili poremećaj hiperaktivnosti s deficitom pažnje), kao i okruženje (karakteristike

¹¹² Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju-konceptualne i metodičke odrednice].

¹¹³ J. P. Singh, S. L. Desmarais, B. G. Sellers, T. Hylton, M. Tirotti, i R. A. Van Dorn, "From risk assessment to risk management: Matching interventions to adolescent offenders' strengths and vulnerabilities," [Od procjene rizika do lošeg upravljanja rizicima: usklađivanje intervencija sa snagama i ranjivostima adolescenata], Children and Youth Services Review 47, (2014): 1–9.

¹¹⁴ Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija].

¹¹⁵ N. G. Guerra i dr., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending," [Teorijski i istraživački napredak razumijevanja uzroka maloljetničkog činenja kaznenih djela], Treating the Juvenile Offender, ur. R. D. Hoge, N. G. Guerra i P. Boxer (The Guilford Press, 2008), 33-53.

¹¹⁶ J. B. Sprott, J. M. Jenkins i A. N. Doob, Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency [Kršenje zakona u ranoj dobi: kako razumjeti zaštitne i rizične čimbenike kod delikvencije] (Applied Research Branch, Strategic Policy - Human Resources Development Canada, 2000); J. R. P. Ogloff i M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost], Psychology, Crime & Law 10, br. 3 (2004): 229–242; M. Shader, Risk Factors for Delinquency: An Overview [Rizični čimbenici kod delikvencije: pregled] (Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP), US Department of Justice, 2004); Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja]; Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija].

obitelji, vršnjaka i zajednice) predviđaju delinkventno ponašanje¹¹⁷. Individualni i okolinski čimbenici rizika također mogu biti povezani sa statičkim i dinamičkim čimbenicima. Statički i dinamički čimbenici rizika razlikuju neposrednost učinka intervencije u odnosu na utvrđene rizike. Statički čimbenici rizika su karakteristike i okolnosti koje se ne mogu promijeniti. Oni su povijesne prirode i, kao takvi, imaju tendenciju da ostanu fiksni ili mogu ukazivati na veći rizik s protokom vremena. Ti čimbenici mogu biti različiti životni događaji koji su se odvijali u prošlosti, obilježili rast mlade osobe i utjecali na razvoj njezina delinkventnog ponašanja, ali su u sadašnjosti nepromjenjivi. U tom kontekstu posebnu pozornost trebalo bi posvetiti - dobi kod prvog kaznenog djela, prirodi i ozbiljnosti kaznenog djela, broju i prirodi prethodnih kaznenih djela, dosadašnjim poduzetim intervencijama i njihovim učincima (kao što su mjere stručne pomoći i podrške obitelji ili smještaj u ustanovu za djecu s problemima u ponašanju)¹¹⁸. S druge strane, dinamički čimbenici rizika predstavljaju predvidive karakteristike i okolnosti koje su podložne promjenama i koje se mogu promijeniti s promjenjivim okolnostima. Mogu se promatrati i na individualnoj i na razini okruženja Sjecište među čimbenicima rizika prikazano je u tablici 3. u nastavku:

Tablica 3. Primjeri kriminogenih čimbenika rizika u odnosu na statička/dinamička i individualna obilježja / obilježja okoline.

	STATIČKI ČIMBENIK RIZIKA	DINAMIČKI ČIMBENIK RIZIKA
INDIVIDUALNI ČIMBENIK RIZIKA	Dob pri počinjenju prvog kaznenog djela	Agresivno ponašanje
OKOLINSKI ČIMBENIK RIZIKA	Česta promjena prebivališta	Nedovoljno sudjelovanje roditelja u nadzoru djeteta

¹¹⁷ Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija].

¹¹⁸ Sprott, Jenkins i Doob, Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency [Kršenje zakona u ranoj dobi: kako razumjeti zaštitne i rizične čimbenike kod delikvencije]; Ogloff i Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach" [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost]; Andrews, Bonta i Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment."; Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela]; Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija]; Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines, [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice].

Svakom praktičaru jasno je da je nemoguće djelovati na sve čimbenike istovremeno, baš kao što nisu svi identificirani čimbenici jednako podložni utjecaju i, samim time, promjeni. Stoga neki autori¹¹⁹ navode da "snage" prvo treba usmjeriti na "najbliže" čimbenike koji izravno utječu na delinkventno ponašanje i na one koji su podložniji promjenama¹²⁰.

S druge strane kontinuuma nalaze se *zaštitni čimbenici*. To su karakteristike i okolnosti koje smanjuju vjerojatnost delinkventnog ponašanja ili smanjuju utjecaj čimbenika rizika¹²¹. Shader navodi dva shvaćanja zaštitnih čimbenika. Prema prvom, čimbenici rizika i zaštitni čimbenici smatraju se suprotnim polovima istog kontinuuma. Primjerice, visoka razina roditeljske kontrole i odgovarajući roditeljski stilovi mogu biti zaštitni čimbenik; niska razina roditeljske kontrole i neprikladne roditeljske metode mogu biti čimbenik rizika. Potonje razumijevanje vidi zaštitne čimbenike kao različite značajke koje mogu ili ne moraju djelovati zaštitnički u interakciji s čimbenicima rizika, pa je potrebno promatrati svaki čimbenik zasebno, a zatim kako se ponašaju u interakciji s drugima¹²². Na primjer, visoki IQ i dobre kognitivne sposobnosti se obično definiraju kao zaštitni čimbenici, ali ako je maloljetnik iskazao antisocijalne stavove i nema empatije, dobre kognitivne sposobnosti mogu predstavljati dodatni izazov za tretman te navedeno može ukazivati na višu razinu rizika. Zaštitne čimbenike treba uvijek procijeniti u svrhu planiranja tretmana. To su takozvane snage

¹¹⁹ Guerra i dr., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending."

¹²⁰ Ogloff i Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost]; Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija]; T. Ward, "Detection of dynamic risk factors and correctional practice," *Criminology & Public Policy* 14, br. 1 (2015): 105–112; Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines, [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice].

¹²¹ Sprott, Jenkins i Doob, *Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency*, [Kršenje zakona u ranoj dobi: kako razumjeti zaštitne i rizične čimbenike kod delikvencije]; Ogloff i Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost]; Shader, *Risk Factors for Delinquency: An Overview* [Rizični čimbenici kod delikvencije: pregled]; Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja]; Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela]; Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija].

¹²² Shader, *Risk Factors for Delinquency: An Overview* [Rizični čimbenici kod delikvencije: pregled];

mlade osobe ili njezine okoline koje predstavljaju potencijal za promjene i temelj su za provedbu intervencija¹²³.

Kriminogene (tretmanske) potrebe definiraju se na temelju utvrđenih čimbenika dinamičkog rizika i zaštitnih čimbenika. To su karakteristike na kojima se temelji tretman i područja koja treba promijeniti. Iz tog razloga je neophodno uključiti i razmotriti one varijable koje su podložne promjenama. Posljedično, ciljevi tretmana proizlaze iz kriminogenih potreba. Literatura se općenito slaže da je primarni cilj individualnog programa postupanja (tretmana) pomoći počiniteljima da nauče upravljati svojim ponašanjem u određenom kontekstu, a ne mijenjati kontekst¹²⁴.

U svom radu, Andrews i Bonta (2007)¹²⁵ često ističu dvije vrste kriminogenih potreba na temelju kojih je moguće definirati ciljeve tretmana. Tu se radi o: obećavajućim neizravnim ciljevima i manje obećavajućim neizravnim ciljevima. Osnovna teza ovog koncepta je da je potrebno jasno i strukturirano usmjeriti intervencije prema onim čimbenicima rizika koji najbolje predviđaju delinkventno ponašanje. Kada im se prilazi kroz identificirane kriminogene potrebe, treba slijediti najznačajniji utjecaj na smanjenje recidivizma¹²⁶. Tablica 4. prikazuje skup (dinamičkih) kriminogenih potreba koje su najvažnije za tretman počinitelja jer dobro predviđaju recidivizam. Te kriminogene potrebe identificirane su meta-analizom najznačajnijih čimbenika rizika¹²⁷.

¹²³ Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja]; Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija]; Koller-Trbović, Mirosavljević i Jedud Borić, Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines, [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju-konceptualne i metodičke odrednice].

¹²⁴ Guerra i dr., "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending."

¹²⁵ Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja];

¹²⁶ Ogloff i M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost]; Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation" [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja]; Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela]; Maloić, "Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici".

¹²⁷ Andrews, Bonta i Wormith, "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment."

Tablica 4. Najvažnije kriminogene potrebe (Andrews, Bonta i Wortmith, 2006)

1. Razvoj nekriminalnog, alternativnog ponašanja u rizičnim situacijama;
2. Poboljšanje vještina rješavanja problema, vještina samokontrole, kontrole bijesa i vještina suočavanja s rizičnim situacijama;
3. Smanjenje antisocijalne kognicije/stavova i uvjerenja, prepoznavanje rizičnog razmišljanja i osjećaja, izgradnja alternativnog, manje rizičnog načina razmišljanja i osjećaja, prihvaćanje i mijenjanje kriminalnog identiteta
4. Smanjenje odnosa i povezanosti s antisocijalnim vršnjacima/prijateljima; održavanje veza s prosocijalnim osobama;
5. Smanjenje obiteljskih sukoba, izgradnja pozitivnih obiteljskih odnosa, poticanje roditeljskog nadzora
6. Poticanje akademskog/radnog uspjeha, davanje realnih nagrada i pružanje osjećaja zadovoljstva;
7. Sudjelovanje u strukturiranim slobodnim aktivnostima. Poticanje uspjeha, nagrada i zadovoljstva u aktivnostima slobodnog vremena;
8. Smanjenje konzumacije psihoaktivnih tvari te ponašanja i stavova koji jupodupiru.

Treće načelo modela je *responzivnost*, koje uzima u obzir čimbenike koji mogu utjecati na ili ometati odgovor pojedinca na intervencije. Čimbenici responzivnosti (prijemčivosti, odgovora) su karakteristike ili okolnosti koje utječu na to kako će osoba reagirati na intervencijske postupke, iako ne moraju nužno biti izravno povezani s negativnim posljedicama¹²⁸. Kognitivni stil, vještine čitanja i akademske vještine, motivacija za promjenama, pozitivni odnosi roditelja i djeteta ili odnosi s vršnjacima, kao i prosocijalni

¹²⁸ R. D. Hoge, *The Juvenile Offender: Theory, Research, and Applications* [Maloljetni prijestupnik: Teorija, istraživanja, primjene] (Kluwer Academic Publishers, 2001); Ogloff i M. R. Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost]; Andrews, Bonta i Wortmith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela]; Ricijaš, *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija]; G. Bourgon i J. Bonta, "Reconsidering the Responsivity Principle: A Way to Move Forward," [Ponovno promišljanje načela responzivnosti: put unaprijed], *Federal Probation* 78, no. 2 (2014): 3-10; Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice].

stavovi i uvjerenja te uključenost u pozitivne aktivnosti u zajednici- primjeri su čimbenika koji nisu izravno povezani s kriminalnim ponašanjem, ali koje treba uzeti u obzir pri odabiru intervencije (ti čimbenici mogu značajno olakšati ili zakomplicirati ostvarivanje ciljeva tretmana)¹²⁹. Kognitivne/interpersonalne čimbenike, kao što su razina empatije, interpersonalne zrelosti, samoregulacije i verbalne inteligencije, posebno naglašavaju Andrews i Bonta¹³⁰, počevši od teze da tretman treba uskladiti s tim čimbenicima, bez obzira na okruženje (intervencije zajednice ili institucionalni tretman).

Ukupna „jednadžba“ svih rizičnih i zaštitnih čimbenika, kao i faktora responzivnosti, predstavlja ukupnu razinu kriminogenog rizika¹³¹. Te se informacije najčešće dobivaju uporabom instrumenata procjene kriminogenih rizika i potreba, pri čemu je ukupna procjena na instrumentu mjera kriminogenog rizika (takav je instrument, primjerice, Washington State Juvenile Court Pre-Screen Assessment or risk of reoffending / needs measuring tool ASSET).

Unatoč mnogim pozitivnim i korisnim aspektima RNR modela, stručnjaci moraju biti svjesni i njegovih mogućih nedostataka. Vincent (2012) navodi da praktičari često pogrešno i mehanički (tehnokratski) te preskriptivno koriste instrumente procjene rizika i potreba na temelju RNR modela¹³². Međutim, ovi instrumenti nisu preskriptivni. Oni, primjerice, mogu ukazivati na razinu visokog rizika koja upućuje na to da mladu osobu treba uputiti u instituciju, ali oni ne određuju (ne prejudiciraju) konačnu ili bilo kakvu posebnu odluku o daljnjim intervencijama. Diskrecija stručnjaka i njegovo stručno mišljenje, unatoč razini rezultata/rizika na instrumentu, i dalje su ključni. Tim se instrumentima ne procjenjuju sve potrebe djeteta ili mlade osobe, već se procjenjuju razina rizika i kriminogene potrebe; pri procjeni drugih potreba trebalo bi primijeniti različite instrumente i metode, tehnike ili pristupe. Danas se RNR kritizira kao element neoliberalne politike i prakse pravosuđa za mlade, s naglaskom na kvantificiranju procjeni rizika, gradiranom pristupu i poticaju djeci da preuzmu odgovornost

¹²⁹ Hoge, *The Juvenile Offender: Theory, Research, and Applications* [Maloljetni prijestupnik: Teorija, istraživanja, primjene], 86; Ogloff i Davis, "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach," [Napredak u procjeni i rehabilitaciji počinitelja: prilozi modelu rizik-potreba-responzivnost].

¹³⁰ Bonta i Andrews, "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation," [Model rizik-potreba-responzivnost za procjenu i rehabilitaciju počinitelja].

¹³¹ Ricijaš, Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions, [Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija].

¹³² G. M. Vincent, *Screening and Assessment in Juvenile Justice Systems: Identifying Mental Health Needs and Risk of Reoffending* [Probir i procjena u sustavima maloljetničkog pravosuđa: identifikacija potreba u području mentalnog zdravlja i rizik od ponovnog počinjenja djela] (Technical Assistance Partnership for Child and Family Mental Health, 2012).

za svoje kriminalno ponašanje. Ovaj retrospektivni, redukcionički pogled na djecu i njihovo ponašanje, usmjeren na nedostatke, odvaja ih od konstruktivnih intervencija u pravosuđu za mlade. Do isključivanja mladih u velikoj je mjeri došlo zbog primjene nametnutih kvantificiranih čimbenika usmjerenih na odrasle i ocijenjenih od strane praktičara putem binarnih (da/ne) odgovora i ljestvica procjenjivanja. Čimbenici rizika tumače se samo iz perspektive praktičara koji odstupaju od djetetove samoprocjene čimbenika rizika i djetetove perspektive drugih važnih elemenata njegova/njezina života. U takvoj situaciji djeca nisu u stanju prepoznati prednosti procjene i intervencije te ne sudjeluju pozitivno i aktivno u procesima unutar maloljetničkog¹³³.

Model dobrih života (GLM)

Uz RNR model, Model dobrih života (GLM), u čijem je središtu korisnik, a ne intervencija, nedavno je dobio veliku pozornost. Prema ovom modelu, intervencije prema maloljetnim prijestupnicima imaju za cilj poboljšati njihovu sposobnost da žive smislenim, konstruktivnim i kvalitetnim životom kako bi se mogli odmaknuti od daljnjih počinjenja kaznenih djela. Autori modela polaze od pretpostavke da većina počinitelja čini kaznena djela onda kada im nedostaju unutarnji i vanjski resursi za postizanje svojih ciljeva na prosocijalni način, stoga počinjenje kaznenih djela odražava neadekvatan način zadovoljavanja njihovih potreba. Model naglašava važnost odnosa "stručnjak-korisnik", ali i odnosa s ljudima koji su važni mladoj osobi, razvijajući i održavajući motivaciju, aktivno sudjelovanje u planiranju i provedbi intervencija te jačanje društvene mreže i društvenog kapitala počinitelja¹³⁴. Temelji se na pretpostavci da se kazneno djelo događa zbog poteškoća koje neke osobe imaju u svojim nastojanjima da dostignu temeljne ljudske vrijednosti i potrebe (ljudska dobra), koje se odnose, na primjer, na osjećaje sreće, dobre međuljudske odnose, iskustvo uspjeha na poslu i slobodne aktivnosti. Kriminogene potrebe definiraju se kao prepreke koje blokiraju ili

¹³³ S. Case i K. Haines, "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice," [Prvenstveno djeca, a tek zatim počinitelji: središnja uloga angažmana u pozitivnoj maloljetničkoj pravdi], *The Howard Journal* 54, br. 2 (May 2015): 158- 161.

¹³⁴ Shapland i dr., (2012), S. Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community," [Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici], *Criminology & Social Integration* 24, br. 2 (2016): 140–165.

ograničavaju realizaciju prosocijalnih temeljnih vrijednosti¹³⁵. Fokus na korisnika i njegove/njezine snage, također su bitni elementi ovog modela. U skladu s tim, intervencije moraju biti usmjerene na povećanje svijesti korisnika o njihovim temeljnim vrijednostima i provedbu tih vrijednosti u konkretnim planovima i ponašanjima. Osim intervencija usmjerenih na razvoj vještina upravljanja osobnim životom, odnosno jačanje osobnog kapitala, potrebno je ojačati kapacitete za promjene i ojačati društvenu mrežu korisnika te resurse zajednice općenito¹³⁶.

Kada je riječ o svrsi smanjenja kriminalne viktimizacije, rezultati istraživanja upućuju na to da je RNR primarni alat koji se koristi. Intervencije koje se temelje na GLM-u možda se neće razlikovati od dobro provedenih intervencija u okviru RNR-a, ako se u prvima rješavaju dinamički čimbenici rizika počinitelja. Nadalje, rješavanje nekriminogenih potreba može olakšati sudjelovanje počinitelja u tretmanu¹³⁷. Prema Yatesu i Wardu (2008), GLM podcjenjuje snažnu mogućnost kriminogenih učinaka u slučajevima kada se potraga za dobrobiti ne bavi individualiziranim razumijevanjem značajnih uzroka kriminala. Kao što je ranije navedeno, potvrđeno je očito preklapanje između RNR-a i GLM-a, ali pregled literature pokazuje specifične razlike koje proizlaze iz analize tih modela. Model RNR svoje intervencije oblikuje na temelju prediktora kriminalnog ponašanja, dok se GLM prvenstveno oslanja na čimbenike koji dovode do otpornosti na počinjenje kaznenih djela.

- ✓ GLM se usredotočuje na motivaciju i snagu počinitelja te na preuzimanje aktivne uloge u osmišljavanju životnog plana koji im je smislen i konstruktivan, u okviru pravnih normi. U modelu RNR naglasak je više na čimbenicima rizika i kriminogenim potrebama te intervencijama potrebnima za smanjenje potencijalnog rizika.

¹³⁵ F. McNeill i B. Weaver, *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*, [Mijenjanje života? Istraživanja o prestanku činjenja kaznenih djela i upravljanju počiniteljima] (SCCJR Project Report br. 03/2010, 2010).

¹³⁶ Maloić, "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community," [Dominantna načela i modeli tretmanskog rada s punoljetnim počiniteljima kaznenih djela u zajednici]; Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, *Needs Assessment of Children and Youth with Behaviour Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*, [Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju- konceptualne i metodičke odrednice].

¹³⁷ Yates i Ward, (2008), Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela].

- ✓ Model RNR-a se, u osnovi, oslanja na aktuarsku procjenu, dok GLM stavlja daleko veći naglasak na kliničku sposobnost praktičara da razviju individualizirane intervencije u skladu sa specifičnostima svakog počinitelja.
- ✓ Značajna razlika između ova dva modela je u njihovoj orijentaciji. RNR naglašava nedostatke (tj. kriminogene potrebe), a GLM naglašava prednosti (tj. snage i pozitivne strane)¹³⁸.

Uzimajući u obzir te razlike, treba napomenuti da ne postoji opća suglasnost o postojanju tih razlika. Na primjer, iako se GLM djelomično promovira kao alternativa, a dijelom kao moguće poboljšanje RNR modela, Andrews, Bonta i Wormith (2012)¹³⁹ u svom radu zaključuju da GLM može tek malo novina dodati RNR modelu. Potvrđuju da se iz primjedbi stručnjaka iz prakse, na kojima se bazira GLM, može naučiti da je važno staviti naglasak na počinitelja i njegove/njezine snage. Stoga suvremeni pristup smanjuje naglasak na izbjegavanje rizika (što je slučaj u modelu RNR), a umjesto toga se naglasak stavlja na dvojnu svrhu poboljšanja dobrobiti počinitelja, kao i na jačanje njihova aktivnog angažmana i prepoznavanje koristi od procjene i intervencija.

Iz tog razloga bi model RNR-a, iako je koristan i važan, trebalo kombinirati s drugim modelima (kao što je opisano u radovima koji se bave GLM pristupom) s jasnim naglaskom stručnjaka na procjenu potreba i snaga mlade osobe i njezina okruženja, razvoju otpornosti i razumijevanju njezina cjelokupnog funkcioniranja i ponašanja. Gore navedeni modeli su značajni jer pokazuju pluralizam i potrebu za komplementarnošću i integracijom različitih pristupa i modela procjene, kako u teoriji, tako i u praksi. U tom kontekstu, nije toliko važno koji pristup/model treba (ili koji bi se mogao) slijediti, već kako napraviti individualnu procjenu

¹³⁸ Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela]; F. T. Cullen, "Taking rehabilitation seriously: creativity, science, and the challenge of offender change," [Ozbiljno shvaćanje rehabilitacije: kreativnost, znanost, izazov promjene kod počinitelja], *Punishment & Society* 14, br. 1 (2012): 94–114; F. McNeill, "Four forms of "offender" rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective," [Četiri oblika rehabilitacije „pocinitelja“: prema interdisciplinarnoj perspektivi], *Legal and Criminological Psychology* 17, br. 1 (2012): 18–36; Bourgon i Bonta, "Reconsidering the Responsivity Principle: A Way to Move Forward," [Ponovno promisljanje nacela responzivnosti: put unaprijed].

¹³⁹ Andrews, Bonta i Wormith, "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention," [Model rizik-potreba-responzivnost: da li dodatak modela dobrih života doprinosi efektivnoj prevenciji kaznenih djela].

što je moguće kvalitetnije, kako bi ona odgovorila na postavljene ciljeve i opravdavala svoju svrhu.

Ukratko, standardizirani alati za procjenu rizika važni su i moraju se temeljiti na znanstvenim dokazima i analizama, ali bi trebali informirati, a ne zamijeniti stručnu prosudbu. Praktičari bi, također, trebali biti svjesni toga da rizik može biti "znanstvena činjenica", ali je i društveno konstruiran ili specifičan za kontekst te, stoga, podliježe kritičkoj analizi. Slažemo se, iz tog razloga, s Barry (2007) koja napominje da fokus kaznenog pravosuđa mora ostati na upravljanju rizikom, ali i ublažavanju drugih problema u životima počinitelja koji bi mogli utjecati na njihovo ponašanje. Važno je biti svjestan da rizik može biti u korelaciji s ishodima, ali ne nužno i s njihovim izravnim uzrokom. Stručnjaci u praksi su često pod pritiskom da se usredotoče na određene trenutke u vremenu i na negativne, umjesto na pozitivne ishode te da razmišljaju o usmjeravanju usluga, a ne potreba. Kad se radi o intervencijama, oni više pažnje pridaju pitanju „zašto“, a manje se fokusiraju na „kako“. Međutim, oboje je jednako važno. Za ljude, djecu i adolescente, rizik se ne manifestira nužno u istoj fazi, u istom kontekstu i na isti način. Jednako tako, kao što naglašava Barry, različite kombinacije rizika imat će različite utjecaje na ljude, ovisno ne samo o dobi i tijeku života osobe već i o okolišnim i društvenim čimbenicima koji su izvanjski u odnosu na pojedinca¹⁴⁰. Iz tog razloga je potrebno preispitati gore navedene modele i alternativne modele koji se predlažu kako bi se moglo odgovoriti na potrebe pristupa prilagođenog i primjerenog djeci te usmjerenog na djecu i njihov najbolji interes¹⁴¹.

Zaključne napomene i budući smjer forenzičke procjene maloljetnika

Danas je forenzička procjena sastavni dio donošenja pravnih odluka te neophodan alat kojim se osigurava da su te odluke pouzdane, uravnotežene i učinkovite. Iako je svrha forenzičke procjene i njezine provedbe prvenstveno povezana s rješavanjem pravnih pitanja, opseg procjene posebno je širok i, svakako, interdisciplinaran. Ovo područje primjene karakteriziraju

¹⁴⁰ M. Barry, *Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Final report*, [Efektivni pristupi procjeni rizika u socijalnom radu: pregled međunarodne literature. Završni izvještaj] (Scottish Executive Social Research, 2007).

¹⁴¹ Case i Haines, "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice," [Prvenstveno djeca, a tek zatim počinitelji: središnja uloga angažmana u pozitivnoj maloljetničkoj pravdi], 157-175.

različite kategorije procjene, pravna pitanja i ciljevi procjene. Ovo je poglavlje nastojalo otkriti i pokazati tu raznolikost. Prije svega, to je učinjeno predstavljanjem ogromne dodane vrijednosti procjene mentalnog zdravlja, bihevioralnih i drugih kognitivnih, emocionalnih ili akademskih kompetencija počinitelja; i otkrivanjem značaja uključenosti stručnjaka za mentalno zdravlje te, konačno, isticanjem prednosti i važnosti suradnje između znanosti i disciplina koje se bave područjem mentalnim zdravljem i pravnih znanosti. Osim toga, ne samo mentalno zdravlje, već i drugi značajni društveni konstrukti, jednako su važni u provođenju procjena, osobito kada je riječ o identifikaciji rizika ili spremnosti za intervenciju/tretman. Raznolikost postoji i u definiranju ciljeva procjene ili postavljanju specifičnih pravnih pitanja koja su u fokusu procjene. Forenzička procjena provodi se radi davanja na odgovore na pitanja poput: je li diverzija primjerena u konkretnom slučaju, ili istražni zatvor, treba li maloljetnika uputiti u sudski proces, oko izricanja sudskih sankcija i drugih pravno značajnih pitanja. Može se, stoga, vidjeti da je potencijal za procjenu kod pomoći u donošenju odluka ogroman, ali ključna zadaća ostaje odgovoriti na pravna pitanja koja se postavljaju odabirom najprikladnijih metoda, tehnika i instrumenata procjene, kao i formuliranjem posebnih zaključaka koji su razumljivi počiniteljima, njihovim obiteljima i stručnjacima iz svim zainteresiranim dionicima u procesu.

Proces procjene dobiva posebnu važnost kada je riječ o sudjelovanju maloljetnika u pravosuđu, posebno onom kaznenom. Znanstvena literatura i praksa priznaju da razvojna nezrelost maloljetnika smanjuje njihovu krivnju i povećava njihov potencijal za rehabilitaciju i reintegraciju, stoga je forenzička procjena u tom smislu izrazito važna. Prepoznajući da su kompetencije mladih dinamične i da se neurološke promjene događaju tijekom adolescencije, postoji suglasnost da se forenzička procjena maloljetnika treba provoditi s posebnom osjetljivošću i oslanjajući se na razvojni pristup i spoznaje. Kako bi se osigurala kvaliteta i pouzdanost procjena maloljetnika i učinkovitost odluka koje slijede – razni pravni sustavi sve više usvajaju različite standardizirane instrumente utemeljene na znanstvenim istraživanjima i primjenjuju ih u praksi. Danas se često upotrebljavaju instrumenti procjene rizika koji pomažu u utvrđivanju kriminogenih potreba i planiranju daljnjih intervencija. Međutim, kada je riječ o procjeni maloljetnika, možemo primijetiti nove trendove. Prvo, raspravljali smo o standardiziranoj procjeni rizika, koja je postala predmet kritike zbog sprječavanja aktivnog, pozitivnog uključivanja mladih i njihovog pravnog zastupanja. No, standardizirane procjene

provode stručnjaci i njihovo tumačenje temelji se na perspektivi procjenitelja. Upravo ova potonja kritika povećava potrebu za uključivanjem novih pristupa koji bi trebali potaknuti ne samo intenzivniju i motiviraniju uključenost i zastupljenost procijenjene djece već i, kako tvrdi Grisso, koji bi trebali omogućiti prilagodbu forenzičkih procjena maloljetnika kulturnoj raznolikosti¹⁴². Prema tome, nema sumnje da, u odnosu na dijete, moramo primijeniti najindividualiziraniji mogući pristup i pružiti osjetljiv odgovor na sve psihosocijalne okolnosti koje doprinose kriminalnom ponašanju maloljetnika. Samo rješenja koja se temelje na takvoj sveobuhvatnoj procjeni, kojom se promiče uključenost i participacija djeteta i razumijevanje važnosti procjene, mogu pomoći u smanjenju štete prouzročene sudjelovanjem u kaznenom pravosuđu. Iz tog razloga, ne smijemo zaboraviti da se mnoge stvari ne mogu mjeriti u brojevima ili ljestvicama, da glavni cilj nije donijeti najučinkovitije moguće odluke, već promicati dobrobit mladih i pomoći im da postanu zrele i uravnotežene odrasle osobe.

Literatura:

Andrews, D. A., J. Bonta, and J. S. Wormith. "The Recent Past and Near Future of Risk and / or Need Assessment." *Crime & Delinquency* 52, no. 1 (2006): 7–27.

Andrews, D. D., J. Bonta, and J. S. Wormith. "The risk-need-responsivity (RNR) model: Does adding the good lives model contribute to effective crime prevention." *Criminal Justice and Behavior* 38, no. 7 (2011): 735-755.

Barry, M. *Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Final report*. Scottish Executive Social Research, 2007.

Bonta, J., and D. A. Andrews. "Risk-need-responsivity model for offender assessment and rehabilitation." *Rehabilitation* 6, (2007): 1–22.

Bonta, J., and D. A. Andrews. "Viewing offender assessment and rehabilitation through the lens of the risk-needs-responsivity model." In *Offender Supervision: New Directions in Theory, Research and Practice*, edited by F. McNeill, P. Raynor and C. Trotter, 19-40. Taylor & Francis Group, 2012.

Bourgon, G. and J. Bonta. "Reconsidering the Responsivity Principle: A Way to Move Forward." *Federal Probation* 78, no. 2 (2014): 3-10.

¹⁴² Grisso, "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment," [Tri prilike za budućnost forenzičke procjene maloljetnika].

Brogan, L., E. Haney-Caron, A. NeMoyer, and D. DeMatteo. "Applying the risk-needs-responsivity (RNR) model to juvenile justice." *Criminal Justice Review* 40, no. 3 (2015): 277–302. <https://doi.org/10.1177/0734016814567312>

Case, S., and K. Haines. "Children First, Offenders Second: The Centrality of Engagement in Positive Youth Justice." *The Howard Journal* 54, no. 2 (May 2015): 157–175.

Cullen, F. T. "Taking rehabilitation seriously: creativity, science, and the challenge of offender change." *Punishment & Society* 14, no. 1 (2012): 94–114.

Francis, T. "Cullen The Twelve people who saved Rehabilitation: How the Science of Criminology made a Difference." *Criminology* 43, no. 1 (2005): 1–42.

Grossi, L. M., A. Brereton, and R. A. Prentky. "Forensic Assessment of Juvenile Offenders." In *The Safer Society Handbook of Assessment and Treatment of Adolescents who have Sexually Offended*, edited by S. Righthand and W. Murphy. Brandon, VT: Safer Society Press, 2016.

Grisso, T. "Three Opportunities for the Future of Juvenile Forensic Assessment." *Criminal Justice and behavior* 46, no. 12 (December 2019): 1671–1677.

Guerra, N. G., K. R. Williams, P. H. Tolan, and K. L. Modeck. "Theoretical and Research Advances in Understanding the Causes of Juvenile Offending." In *Treating the Juvenile Offender*, edited by R. D. Hoge, N. G. Guerra and P. Boxer, 33-53. The Guilford Press, 2008.

Hawkes, S. *The Assessment of Need and the Assessment of Risk: The Challenges for Child Protection*. The University of Sheffield, 2005. <https://doksi.net/get.php?lid=27588>.

Heilbrun, K., and D. DeMatteo. "Toward Establishing Standards of Practice in Juvenile Forensic Mental Health Assessment." In *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, edited by E. L. Grigorenko, 145-156. Boston: Springer, 2012.

Heilbrun, K., D. DeMatteo, S. Brooks Holliday, and C. LaDuke. *Forensic Mental Health Assessment: A Casebook 2nd edition*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

Heilbrun, K., D. DeMatteo, C. King, and S. Filone. *Evaluating Juvenile Transfer and Disposition: International Perspectives on Forensic Mental Health, 1st Edition*. New York: Routledge, 2017.

Heilbrun, K., T. Grisso, and A. M. Goldstein. "The Nature and Evolution of Forensic Mental Health Assessment." In *Foundations of forensic mental health assessment*, edited by K. Heilbrun, T. Grisso and A. M. Goldstein, 5-40. New York, NY, US: Oxford University Press, 2009.

Heilbrun, K., T. Grisso, A. M. Goldstein, and C. Laduke. "Foundations of Forensic Mental Health Assessment." In *Forensic Assessments in Criminal and Civil Law – A Handbook for Lawyers*, edited by R. Roesch and P. A. Zajt, 1-14. Oxford: Oxford University Press, 2012.

Hoge, R. D. *The Juvenile Offender: Theory, Research, and Applications*. Kluwer Academic Publishers, 2001.

Hoge, R. D. "Forensic assessments of juveniles practice and legal considerations." *Criminal justice and behavior* 39, no. 9 (September 2012): 1255-1270.

Hoge, R. D. "Assessment in Juvenile Justice Systems: An Overview." In *Handbook of Juvenile Forensic Psychology and Psychiatry*, edited by E. L. Grigorenko, 157-168. Springer, Boston, 2012.

Huss, M. T. *Forensic psychology: research, practice, and applications*. Malden (Mass.): Blackwell Publishing, 2009.

Kavanaugh, A., and Thomas Grisso. *Evaluations for Sentencing of Juveniles in Criminal Court*. Oxford: Oxford University Press, 2021.

Klimukienė V., A. Laurinavičius, I. Laurinaitytė, L. Ustinavičiūtė, and M. Baltrūnas. "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation." *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54.

Koller-Trbović, N., A. Miroslavljević, and I. Jeđud Borić. *Needs Assessment of Children and Youth with Behavior Disorders - Conceptual and Methodical Guidelines*. Zagreb: UNICEF Office for Croatia, 2017.

Maloić, S. "Dominant principles and models of treatment work with adult offenders in the community." *Criminology & Social Integration* 24, no. 2 (2016): 140–165.

Marshall, L. E. "The Risk/Needs/Responsivity Model: The Crucial Features of General Responsivity." *Advances in Program Evaluation* 13, (2012): 29–45.

McNeill, F. "Four forms of "offender" rehabilitation: Towards an interdisciplinary perspective." *Legal and Criminological Psychology* 17, no. 1 (2012): 18–36.

McNeill, F., and B. Weaver. *Changing Lives? Desistance Research and Offender Management*. SCCJR Project Report no. 03/2010, 2010.

https://www.sccjr.ac.uk/wp-content/uploads/2012/11/Report_2010_03__Changing_Lives.pdf

Ogloff, J. R. P., and M. R. Davis. "Advances in offender assessment and rehabilitation: Contributions of the risk-needs-responsivity approach." *Psychology, Crime & Law* 10, no. 3 (2004): 229–242.

Rebecca, J., and R. Roesch. *Learning Forensic Assessment Research and Practice, 2nd Edition*. New York: Routledge, 2015.

Redding, R. E., N. E. S. Goldstein, and K. Heilbrun. "Juvenile delinquency past and present." In *Juvenile delinquency: Prevention, assessment, and intervention*, edited by K. Heilbrun, N. E. S. Goldstein and R. E. Redding, 3-18. Oxford University Press, 2005.

Ricijaš, N. *Assessment, planning and reporting for juvenile alternative sanctions*. Ministry of social policy and youth. Zagreb, Croatia, 2012.

Rosado, L. M. *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting*. Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum, 2000.

Savignac, J. *Tools to Identify and Assess the Risk of Offending Among Youth*. Ottawa, Canada: National Crime Prevention Centre, 2010.

Schwalbe, C. "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework." *Children and Youth Services Review* 30, (2008): 1458–1464.

Shader, M. *Risk Factors for Delinquency: An Overview*. Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention (OJJDP), US Department of Justice, 2004.

Singh, J. P., S. L. Desmarais, B. G. Sellers, T. Hylton, M. Tirotti, & R. A. Van Dorn. "From risk assessment to risk management: Matching interventions to adolescent offenders' strengths and vulnerabilities." *Children and Youth Services Review* 47, (2014): 1–9.

Sprott, J. B., J. M. Jenkins, and A. N. Doob. *Early Offending: Understanding the Risk and Protective Factors of Delinquency*. Applied Research Branch, Strategic Policy - Human Resources Development Canada, 2000.

Taxman, F. S., and D. Marlowe. "Risk, needs, responsivity: In action or inaction?" *Crime and Delinquency* 52, no. 1 (2006): 3–6.

Vincent, G. M. *Screening and Assessment in Juvenile Justice Systems: Identifying Mental Health Needs and Risk of Reoffending*. Technical Assistance Partnership for Child and Family Mental Health, 2012.

Vincent, G. M., L. S. Guy, and T. Grisso. "Risk Assessment in Juvenile Justice: A Guidebook for Implementation." *Implementation Science and Practice Advances Research Center Publications* (2012). https://escholarship.umassmed.edu/psych_cmhsr/573/

Ward, T. "Detection of dynamic risk factors and correctional practice." *Criminology & Public Policy* 14, no. 1 (2015): 105–112. <https://doi.org/10.1111/1745-9133.12115>

Ward, T., J. Melser, and P. M. Yates. "Reconstructing the Risk–Need–Responsivity model: A theoretical elaboration and evaluation." *Aggression and Violent Behavior* 12, no. 2 (2007): 208–228.

White, A., and P. Walsh. *Risk assessment in Child Welfare*. Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006.

4. Implementacija individualne procjene u Litvi

Simonas Nikartas, Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Apolevič

(Institut za pravo litavskog Centra za društvene znanosti)

4.1. Pravna pozadina i regulacija maloljetničkog pravosuđa u Litvi

4.1.1. Sustav mjera za djecu u sukobu sa zakonom

Litavsko maloljetničko pravosuđe karakterizira širok raspon kaznenih i drugih pravnih mjera koje su donesene s ciljem reagiranja na delinkventno ponašanje djece¹⁴³. U Litvi, kada se radi o ponašanju maloljetnog počinitelja, možemo primijeniti:

- 1) kaznene sankcije i odgojne mjere— isključivo za kaznena djela;
- 2) upravne mjere (kazne i sankcije) — za upravne prekršaje¹⁴⁴; i
- 3) minimalne i umjerene mjere nadzora— za ona kaznena djela kod kojih dijete nije doseglo dob kaznene odgovornosti ili nije ispunilo zakonsku obvezu kod koje povreda ne predstavlja kazneni ili upravni prekršaj, npr. pohađanje škole¹⁴⁵.

Litavski istraživači takvo maloljetničko pravosuđe opisuju kao sveobuhvatni sustav intervencija u kojem se koriste pravne mjere kao reakcija na društveno nepoželjno ponašanje djeteta bilo koje dobi. Tako se razne odgojne mjere zakonski mogu primijeniti na djecu bilo koje dobi, ne samo za kršenje zakona već i za izbjivanje iz škole ili nekog drugog opasnog ili štetnog ponašanja¹⁴⁶. U nastavku detaljnije raspravljamo o različitim aspektima kaznenog i

¹⁴³ S. Nikartas i dr., *The measures of minimal care of the child in Lithuania: assumptions, situation and problems of implementation* [Mjere minimalne skrbi za djecu u Litvi: pretpostavke, trenutačno stanje i problemi implementacije] (Vilnius: Litavski institut za pravo, 2013).

¹⁴⁴ Važno je napomenuti da Litva ima dvojni sustav pravne odgovornosti za kršenje zakona, koji se sastoji od kaznene odgovornosti za teža kaznena djela i upravne odgovornosti za manja kaznena djela (upravni prekršaji), kao što su manja krađa, manja prijevvara (do 150 Eur), maloljetnički huliganizam, maloljetnička vožnja pod utjecajem alkohola, prostitucija i niz drugih kršenja državnih pravila. (npr. ekološki, transportni i prometni, trgovački, pohranjivanje opasnih materijala i druga kršenja pravila). Upravna odgovornost ima blaže pravne posljedice u usporedbi s kaznenom odgovornošću. Na primjer, ne postoji kaznena evidencija i ne postoje sankcije povezane s ograničenjem slobode.

¹⁴⁵ Opis litavskog maloljetničkog pravosuđa pogledajte u nastavku u Tablici br. 1.

¹⁴⁶ Nikartas i dr., *The measures of minimal care of the child in Lithuania*, [Mjere minimalne skrbi za djecu u Litvi], 24.

upravnog prava koji se bave maloljetnicima, kao i o regulaciji mjera *minimalnog* i *umjerenog nadzora*.

Kaznena odgovornost

Kaznena odgovornost maloljetnika regulirana je Kaznenim Zakonom (KZ)¹⁴⁷. Općenito, osoba može biti odgovorna za kazneno djelo samo ako je navršila 16 godina, iako se osoba u dobi od 14 ili više godina može proglasiti krivom za niz određenih teških kaznenih djela, navedenih u članku 13. KZ-a¹⁴⁸.

Tablica 1: Maloljetničko pravosuđe u Litvi¹⁴⁹

(i) Priroda kaznenog djela i vrsta sankcije ili mjere

Pravna osnova primjene kazne ili mjere	Kazna ili mjera	Stupac u (ii) ispod
Kazneno djelo	Kaznene sankcije	1
Kazneno djelo kada je maloljetnik: -oslobođen kaznene odgovornosti; -kada se primjenjuje uvjetna kazna (suspenzija kazne i uvjetni otpust iz zatvora)	Odgojne mjere	2
Upravni prekršaj	Upravne kazne i upravne mjere	3
1) Kazneno djelo/upravni prekršaj kada osoba nije dosegla dob kaznene ili upravne odgovornosti 2) Upravni prekršaj, ali nije izrečena upravna sankcija ili mjera; 3) Neispunjavanje obveze učenja od strane maloljetnika (mlađeg od 16 godina)	Mjere minimalnog nadzora djece	4

¹⁴⁷ Ne postoje posebni zakoni o kaznenoj odgovornosti maloljetnika. Međutim, KZ sadrži posebno poglavlje o maloljetničkoj odgovornosti.

¹⁴⁸ Ta teška kaznena djela uključuju sljedeće: ubojstvo; ozbiljne ozljede; silovanje; spolno uznemiravanje; krađa; pljačka; iznuda imovine; uništavanje ili oštećenje imovine; zapljena vatrenog oružja, streljiva, eksploziva ili eksplozivnog materijala; krađa, reketarenje ili druga nezakonita zapljena opojnih ili psihotropnih tvari; oštećenja vozila, cesta i pripadajućih objekata (čl. 13., KZ). Dob odgovornosti za upravne prekršaje je 16 godina (čl. 6., AMC [Zakon o upravnim prekršajima, engl. Administrative Misdemeanors Act]).

¹⁴⁹ Nikartas i dr., The measures of minimal care of the child in Lithuania, [Mjere minimalne skrbi za djecu u Litvi], 23-24.

1) Kazneno djelo/upravni prekršaj kada osoba nije dosegla dob kaznene ili upravne odgovornosti i djetetovo ponašanje je opasno za život, zdravlje ili imovinu druge osobe.	Mjere umjerenog nadzora djece	5
2) Slučajevi u kojima, tijekom razdoblja minimalnog nadzora, nije postignuta pozitivna promjena u ponašanju djeteta (osim kršenja obveze sudjelovanja u odgojno-obrazovnom sustavu).		

(ii) Provedba kazni i mjera

	(1) Kaznene sankcije	(2) Odgojne mjere	(3) Upravne kazne i upravne mjere	(4) Mjere minimalnog nadzora djece	(5) Mjere umjerenog nadzora djece
Institucija koja izriče sankcije ili mjere	Sud		Sud	Općinska uprava Povjerenstvo za dobrobit djece	Općinska uprava Povjerenstvo za dobrobit djece <i>uz odobrenje suda</i>
Institucija odgovorna za izvršenje sankcija i mjera	Popravna kuća za maloljetnike (zatvor) Probacijska služba za ograničavanje slobode, <i>društveno koristan rad i najučinkovitije odgojne mjere</i> Centar za socijalizaciju za odgojne mjere i smještaj u poseban odgojni objekt Ovrhovoditelji za novčane kazne Ostala tijela i organizacije		Policija Drugo nadležno tijelo	Škole Ustanove za dnevni smještaj djece i mladih Zdravstvene ustanove Ostala tijela i organizacije	Centar za socijalizaciju
Institucija odgovorna za	Državni odvjetnik		Policija	Općinska uprava	

izvršenje sankcija i mjera	Odsjek za zatvore pri Ministarstvu pravosuđa	Općina Drugo nadležno tijelo	Općinska povjerenstva za socijalnu skrb
Koordinirajuće ministarstvo	Ministarstvo pravosuđa	Ministarstvo pravosuđa Ministarstvo unutarnjih poslova	Ministarstvo obrazovanja, znanosti i sporta

Kaznene sankcije, kao i odgojne mjere, mogu se izreći maloljetnicima koji su počinili kazneno djelo. Djeca podliježu istim kaznama kao i odrasli (osim kazne doživotnog zatvora), kao što su zatvorska kazna, uhićenje (kratkoročna zatvorska kazna), oduzimanje slobode i društveno koristan rad.

KZ opisuje kraće i blaže kazne za maloljetnike u usporedbi s odraslima (vidi Tablicu 2). Najdulje trajanje kazne usmjerene na rad u zajednici za maloljetnike je 240 sati (480 sati za odrasle za kaznena djela i 240 sati za prekršaje). Maloljetnik može biti kažnjen iznosom od 5 do 50 osnovnih socijalnih naknada (OSN, eng. *basic social allowance*),¹⁵⁰ dok je za odraslu osobu novčana kazna između 15 i 6000 OSN, ovisno o vrsti kaznenog djela). KZ, također, propisuje da se novčana kazna može izreći samo maloljetniku koji je zaposlen ili ima imovinu. Maloljetnik može biti osuđen na 5-45 dana kratkotrajnog zatvora (za odrasle osobe takva se kazna kreće od 15 do 90 dana za kazneno djelo i od 10 do 45 dana za prekršaj).

Kazneni zakon utvrđuje posebne uvjete za izricanje zatvorske kazne kako slijedi: prvo, kazna zatvora izrečena maloljetniku ne smije biti dulja od deset godina; drugo, maloljetniku sud može izreći kaznu zatvora ako postoji razlog za vjerovanje da druge vrste kažnjavanja ne bi bile dovoljne za promjenu njegove/njezine kriminalne sklonosti ili ako je počinio/la teško ili vrlo teško kazneno djelo; treće, KZ smanjuje minimalnu kaznu zatvora za maloljetnike. Prema

¹⁵⁰ Osnovna socijalna naknada pokazatelj je za definiranje i izračun socijalne sigurnosti i drugih naknada utvrđenih pravnim aktima; točan iznos odobrava Vlada Republike Litve (OSN za 2021. godinu u Litvi iznosi 40 EUR).

članku 91., minimalna kazna za maloljetnika jednaka je polovici minimalne kazne koja bi bila izrečena odrasloj punoljetnoj osobi¹⁵¹.

Tablica 2: Trajanje kaznenih sankcija za maloljetnike i odrasle

Vrsta sankcije	Duljina sankcije	
	— maloljetnici	— odrasli
Zatvorska kazna	Od 6 tjedana do 10 godina	Od 3 mjeseca do 20 godina
Uvjetna kazna (suspenzija zatvorske kazne)	1 – 3 godine	1 – 3 godine
Uhićenje (kratkoročna zatvorska kazna)	5 – 45 dana	10 – 90 dana od 15 do 90 dana za kaznena djela; od 10 do 45 dana za <i>prekršaje</i>
Ograničenje slobode	3 mjeseca – 2 godine	3 mjeseca – 2 godine
Rad za opće dobro	1 – 12 mjeseci <i>Ukupno ne više od 240 sati rada</i>	1 – 12 mjeseci Ne više od 480 sati rada ukupno za kaznena djela i ne više od 240 sati za <i>prekršaje</i>

¹⁵¹ Za konkretna kaznena djela utvrđuje se minimalno i maksimalno trajanje kazne zatvora, zbog čega sudovi odlučuju o trajanju kazne u svakom predmetu. U praksi to znači da je prosječna zatvorska kazna izrečena maloljetniku jednaka, otprilike, polovici kazne izrečene odrasloj osobi.

Odgojne mjere mogu se izreći maloljetniku koji je počinio kazneno djelo i koji je oslobođen kaznene odgovornosti ili sankcije, kao i maloljetniku prema kojem je izrečena odgoda izvršenja sankcije/kazne ili kazne zatvora (uvjetna kazna). Maloljetnik može podlijegati sljedećim odgojnim sankcijama:

- 1) upozorenje¹⁵²;
- 2) naknada ili popravak štete na imovini¹⁵³;
- 3) neplaćeni odgojni rad¹⁵⁴;
- 4) smještaj s roditeljima ili drugim fizičkim ili pravnim osobama koje se brinu o djeci, sa svrhom odgoja i nadzora ¹⁵⁵;
- 5) ograničenja ponašanja¹⁵⁶;

¹⁵² Upozorenje se maloljetniku može izreći kao neovisna odgojna sankcija ili zajedno s drugim takvim sankcijama. Prilikom izricanja te odgojne sankcije maloljetniku, sud ga pisanim putem upozorava na moguće pravne posljedice koje mogu proizaći iz počinjenja novih kaznenih djela (čl. 83). U sudskoj praksi to se upozorenje obično izriče kao dodatna mjera drugim odgojnim mjerama.

¹⁵³ Naknada ili popravak imovinske štete nalaže se samo ako maloljetnik posjeduje resurse kojima može samostalno raspolagati ili kada je sposoban nadoknaditi štetu vlastitim radom. Materijalna šteta mora se nadoknaditi ili popraviti vlastitim radom osobe u roku koji odredi sud (čl. 84.)

¹⁵⁴ Neplaćeni odgojni rad može se izreći u razdoblju od 20 do 100 sati koje treba obavljati u zdravstvu, skrbništvu ili drugim državnim ili nedržavnim tijelima i organizacijama, kada je rad odgojnog karaktera. Ta se mjera može izreći samo uz suglasnost maloljetnika (čl. 85.). Članak 85. također propisuje da se neplaćeni rad ne smije izreći maloljetniku kada je smješten u posebnu odgojnu ustanovu.

¹⁵⁵ Smještaj radi odgoja i nadzora roditelja ili drugih fizičkih ili pravnih osoba koje se brinu o djeci može se naložiti na razdoblje od šest mjeseci do tri godine, ali ne nakon datuma kada maloljetnik navršši 18 godina života. U skladu s člankom 86., mjera se može izreći pod sljedećim uvjetima:

- 1) roditelji ili druge osobe suglasni su odgajati i nadzirati maloljetnika te se obvezuju da neće imati negativan utjecaj na maloljetnika, da će osigurati povoljne uvjete za razvoj njegove osobnosti i pristati pružiti potrebne informacije nadzornim institucijama;
- 2) maloljetnik se slaže da ga navedene osobe mogu odgajati i nadzirati te obećava da će ih poslušati i ponašati se ispravno.

Smještaj maloljetnika s roditeljima ili drugim osobama radi odgoja i nadzora može se naložiti kao neovisna mjera ili u kombinaciji s drugim odgojnim sankcijama. Mjera se ne može izreći ako je maloljetnik smješten u poseban odgojni objekt (čl. 86.)

¹⁵⁶ Ograničenja aktivnosti uključuju obveze i zabrane koje je odredio sud, kao što su: dolazak kući u određeno vrijeme; sudjelovanje u odgojno-obrazovnom sustavu, studiranje, nastavak studija ili zaposlenje; stjecanje određenih znanja ili pravila učenja (propisi o sigurnosti u prometu, školski propisi itd.); završetak tretmana liječenja ovisnosti o alkoholu, ovisnosti o drogama ili ovisnosti o otrovnim tvarima ili spolno prenosive bolesti. Na zahtjev roditelja ili skrbnika i uz pristanak maloljetnika može se izreći obvezna zabrana; zahtijevanje od njega da sudjeluje u tretmanskim mjerama ili mjerama rehabilitacije koje organiziraju državna ili nedržavna tijela i organizacije; zabrana kockanja; zabrana bavljenja određenim vrstama aktivnosti; zabrana vožnje motornih vozila; zabrana posjećivanja mjesta koja negativno utječu na njegovo ponašanje ili zabrana komunikacije s ljudima koji negativno utječu na njega; zabrana mijenjanja mjesta boravišta bez davanja obavijesti institucijama koje nadziru tu sankciju (čl. 87.). Ta se ograničenja mogu uvesti na rok od trideset dana do dvanaest mjeseci, a duljina se može računati u danima i mjesecima. Prema vlastitom nahođenju (i na zahtjev maloljetnika ili drugih sudionika u

6) smještanje u posebnu odgojnu ustanovu¹⁵⁷.

U Litvi ne postoje alternativne mjere za maloljetnike. Međutim, člankom 93. KZ-a predviđeno je *oslobađanje maloljetnika od kaznene odgovornosti*. Ako je maloljetnik prvi put počinio prekršaj ili lakše kazneno djelo s predumišljajem, sud ga može osloboditi kaznene odgovornosti ako je:

- 1) ponudio ispriku žrtvi i nadoknadio (u cijelosti ili djelomično) bilo kakvu materijalnu štetu, u novčanom smislu ili svojim radom;
- 2) utvrđeno je da je smanjenih sposobnosti; ili
- 3) se izjašnjava krivim i žali što je počinio kazneno djelo ili postoje drugi razlozi za vjerovanje da će se maloljetnik ubuduće pridržavati zakona i da neće počiniti nova kaznena djela.

Nakon što je oslobodio maloljetnika od kaznene odgovornosti, sud mu može izreći odgojne mjere/sankcije.

Administrativna odgovornost

Maloljetnik koji ima 16 ili više godina i počinio je upravni prekršaj, može podlijegati upravnim sankcijama i mjerama. Zakonom o upravnim prekršajima (engl. Administrative Misdemeanour Code, AMC) predviđene su sljedeće vrste sankcija:

- 1) upozorenje;
- 2) novčana kazna;
- 3) javni radovi (članak 23. AMC-a).

Upravne mjere koje se mogu izreći su sljedeće:

postupku), sud može izreći druge obvezne mjere ili mjere zabrane koje nisu predviđene kaznenim pravom, ali koje bi, prema mišljenju suda, pozitivno utjecale na ponašanje maloljetnika. Ograničenje ponašanja maloljetnika može se nametnuti maloljetniku kao neovisna odgojna sankcija ili zajedno s drugim takvim sankcijama. Ta se sankcija ne može izreći ako je maloljetnik smješten u posebnu odgojnu ustanovu.

¹⁵⁷ Te su ustanove centri za socijalizaciju, koji su obrazovne ustanove pod upravom Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta. U praksi je priroda tih ustanova bliska prirodni otvorenog zatvora— iako djeca nisu fizički zatvorena, dužna su boraviti u ustanovi određeno vrijeme, a posjeti roditeljima ili skrbnicima dopušteni su tijekom praznika.

- 1) oduzimanje bilo kakvih posebnih prava;
- 2) oduzimanje imovine;
- 3) obveza sudjelovanja u programima o alkoholizmu i prevenciji droga, ranoj intervenciji, zdravstvenoj skrbi, resocijalizaciji, interakciji s djecom, modifikaciji nasilnog ponašanja ili drugim tečajevima i programima;
- 4) zabrana sudjelovanja u javnim događanjima (članak 27., AMC).

AMC ne predviđa posebne kazne ili mjere za maloljetnike. Međutim, čl. 2. utvrđuje opći uvjet da se, pri izricanju upravne sankcije ili mjere maloljetniku moraju uzeti u obzir njegova dob i osobnost. Nadalje, čl. 44. predviđa da se maloljetnika kažnjava novčanom kaznom u iznosu od polovice novčane kazne koja bi mu bila izrečena da je odrasla punoljetna osoba (ali ne manje od pet niti više od 900 eura). Sud također može ne izreći upravnu sankciju ili mjeru već odrediti minimalan ili umjeren nadzor (čl. 43., KZ)

Minimalan i umjeren nadzor

Djeca koja počine kaznena djela ili upravne prekršaje, ali nisu dosegla dob odgovornosti koju određuje KZ ili AMC, mogu biti podlegnuta **minimalnim** ili **umjerenim mjerama nadzora**¹⁵⁸. Te se mjere mogu primijeniti i na maloljetnike mlađe od 18 godina koji nisu počinili kazneno djelo ili upravni prekršaj, ali nisu ispunili druge pravne dužnosti, kao što je pohađanje škole. AMC također predviđa da sud može zamijeniti upravne kazne za maloljetnike minimalnom ili umjerenom mjerom nadzora, uzimajući u obzir osobnost maloljetnika, prirodu prekršaja i prirodu upravne odgovornosti utvrđene u AMC-u. Minimalne mjere nadzora prikazane su u Tablici 3.

Tablica 3: Minimalne mjere nadzora

	Mjera	Maksimalna duljina
1	Posjetiti stručnjaka	

¹⁵⁸ Zakon o minimalnom i umjerenom nadzoru djeteta (engl. *Law on Child Minimal and Moderate and Supervision*, LCMMS).

2	Pohađanje dnevnog smještaja ili druge ustanove ili organizacije koja pruža odgojne, kulturne, sportske, socijalne ili slične usluge; ili Rad u zajednici (rad za opće dobro), uključujući rad u nevladinoj organizaciji, kako je definirano u Zakonu o razvoju nevladinih organizacija	Do 1 godine
3	Nastaviti obrazovanje u istoj ili drugoj školi ili ustanovi stručnog obrazovanja prema obveznim odgojno-obrazovnim programima	
4	Sudjelovati u sportskim, umjetničkim aktivnostima ili drugoj terapiji, posebnim programima neformalnog obrazovanja, promjene ponašanja i prevencije— koje provode državne ili općinske institucije, poduzeća i nevladine organizacije— kako bi se pozitivno utjecalo na ponašanje djeteta	
5	Liječenje poremećaja mentalnog zdravlja i poremećaja u ponašanju zbog upotrebe psihoaktivnih tvari, patološkog kockanja ili drugih ovisnosti	
6	Sudjelovanje u medijaciji	Određuje se pojedinačno
7	Provoditi aktivnosti korisne zajednici ili odgojnoj ili drugoj ustanovi	

Mjera **umjerenog nadzora** uključuje odvajanje maloljetnika od negativnog društvenog okruženja smještajući ga u poseban *centar za socijalizaciju*. LCMMS¹⁵⁹ navodi da se može izreći umjereni nadzor djetetu koje ima 14 ili više godina. U iznimnim slučajevima, djetetu mlađem od 14 godina može se, također, izreći umjereni nadzor - kada je dijete počinilo kazneno djelo i kada svojim ponašanjem ugrožava svoj ili tuđi život, zdravlje ili imovinu.

¹⁵⁹ Zakon o minimalnom i umjerenom nadzoru djeteta.

Umjereni nadzor može se naložiti u trajanju do jedne godine. Ne može se nastaviti nakon što dijete navrší osamnaest godina. Ukupno trajanje umjerenog nadzora djeteta (uključujući produljenje ili ponovni sastanak) ne smije biti dulje od tri godine. Trajanje umjerenog nadzora izračunava se od trenutka kad nadzor stupi na snagu.

Te su mjere vrlo slične odgojnim mjerama iz KZ-a. Razvojem maloljetničkog kaznenog pravosuđa 1990-ih, predviđen je integrirani sustav sankcija za djecu koja pokazuju delinkventno ponašanje, a uključivao je i trenutne odgojne mjere KZ-a te minimalne i umjerene mjere nadzora.

Međutim, u praksi je maloljetničko pravosuđe podijeljeno u dva različita područja javne uprave:

- mjere usmjerene na djecu koja su počinila kazneno djelo i koja su dosegla dob kaznene odgovornosti u nadležnosti su pravosudnog sustava u okviru Ministarstva pravosuđa; i
- mjere za maloljetne počinitelje koji nisu kazneno odgovorni u nadležnosti su sustava obrazovanja, pod Ministarstvom obrazovanja, znanosti i sporta.

Navedena razlika nije imala mnogo utjecaja na prirodu mjera. Većina njih slična je po sadržaju, iako su trajanje, posljedice odbijanja provedbe, sama provedba i nadzorna tijela različiti.

4.1.2. Institucije odgovorne za kazneni postupak protiv maloljetnika

Kazneni postupak za maloljetnike reguliran je Zakonom o kaznenom postupku (ZKP). Za razliku od Kaznenog zakona, ZKP ne sadrži zasebno poglavlje o maloljetničkom kaznenom postupku, ali sadrži posebne odredbe o postupku prema maloljetnicima. Glavne institucije su sudovi, ured državnog odvjetnika i policija¹⁶⁰. Ne postoje specijalizirani sudovi ili odjeli za koji bi se

¹⁶⁰ Postoje i druge institucije koje provode istražni postupak. Funkcije u istražnom postupku po zakonu izvršavaju različite institucijama u skladu s područjem djelovanja i vrstom kaznenih djela. Na primjer, istraga kaznenih djela povezanih s korupcijom, u nadležnosti je Posebne istražiteljske službe (eng. *Special Investigation Service*), istrage o financijskom kriminalu provodi Služba za istrage u financijskom kriminalu (eng., *Financial Crimes Investigation Service*); kriminal povezan s krijumčarenjem i nedozvoljenom robom istražuju carinske službe (eng. *Customs agencies*), kriminal povezan s nezakonitim prelaženjem državne granice istražuje Državna služba za zaštitu granice (engl., *Border Guard Service*), dok zločine počinjene u zatvorima istražuje Odsjek za zatvore (eng. *Prison Department*). Međutim, većinu kaznenih djela istražuje Policija. Predraspravne istrage koordiniraju i kontroliraju Državni odvjetnici.

bavili maloljetničkim predmetima. Međutim, određene elemente specijalizacije moguće je uočiti među pojedinim sucima, državnim odvjetnicima i policajcima.

Člankom 111. litavskog Ustava i člankom 13. Zakona o sudovima predviđeno je uspostavljanje specijaliziranih sudova za maloljetnike, ali zbog ekonomskih razloga i malog broja predmeta posebni sudovi za obiteljske i maloljetničke predmete trenutačno ne postoje. Člankom 34. Zakona o sudovima predviđene su kategorije stručnih sudaca za određene vrste predmeta, a popis sudaca specijaliziranih za maloljetničke i obiteljske predmete sastavila je Nacionalna uprava za sudove. Posebne kategorije predmeta obično se dodjeljuju sucu s odgovarajućom specijalizacijom¹⁶¹, a obuka i kvalifikacije sudaca moraju biti povezane s njihovom specijalizacijom. Međutim, to ne jamči da će se sudac baviti samo određenim kategorijama predmeta ili da će o istima odlučivati samo sudac specijaliziran za to područje. Posljedično, slučaj mladog počinitelja ne mora nužno saslušati sudac specijaliziran za obiteljske i maloljetničke slučajeve¹⁶², stoga je specijalizacija sudaca samo djelomična.

Slično se provodi i specijalizacija među ostalim službenicima kaznenog pravosuđa. U slučaju državnih odvjetnika, slijede se preporuke koje je odobrio glavni državni odvjetnik. Specijalizacija se odvija na svim razinama— postoje specijalizirani odjeli za maloljetničko pravosuđe u uredima Okružnih državnih odvjetnika, kao i u Državnom odvjetništvu. U slučaju istražnog postupka koje uključuje nekoliko specijalizacija, maloljetničko pravosuđe ima prioritet, a istrage provodi državni odvjetnik specijaliziran za slučajeve vezane uz maloljetnike. Međutim, ako dodijeljeni državni odvjetnik ne može sudjelovati ili ako je potrebno uravnotežiti radno opterećenje državnih odvjetnika ili iz drugih važnih razloga, istrage se mogu dodijeliti državnim odvjetnicima bez obzira na odredbe Smjernica. Naposljetku, dugoročna održivost specijalizacije i dosljedno osposobljavanje državnih odvjetnika u području maloljetničkog pravosuđa možda neće biti osigurani jer se specijalizacije državnih odvjetnika preispituju svake godine¹⁶³.

Do 2016. godine *specijalizirani policijski službenici bili su odgovorni za rad s maloljetnicima*. Njihove funkcije i uloge bile su opsežne, ali usmjerene na sprječavanje kriminala i praćenje

¹⁶¹ U skladu s postupkom utvrđivanja specijalizacije sudaca u određenim kategorijama i Zakonom o sudovima.

¹⁶² L. Ūselė, "Consistency of juvenile justice legal acts: procedural issues," [Ujednačenost pravnih propisa vezanih za maloljetničko pravosuđe: proceduralni problemi], *Teisės Problemos* 4, br. 86 (2014): 68-96.

¹⁶³ Isto

kazni izrečenih maloljetnicima. Ti *službenici za maloljetnike* mogli su poduzeti i određene postupovne korake u istragama u slučajevima nestale djece, ali šira uloga za njih u istrazi mogla se utvrditi samo posebnim nalogom glavnog policijskog povjerenika¹⁶⁴. Prema policijskim reformama od 2016. do 2018. godine, prestao je postojati *specijalizirani položaj službenika za maloljetnike*. Kao rezultat tih reformi, službenici koji se trenutno bave maloljetnim prijestupnicima obično obavljaju i druge dužnosti.

4.1.3. Institucije odgovorne za izvršenje sankcija za maloljetne počinitelje

Izvršenje sankcija/kazni u nadležnosti je Ministarstva pravosuđa. Izvršenje sankcija (osim novčanih kazni) i odgojnih mjera u nadležnosti je Odsjeka za zatvore u okviru Ministarstva pravosuđa. U slučaju maloljetnika, zatvorska kazna se izdržava u odgojnom domu za maloljetnike. Probacijske i odgojne mjere (osim smještaja u posebnu ustanovu) u nadležnosti su *Probacijske službe*.

Općenito, upravne kazne i mjere može provesti širok raspon tijela— policija, sudovi te različite agencije i inspektorati u okviru svojih područja odgovornosti. Novčane kazne izvršavaju ovrhovoditelji. U predmetima vezanim uz maloljetnike, AMC propisuje da upravni sudovi moraju saslušati i istražiti sve upravne prekršaje maloljetnika (čl. 614., AMC)

Sustav minimalnog i umjerenog nadzora u nadležnosti je Ministarstva obrazovanja, znanosti i sporta. Mjere minimalnog i umjerenog nadzora formalno odobrava općinski upravitelj na preporuku Povjerenstva za dječju socijalnu skrb. Ovisno o predmetu, minimalne mjere nadzora provode škole, nevladine organizacije i zdravstvene službe (npr. kada se pruža stručni nadzor). Umjereni nadzor nad djetetom (koji zahtijeva odobrenje suda) provodi se u specijaliziranim centrima za socijalizaciju koji se mogu smatrati ustanovama za zatvaranje maloljetnika s blagim režimom.

¹⁶⁴ Isto

4.2. Pravna pozadina i regulacija individualne procjene

Provedba Direktive 2016/800 kojom se zahtijeva individualna procjena djeteta stupila je na snagu 1. siječnja 2020.. Postoje dvije točke koje treba naglasiti o sustavu individualne procjene u Litvi.

Prvo, ZKP sadrži odredbu kojom sudovi mogu zatražiti izvješće o maloljetniku i sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi s detaljnom procjenom osobnosti maloljetnika, njegovog društvenog okruženja, kriminogenog rizika i zaštitnih čimbenika¹⁶⁵. Izvješća priprema osoblje probacijske službe (ili zatvorske službe, ako je maloljetnik bio u zatvoru), u skladu s metodologijama procjene rizika utemeljenima na dokazima. Trenutno dostupna metodologija procjene rizika za maloljetnike je START¹⁶⁶. Međutim, svrha izvješća bila je ograničena na utvrđivanje probacijskih uvjeta te stoga nije ispunjavala ciljeve individualne procjene propisane Direktivom¹⁶⁷.

Drugo, postojali su dogovori o među-institucijskoj suradnji između tužiteljstva/državnog odvjetništva, sudova, službi za zaštitu prava djece i drugih institucija kako bi se pružile informacije o djetetovoj osobnosti i okolini¹⁶⁸. Državni odvjetnici i sudovi koristili su te

¹⁶⁵ U skladu s člankom 36. (1) ZKP-a, izvješće o maloljetniku i sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi dokument je koji je pripremio stručnjak u kojem se opisuje društveno okruženje optužene ili osuđene osobe, kriminogeni čimbenici i druge informacije koje bi sudu pomogle u individualizaciji uvjeta uvjetne kazne. Sudac može zatražiti izvješće prema vlastitom nahođenju ili na zahtjev državnog odvjetnika, optuženika ili njegova odvjetnika. Izvješće priprema probacijska služba u roku od 20 radnih dana. Sastoji se od tri dijela: općih informacija, posebnih podataka i zaključka. Opći informativni dio uključuje informacije (1) o procjenitelju, (2) o optuženoj osobi ili počinitelju koji se procjenjuje i (3) tehnike upita. Drugi dio izvješća uključuje opis (1) optužene osobe (počinitelja) i njegovog društvenog okruženja (prethodna kaznena djela, smještaj, obrazovanje, osposobljavanje i zapošljivost, financijsko upravljanje i dohodak, odnosi, način života i poznanici, zlorporaba opojnih droga, emocionalno blagostanje, razmišljanje i ponašanje, stavovi), (2) u predmetu koji razmatra puštanje na uvjetnu slobodu, ponašanje počinitelja tijekom njegova zatvora, njegovo sudjelovanje u popravnim programima i ishode, obavljanje roditeljskih dužnosti, predviđeno Građanskim zakonom i (3) sve druge značajne podatke. Posljednji dio izvješća, zaključak, obuhvaća (1) procjenu rizika od kršenja zakona i kriminogenih potreba i (2) obrazloženo mišljenje o individualizaciji uvjeta probacije (preporučeni uvjeti uvjetne kazne i razlozi za preporuke). U drugom dijelu izvješća sastavlja se popis čimbenika povezanih s vjerojatnošću recidivizma, uključenih u instrument za procjenu rizika OASys.

Te se odredbe ZKP-a primjenjuju pri odlučivanju o tome hoće li se suspendirati kazna (uvjetna kazna) u kaznenom postupku, stoga se primjenjuje samo u nekoliko slučajeva kaznenog postupka.

¹⁶⁶ 'The Short-Term Assessment of Risk and Treatability: Adolescent Version – START: AV' [Kratkoročna procjena rizika i izlječivosti: adolescentska verzija] usmjeravanje procjene rizika od štetnih ishoda povezanih s nanošenjem štete drugima i kršenjem pravila, uključujući procjenu snaga i ranjivosti maloljetnika (vidi: V. Klimukienė i dr., "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation," [Ispitivanja konvergentne valjanosti: rezultati START:AV analize kod muških maloljetnika u sustavu probacije], *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54).

¹⁶⁷ O ciljevima individualne procjene utvrđenima u Direktivi, detaljno se raspravlja u poglavlju br. 2.

¹⁶⁸ Podaci o stambenim i obrazovnim uvjetima djeteta dostavljaju se i zainteresiranim institucijama u skladu sa sporazumom o suradnji između pet strana (Glavni državni odvjetnik, Policijska uprava pod Ministarstvom

podatke za individualizaciju kaznenih postupaka i mjera kaznene odgovornosti. Međutim, ta praksa nije bila regulirana zakonom, a državni odvjetnici ili istražni službenici nisu je bili obvezni slijediti. Posljedično, Državna služba za zaštitu prava djece i posvojenje rijetko je primala takve zahtjeve¹⁶⁹. Navedeno upućuje na to da individualne procjene nisu bile provedene za mnoge osumnjičene ili optužene maloljetnike koji sada imaju to pravo u skladu s Direktivom. Ti regulatorni nedostaci doveli su do zakonodavstva kojim se u potpunosti provode odredbe Direktive o individualnoj procjeni.

Prethodno iskustvo u individualnoj procjeni upućivalo je na dva moguća pristupa provedbi Direktive:

- 1) procjenu potrebnu za smještaj djeteta u odgojnu ustanovu implementirati u rad Probacijske službe ili odgojne ustanove; ili
- 2) nastaviti s metodom suradnje među institucijama radi prikupljanja i razmjene informacija, ali bez specificiranja uporabe instrumenata za procjenu ili osposobljenih stručnjaka.

Zakonodavstvo se odlučuje za *mješoviti institucionalni model*. Za djecu koja *nisu zadržana u pritvoru*, individualna procjena odgovornost je Službe za zaštitu prava djece i posvojenje, koja izvješćuje Ministarstvo socijalne sigurnosti i rada. Za djecu koja su uhićena, ova je funkcija dodijeljena maloljetničkoj istražnoj i odgojnoj ustanovi pod Ministarstvom pravosuđa (vidi Sliku 5)¹⁷⁰.

Tablica 4: Individualna procjena - Pravna definicija i postupci

<i>Pravna regulacija individualne procjene u ZKP-u</i>
Pravna definicija. Članak 27. (2), ZKP
Individualna procjena osumnjičenog ili optuženog maloljetnika sažetak je informacija o osobnosti maloljetnika, njegovoj okolini i potrebama za zaštitom, obrazovanjem i

unutarnjih poslova Republike Litve, Ministarstvo socijalne sigurnosti i rada, Državna služba za zaštitu prava djece i posvojenje, kao i Pravobranitelj za djecu Republike Litve). Na temelju tog sporazuma, ako Državna služba za zaštitu prava djece i posvojenje zaprimi zahtjev državnog odvjetnika ili policije, ona u roku od sedam kalendarskih dana od primitka zahtjeva, osim u hitnim slučajevima, dostavlja državnom odvjetniku ili policiji sve dostupne ili provjerene informacije o stambenim i obrazovnim uvjetima maloljetnika.

¹⁶⁹ U nastavku pogledajte komentare stručnjaka koji su sudjelovali u istraživanju.

¹⁷⁰ Pravna definicija individualne procjene i detaljniji opis postupka provedbe individualne procjene navedeni su u Tablicama 4 i 5.

socijalnom integracijom. Priprema ga Državna služba za zaštitu prava djece ili ustanova za skrbništvo u kojoj se maloljetnik nalazi u pritvoru.

Procedura. Članak 189. (1) 1. dio, ZKP

Nakon prvog ispitivanja maloljetnog osumnjičenika, istražni službenik odmah podnosi zahtjev Državnoj službi za zaštitu prava djece u vezi s individualnom procjenom maloljetnog osumnjičenika u skladu s postupcima koje je utvrdio ministar socijalne sigurnosti i rada. Državna služba za zaštitu prava djece ima pravo od općinske pedagoško-psihološke službe dobiti podatke o posebnim odgojnim potrebama maloljetnika, procjeni njegove osobnosti i zrelosti. Ti se podaci moraju dostaviti u roku od deset radnih dana od primitka zahtjeva. Ako je maloljetnik uhićen, zahtjev za provođenje njegove individualne procjene podnosi se ustanovi u kojoj se maloljetnik nalazi. Potrebno je provesti individualnu procjenu maloljetnika i dostaviti sažetak informacija istražnom službeniku ili državnom odvjetniku u propisanom pisanom obliku u roku od najkasnije dvadeset i pet radnih dana od dana primitka zahtjeva.

Svrha (ciljevi) individualne procjene, ZKP, čl. 189 (1) 2. dio

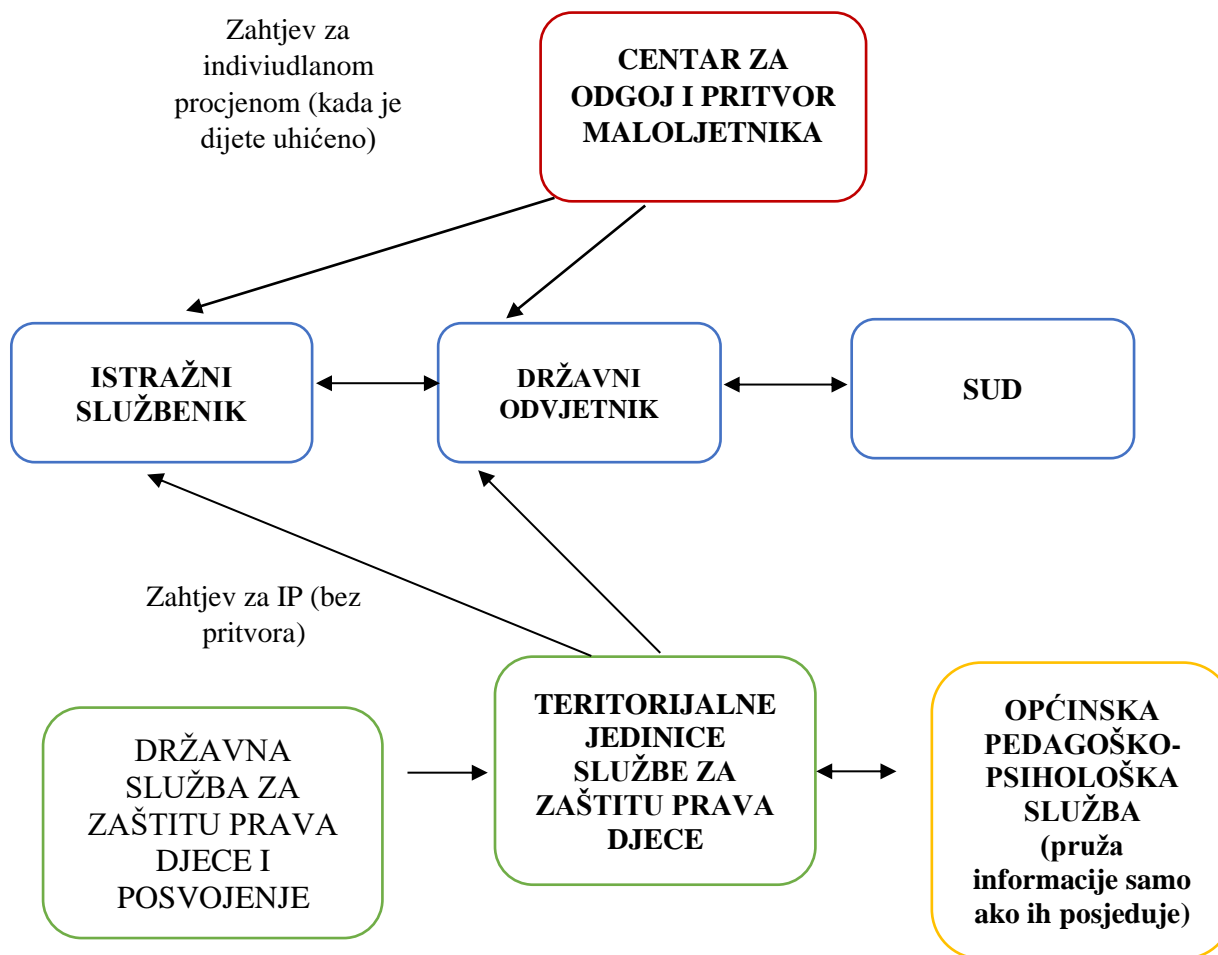
Individualna procjena maloljetnika uzima se u obzir pri:

- donošenju odluke oko istražnog zatvora i drugih postupovnih mjera prisile za maloljetnika;
- odlučivanju o prekidu predraspravne istrage ili upućivanju predmeta sudu;
- organiziranju postupka sa osumnjičenim ili optuženim maloljetnikom;
- odlučivanju o izricanju sankcija, kaznenih ili odgojnih mjera maloljetniku.

Slučajevi u kojima se individualna procjena maloljetnika ne mora provesti (ako nije u sukobu s interesima maloljetnika) (čl. 189 (1) 3. dio, ZKP).

Slučajevi:

- koji se istražuju u ubrzanom postupku;
- u kojim se izdaje kazneni nalog;
- koji uključuju lakša ili bagatelna kaznena djela; ili

Slika 1: Postupak individualne procjene u Litvi

Litva je iskoristila diskrecijsko pravo predviđeno Direktivom da ne provodi individualne procjene u slučajevima lakših kaznenih djela. Članak 189. dio 1. ZKP-a pruža izuzeće u slučajevima:

- koji su u ubrzanom postupku;
- ako je izdan kazneni nalog; ili

- koji uključuju lakša ili bagatelna kaznena djela ili prekršaje, pod uvjetom da to nije u suprotnosti s interesima mlade osobe.

Ovdje je važno naglasiti da se ubrzani postupak i postupci kaznenog naloga općenito primjenjuju i na lakša kaznena djela, stoga će se u praksi individualna procjena primjenjivati samo na maloljetnike koji su počinili teška ili vrlo teška kaznena djela. Navedeno nije u suprotnosti s Direktivom, ali to znači da će se individualna procjena primjenjivati samo na vrlo mali dio osumnjičenih ili optuženih maloljetnika¹⁷¹.

ZKP ne utvrđuje pojam *maloljetnika*, stoga nije jasno može li se individualna procjena primijeniti na osobe mlađe od 21 godine, ako njihova socijalna i psihološka zrelost odgovaraju zrelosti maloljetnika. Točno je da je takav koncept sadržan u KZ-u, ali odredbe KZ-a ograničene su na primjenu kaznene odgovornosti i ne obuhvaćaju mjere izvan područja kaznenog postupka. Ako sud ili državni odvjetnik sumnjaju u socijalnu zrelost mlade osobe mlađe od 21 godine, traži se stručno mišljenje psihijatra ili psihologa. U ovom slučaju, provodi se procjena socijalne zrelosti mlade osobe, po sadržaju slična individualnoj procjeni. Međutim, pravna svrha procjene socijalne zrelosti uža je od ciljeva Direktive jer se njome samo utvrđuje bi li bilo primjereno primjenjivati odredbe maloljetničke kaznene odgovornosti. Svrha procjene socijalne zrelosti nije izravno povezana s osiguravanjem potreba maloljetnika u kaznenom postupku ili individualizacijom mjera tijekom kaznenog postupka (posebno onih koje uključuju prisilu).

Litavski pravni propisi ne zahtijevaju primjenu posebnih alata za individualnu procjenu ili alata za procjenu utemeljenih na dokazima. ZKP povezuje individualnu procjenu s prikupljanjem i analizom informacija o djetetovoj osobnosti i njegovom okruženju, ali odabir načina prikupljanja tih informacija ostaje u okviru diskrecijskog prava institucija koje provode individualnu procjenu.

¹⁷¹ Na primjer, u 2019. samo 95 maloljetnika (8%) od ukupnog broja maloljetnih osumnjičenika (1167) osumnjičeno je za počinjenje teškog ili vrlo teškog kaznenog djela (vidi: Odjel za informatiku i komunikacije pod Ministarstvom unutarnjih poslova Republike Litve). Podaci o kaznenom djelu osumnjičenih (optuženih) osoba u Republici Litvi. (Form-2). Pristupljeno 16. prosinca, 2020.: https://ird.lt/lt/reports/view_item_datasource?id=8190&datasource=41187.

Tablica 5: Individualna procjena— problemi u provedbi Direktive

Tko ima pravo na individualnu procjenu?	Maloljetnici (osobe mlađe od 18 godina) koji su osumnjičeni ili optuženi za počinjenje teških i vrlo teških kaznenih djela.
Kada bi se trebala primijeniti individualna procjena?	Nakon prvog ispitivanja, istražni službenik ili državni odvjetnik odmah podnosi zahtjev za individualnu procjenu.
Koje su institucije odgovorne za provedbu individualne procjene?	Službe za zaštitu prava djece i posvojenje pri Ministarstvu socijalne skrbi i rada — u slučajevima kad maloljetnici nisu zadržani u pritvoru. Odgojna ustanova ili pritvor – u slučajevima kad je maloljetnik zadržan u pritvoru.
Koje su institucije uključene u postupak individualne procjene?	Općinske psihološke službe pružaju informacije o djetetu ako to zatraži Služba za zaštitu prava djece i posvojenje.
Koji stručnjaci provode individualnu procjenu?	Zaposlenici službi za zaštitu djece (socijalni radnici), psiholozi koji rade u psihološkim službama (ako je potrebno); psiholozi iz maloljetničkog pritvora i odgojne ustanove.
Postoji li uvjet da stručnjaci sudjeluju u osposobljavanju za individualnu procjenu?	Ne postoji takav uvjet za stručnjake iz Službe za zaštitu prava djece i posvojenje. Postoje interni uvjeti (koje nameće Odjel za zatvore) za stručnjake maloljetničkih odgojnih ustanova o obuci o primjeni odgovarajućih alata za procjenu (npr. START, OASys, itd.).
Je li organizirana edukacija o tome kako provesti individualnu procjenu?	Psiholozi maloljetničkih popravnih ustanova i drugi zaposlenici zatvorskog sustava pohađaju posebnu obuku o START metodologiji procjene rizika vezanog uz maloljetnike.

Postoji li uvjet o primjeni instrumenata utemeljenih na dokazima?	Takav uvjet nije utvrđen u zakonodavstvu.
Primjenjuju li se instrumenti utemeljeni na dokazima?	Služba za zaštitu prava djece i posvojenje ne primjenjuje takve instrumente, već samo prikuplja informacije o djetetu.

Jednako je važna i učinkovitost provedbe ovih odredbi. U tekstu koji slijedi, na temelju rezultata naših kvalitativnih istraživanja koja uključuju razgovore sa stručnjacima, raspravljamo o nekim anomalijama i problematičnim aspektima u primjeni individualne procjene u praksi.

4.3. Provedba individualne procjene iz perspektive stručnjaka

Kako bi se istražio vjerojatni učinak zakonodavnih promjena na individualnu procjenu, proveli smo istraživački projekt s ciljem prikaza stajališta stručnjaka koji provode individualnu procjenu ili se njome koriste. Obavljeni su razgovori s ukupno 17 stručnjaka- deset koji provode individualne procjene (psiholozi, psihijatri i drugi stručnjaci) i sedam koji ih koriste (tužitelji / državni odvjetnici). Razgovori su obavljeni između kolovoza i listopada 2019. godine. U to vrijeme novi propisi još nisu bili stupili na snagu. Stručnjaci su svoje primjedbe i komentare temeljili na tadašnjem nacrtu zakona. Pojednosti o metodologiji istraživanja nalaze se u Prilogu.

Prema ovoj skupini stručnjaka, pozitivni aspekti novih propisa su:

- 1) uspostava jasnog postupka za provođenje individualne procjene; i
- 2) obveza provođenja individualne procjene.

S jedne strane, državni odvjetnici su naglasili kako će, nakon što novi postupci stupe na snagu, oblik i pokrivenost podataka koji će biti podneseni postati konkretniji i ujednačeniji. Također su napomenuli da bi sve značajke povezane s procesom osobnog razvoja i odgoja koje

Pedagoško-psihološka služba može pružiti bile korisne u svakom slučaju u kojem je maloljetnik procijenjen. Procjena sposobnosti učenja važna je u opisivanju maloljetnika, kao i u odabiru odgovarajućih odgojnih mjera.

S druge strane, stručnjaci Službe za zaštitu prava djece i posvojenje naglasili su da prije novih propisa državni odvjetnici nisu bili obvezni podnijeti i zatražiti zahtjev za podatke o djetetu, te da takvih zahtjeva nije bilo mnogo. Nakon što novo zakonodavstvo stupi na snagu, individualna procjena djeteta više se neće izvršavati prema vlastitom nahođenju. Nadalje, ispitanici su primijetili da će povećani broj zahtjeva povećati radno opterećenje stručnjaka u Službi za zaštitu prava djece i posvojenje.

Međutim, uočili su nekoliko nedostataka u modelu uvedenom propisima.

Prvo, novi propis ne mijenja bitno postojeću proceduru, koja se temelji na sporazumu o suradnji između pet institucija koji je prethodno bio na snazi. Državni odvjetnici i stručnjaci u službi za zaštitu djece istaknuli su kako se novi postupak ne razlikuje znatno od prethodne prakse međuinstitucijske suradnje. Nova uredba kritizirana je kao formalna, koja ne dodaje novu vrijednost ili kvalitetu postojećoj praksi. Neki su stručnjaci također istaknuli da sastavljači amandmana nisu uzeli u obzir raspoložive ljudske resurse niti postojeće iskustvo u primjeni alata za procjenu u radu Probacijske službe:

"Država je na to pitanje gledala samo na formalni način. Nisu napravili nadogradnju izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi, koje je i do sad provodila Probacijska služba, a koje je ciljano, i već specijalizirana, za takve optužene ili osumnjičene osobe. Oni su samo duplicirali funkcije institucija; stoga od toga nećemo dobiti nikakvu stvarnu korist. Kao što sam vam već rekao, prikupljat ćemo iste podatke koje i obično prikupljamo, odnosno opisne podatke svih drugih institucija". Državni odvjetnik iz okružnog ureda Klaipėda.

Drugo, ispitanici su ukazali na nedostatak stručnog znanja u razvrstavanju i tumačenju podataka prikupljenih tijekom postupka procjene. Ispitanici, predstavnici Državne službe za zaštitu prava djece i posvojenje, sumnjali su hoće li novi postupak ispunjavati zahtjeve Direktive, s obzirom na to da ne postoji kvalificirano stručno sudjelovanje u sažimanju i tumačenju prikupljenih podataka o djeci. Prema njihovu mišljenju, procjenu i sažimanje podataka i donošenje zaključaka trebali bi obavljati stručnjaci s odgovarajućim kvalifikacijama

i kompetencijama. Kako bi se ispunili ciljevi Direktive, nadležnosti istražnih službenika ili državnih odvjetnika mogu biti nedovoljne:

"Čak i u slučajevima kada je obitelj već dugo poznata, takva individualna procjena neće se provoditi na način na koji je shvaćena u Direktivi jer će se prikupljati materijal [državne Službe za zaštitu prava djece i posvojenje] i jednostavno priložiti uz informacije dobivene od Pedagoške-psihološke službe. Da bi se izvukli zaključci iz tih izvora, potrebno je posebno znanje. Nije jasno imaju li istražitelji i državni odvjetnici takva znanja, iako je moguće da ih posjeduju, stoga bi bilo potrebno imati zasebnu osobu— psihologa—da to učini". (Stručnjak državne Službe za zaštitu prava djece i posvojenje)

Prema riječima državnih odvjetnika koji su sudjelovali u istraživanju, prema novim odredbama, svi prikupljeni podaci bit će jasnije regulirani i u jedinstvenom i obveznom obliku, međutim, pokrivenost, specifikacija i kvaliteta procjena neće se bitno promijeniti zato što prikupljeni podaci neće biti dopunjeni stručnom analizom koja bi ih opisala i interpretirala. Državni odvjetnici su tvrdili da sami tumače različite podatke i da su za isto dovoljno kompetentni u mnogim slučajevima, iako njihovo tumačenje možda nije dovoljno u složenijim slučajevima. Iz tog razloga, državni odvjetnici u složenijim slučajevima traže procjene od forenzičkih stručnjaka. Međutim, cilj je tog daljnjeg stručnog znanja odgovoriti na vrlo konkretna pitanja o odgovornosti maloljetnika za počinjeno kazneno djelo, kao i o njegovoj sposobnosti sudjelovanja u kaznenom postupku i razumijevanja istog.

Treba napomenuti da vrijeme potrebno za donošenje zaključaka o potrebi za dodatnim stručnim procjenama, a zatim i za njenu provedbu, može biti vrlo dugačko te može dovesti do kašnjenja i odugovlačenja u kaznenom postupku; stoga državni odvjetnici često izbjegavaju zatražiti pomoć forenzičkih stručnjaka.

Treće, važan aspekt kojeg su primijetili ispitanici ograničena je količina podataka koji se mogu prikupiti tijekom procjene. Na temelju svojih funkcija i nadležnosti, stručnjaci Službe za zaštitu prava djece i posvojenje mogu pružiti informacije dostupne samo toj ustanovi— kao što su fizički i socijalni životni uvjeti, itd.:

"Tako bi opisali ono što vide, spomenuli broj soba, naznačili ima li dijete zaseban prostor, krevet ili pisaći stol. U međuvremenu, nakon što prvi put posjetimo obitelj, nećemo moći reći kakva je emocionalna veza stvorena između djeteta i njegovih roditelja jer mogu reći: "Sve je

u redu, živimo u prijateljskim odnosima." Svaki zaključak bit će površan. Rekao bih da neće biti tako duboko, kao što bi moglo biti, kada bismo zapravo mogli saznati kako je to dijete odraslo i zašto je postalo takvim kakav je sada, kao i kako ga se može potaknuti da se ponovno uključi u društvo. Za to bi bilo potrebno imati stručnjaka. Rekao bih da bi to mogao biti psiholog, koji bi mogao bolje procijeniti osobnost takvog djeteta i objasniti kako je postao takvim." Stručnjak iz regionalnog odjela Državne službe za zaštitu prava djece i posvojenje.

Ispitanici su istaknuli da bi takva procjena odražavala samo jedan od ciljeva Direktive, odnosno procjenu ekonomskih, socijalnih i obiteljskih okolnosti. Osobnost i zrelost djeteta neće se procjenjivati, ili će se procijeniti tek djelomično, nakon što Pedagoško-psihološka služba dostavi neke zaključke o određenim značajkama osobnog razvoja djeteta i njegovom sudjelovanju u odgojno-obrazovnom sustavu. Međutim, kao što su primijetili predstavnici Pedagoško-psihološke službe u Vilniusu, usluga može pružiti informacije o procjeni djeteta i posebnim odgojno-obrazovnim potrebama drugim ustanovama samo ako su dijete već procijenili stručnjaci službe. Ukoliko Pedagoško-psihološka služba nema podatke o maloljetniku, ne provodi se daljnja procjena.

Četvrto, pitanje koje su posebno istaknuli forenzički stručnjaci loša je kvaliteta podataka prikupljenih od strane različitih institucija:

"... Informacije o osobi često su nepotpune ili vrlo loše, na primjer, škole pružaju vrlo šture informacije o djetetu. Recimo da obitelj ima dugoročne probleme. Iako takva obitelj ima socijalnih i drugih problema, nadležna tijela ne znaju ništa o tome i te službe provedu procjenu te obitelji tek nakon što se dogodi ozbiljna nesreća.... Ili recimo da maloljetnik, koji bi trebao pohađati Pedagoško-psihološku službu, ima poteškoća u učenju, ali ga njegova škola ne šalje u Službu ili njegova obitelj ne može putovati tamo, tada neće biti niti pedagoško-psihološke procjene. Jednostavno nema dovoljno informacija. Dakle, ako bi svaka institucija mogla raditi do krajnjih granica svoje nadležnosti i mogla imati i pružiti detaljne informacije o takvom djetetu i njegovoj obitelji, onda bi opća procjena o kojoj govorimo bila sveobuhvatnija". Psiholog Državne službe za forenzičku psihijatriju.

Peto, među nedostacima koji negativno utječu na kvalitetu i procjenu stručnih podataka, ispitanici su naglasili **potrebu za većom uključenosti stručnjaka za mentalno zdravlje (psihijataru i psihologa) u individualnu procjenu djeteta:**

"To bi mogao biti navedeni uvjet, na primjer, da psiholog mora provesti procjenu, zar ne? Recimo da on obavlja psihološko testiranje. Njegova socijalna zrelost nije na očekivanoj razini. Tada bismo vjerojatno mogli donijeti odluku o ishodu predraspravne istrage. Možda bismo ga mogli lakše izuzeti od kaznene odgovornosti, zar ne? Možda bismo tada mogli zatražiti od Suda izuzeće od odgovornosti ili blažu kaznu prije poduzimanja bilo kakvih drugih radnji, kako bi mogao imati koristi". (Državni odvjetnik Okružnog ureda Klaipėda).

Prema mišljenju državnih odvjetnika, kako bi individualna procjena bila korisnika u njihovu radu, podatke koje prikupljaju različite institucije trebalo bi sažeti davanjem stručnog zaključka. Takav bi zaključak državni odvjetnik mogao upotrijebiti tijekom kaznenog postupka, bilo da ga je dostavio psiholog uključen u popis stručnjaka ili stručnjak odobren zakonom (npr. probacijski službenik). Individualna procjena osumnjičenog ili optuženog maloljetnika bez zaključka stručnjaka bit će iste vrijednosti kao i opisni podaci prikupljeni prije novih propisa, stoga je vjerojatno da nove uredbe o individualnoj procjeni neće dovesti do poboljšanja kaznenog postupka i da će se ciljevi Direktive provoditi samo djelomično.

Šesto, pitanje kvalitete moglo bi se riješiti uvođenjem i implementacijom instrumenata utemeljenim na dokazima. Kao što je prethodno navedeno, službe za zaštitu djece nemaju na raspolaganju takve instrumente. Iste koriste psiholozi i psihijatrijski stručnjaci, a također se koriste u kaznionicama (odgojne ustanove i probacijska služba). Sudjelovanje psihologa i psihijataru u individualnoj procjeni vrlo je ograničeno. U međuvremenu, odgojna ustanova za maloljetnike koristi START metodologiju procjene rizika, ali do stupanja na snagu novih izmjena, ta se metodologija primjenjivala samo na osuđene maloljetnike. Psiholozi pri Odgojnom domu za maloljetnike Kaunas izrazili su sumnju u kompatibilnost START-a s ciljevima Direktive jer taj instrument ne pokriva odgojne potrebe, stoga oni koriste polustrukturirani intervju kako bi procijenili osumnjičene maloljetnike:

"Samo polustrukturirani intervju može obuhvatiti pitanja utvrđena u Direktivi. Recimo da uključuje nekoliko aspekata, ali možemo ga pitati i o njegovom obrazovanju ili potrebama; međutim, to su samo naša pitanja. To nije metodologija." (Psiholog, Odgojni dom za maloljetnike Kaunas)

Ovaj stručnjak potvrdio je nedostatak kombiniranog instrumenta koji bi se mogao koristiti tijekom procjene i planiranja daljnjeg rada s osumnjičenim i optuženim osobama. Stručnjaci

iz Probacijske službe složili su se s mišljenjem psihologa iz Kaunasa. Trenutno, START: AV metodologija koristi se samo za maloljetnike koji su osuđeni. Navedeno postavlja neizbježno pitanje u vezi s primjenom metodologije za osumnjičene i optužene osobe.

Probacijski službenici, koji **nisu uključeni u postupak individualne procjene**, izrazili su različito mišljenje. Stručnjaci Probacijske službe naglasili su da je njihovo sudjelovanje u postupku individualne procjene ključno jer **imaju instrument koji će im pomoći u procjeni rizika i snaga pojedine osobe**, a mogu odabrati i odgovarajuće odgojne mjere. Osim toga, **svjesni su mjera za promjenu ponašanja koje se trenutno primjenjuju u Probacijskoj službi** i znaju koje bi mjere bile najprikladnije za maloljetnika. Probacijski službenici koji su sudjelovali u istraživanju rekli su da često moraju ići na sud u vezi s uvođenjem dodatnih mjera ili izmjenama neprimjerenih mjera. Priprema izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi za osumnjičene ili optužene maloljetnike, zajedno s upotrebom procjene START: AV, u kombinaciji s podacima drugih institucija, **znatno bi pridonijela** postizanju ciljeva Direktive, **utvrđivanju kaznene odgovornosti i odabiru odgovarajućih sankcija ili odgojnih mjera**. Prema riječima stručnjaka Probacijske službe, postupak individualne procjene trebao bi izgledati kako slijedi:

"... Na primjer, tijekom prvog koraka mogle bi se koristiti opće informacije [državne Službe za zaštitu prava djece i posvojenje]. Tada bi se tijekom drugog koraka mogle pružiti informacije dobivene tijekom istrage o socijalnoj zrelosti djeteta, uključujući sve potrebne kriterije. Tada bi naši službenici vjerojatno mogli postupiti u skladu s takvim dodatnim informacijama. Vjerujem da bi tada mogli primijeniti START i dati svoje zaključke jer, kao što možda vidite, dijete je ovdje, ne samo zbog svoje socijalne nezrelosti, već i zbog kaznenog djela, pa, logično, treba procijeniti njegovu socijalnu zrelost, a zatim i prirodu kaznenog djela, uključujući opasnost, snage i slabosti, kao i druge čimbenike. Naposljetku, trebalo bi dati preporuke u vezi s izricanjem sankcije/kazne. Dakle, koraci bi trebali biti u sljedećem redoslijedu: njihova procjena [koju su dostavile druge institucije], zatim procjena koju pruža naša probacijska služba i, konačno, probacijska služba trebala bi dostaviti svoje zaključke u pisanom obliku."
(Glavni stručnjak Probacijske službe)

4.4. Zaključak i preporuke

Zakonodavstvom koje je stupilo na snagu 2020. godine radi provedbe Direktive uspostavljeni su jasni postupci za provedbu individualne procjene djeteta te je ona postala obvezna u području kaznenog postupka. Međutim, naše je istraživanje otkrilo neke problematične aspekte njene regulacije i primjene, što dovodi u sumnju učinkovitu provedbu Direktive.

Prvo, novi model nema dodanu vrijednost u usporedbi s prethodnom praksom procjene djeteta u kaznenom postupku: uredbom se ponavljaju prethodne odredbe o razmjeni informacija o djetetu među institucijama, iako u praksi još uvijek ne postoji stručna evaluacija prikupljenih podataka, njihovo visokokvalitetno sažimanje i, naposljetku, primjena instrumenata utemeljenih na dokazima.

Drugo, istraživanje je pokazalo da stručnjaci za zaštitu djece kojima je povjerena individualna procjena, mogu posjedovati ograničene informacije o djetetu, stoga neke karakteristike djeteta (osobito psihološke ili one povezane sa socijalnom zrelosti) mogu ostati nedokumentirane. Takvom bi se procjenom samo djelomično ostvarili ciljevi Direktive.

Treće, kvalificirani stručnjaci (osobito stručnjaci za mentalno zdravlje) nisu dovoljno uključeni u proces, kako u smislu pravne regulative, tako i u smislu praktične provedbe.

Preporuke

Ministarstvo socijalne sigurnosti i rada trebalo bi osigurati primjenu mjera utemeljenih na dokazima za individualnu procjenu djeteta uključenog u kazneni postupak te bi u skladu s tim trebalo osposobiti osoblje koje obavlja individualnu procjenu.

Stručnjaci za mentalno zdravlje trebali bi se uključiti u proces individualne procjene, osobito u slučajevima kada je potrebna sveobuhvatna (dublja) procjena djeteta;

Ministarstvo pravosuđa i Ministarstvo socijalne sigurnosti i rada trebali bi surađivati u primjeni instrumenata za individualnu procjenu koji su već dostupni u kaznionicama.

Prilog

Metodologija istraživanja

Kako bi se pristupilo cilju istraživanja, korišten je kvalitativni pristup metodom polustrukturiranih intervjua i fokusnih skupina. Opća svrha korištenja polustrukturiranog intervjua, individualno ili u skupinama, je istraživanje percepcije, tumačenja i uvjerenja ključnih sudionika kako bi se steklo razumijevanje određene teme iz njihove perspektive. Polustrukturirano intervjuiranje upotrebljava se za prikupljanje pouzdanih, usporedivih kvalitativnih podataka u projektima kada nekoliko istraživača prikuplja podatke o istoj temi¹⁷². U istraživanju je korišten namjerni uzorak iz populacije relevantnih stručnjaka. Kvalitativna analiza sadržaja primijenjena je u analizi podataka prikupljenih tijekom ovog istraživanja.

Uzorak stručnjaka sastavljen je od stručnjaka iz maloljetničkog kaznenog pravosuđa i relevantnih dionika. Prikupljanje podataka odvijalo se od kolovoza 2019. do listopada 2019. godine u tri velika grada: Vilnius, Kaunas i Klaipėdi. Tjedan dana prije intervjua, ključni sudionici dobili su uvod u ovaj IA-CHILD projekt u pisanom obliku, kao i u uvod u članak 7. Direktive 2016/800. Individualni i grupni razgovori bili su zakazani s ključnim sudionicima u vrijeme i na mjestu koje je sudionicima najbolje odgovaralo.

Jedan ili dva člana istraživačkog tima obavljali su individualne ili grupne razgovore sa stručnjacima. Individualni razgovori trajali su od 35 minuta do jednog sata, a fokus grupa trajala je jedan sat i 15 minuta. Ukupno je provedeno 10 intervjua: šest individualnih intervjua, dva grupna intervjua i dvije fokus grupe. U istraživanju je sudjelovalo 17 stručnjaka: 10 stručnjaka koji provode i sedam koji koriste individualnu procjenu. Pojediniosti su prikazane u nastavku u tablici 5.

Istraživači su uputili pitanja stručnjacima na načine koji bi potaknuli njihovo slobodno verbalno izražavanje. Svi sudionici dali su usmeni informirani pristanak za sudjelovanje u intervjuiima ili fokus grupama i svi su se potpisali na popis sudionika. Svi intervjui provedeni za ovo istraživanje bili su snimljeni (glasovni zapis) i transkribirani.

¹⁷² H. R. Bernard, *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches* [Istraživačke metode u antropologiji: kvalitativni i kvantitativni pristupi] (Rowman Altamira, 2006).

U vrijeme intervjua, zakonodavstvo kojim se provode odredbe Direktive još nije stupilo na snagu, stoga su stručnjaci ocjenjivači trenutačnu praksu procjene djece u kaznenopravnom sustavu i tada nove nacрте propisa.

Tablica 7: Karakteristike sudionika istraživanja

	Intervju	Ustanova	Pozicija
Stručnjaci koji provode individualnu procjenu	1.	Državna forenzička psihijatrijska služba pri Ministarstvu zdravstva	<i>Forenzički psiholog</i>
	2.	Državna forenzička psihijatrijska služba pri Ministarstvu zdravstva	<i>Forenzički psihijatar</i>
	3.	Regionalni odsjek u Klaipėdi, Probacijska služba.	<i>Glavni stručnjak</i>
			<i>Stručnjak</i>
			<i>Stručnjak</i>
	4.	Kaunas	<i>Psiholog</i>
	5.	Kaunas	<i>Psiholog</i>
6.	Državna Služba za zaštitu prava djece i posvojenje pri Ministarstvu socijalne skrbi i rada	<i>Glavni stručnjak</i>	
		<i>Stručnjak regionalne jedinice</i>	
7.	Ministarstvo socijalne skrbi i rada	<i>Stručnjak</i>	
Stručnjaci koji koriste individualnu procjenu	8.	Ured državnog odvjetnika u Kaunasu	<i>Državni odvjetnik</i>
	9.	Ured državnog odvjetnika u Klaipėdi	<i>Državni odvjetnik</i>
			<i>Državni odvjetnik</i>

	10.	Ured državnog odvjetnika u Vilniusu	<i>Državni odvjetnik</i>
			<i>Državni odvjetnik</i>
			<i>Državni odvjetnik</i>
			<i>Državni odvjetnik</i>

Literatura:

Bernard, H. R.. *Research Methods in Anthropology: Qualitative and Quantitative Approaches*. Rowman Altamira, 2006.

Klimukienė, V., A. Laurinavičius, I. Laurinaitytė, L. Ustinavičiūtė, and M. Baltrūnas. "Examination of Convergent Validity of Start: AV Ratings among Male Juveniles on Probation." *International journal of psychology: a biopsychosocial approach*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas 22, (2018): 31-54. (In Lithuanian).

Nikartas, S., L. Ūselė, S. Zaksaitė, J. Žukauskaitė, and T. Žėkas. *The measures of minimal care of the child in lithuania: assumptions, situation and problems of implementation*. Vilnius: Law Institute of Lithuania, 2013. (In Lithuanian).

Ūselė, L. "Consistency of juvenile justice legal acts: procedural issues." *Teisės Problemos* 4, no. 86 (2014): 68-96. (In Lithuanian).

5. Implementacija individualne procjene u Grčkoj

Angelika Pitsela, Georgios Nouskalis, Charalampos Karagiannidis, Anastasia Giagkou

(Sveučilište Aristotel u Solunu)

5.1. Pravna pozadina i maloljetničko pravosuđe u Grčkoj

Maloljetničko pravosuđe u Grčkoj djeluje kao specijalizirani oblik provedbe pravde i njime vladaju načela odgoja i zaštite najboljih interesa djeteta¹⁷³. Člankom 21. grčkog Ustava utvrđuje se da je djetinjstvo pod zaštitom države te da će država osigurati posebne mjere kako bi se ta zaštita ostvarila.

U članku 96. navodi se:

- *prvo*, da bi se posebnim zakonom trebala urediti pitanja koja se odnose na *sudove za mladež*;
- *drugo*, da se *načelo javnih saslušanja* pri svim sudovima,¹⁷⁴ kao i načelo suđenja za kaznena djela i političke zločine od strane sudova s mješovitim porotama (koje uključuju suce i porotnike)¹⁷⁵, ne moraju primjenjivati u predmetima koji uključuju djecu; i
- *treće*, da se presude sudova za mladež mogu izricati bez prisustva javnosti (*in camera*)¹⁷⁶.

Osmo, i posljednje, poglavlje općeg dijela grčkog Kaznenog zakona¹⁷⁷ nosi naziv „*Posebne odredbe za maloljetnike*” i sadrži odredbe materijalnog prava za mlade počinitelje kaznenih djela te funkcionira kao *lex specialis* u okviru općeg kaznenog prava. Dakle, opće odredbe

¹⁷³ C. D. Spinellis, “The Juvenile Justice System in Greece,” [Sustav maloljetničkog pravosuđa u Grčkoj], European Juvenile Justice Systems [Europski sustavi maloljetničkog pravosuđa], ur. V. Patanè (Milano: A. Giuffrè, 2007), 171-199; C. D. Spinellis and A. Tsitsoura, “The Emerging Juvenile Justice System in Greece,” [Novo-rastući sustav maloljetničkog pravosuđa u Grčkoj], International Handbook of Juvenile Justice [Međunarodni priručnik za maloljetničko pravosuđe], ur. J. Junger-Tas and S. H. Decker (Dordrecht: Springer, 2006), 309-324; N. Courakis, “A Typology of Juvenile Justice Systems in Europe,” [Tipologija sustava maloljetničkog pravosuđa u Europi], Human Rights, Crime, Criminal Policy. Essays in honour of Alice Yotopoulos-Marangopoulos [Ljudska prava, Zlocin, Kaznena politika. Eseji u čast Alice Yotopoulos-Marangopoulos], ur. A. Manganas (2003), 251-273; Angelika Pitsela, The Penal Treatment of Juvenile Delinquency [Kazneni tretman maloljetnicke delikvencije]. 7. izdanje. (Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2013), 66-99.

¹⁷⁴ Ustav Grčke, članak 93 stavak 2.

¹⁷⁵ Ustav Grčke, članak 97.

¹⁷⁶ Ustav Grčke, preuzeto 25.09.2019 s: <http://www.hri.org/docs/syntaxma/artcl120.html>.

¹⁷⁷ Ratifikacija grčkog Kaznenog zakona, Zakonom 4619/2019.

grčkog Kaznenog zakona primjenjuju se na djecu samo u onim slučajevima koji nisu već predviđeni u osmom poglavlju te uvijek pod uvjetom da su one u skladu sa značenjem i svrhom posebnih odredbi za djecu¹⁷⁸. Grčki Kazneni Zakon iz 1950. izmijenjen je 2019. godine¹⁷⁹¹⁸⁰.

Kazneni postupak koji se primjenjuje u *predmetima maloljetnika u sukobu sa zakonom* reguliran je odredbama grčkog Zakona o kaznenom postupku¹⁸¹. Njegove se odredbe općenito primjenjuju i na punoljetnike i na maloljetnike, ali ovaj Zakon sadrži i određena posebna postupovna pravila relevantna samo za maloljetnike, kao što su, primjerice, odredbe o suzdržavanju od kaznenog progona, restriktivnim mjerama, istražnom zatvoru i sudovima za mladež¹⁸². Zakon o kaznenom postupku iz 1950. zamijenjen je grčkim Zakonom o kaznenom postupku u 2019. godini¹⁸³.

Odgovorno postupanje prema odraslim i maloljetnim pritvorenicima uređeno je zakonskim odredbama grčkog Zakona o kaznenim ustanovama/Penitencijarnog zakona¹⁸⁴ iz 1999. godine, koji sadrži nekoliko odredbi za maloljetnike. Poseban pravni okvir unutar kojeg djeluju *ustanove za mlade počinitelje* uspostavljen je 2005. godine¹⁸⁵ ¹⁸⁶.

Grčko maloljetničko pravo provelo je prva desetljeća 21. stoljeća u procesu reformi usmjerenih prema usklađivanju s međunarodnim standardima *ljudskih prava*. Donošenje nekoliko zakona iz tog područja¹⁸⁷ dovelo je to veće orijentacije na pravosuđe prilagođeno djeci u Grčkoj i intenzivnijeg fokusa na pitanja maloljetničkog pravosuđa¹⁸⁸. O tim važnim

¹⁷⁸ Angelika Pitsela, "Greece," *Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments* [Sustavi maloljetničkog pravosuđa u Europi. Suvremena situacija i razvoj reformi]. 2. izdanje. (Forum Verlag Godesberg, 2011), 624-625.

¹⁷⁹ Zakon br. 4619/2019 (na snazi od 7.7.2019).

¹⁸⁰ Ratifikacija grčkog Kaznenog Zakona, zakonom br. 4619/2019. Preuzeto 25. 09. 2019. s: http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=d-elhEXNm_Y%3d&tabid=534 (na grčkom jeziku).

¹⁸¹ Ratifikacija Grčkog Zakona o Kaznenom postupku zakonom br. 4620/2019, na snazi od 1.7.2019.

¹⁸² Pitsela, "Greece," 625.

¹⁸³ Ratifikacija Grčkog Zakona o Kaznenom postupku iz 1950., Zakonom br. 1493/1950, na snazi od 1.1.1951. Zakon br. 4620/2019: preuzeto 25.09.2019 s: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=tUzwSIbnWNY%3d&tabid=534> (na grčkom jeziku).

Th. I. Dalakouras, *The new Code of Criminal Procedure [Novi zakon o kaznenom postupku]*. 2. izdanje. (Atena: Nomiki Bibliothiki, 2020.). (na grčkom jeziku).

¹⁸⁴ Ratifikacija grčkog Zakona o kaznenim ustanovama, Zakonom br. 2776/1999.

¹⁸⁵ U skladu s Internom uredbom o radu ustanova za mlade pritvorenike, odluka Ministarstva 47503/2005.

¹⁸⁶ Pitsela, "Greece," 625.

¹⁸⁷ Zakon br. 3189/2003, Zakon br. 3860/2010, Zakon br. 4322/2015, Zakon br. 4356/2015, Zakon br. 4619/2019 te zakon br. 4620/2019.

¹⁸⁸ Pitsela, "Greece," 625.

dogadajima raspravlja se u nastavku, analizirajući različite pravne aspekte maloljetničkog pravosuđa u Grčkoj.

Dob kaznene odgovornosti

Prema članku 1. UN-ove Konvencije o pravima djeteta¹⁸⁹, pojam „dijete“ može se odnositi na svako ljudsko biće mlađe od osamnaest godina, osim ako se, u skladu s nacionalnim pravom koje se primjenjuje, punoljetnost može postići u ranijoj dobi.¹⁹⁰

U grčkom kaznenom pravu za maloljetnike, *dob kaznene odgovornosti* znači minimalnu dob iznad koje maloljetnik može biti osuđen lišenjem slobode u ustanovi za mlade prijestupnike¹⁹¹. Zatvaranje u ustanovu za mlade prijestupnike kazna je koja se izriče tek kada se maloljetnik smatra kazneno odgovornim. S druge strane, izricanje odgojnih ili terapijskih mjera ne ovisi o utvrđivanju kaznene odgovornosti maloljetnika.¹⁹² Zapravo, kada se izriču samo odgojne i/ili terapijske mjere, maloljetnik se ne smatra kazneno odgovornim.¹⁹³

Dob kaznene odgovornosti utvrđena je 1950. godine na 12 godina. Od tada je dva puta podignuta: na 13 u 2003. godini¹⁹⁴ i na 15 u 2010., gdje ostaje do danas^{195 196}.

Posebne odredbe osmog poglavlja Kaznenog zakona primjenjuju se na maloljetnike, odnosno, na osobe koje su u vrijeme počinjenja kaznenog djela bile u dobi od 12 do 18 godina¹⁹⁷. Osobe u dobi od 12 do 15 godina, na temelju doktrine neoborive (apsolutne) zakonske predmnjeve

¹⁸⁹ Ratificirano u Grčkoj zakonom br. 2101/1992.

¹⁹⁰ P. Naskou-Perraki, K. Chrysogonos i Ch. Anthopoulos, *The United Nations Convention on the Rights of the Child and the national legal order* [Konvencija Ujedinjenih naroda o pravima djeteta i nacionalnom pravnom poretku] (Atena-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 2002), 31-37.

¹⁹¹ Nikolaos Androulakis, *Criminal law - general part. Theory for the crime* [Kazneno pravo - opći dio. Teorija za zločin] (Atena: P.N. Sakkoulas, 2000), 465.

¹⁹² Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency*, 55, 199-204. Angelika Pitsela, *Greece. Criminal Responsibility of Minors in the National and International Legal Orders* [Grčka. Kaznena odgovornost maloljetnika u nacionalnim i međunarodnim pravnim nalozima] (*Revue Internationale de Droit Pénal* 75, 2004), 355-378.

¹⁹³ L. Margaritis, N. Paraskevopoulos i G. Nouskalis, *Poinologia (Theory of punishment)* [Poinologia (Teorija kazne)], članci 50-133 novog Kaznenog Zakona, *Nomiki Bibliothiki*, 2020, 20.

¹⁹⁴ Zakon br. 3189/2003 (članak 1.).

¹⁹⁵ Zakon br. 3860/2010 (članak 2.) kao i Zakon br. 4322/2015 (članak 7).

¹⁹⁶ Ch. Dimopoulos i K. Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice*. 2. izdanje. (Atena: Nomiki Bibliothiki, 2011), 46-48; G. Ath. Evaggelatos, *Zakon o maloljetnim počiniteljima. The Law of Minor Perpetrators. Interpretation of Articles-Comments-Applications* [Tumačenje članaka - Komentari – Aplikacije] (Atena: Nomiki Bibliothiki, 2014), 27-33; H. Nik. Seferidis, *The Penal Treatment of Minor Perpetrators* [Kazneno postupanje prema maloljetnim počiniteljima] (Atena: Nomiki Bibliothiki, 2015), 42-64.

¹⁹⁷ Čl. 121 grčkog Kaznenog Zakona (Zakon br. 4619/2019).

(*praesumptio iuris et de iure*), nisu kazneno odgovorne, a ukoliko krše kazneno pravo, podliježu samo odgojnim ili terapijskim mjerama.¹⁹⁸

Prema osobama u dobi od 15 do 18 godina za koje je utvrđeno da *nisu kazneno odgovorne* izriču se samo odgojne ili terapijske mjere. Međutim, ako se za osobu u dobi od 15 do 18 godina utvrdi da *jest kazneno odgovorna*, sud ju može lišiti slobode u ustanovi za mlade prijestupnike. Navedeno se primjenjuje samo ako je maloljetnik počinio kaznena djela određene kategorije te ako Sud utvrdi da odgojne mjere ne bi bile dovoljne da ga odvrate od počinjenja daljnjih kaznenih djela.¹⁹⁹

Osobe u dobi od 18 do 25 godina smatraju se *mlađim punoljetnicima*, a kada krše Kazneni zakon, sud može odrediti:

- a) *zatvaranje u ustanovu za mlade prijestupnike*, ukoliko se smatra da se počinjenje kaznenog djela može pripisati nepotpunom razvoju njegove/njezine osobnosti zbog njegove/njezine mlade dobi te ukoliko se smatra da će smještaj u ustanovi za mlade prijestupnike biti dovoljan da se osobu odvрати od počinjenja daljnjih kaznenih djela; ili
- b) *ublažena kazna*, koja se sastoji od uobičajene zatvorske kazne, u skladu sa sudskom odlukom^{200 201}.

Vrste mjera/sankcija za maloljetne počinitelje kaznenih djela

U grčkom kaznenom pravu za maloljetnike uspostavljen je neovisan sustav mjera i sankcija. Pravne posljedice kaznenih djela maloljetnika podijeljene su na:

- odgojne mjere;
- terapijske mjere; i
- lišenje slobode u ustanovi za mlade prijestupnike.

¹⁹⁸ Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, Poinologia, 25.

¹⁹⁹ Članci 126. i 127. grčkog Kaznenog zakona.

²⁰⁰ Članci 83. i 133. grčkog Kaznenog zakona.

²⁰¹ vidi Zakon br. 4619/2019.

Kod interpretacije propisa prevladava shvaćanje da mjere koje ne uključuju smještavanje počinitelja u ustanovu imaju prednost te da se oduzimanje slobode izriče samo kao krajnja mjera²⁰². Ovaj princip rezultirao je znatno *obogaćenim spektrom odgojnih mjera*²⁰³, uveden je *terapijski tretman izvan odgojnih ustanova*²⁰⁴, a *lišenje slobode* u ustanovi za mlade prijestupnike izriče se tek kada su ispunjeni strogo definirani uvjeti.^{205 206}

Odgojne mjere (*anamorfotika metra*) uglavnom su oblik intervencije koja ne uključuje smještanje u ustanovu, s ciljem promicanja obrazovanja i socijalne uključenosti mladih prijestupnika²⁰⁷. Kaznena odgovornost djeteta nije nužan preduvjet za izricanje odgojnih mjera.²⁰⁸

Između 1950. i reforme 2003. godine²⁰⁹, primjenjivale su se samo četiri postojeće odgojne mjere. Velik broj novih mjera uveden je u zakon 2003. godine, tako da su odgojne mjere sada iscrpno opisane u tekstu zakona, a gradiraju se prema intenzitetu intervencija. Iste su prikazane u nastavku.

Maloljetničke odgojne mjere

- a) sudski ukor;
- b) „stavljanje“ maloljetnika pod skrb roditelja ili skrbnika;
- c) smještaj u udomiteljsku obitelj;
- d) intervencije od strane organizacija za zaštitu mladih, Centara za mlade ili Probacijske službe za maloljetnike;

²⁰² Nikolaos Paraskevopoulos, *The foundations of criminal law* [Temelji kaznenog prava] (Atena: Thessaloniki, Sakkoulas publications, 2008), 281.

²⁰³ Članak 122. grčkog Kaznenog Zakona, izmijenjen člankom 1. Zakona br. 3189/2003.

²⁰⁴ Članak 123. grčkog Kaznenog zakona, izmijenjen člankom 1. Zakona br. 3189/2003.

²⁰⁵ Članak 127. grčkog Kaznenog zakona, izmijenjen člankom 2. Zakona br. 3860/2010, članak 7. Zakona br. 4322/2015, članak 26. Zakona br. 4356/2015 i Zakon br. 4619/2019.

²⁰⁶ Pitsela, "Greece," 634; Zakon br. 4322/2015. Preuzeto 12.10.2019 s:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=cnpkwa3KnDE%3d&tabid=132> (na grčkom jeziku); Zakon br. 4356/2015., preuzeto 12.10.2019 s:

http://www.ministryofjustice.gr/site/Portals/0/uploaded_files/uploaded_15/N_4356.pdf (na grčkom jeziku); vidi, također, Zakon br. 4619/2019.

²⁰⁷ Članak 122. grčkog Kaznenog zakona.

²⁰⁸ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 199-208.

²⁰⁹ Zakon br. 3189/2003.

- e) medijacija između žrtve i počinitelja kaznenog djela, kako bi se počinitelj mogao ispričati žrtvi, a posljedice kaznenog djela mogu se riješiti izvan suda;
- f) nadoknada štete žrtvi ili uklanjanje ili ublažavanje posljedica djela na neki drugi način - reparacija;
- g) rad za opće dobro;
- h) sudjelovanje u socijalnim i psihološkim programima u organizaciji javnih, općinskih, lokalnih vlasti ili privatnih ustanova;
- i) pohađanje stručnih škola ili drugih ustanova za osposobljavanje ili stručno osposobljavanje;
- k) sudjelovanje u posebnim programima osposobljavanja za sigurnost na cestama;
- l) pojačana briga i nadzor od strane organizacija za zaštitu mladih ili probacijske službe za maloljetnike; (Zakon se po drugi put referira na ovu mjeru, zbog primjene načela supsidijarnosti, kako je analizirano u nastavku) i
- m) smještanje maloljetnika u odgovarajuću javnu, općinsku, društvenu ili privatnu odgojnu ustanovu.²¹⁰

U svakom pojedinom predmetu sud može izreći dodatne/posebne obveze vezane uz način života ili obrazovanje maloljetnika²¹¹. U iznimnim slučajevima, Sud može izreći dvije ili više izvaninstitucionalnih odgojnih mjera.²¹²

U okviru druge pravne reforme²¹³ izričito se navodi da se *načelo supsidijarnosti* primjenjuje kada sud mora odlučiti koje će odgojne mjere primijeniti. Odgojne mjere *a-i*, u prikazu iznad, imaju prednost nad mjerama *k-m*²¹⁴. Sadržaj i trajanje svake mjere moraju biti proporcionalni težini i naravi počinjenog kaznenog djela, obilježjima osobnosti maloljetnika i njegovim životnim uvjetima.²¹⁵

²¹⁰ Pitsela, "Greece," 634.

²¹¹ Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, Poinologia, 62.

²¹² Pitsela, "Greece," 635.

²¹³ Zakon br. 4619/2019.

²¹⁴ Članak 122. odjeljak. 1. grčkog Kaznenog zakona.

²¹⁵ Vidi Zakon br. 4619/2019.

Terapijske mjere (*therapeutika metra*) predstavljaju poseban oblik postupanja prema maloljetniku i izriču se kada mentalno ili zdravstveno stanje maloljetnika zahtijeva terapijsku intervenciju²¹⁶. Ukoliko je kod maloljetnika utvrđena smanjena intelektualna sposobnost, podvrgava ga se terapijskom liječenju te se ne smije smatrati kazneno odgovornim.²¹⁷

Prije reforme 2003. godine²¹⁸, terapijski tretman je bio dostupan samo kao institucionalna mjera smještavanja maloljetnika u odgovarajuću ustanovu. Sada je moguć i izvaninstitucionalni oblik terapijske intervencije bez smještanja u odgovarajuću ustanovu²¹⁹, a prema Zakonu iz 2019. godine²²⁰, uvjeti za terapijski tretman blago su reformirani.²²¹

Konkretno, ako maloljetnik boluje od mentalne ili fizičke bolesti, ili ako je u stanju koje uzrokuje ozbiljnu fizičku disfunkciju, ovisnik je o internetu, alkoholu ili drogama i ne može se sam oporaviti, kada pokazuje znatno zaostajanje u moralnom ili mentalnom razvoju, sud može izreći jednu od sljedećih mjera:

- a) skrb roditelja, skrbnika ili udomiteljske obitelji;
- b) intervencije od strane organizacije za zaštitu mladih ili Probacijske službe za maloljetnike;
- c) uključivanje u savjetodavni terapijski program; ili
- d) smještaj u terapijsku ili drugu odgovarajuću ustanovu.

U iznimnim slučajevima, sud može izreći mjere navedene u a) i b), u kombinaciji s mjerom navedenom u c)²²².

Daljnja planirana reforma podrazumijevala je da se terapijske mjere mogu izreći tek nakon što je član specijalizirane skupine liječnika, psihologa i socijalnih radnika—odgovoran Ministarstvu pravosuđa, domovima zdravlja ili javnim bolnicama— postavio dijagnozu i izrazio mišljenje o zdravstvenom stanju djeteta. Međutim, ta skupina stručnjaka nije osnovana niti je

²¹⁶ Članak 123. grčkog Kaznenog zakona.

²¹⁷ Pitsela, "Greece," 635-636; Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 17-22.

²¹⁸ Zakon br. 3189/2003, članak 1.

²¹⁹ Dimopoulos i Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice* [Maloljetničko pravo. Teorija i praksa], 87-88.

²²⁰ Zakon br. 4619/2019.

²²¹ Isto.

²²² Pitsela, "Greece," 635-636; Zakon br. 4619/2019.

zaživjela te, stoga, nije postignut napredak u tom dijelu odredbe, sve dok Grčka nije donijela Zakon 4689/2020 kojim se implementira Direktiva 2016/80²²³.

Zatvaranje u ustanovi za mlade prijestupnike (*periorismos se eidiko katastima kratisis neon*) sankcija je izrečena maloljetnicima koja dovodi do oduzimanja slobode²²⁴ ²²⁵. Maloljetnici moraju biti proglašeni *kazneno odgovornima* prije nego što sud može odrediti lišenje slobode u ustanovi za mlade prijestupnike. Iako je zatvaranje u ustanovu za mlade prijestupnike kazna *sui generis*, ona prije svega ima za cilj služiti posebnim potrebama mladih počinitelja, naročito korekciji ponašanja i socijalnoj integraciji²²⁶. Zatvaranje u ustanovu za mlade prijestupnike izriče se kao krajnja mjera, a preduvjeti za njezinu primjenu reformirani su tijekom godina kroz više zakona²²⁷ ²²⁸.

Prije reforme iz 2010. godine²²⁹, maloljetnicima starijima od 13 godina mogao se odrediti zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike, a posebno kada je nakon ispitivanja okolnosti kaznenog djela i osobnosti maloljetnika sud utvrdio da je potrebna zatvorska kazna kako bi se maloljetnika odvratilo od recidivizma. Na taj je način kazna za maloljetnika bila povezana s predviđanjem rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela²³⁰.

Nakon reforme 2010. godine, zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike mogao se izreći samo prema maloljetnicima starijima od 15 godina te kada je počinjeno kazneno djelo²³¹ koje je

²²³ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 254; Seferidis, *The Penal Treatment of Minor Perpetrators* [Kazneno postupanje prema maloljetnim počiniteljima], 105.

²²⁴ Članak 127., zajedno s člankom 51. odjeljak. 1. i člankom 54. grčkog Kaznenog zakona.

²²⁵ Odgojna mjera smještaja maloljetnika u odgovarajuću javnu, općinsku, društvenu ili privatnu odgojnu ustanovu (članak 122. grčkog Kaznenog zakona) kao i terapijska mjera smještaja maloljetnika u terapijsku ili drugu odgovarajuću ustanovu (članak 123. grčkog Kaznenog zakona), također dovode do oduzimanja slobode.

²²⁶ Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, *Poinologia*, 31.

²²⁷ Zakon br. 3860/2010 (članak 2.), Zakon br. 4322/2015 (članak 7.), Zakon br. 4356/2015 (članak 26.) i Zakon br. 4619/2019.

²²⁸ Pitsela, "Greece," 636; Zakon br. 4322/2015, br. 4356/2015 i br. 4619/2019.

²²⁹ Zakon br. 3860/2010 (članak 2.).

²³⁰ Dimopoulos i Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice* [Maloljetničko pravo. Teorija i praksa], 94-102; Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 257-271; Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 29-33; Seferidis, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 115-124.

²³¹ U grčkom Kaznenom zakonu razlika između kaznenog djela i prekršaja leži u težini i naravi kaznenog djela. Kaznena djela su djela koja se kažnjavaju kaznom zatvora od 5 do 15 godina, dok su prekršaji djela manje težine, kažnjena kaznom zatvora od deset dana do 5 godina. Kazneno djelo kažnjava se s κάθειρξη – katheirksi dok se prekršaj kažnjava s φυλάκιση – fylakisi. Kazneno pravo u ostatku svijeta ne pravi razliku između dvije vrste kazne, jer se obje odnose na oduzimanje slobode, npr. zatvor. Očito se priroda dviju vrsta kazni za oduzimanje slobode, kao što se vidi po njihovim granicama, može preklapati, kada su prisutni olakotni čimbenici. No, ove dvije vrste oduzimanja slobode imaju različite nuspojave. Na primjer, katheirksi - koji se odnosi na kaznena djela - treba više vremena za prolazak (3/5 izvorne kazne ili 20 godina, čl. 105B CC) prije nego što pritvorenik može

uključivalo elemente nasilja ili koje je počinjeno protiv života i tijela, te koje je počinjeno profesionalno ili uporno. Uz to, uvjeti za smještanje u zatvor postali su stroži²³².

U okviru reformi provedenih 2015. godine²³³, maloljetnicima starijima od 15 godina mogao se izreći zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike ako su:

- počinili teško kazneno djelo;
- djelo koje bi bilo okarakterizirano kao kazneno djelo kažnjivo doživotnim zatvorom da ga je počinila odrasla punoljetna osoba;
- silovanje²³⁴ osobe mlađe od 15 godina; ili
- u slučaju maloljetnika starijeg od 15 godina kojem je izrečena odgojna mjera u odgojnoj ustanovi, a koji je nakon smještaja u ustanovu počinio kazneno djelo koji bi bilo okarakterizirano kao kazneno djelo da ga je počinila odrasla punoljetna osoba.

Ovim izmjenama je preciziran okvir kojim se regulira smještanje maloljetnika u zatvor²³⁵.

U okviru zakonske reforme iz 2019. godine²³⁶, zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike može se izreći maloljetnicima starijima od 15 godina kada bi počinjeno kazneno djelo bilo okarakterizirano kao kazneno djelo da je počinjeno od strane odrasle punoljetne osobe te uključuje elemente nasilja ili je počinjeno protiv života i tijela. Na ovaj su način grčki zakonodavci potvrdili uvjete za zatvor koji su okvirno navedeni u Zakonu iz 2010. godine²³⁷

238.

podnijeti zahtjev za prijevremeno puštanje na slobodu, dok je kod fylakisi ovo vrijeme svedeno na 2/5 izvorne kazne. Također, kazna za kaznena djela ostaje u kaznenoj evidenciji dulje od one izrečene za prekršaj.

²³² Dimopoulos i Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice* [Maloljetničko pravo. Teorija i praksa], 94-102; Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 257-271; Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 29-33; Seferidis, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 115-124.

²³³ Zakon br. 4322/2015 (Članak 7.) i br. 4356/2015 (članak 26.).

²³⁴ Članak 336. grčkog Kaznenog zakona.

²³⁵ Zakon br. 4322/2015 i br. 4356/2015.

²³⁶ Zakon br. 4619/2019

²³⁷ Zakon br. 3860/2010.

²³⁸ Zakon br. 4619/2019. o kaznenom postupanju prema maloljetnicima i mladim odraslim osobama, vidi: St. Pavlou i K. Kosmatos, *The Sanctions in the New Criminal Code* [Sankcije u novom Kaznenom zakonu] (Atena-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2020), 95; E. Symeonidou-Kastanidou i I. Naziri, "The System of Penal Sanctions in the Greek Criminal Law" ["Sustav kaznenih sankcija u grčkom Kaznenom pravu"], *Poinika Chronika* 70, (2020): 81-92; Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, *Poinologia*, 20.

Načelo da odgojne mjere imaju prednost nad zatvaranjem u ustanovi za mlade prijestupnike odredba je Kaznenog zakona. Članak 127. izričito zahtijeva da presuda kojom se izriče zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike uključuje posebno i temeljito obrazloženje²³⁹ razloga zbog kojih je sud odlučio da odgojne ili terapijske mjere nisu dovoljne za odvraćanje maloljetnika od ponavljanja kaznenog djela te također zahtijeva da se u obzir uzmu posebne okolnosti kaznenog djela i osobnost maloljetnika²⁴⁰.

Trajanje različitih mjera/sankcija za maloljetne počinitelje kaznenih djela

Sud u svojoj presudi mora definirati *najdulje trajanje*²⁴¹ bilo koje izrečene odgojne mjere²⁴². Sud koji propisuje odgojne mjere ima pravo zamijeniti ih drugima u bilo kojem trenutku, kada se to smatra potrebnim, a isti će opozvati/ukinuti mjere kada im je svrha ispunjena.²⁴³

Slično tome, sud koji izrekne terapijske mjere ima pravo zamijeniti ih drugima u bilo kojem trenutku, kada se to smatra potrebnim, i opozvat će ih kada je njihova svrha ispunjena²⁴⁴. Međutim, dodatni uvjet za zamjenu ili ukidanje terapijskih mjera jest da sud primi i uzme u obzir *izvješće o procjeni* kojeg su sastavili stručnjaci. Najkasnije godinu dana nakon uvođenja mjera, sud će ispitati postoje li uvjeti za zamjenu ili ukidanje mjera²⁴⁵.

Odgojne mjere koje je izrekao sud završavaju *ipso iure* kada maloljetnik navrš 18 godina²⁴⁶. Sud može odlučiti nastaviti s mjerama dok mlada osoba ne navrš 21 godinu, ali mora dati temeljito obrazloženje takve odluke. Dakle, sud može odlučiti o nastavku terapijskih mjera dok mlada osoba ne navrš 21 godinu, ali tek nakon što uzme u obzir izvješće stručnjaka^{247 248}.

²³⁹ Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, Poinologia, 24.

²⁴⁰ Pitsela, "Greece," 636.

²⁴¹ Članak 122. odjeljak 4 grčkog Kaznenog zakona

²⁴² Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 5, 13-14; Zakon br. 4619/2019.

²⁴³ Članak 124. grčkog Kaznenog zakona.

²⁴⁴ Međutim, zbog svoje posebne prirode, terapijske mjere nemaju standardno trajanje koje bi Sud presudio. Margaritis, Paraskevopoulos i Nouskalis, Poinologia, 62.

²⁴⁵ Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 22-25; Zakon br. 4619/2019.

²⁴⁶ Članak 125. grčkog Kaznenog zakona.

²⁴⁷ Članak 123. Odjeljak 2. grčkog Kaznenog zakona.

²⁴⁸ Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 25-26; Zakon br. 4619/2019.

U slučajevima kada je osoba u trenutku počinjenja kaznenog djela bila maloljetna, ali je u trenutku izricanja presude bila starija od 18 godina, sve odgojne mjere koje je izrekao sud završavaju *ipso iure* čim osoba navrši 25 godina²⁴⁹.

Pravila o zamjeni ili ukidanju odgojnih i terapijskih mjera, kao i njihovo trajanje, reformirana su 2003. i 2019. godine^{250 251}.

Trajanje zatvora u ustanovi za mlade prijestupnike nekada je bilo vremenski *neodređeno*. Nakon reforme 2003. godine²⁵², zatvor se sada izriče na *određeno vrijeme*²⁵³. Raspon mogućih kazni zatvora u ustanovi za mlade prijestupnike utvrđen je u tekstu zakona²⁵⁴. Kada sud odredi zatvaranje maloljetnika u takvu ustanovu, mora definirati i točno trajanje kazne²⁵⁵. Kazna na neodređeno vrijeme smatra se kaznom koja je u suprotnosti s ljudskim pravima, kojom se posebno krši čl. 3. Europske konvencije o ljudskim pravima, kako kontinuirano odlučuje i Europski sud za ljudska prava.²⁵⁶

Nakon reforme iz 2019. godine²⁵⁷, u kojoj je utvrđeno da kod kaznenog djela koje je zakonom kažnjivo za punoljetnu osobu zatvorskom kaznom do 10 godina, trajanje zatvorske kazne za maloljetnika može biti u rasponu od 6 mjeseci do 5 godina. Ako je kazneno djelo kažnjivo za odrasle osobe zatvorom duljim od 10 godina ili doživotno, trajanje zatvora za maloljetnika može biti od 2 do 8 godina.²⁵⁸

Kazneni postupak za maloljetne počinitelje kaznenih djela

Grčki Zakon o kaznenom postupku naglašava načelo *zakonitosti*²⁵⁹. U skladu s tim načelom, javni tužitelj ima pravo i obvezu pokrenuti kazneni postupak ako su dokazi da je počinjeno kazneno djelo dovoljno snažni.

²⁴⁹ Evaggelatos, *The Law of Minor Perpetrators* [Zakon o maloljetnim počiniteljima], 47-51; Zakon br. 4619/2019.

²⁵⁰ Članak 1. Zakona br. 3189/2003 kao i nedavno Zakona br. 4619/2019.

²⁵¹ Pitsela, "Greece," 635; Zakon br. 4619/2019.

²⁵² Zakon br. 3189/2003 (članak 1. odjeljak 8.).

²⁵³ Članak 127. i 54. grčkog Kaznenog zakona.

²⁵⁴ Posebno u članku 54 grčkog Kaznenog Zakona.

²⁵⁵ Dimopoulos i Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice* [Maloljetničko pravo. Teorija i praksa], 104; Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 273.

²⁵⁶ Kivrakidou Anna, "Offences against the human dignity: comparative analysis of the greek law and the ECHR (članak 3.)," [„Zločini protiv ljudskog dostojanstva: komparativna analiza grčkog prava i Europske konvencije o ljudskim pravima (članak 3.)”] Nacionalni registar doktorskih disertacija (2017).

²⁵⁷ Zakon br. 4619/2019.

²⁵⁸ Zakon br. 4619/2019.

²⁵⁹ Članak 43. odjeljak 1. Zakona o kaznenom postupku.

Ako javni tužitelj prvostupanjskog suda smatra da su izvješće o kaznenom djelu koje je podnijela treća osoba ili optužba žrtve kaznenog djela vjerodostojni, utemeljeni u zakonu i da ih mogu ocijeniti pravosudna tijela, naložit će *prethodno ispitivanje*:

a) *obvezno* za kaznena djela ili prekršaje koje vodi tročlani prvostupanjski sud ili tročlani žalbeni sud²⁶⁰; i

b) *prema vlastitom izboru* u svim drugim slučajevima.

Podnošenje *izvješća o sredini u kojoj i prilikama u kojima maloljetnik živi* nije predviđeno u ovoj fazi postupka. Ako se čini da postoji osnovana sumnja, javni tužitelj Prvostupanjskog suda pokrenut će kazneni progon na jedan od sljedeća tri načina:

a) izlaganjem predmeta izravno na sudskom ročištu²⁶¹;

b) nalogom za pred-istragu²⁶²; ili

c) nalogom za glavnu istragu²⁶³.

U slučajevima maloljetnika koji su optuženi za počinjenje kaznenog djela²⁶⁴ koji bi bio okarakteriziran kao kazneno djelo kad bi ga počinila odrasla osoba i za koje je zatvor u ustanovi za mlade prijestupnike predviđen kao kazna²⁶⁵, javni tužitelj pokreće postupak pred Sudskim vijećem Prvostupanjskog suda podnošenjem svog prijedloga, a Vijeće proglašava kraj istrage izdavanjem naloga te odlučuje hoće li optužena osoba biti izvedena pred sud. U svim slučajevima, *nakon* pokretanja kaznenog progona i *prije* sudskog saslušanja, Probacijska služba za maloljetnike dužna je podnijeti izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi/socijalnu anketu.²⁶⁶

²⁶⁰ Članak 111. odjeljak 6. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁶¹ Svi prekršaji, osim ako se ne primjenjuje članak 43. Zakona o kaznenom postupku o provođenju prethodnog ispitivanja.

²⁶² U slučajevima članaka 245., 322. i 323. grčkog Zakona o kaznenom postupku, posebno kada se otkrije identitet nepoznatog počinitelja i predmetna datoteka se preuzme iz arhive (članak 245.) i kada je optužena osoba podnijela žalbu protiv izravnog ulaska predmeta na raspravu Prvostupanjskog suda ili Žalbenog suda te javni tužitelj smatra da bi trebalo prikupiti dodatne dokazne materijale (članci 322. i 323.).

²⁶³ U slučaju članka 246. grčkog Zakona o kaznenom postupku, posebno za kaznena djela i prekršaje za koje je predviđena mogućnost izricanja istražnog zatvora, kao i za prekršaje za koje se, prema procjeni tužitelja, mogu izreći restriktivne mjere članka 283 grčkog Zakona o Kaznenom postupku.

²⁶⁴ Na temelju članka 308. grčkog Zakona o Kaznenom postupku.

²⁶⁵ Prema članku 127. grčkog Kaznenog Zakona.

²⁶⁶ Zakon br. 4620/2019; članci 7. i 8. Predsjedničke odluke 49/1979.

Kada maloljetnik poćini prekršaj, javni tužitelj može odlučiti odustati od kaznenog progona²⁶⁷ ako, nakon što je ispitao ćinjenice slućaja i osobnost maloljetnika, smatra da kazneni progon nije potreban kako bi se maloljetnika odvratilo od poćinjenja daljnjih kaznenih djela. Javni tužitelj može naložiti maloljetniku jednu ili više odgojnih mjera koje se provode u zajednici²⁶⁸ (vidi gornji prikaz) te zatim odrediti razdoblje u kojem se te obveze moraju ispuniti. Javni tužitelj uvijek mora opravdati nalaganje odgojnih mjera²⁶⁹. U svakom slućaju, javni tužitelj mora *saslušati maloljetnika* prije donošenja odluke o *mjerama diverzije* te mora uzeti u obzir izvješće koje je sastavio probacijski slućbenik za maloljetnike²⁷⁰.

Izmjene odredbi ćlanka 46. Zakona o kaznenom postupku mogu se sažeti na sljedeći naćin:

- *prvo*²⁷¹, *obvezno saslušanje* maloljetnika od strane javnog tužitelja²⁷² ;
- *drugo*, *obvezno podnošenje izvješća* probacijskog slućbenika za maloljetnike²⁷³; i
- *treće*, brisanje odredbe koja podrazumijeva da javni tužitelj može naložiti maloljetniku isplatu do 1000 eura u korist neprofitne organizacije^{274 275}.

Ustanove odgovorne za kazneni postupak prema maloljetnim poćiniteljima kaznenih djela

Maloljetnićko pravosuće u Grćkoj smatra se sastavnim dijelom pravosudnog sustava, ali i vitalnim dijelom šire strategije za sprječavanje i kontrolu maloljetnićkog kriminalnog ponašanja. Uz sudove za mladež, sustav uključuje i druga tijela i slućbe, kao što su:

²⁶⁷ Ćlanak 46. Grćkog zakona o kaznenom postupku. U ovom se ćlanku primjenjuje naćelo svrsishodnosti, kao izuzetak od općeg naćela zakonitosti. Prema tom ćlanku, javni tužitelj može se suzdržati od kaznenog progona maloljetnika u slućaju prekršaja – ćak i ako postoje snažne naznake poćinjenja djela – ako istraćivanjem okolnosti djela i ukupne osobnosti maloljetnika utvrdi da nije potrebno pokrenuti kazneni progon kako bi se sprijećilo da maloljetnik poćini novo kazneno djelo (st. 1.). Javni tužitelj i dalje može izricati terapijske mjere kako je predvićeno zakonom, zajedno s rokom kojeg se maloljetnik mora pridržavati. U slućaju da se maloljetnik ne pridržava mjera i rokova, javni tužitelj može se odreći propisanih alternativnih mjera i kazneno goniti maloljetnika (par. 2).

²⁶⁸ Ćlanak 122. grćkog Kaznenog zakona.

²⁶⁹ Ćlanak 139. grćkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁷⁰ Pitsela, "Greece," 632-633.

²⁷¹ Ćlanak 5., Zakon br. 3860/2010.

²⁷² Objašnjenje Zakona br. 3860/2010. Preuzeto 2. 10. 2019. s: <http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=EDGoAWfMKgM%3d&tabid=132> (na grćkom jeziku).

²⁷³ Ćlanak 9 Zakon br. 4322/2015.

²⁷⁴ Isto.

²⁷⁵ Objašnjenje Zakona br. 4322/2015. Preuzeto 2.10.2019 s: http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=_1ulBzQXENA%3d&tabid=132 (na grćkom). U obrazloženju je navedeno da bi se uvoćenje financijske mjere u vrijeme financijske krize moglo primijeniti samo na ogranićen broj maloljetnika, dok se ćini da je njezin obrazovni ućinak ogranićen jer je vjerojatnije da će mjeru ispuniti roditelji ili skrbnici maloljetnika, a ne maloljetnici.

- Policija;
- Državno odvjetništvo;
- Odvjetnička komora (branitelji);
- Probacijska služba za maloljetnike i Probacijska služba socijalne skrbi zajedno sa službenicima;
- Organizacije za zaštitu mladih;
- Središnje znanstveno vijeće za sprečavanje i suočavanje sa viktimizacijom i kriminalitetom maloljetnika; i
- Odgojne i terapijske ustanove te Kaznionica²⁷⁶.

Sudovi za mladež nadležni su odlučivati o izricanju mjera ili sankcija predviđenih Kaznenim zakonom za maloljetne počinitelje, posebno kod maloljetnika koji su u trenutku počinjenja kaznenog djela imali između 12 i 18 godina²⁷⁷. Pravna osnova u vezi s osnivanjem, nadležnošću i funkcioniranjem sudova za mladež nalazi se u grčkom Zakonu o kaznenom postupku, Zakonu o organizaciji sudova i statusu sudskih službenika²⁷⁸.

Sudovi za mladež odlučuju o predmetima kaznenih djela koja su počinili maloljetnici i izriču odgojne ili terapijske mjere ili kazne utvrđene grčkim Kaznenim zakonom²⁷⁹ u sljedećim kategorijama:

(i) *tročlani sud za mladež* sudi o kaznenim djelima koja su počinili maloljetnici obuhvaćeni člankom 127.²⁸⁰ Kaznenog zakona i

²⁷⁶ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 332.

²⁷⁷ Članak 121. grčkog Kaznenog zakona.

²⁷⁸ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 309.

²⁷⁹ Članak 113. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁸⁰ članak 127. Kaznenog zakona odnosi se na slučajeve u kojima je izrečeno kažnjavanje pritvorom u ustanovi za mlade prijestupnike. Preduvjeti za izricanje ove kazne su a) maloljetnik mora imati najmanje 15 godina b) njegovo djelo bi se okarakteriziralo kaznenim djelom da ga je počinila odrasla osoba i c) također ima elemente nasilja ili je kršilo ili pokušavalo narušiti zaštićene interese života ili tjelesnog integriteta. Odluka kojom se izriče ova kazna mora imati posebno i detaljno obrazloženje o tome zašto se terapijske ili odgojne mjere (ili izvršenje kazne kod kuće, u kombinaciji s takvim terapijskim ili odgojnim mjerama) ne smatraju dovoljnim, s obzirom na posebne okolnosti djela i osobnost maloljetnika.

(ii) *Jednočlani sud za mladež* sudi o svim drugim radnjama koje su počinili maloljetnici. Žalbeni sudovi za maloljetnike odlučuju o žalbama protiv odluka jednočlanih i tročlanih sudova za mladež²⁸¹.

Ako je maloljetnik počinio kaznena djelo zajedno s punoljetnim počiniteljima, postupak se razdvaja, a maloljetniku sudi sud za mladež²⁸². Prije reforme 2009. godine²⁸³, bilo je moguće, u određenim slučajevima, spojiti ta dva postupka u predmetima kada:

(a) se radi o prekršaju;

(b) je maloljetni sudionik navršio 15 godina u trenutku počinjenja kaznenog djela; i

(c) javni tužitelj ili Pravosudno vijeće smatraju da razdvajanje nije primjereno iz razloga povezanih s ciljem pravednosti.

U (c), javni tužitelj mora opravdati ne-odvajanje predmeta maloljetnika od predmeta odraslih počinitelja²⁸⁴.

Policija je prvi *službeni* oblik moći i društvene kontrole s kojim maloljetnik dolazi u kontakt. On će, naime, imati kontakt s formalnim i neformalnim izvorima društvene kontrole, kao što su, primjerice, roditelji, škola i zajednica, ili prije ili u vrijeme njegovog/njezinog kontakta s policijom. Kao članovi prvog podsustava maloljetničkog pravosuđa, policijski službenici obično su primarni provoditelji zakona²⁸⁵.

Zaštita maloljetnika glavna je briga Ministarstva zaštite građana²⁸⁶ i Sjedišta helenske policije. Specijalizirane agencije s odgovarajućim osobljem djeluju unutar helenske policije na središnjoj i regionalnoj razini. Ove agencije su:

(a) Uprava za javnu sigurnost sjedišta helenske policije, koja je odgovorna za koordinaciju regionalnih agencija i njihove smjernice o pravilnom postupanju u vezi s maloljetničkim poslovima;

²⁸¹ Članak 114. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁸² Članak 130. Odjeljak 3. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁸³ Prije izmjene Zakona o kaznenom postupku u 2009. godini.

²⁸⁴ Dimopoulos i Kosmatos, *Juvenile Law. Theory and Practice* [Maloljetničko pravo. Teorija i praksa]. 159-160; Zakon br. 4620/2019.

²⁸⁵ C. D. Spinellis i A. Troianou, *Juvenile Law – Penal Regulations and Criminological Extensions* [Maloljetničko pravo – Kazneni propisi i kriminološka proširenja] (Atena – Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publikacije, 1987.), 64-68.

²⁸⁶ Prethodno Ministarstvo javnog reda i mira.

(b) Odjel za zaštitu maloljetnika Odjela za cyber-kriminalitet;

(c) Uprava za zaštitu maloljetnika Uprave za sigurnost Atike;

(d) Odjel za maloljetnike Uprave za sigurnost Soluna; i

(e) Uredi za maloljetnike Uprave za sigurnost Patrasa i Herakliona.

Ako ne postoji specijalizirani Odjel, povezanu nadležnost za rješavanje maloljetničkih predmeta imaju Sigurnosne službe pod vodstvom Uprave za javnu sigurnost unutar Sjedišta helenske policije—(a) iznad.²⁸⁷

Javni tužitelj podiže tužbe u ime države²⁸⁸. Na sudovima u Ateni, Pireju, Solunu i Patrasu, žalbeni tužitelj imenuje javnog tužitelja i zamjenika za kazneni progon maloljetnika. Tijelo kaznenog progona je tužitelj svakog pojedinog suda²⁸⁹.

Branitelj ima aktivnu ulogu u svim fazama kaznenog postupka jer zastupa osumnjičenog ili optuženog maloljetnika i pruža mu podršku u skladu sa Zakonom o kaznenom postupku²⁹⁰. Tijekom glavne sudske rasprave, sudac za mladež dužan je imenovati branitelja optuženom maloljetniku, ukoliko ga nema, te ukoliko je isti optužen za počinjenje zločina koji bi, da ga je počinila odrasla osoba, bio okarakteriziran kao kazneno djelo, te koji uključuje elemente nasilja ili je kategoriziran kao djelo protiv života ili tijela.²⁹¹

Probacijska služba za maloljetnike²⁹² ima središnje mjesto u maloljetničkom pravosuđu jer doprinosi učinkovitom ispunjavanju načela odgoja i socijalne reintegracije, uglavnom provođenjem izvida o socijalnoj situaciji maloljetnika te provedbom i nadzorom odgojnih ne-institucionalnih mjera.

Probacijska služba za maloljetnike organizacijski pripada Ministarstvu pravosuđa te djeluje na svakom prvostupanjskom Sudu.^{293 294}

²⁸⁷ Ministarstvo zaštite građana. preuzeto 14. 10. 2019 s: <http://www.mopocp.gov.gr> (na grčkom jeziku); Sjedište helenske policije. Preuzeto 14. 10. 2019 s: <http://www.hellenicpolice.gr> (na grčkom jeziku).

²⁸⁸ Članak 27., odjeljak 1. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

²⁸⁹ Zakon br. 4620/2019; Članak 27., odjeljak 3. grčkog Zakona o kaznenom postupku

²⁹⁰ Članci 8.9 et seq.

²⁹¹ Članak 340 Odjeljak 1. grčkog Zakona o kaznenom postupku; članci 89. et seq; Članak 127. grčkog Kaznenog zakona; Zakon br. 4620/2019.

²⁹² Spojen s Probacijskom Službom za maloljetnike i probacijskim službenicima socijalne skrbi.

²⁹³ Predsjednička odluka br. 49/1979.

²⁹⁴ Pitsela, The Penal Treatment of Juvenile Delinquency [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 340.

Naposljetku, značajnu ulogu imaju Organizacije za zaštitu mladih jer im je primarni cilj aktivno doprinositi prevenciji kriminaliteta i viktimizacije djece. Među ostalim aktivnostima, one pružaju potporu maloljetnicima koji očekuju nastavak kaznenog postupka, a optuženim maloljetnicima pružaju i pravnu pomoć²⁹⁵. Djeluju pri sjedištima Žalbenog suda²⁹⁶ i organizacijski pripadaju Ministarstvu pravosuđa. Predsjednik Upravnog vijeća Organizacija za zaštitu mladih trebao bi, po mogućnosti, biti sudac za mladež, javni tužitelj za mladež ili treba imati prethodna iskustva u tim zanimanjima.^{297 298}

5.2. Individualna procjena u Grčkoj

U grčkom maloljetničkom pravosuđu potreba za individualnom procjenom maloljetnih počinitelja temelji se na *načelu individualiziranog postupanja*. Međutim, pojam *individualiziranog postupanja* ne spominje se izričito ni u jednom pravnom tekstu vezanom uz maloljetničko pravosuđe. Načelo podrazumijeva da se prema svakom djetetu koje je u sukobu sa zakonom treba odnositi na način kojim se uzimaju u obzir njegova/njezina osobnost, posebne potrebe, ranjivosti i stvarna obiteljska, društvena i ekonomska pozadina. Primarni cilj je da svi stručnjaci koji rade unutar maloljetničkog pravosuđa mogu utvrditi i shvatiti posebne osobne i odgojne potrebe, obiteljsku situaciju i okvir socijalnog, školskog ili radnog okruženja svakog djeteta, tako da stručnjaci koji se bave slučajem te dolaze u kontakt s djetetom mogu primijeniti najprikladnije, učinkovite i konstruktivne metode postupanja.²⁹⁹

Načelo individualiziranog postupanja u Grčkoj je implementirano na sljedeći način: probacijski službenici za maloljetnike imaju zadaću provoditi procjenu i ispitati uvjete, prilike i sredinu u kojima maloljetnik koji je u sukobu sa zakonom živi te podnositi izvješća pravosudnim tijelima³⁰⁰. To izvješće definira se kao prikupljanje informacija o načinu života, stavovima i osobnosti maloljetnika kroz izravni kontakt s maloljetnikom, članovima njegove obitelji, rodbinom, učiteljima ili poslodavcima³⁰¹. Za svako dijete, taj upit počinje od prvog kontakta

²⁹⁵ Članak 18., Zakon br. 2298/1995; Zakon br. 3860/2010.

²⁹⁶ Članak 11., Zakon br. 4109/2013.

²⁹⁷ Članak 18., Zakon br. 2298/1995, izmijenjen člankom 11., Zakon br. 3860/2010.

²⁹⁸ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 350-351.

²⁹⁹ A. Troianou-Loula, *The Penal Legislation on Juveniles. Texts – Bibliography - Case law - Comments* [Kazneno zakonodavstvo o maloljetnicima. Tekstovi – bibliografija – sudska praksa – komentari] (Atena-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 1995.), 188; A. Troianou-Loula, *The Probation Officer's Service of Juvenile Court* [Služba za probacijske službenike maloljetničkog suda] (Atena-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 1999.), 188-189, 192-193.

³⁰⁰ Članci 7. i 8. Predsjedničke odluke 49/1979.

³⁰¹ Troianou-Loula, *The Penal Legislation on Juveniles* [Kazneno zakonodavstvo o maloljetnicima], 186-187.

sa Probacijskom službom za maloljetnike kako bi se dijagnosticirale individualne potrebe tog djeteta te, ako je potrebno, kako bi se poduzela konkretna intervencija.³⁰²

Probacijska služba za maloljetnike

Procjenu sredine i prilika u kojima maloljetnik živi provodi Probacijska služba za maloljetnike³⁰³. Riječ je o specijaliziranoj službi koja djeluje kao regionalni Odjel Ministarstva pravosuđa.³⁰⁴ Pružanje pomoći i potpore sudu za mladež, kao i osumnjičenim ili optuženim maloljetnicima glavna je misija i zadaća ove službe. Specijalizacija kaznenog postupka protiv djece zahtijeva uspostavu tog oblika veze između djeteta i suda.

Probacijski službenik, koji procjenjuje osobnost, obiteljsko i socijalno okruženje djeteta, nositelj je važne uloge u razvoju te veze. On predlaže najprikladniju mjeru ili sankciju/kaznu i omogućuje pravosudnim tijelima da na odgovarajući način odluče o djetetovom predmetu. Probacijski službenik za maloljetnike djeluje u svim fazama postupka—u fazi diverzije, istrazi predmeta prije pokretanja sudskog postupka, kao i nakon izricanja presude i tijekom izvršenja kazne zatvora u ustanovi za mlade prijestupnike. Zbog gore navedenog, prisutnost probacijskog službenika na zatvorenom/ (tajnom za javnost) suđenju ključna je komponenta postupka. No, relevantnom se zakonskom odredbom³⁰⁵ ne utvrđuje obvezna prisutnost probacijskog službenika za maloljetnike tijekom suđenju. U njoj se navodi da *osim stranaka u postupku, [na suđenju] mogu biti prisutni njihovi odvjetnici i probacijski službenici za maloljetnike, roditelji ili skrbnici, kao i predstavnici nadležne Organizacije za zaštitu mladih*.³⁰⁶

Probacijska služba za maloljetnike funkcionira kao poveznica, odnosno „most” između sustava skrbi i zaštite maloljetnika, socijalnog rada i zakona o maloljetničkom pravosuđu. Međutim, pravni status usluge koju pružaju tokom postupka nije jasno definiran. Ova služba nije isključivo istražno tijelo niti pomoćnik policije ili pravosudnih tijela, niti služi kao savjetnik

³⁰² Association of Juvenile Probation Officers about the Qualitative Features of the Work of Juvenile Probation Services [Organizacija probacijskih službenika za maloljetnike o kvalitativnim obilježjima rada probacijskih službi za maloljetnike]. Preuzeto 20. 02. 2019. s: <http://www.epimelitesanilikon.gr/poiotika.html> (na grčkom jeziku).

³⁰³ Juvenile Court Aid or the Service of Supervision of Minors [Maloljetnička sudska pomoć ili Služba za nadzor maloljetnika]; A. Pitsela, “Youth Justice and Probation,” [Maloljetničko pravosuđe i probacija] u *Crime and Punishment in Contemporary Greece: International Comparative Perspectives* [Zločin i kazna u suvremenoj Grčkoj: Međunarodne komparativne perspektive], ur. L.K. Cheliotis i S. Xenakis (Oxford: Peter Lang, 2011), 505-527.

³⁰⁴ Zakon br. 378/1976, Predsjedničke odluke br. 49/1979, 101/2014, 96/2017, 81/2019 i Zakon br. 4625/2019.

³⁰⁵ Članak 1. stavak 1. Zakona 3315/1955.

³⁰⁶ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 340-350.

maloljetnika ili njegov predstavnik. Ipak, ona je po prirodi istražno tijelo, jer je jedna od njenih osnovnih zadaća provođenje istraživanja i podnošenje izvješća o sredini u kojoj i prilikama u kojima maloljetnik živi nadležnim tijelima u različitim fazama kaznenog postupka, u vezi s osobnošću maloljetnika i životnim uvjetima.³⁰⁷

Iako je jedna od najvažnijih funkcija probacijskog službenika za maloljetnike procjena o sredine i prilika u kojima maloljetnik živi, u grčkom se sustavu ne nudi posebna edukacija o tome kako provesti tu individualnu procjenu maloljetnika. Ne postoji zajednički skup načela kojima se utvrđuju koraci koje treba slijediti kad se radi o načinu rada i pristupanju prema maloljetnicima pa probacijski službenici postupaju prema vlastitom nahođenju, kako misle da je potrebno. Naravno da to čine u kontekstu vodećih načela Službe, ali na temelju vlastitog obrazovanja i sustava etičkih vrijednosti. Oni nemaju zajedničku obrazovnu pozadinu i svaki se pridružuje sektoru sa svojim akademskim, obrazovnim karakteristikama i instrumentima.³⁰⁸

Ministarstvo pravosuđa izdalo je 2017. praktične smjernice o radu probacijskog službenika za maloljetnike i probacijskog službenika u sustavu socijalne skrbi u sklopu programa tehničke pomoći za reformu grčkog pravosuđa, koji se provodi uz pomoć austrijske organizacije *Neustart*. Ove praktične smjernice koristan su instrument za osposobljavanje stručnjaka u tom sektoru i sastoje se od tri glavna segmenta koji se odnose na:

- a) prikaz profila i uloge takvih usluga u Grčkoj, s teorijskog i zakonskog stajališta;
- b) rad s maloljetnim i odraslim počiniteljima kroz savjetovanje i programe kontrole bijesa; te

³⁰⁷ A. Pitsela i A. Giagkou, „The Juvenile Probation Service in a Greek-German Comparison,” [“Probacijska služba za maloljetnike u grčko-njemačkoj usporedbi,”] u *The Path to Justice: Conference in honour of Prof. Emeritus Stergios Alexiadis* [Put do pravde: Konferencija u čast Prof. Emeritusa Stergiosa Alexiadisa], ur. A. Pitsela (Atena-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2012), 104, 109; A. Pitsela i A. Giagkou, „Institutions in the Greek legal order promoting the best interest of the child and the principle of education,” [„Grčke pravne institucije koje promiču najbolji interes djeteta i načelo obrazovanja „] u „,“ Essays in honor of Professor Füsün Sokullu-Akinci [Eseji u čast prof. Füsün Sokullu-Akinci], Istanbul: Legal Yayincilik, II (2013): 1003-1020.

³⁰⁸ Myrsini Pykni, „The educational needs of Youth Probation Officers of the Ministry of Justice under the prism of the Transforming Learning of J. Mezirow,” [Edukacijske potrebe probacijskih službenika za mlade pri Ministarstvu pravosuđa, kroz prizmu transformacije učenja J. Mezirowa], Essays in honour of Professor Stergios Alexiadis [Eseji u čast prof. Stergiosa Alexiadisa], Sakkoulas Publications, *Criminology: Searching for answers* [Kriminologija: U potrazi za odgovorima] (2010): 919, 921.

c) tehnike rada i detaljan prikaz radnih metoda probacijskih službenika u „Neustartu”.³⁰⁹

Istraživanja pokazuju da probacijski službenici za maloljetnike sami ističu važnost specijalizirane obuke za provedbu procjene.

Izvešće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi — proces i metode

Postupak individualne procjene maloljetnog počinitelja kaznenih djela podrazumijeva dvije uzastopne faze: provođenje *istraživanja/ispitivanja* i *kreiranje izvješća* u kojem se navode zaključci.

Tijekom prve faze probacijski službenik za maloljetnike dužan je provesti istraživanje, odnosno ispitivanje. To znači da mora prikupiti činjenice i podatke te ih ocijeniti kako bi mogao formulirati dijagnostičke zaključke o ključnim čimbenicima, uzrocima i događajima koji su pridonijeli kriminalnom ponašanju maloljetnika, kako bi bio u mogućnosti donijeti odluku i predložiti najprikladniju mjeru u svakom pojedinom slučaju.³¹⁰

Kako bi postigao svoj cilj u prvoj fazi, probacijski službenik za maloljetnike poziva maloljetnika i njegove/njezine roditelje u svoj ured na razgovor. Također može posjetiti maloljetnika i njegove/njezine roditelje u njihovom domu; međutim, u praksi su takve posjete rijetkost.

Probacijski službenik može pozvati maloljetnika i njegove/njezine roditelje na više od jednog sastanka/razgovora kako bi bolje razumio osobnost maloljetnika te njegovu društvenu i obiteljsku pozadinu. Na prvom sastanku, na početku razgovora, objasniti će svoju posebnu ulogu i misiju kako bi se maloljetnik i/ili njegovi/njezini roditelji osjećali opušteno. Izgradnja odnosa povjerenja s maloljetnikom jedan je od glavnih izazova u radu probacijskih službenika za maloljetnike. Također je ključno omogućiti maloljetniku i njegovim roditeljima da slobodno govore i izražavaju svoja stajališta, bez prekida ili cenzure. Prije svega, probacijski službenici za maloljetnike moraju pokazati poštovanje i diskreciju, potaknuti povjerenje i imati na umu važnost svoje misije.³¹¹

³⁰⁹ Practical Guidelines on the Work of Juvenile Probation Officers and Social Welfare Probation Officers [Praktične smjernice o radu probacijskih službenika za maloljetnike i probacijskih službenika socijalne skrbi] (2017).

³¹⁰ Troianou-Loula, *The Penal Legislation on Juveniles* [Kazneno zakonodavstvo o maloljetnicima], 187; Troianou-Loula, *The Probation Officer's Service of Juvenile Court* [Služba probacijskih službenika pri sudu za maloljetnike], 185.

Troianou-Loula, *The Penal Legislation on Juveniles* [Kazneno zakonodavstvo o maloljetnicima], 187; Troianou-Loula, *The Probation Officer's Service of Juvenile Court* [Služba probacijskih službenika pri sudu za maloljetnike], 184-189; Članak 15 Predsjedničke odluke 49/1979 o funkciji probacijske službe za maloljetnike.

Probacijski službenici za maloljetnike također mogu kontaktirati rodbinu ili stručnjake u odgojno-obrazovnom ili radnom okruženju maloljetnika, ako smatraju da je to potrebno za stvaranje potpune dijagnoze. Ti kontakti mogu biti od velike pomoći jer omogućuju probacijskom službeniku da izravno opaža uvjete, odnose i probleme u okolini maloljetnika, što nije lako otkriti kroz izjave trećih strana. Međutim, ukoliko ne postoji snažan i uvjerljiv razlog, izbjegavaju se ispitivanja u školi ili radnom okruženju kako bi se maloljetnika zaštitilo od potencijalne stigmatizacije³¹².

Probacijski službenici za maloljetnike moraju poštovati relevantni pravni okvir³¹³ o zaštiti osobnih podataka i poštivanju privatnosti tijekom provođenja svojih procjena³¹⁴.

Tijekom druge faze, probacijski službenik za maloljetnike dužan je napisati izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi i dostaviti ga pravosudnim tijelima. Izvješće u svakoj regiji Grčke ima unaprijed definiranu strukturu, međutim, ne postoji zajednička struktura izvješća o provedenoj procjeni koja se primjenjuje u cijeloj zemlji.

U Solunu, probacijski službenici za maloljetnike popunjavaju tiskani obrazac sa standardnim „otvorenim” pitanjima nakon što su proveli svoje ispitivanje. Informacije uključuju kratak opis sljedećih podataka o statusu maloljetnika:

- a) struktura i pozadina obitelji, osobni podaci o članovima obitelji, obrazovanje, kvaliteta odnosa između članova obitelji, s posebnim naglaskom na odnose s maloljetnikom na kojeg se izvješće odnosi;
- b) životni uvjeti maloljetnika, boravište i okruženje;
- c) osobnost maloljetnika i glavne značajke njegova karaktera, kao što su fizički, intelektualni, emocionalni, moralni i društveni razvoj, kao i razina obrazovnog postignuća, pohađanje škole, zanimanje, druge aktivnosti, interesi i hobiji;
- d) svaki događaj u životu maloljetnika koji je na njega mogao snažno utjecati; i
- e) okolnosti kaznenog djela.

³¹² Troianou-Loula, *The Penal Legislation on Juveniles* [Kazneno zakonodavstvo o maloljetnicima], 187-188; Troianou-Loula, *The Probation Officer's Service of Juvenile Court* [Služba probacijskih službenika pri sudu za maloljetnike], 186-188; T., Koskiniadou, *The Meaning and The Practical Implementation of The social Inquiry or The Psychosocial Assessment* [Značenje i praktična provedba upita o sredini u kojoj i prilikama u kojima maloljetnik živi ili psihosocijalne procjene] (2012).

³¹³ Zakon br. 4624/2019, 29. 08. 2019.

³¹⁴ Zakon br. 4624/2019. preuzeto 12. 10. 2019. s:

<http://www.ministryofjustice.gr/site/LinkClick.aspx?fileticket=RGmIORriSZE%3d&tabid=534> (na grčkom jeziku).

Probacijski službenici za maloljetnike ne izražavaju mišljenje o kaznenoj odgovornosti djeteta.

Na temelju tih informacija, oni moraju iznijeti prijedlog o najprikladnijoj mjeri/intervenciji za maloljetnika. Prijedlog mora biti temeljito opravdan i kombiniran s informacijama i činjenicama koje proizlaze iz socijalne ankete, čime se osigurava objektivnost i utemeljenost.

Ako probacijski službenik za maloljetnike zaključi da, osim vlastitih uvida, postoji potreba i za **psihijatrijskim** ili **psihološkim** pregledom, tada poduzima potrebne pripreme i podnosi zahtjev za takvo ispitivanje. Relevantni zaključci svih daljnjih procjena priloženi su izvješću o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi/socijalnoj anketi. U bilo kojoj fazi kaznenog postupka pravosudna tijela mogu prepoznati potrebu za psihijatrijskom procjenom te mogu naložiti relevantnim stručnjacima da izrade mišljenje o maloljetniku.³¹⁵

Izvješće na temelju socijalne ankete nije obvezujuće za pravosudna tijela. Međutim, prema odluci Vrhovnog suda Grčke za građanske i kaznene predmete³¹⁶, izvješće probacijskih službenika za maloljetnike *poseban je izvor dokaza* sudu za mladež, kojeg bi trebalo izričito uzeti u obzir pri donošenju odluka. Iz tog je razloga, Vrhovni sud Grčke naglasio ključnu ulogu izvješća probacijskih službenika u kaznenom postupku prema maloljetnicima te je prepoznao njegovu posebnost i različitost u usporedbi s ostalim dokumentiranim dokazima.³¹⁷

Socijalna anketa/procjena sredine i prilika u kojima maloljetnik živi u različitim fazama kaznenog postupka

Javni tužitelji za maloljetnike, suci za maloljetničke istrage i suci za mladež koriste izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi/socijalnu anketu u nekoliko faza postupka nakon što je maloljetnik došao u sukob sa zakonom i doveden pred pravosudno tijelo. Izvješće se koristi:

- u fazi mjera diverzije prije pokretanja kaznenog progona;
- u fazi istrage o kaznenom djelu; kao i

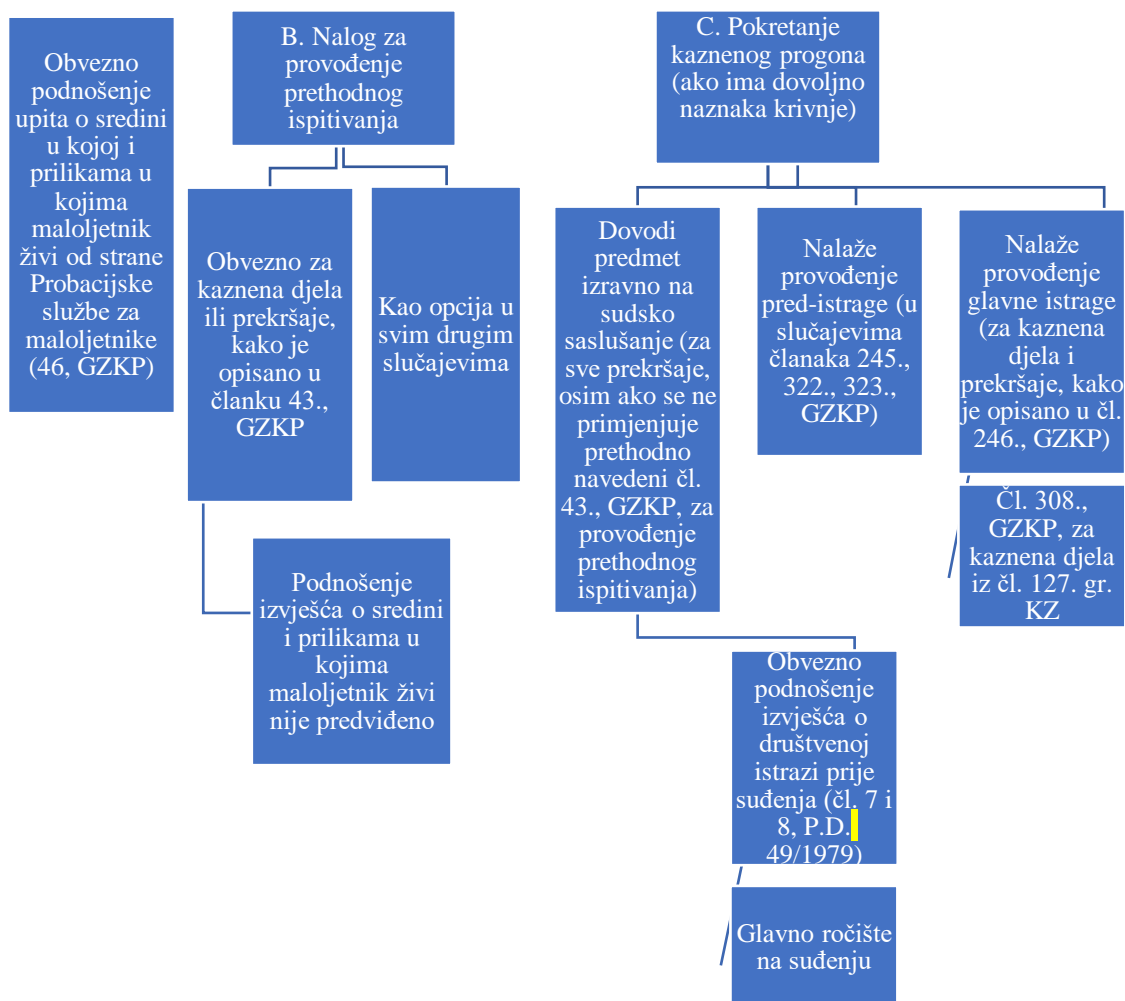
³¹⁵ Članci 80. i 200. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

³¹⁶ Areios Pagos, br. 948/2016.

³¹⁷ Objašnjenje Zakona br. 4322/2015.

- tijekom glavnog sudskog ročišta³¹⁸.

Uporaba izvješća u okviru kaznenog postupka prikazana je na Slici 1.

Slika 1. Kazneni postupak i uporaba izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi ³¹⁹

Prvo, u fazi primjene mjera diverzije, prije pokretanja kaznenog postupka, probacijski službenici za maloljetnike tužitelju za mladež moraju podnijeti izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi kako bi odlučio: (a) hoće li se suzdržati od kaznenog progona i (b) o nalaganju odgojnih mjera koje se provode u zajednici, tj. bez smještanja u institucije. Mjera diverzije može se primijeniti samo ako je dijete počinilo djelo *prekršaja*. Tužitelj za maloljetnike koristi izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi kako bi zaključio je li kazneni progon nužan kako bi se dijete odvratilo od daljnjeg počinjenja kaznenih djela i, ako

³¹⁸ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 295-332.

³¹⁹ Angelika Pitsela, Georgios Nouskalis, Charalampos Karagiannidis, Anastasia Giagkou, Anna Kivrakidou

je odlučeno da se suzdrži od kaznenog progona- kada su potrebne odgojne mjere koje se provode u zajednici.³²⁰

Nakon pokretanja kaznenog progona, u slučajevima kada je dijete optuženo za počinjenje *kaznenog djela*, istražna tijela ili istražni sudac mogu zatražiti od probacijskih službenika za maloljetnike da provedu i podnesu izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi. Izvješće mora pružiti dokaze o tjelesnom, moralnom i intelektualnom razvoju djeteta, prethodnom životu, obiteljskim uvjetima i općem okruženju. Probacijski službenici za maloljetnike također mogu kontaktirati članove obitelji djeteta, rodbinu, učitelje ili poslodavce kako bi mogli prikupiti korisne informacije o načinu života djeteta te socijalnim i obiteljskim uvjetima. Na taj način sudac i tužitelj mogu steći saznanja o djetetovoj osobnosti i donijeti odgovarajuće odluke tijekom kaznenog postupka³²¹. Ako protiv maloljetnika postoje *ozbiljne naznake krivnje*, izvješće može pomoći istražnom sucu da odluči u fazi predistražnog postupka, i nakon obrane optuženog maloljetnika, hoće li naložiti restriktivne mjere, kućni pritvor pod elektroničkim nadzorom ili istražni zatvor.

Prije saslušanja predmeta na sudu, sudac za mladež mora pročitati i uzeti u obzir izvješće kojeg je podnio probacijski službenik za maloljetnike. Sudac tada formira mišljenje o osobnosti maloljetnika te obiteljskoj i društvenoj pozadini. Iako nije dužan slijediti prijedloge probacijskog službenika o najprikladnijoj mjeri za postupanje prema maloljetniku, sudac mora odlučiti kakva bi intervencija bila najprikladnija. Izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi ključni je doprinos ovoj odluci.³²²

5.3. Istraživanje o implementaciji individualne procjene u Grčkoj

U okviru ovog projekta o individualnoj procjeni i provedbi Direktive 2016/800, proveli smo istraživanje kako bi dobili uvid u stajališta i iskustva stručnjaka koji u predmetima koji se tiču mladih prijestupnika pripremaju izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi, dakle koji provode procjenu. Uz to, razgovarali smo i s naručiteljima procjene, odnosno korisnicima tih izvješća.

³²⁰ Članak 46. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

³²¹ Članak 239. grčkog Zakona o kaznenom postupku.

³²² Članak 7. Predsjedničke odluke 49/1979.

U razdoblju od srpnja do listopada 2019. u razgovorima je sudjelovalo šest probacijskih službenica za maloljetnike koje provode individualne procjene. Pet službenica radi u solunskoj probacijskoj službi za maloljetnike³²³ dok je jedna zaposlena u probacijskoj službi za maloljetnike u Drami³²⁴. Sve imaju višegodišnje radno iskustvo u tom sektoru (u rasponu od 13 do 23 godine). Dvije službenice studirale su pravo, stekle specijalistička znanja iz maloljetničkog prava i doktorandice su u području maloljetničkog prava. Preostale službenice diplomirale su socijalni rad i psihologiju te su tijekom studija prošle obuku o osnovnoj uporabi alata za intervjuiranje.

Obavljeno je još šest razgovora sa stručnjacima koji koriste izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi koja su pripremljena od strane probacijskih službenika za maloljetnike. U razdoblju od srpnja do rujna 2019., obavljena su tri razgovora sa sucima za mladež te tri razgovora s javnim tužiteljima. Njihov profesionalni rad s mladim prijestupnicima varirao je od jedne do 13 godina.

Perspektiva stručnjaka koji provode procjenu

Prema probacijskim službenicima za maloljetnike koji su sudjelovali u intervjuima, individualna procjena osumnjičene ili optužene djece u kaznenim postupcima u Grčkoj podrazumijeva provođenje socijalne ankete i sastavljanje individualnih ili socijalnih profila maloljetnika. Svi sudionici složili su se da je Probacijska služba za maloljetnike isključivo odgovorna za provođenje individualnih procjena mladih počinitelja.

U Solunu i Drami to, u suštini, podrazumijeva ispunjavanje individualnog obrasca. Riječ je o unaprijed tiskanom obrascu koji sadrži pitanja koja se maloljetniku direktno postavljaju. Međutim, ne postoje posebne smjernice ili protokoli koji se odnose na samu procjenu. Postoje neka osnovna načela—poput načela individualiziranog postupanja—koja su utjelovljena u maloljetničkom pravu te koja bi probacijski službenik za maloljetnike trebao slijediti. Jedan sudionik izjavio je da svaki probacijski službenik za maloljetnike koristi vlastitu stručnost kako bi odlučio kako provesti procjenu te kako doći do podataka i kako procijeniti informacije o mladom počinitelju. Dakle, dok psiholozi ocjenjuju jedan set indikatora, socijalni radnici su

³²³ Solun je grad smješten u sjevernom dijelu Grčke i drugi je po veličini grad u Grčkoj, nakon Atene.

³²⁴ Drama je grad, također smješten u sjevernom dijelu Grčke, oko 117 km udaljen od Soluna.

usmjereni na drukčija pitanja, relevantna za njihovu struku, a slično je i kod pravnika, koji također usmjeravaju pažnju na pitanja koja su bitna iz njihove stručne perspektive.

Prema riječima sudionika, procjena koju donose probacijski službenici za maloljetnike obično se temelji na znanju i iskustvu. Svi službenici sudjelovali su u tečajevima osposobljavanja i seminarima, ali tek je mali dio tih edukacija bio vezan specifično uz individualnu procjenu, te su tek neposredno te edukacije bile povezane s temom provedbe procjene.

U Solunu, niti jedan probacijski službenik za maloljetnike nema ekspertizu iz područja psihologije. U Drami, naprotiv, probacijska je službenica studirala psihologiju; stoga joj njezina stručnost omogućuje organiziranje razgovora s maloljetnicima kako bi procijenila njihovu razinu inteligencije te razinu razumijevanja jezika i pojma vremena.

Ako probacijski službenik utvrdi da maloljetnik ima zdravstvenih problema ili problema u ponašanju za koje je potrebna specijalizirana obrada, može zatražiti izvješće stručnjaka ili psihijatrijsku procjenu djeteta pomoću instrumenata ili dijagnostičkih testova. Jedna od probacijskih službenica spomenula je da se od stručnjaka za mentalno zdravlje može neslužbeno zatražiti pružanje savjeta i smjernica. Gotovo sve službenice izjavile su da s takvim stručnjacima postoji dobra suradnja. Nastavnici maloljetnika također mogu biti od pomoći, a jedna je službenica izvijestila da je za maloljetnike s problemima vezanim uz uporabu droga korišten program postupanja "ANADYSIS", kojeg provodi Terapijski centar "KETHEA".

Sudionici **intervjue** s maloljetnikom i njegovom obitelji smatraju glavnim instrumentom za izradu zadovoljavajućeg profila maloljetnika. Ključnu ulogu igra istraživanje i razumijevanje obitelji o čemu saznaju kroz sastanke s maloljetnikom i njegovom obitelji. Sastanci se obično održavaju na radnom mjestu probacijskog službenika za maloljetnike ili se provode procjene na terenu, posjećujući područja na kojima dijete često provodi vrijeme. Kako bi se izbjegla bilo kakva stigmatizacija, probacijski službenik za maloljetnike kontaktirat će djetetove nastavnike, ravnatelja škole ili poslodavca samo ako za to postoji izniman razlog.

Procjena i izvješće uključuju informacije o uvjetima koji su doveli do toga da dijete počini kazneno djelo, a posebno o djetetovom odnosu i povezanosti s istim. Probecijski službenici za maloljetnike ni pod kojim uvjetom ne zauzimaju stajalište o tome je li dijete počinilo kazneno

djelo. Poštuje se presumpcija nevinosti (nedavno uključena u ZKP³²⁵, ali već kroz dulji period uvijek temeljna vrijednost u kaznenom sustavu, koja proizlazi iz članka 6., EKLJP). Probacijski službenici za maloljetnike usredotočuju se na utvrđivanje djetetove spremnosti da, u okviru procesa odrastanja, preuzme odgovornost za svoje postupke. U konačnici, ovi službenici predlažu i vrste dostupnih intervencija te predlažu sudu kako postupiti prema djetetu.

Probacijski službenici za maloljetnike mogu tražiti i druge izvore, odnosno, mogu razgovarati sa stručnjacima (dječji psihijatri, psiholozi, socijalni radnici) u ustanovama socijalne skrbi, bolnicama te organizacijama ili službama u zajednici, ako je dijete s njima bilo u kontaktu ili suradnji. U slučaju da je dijete prema kojem se postupa također i izbjeglica, održava se sastanak s predstavnicima relevantnih nevladinih udruga. Informacije mogu pružiti i policija, tužitelj ili druga Probacijska služba za maloljetnike, ako je dijete u prošlosti bilo u kontaktu s kaznenopravnim sustavom.

Prema riječima sudionica, točna procjena djetetove osobnosti i zrelosti, njegove/njezine ekonomske, društvene i obiteljske pozadine te specifičnih poteškoća s kojima se suočava, ovisi o individualizaciji postupanja. Jedna probacijska službenica za maloljetnike istaknula je da procjena zahtijeva sudjelovanje u slučaju svakog djeteta te izdvajanje prilične količine vremena. Probacijski službenik za maloljetnike trebao bi provesti individualnu procjenu u svim fazama postupka. Uključenost istog službenika u slučaj maloljetnika tijekom cijelog procesa svakako pomaže u izgradnji povjerenja, omogućuje bolji pristup maloljetniku te onemogućava konfuziju i nepotpun pristup.

Sudionice smatraju da vremenski period za provedbu individualne procjene nije definiran i varira od slučaja do slučaja. Uvažava se načelo individualizacije tijekom procjene pa tako vrijeme provedeno u aktivnostima procjene ovisi o potrebama, osobnosti djeteta, njegovom/njezinom obiteljskom profilu, o društvenom okruženju općenito, o težini i naravi kaznenog djela, stupnju uključenosti djeteta u kazneno djelo, procjeni rizika od recidivizma i/ili poteškoćama u procjeni slučaja. Inače, svaki sastanak traje između jednog sata i jednog sata i 30 minuta. Na temelju načela minimalne intervencije, u slučajevima *lakših kaznenih djela*, probacijski službenici za maloljetnike obično se zadovoljavaju jednim sastankom kako bi prikupili potrebne informacije. U slučajevima *teških kaznenih djela* ili *incidenata koji*

³²⁵ Čl. 71.

postavljanju posebne potrebe i probleme, potrebno je više od jednog sastanka. U Drami, probacijski službenik provodi od jednog do tri sastanka. U Solunu, probacijski službenici nastoje održati ponovljene sastanke s djetetom i roditeljima ili odvojeno.

Probacijski službenici također istražuju specifične poteškoće kod svakog djeteta. Poteškoće mogu proizaći iz tjelesnog i mentalnog zdravlja djeteta, komunikacijskih vještina i stupnja socijalne integracije - odnosa s drugima i sudjelovanja u društvenim aktivnostima - ovisnosti o drogi/alkoholu te o internetu, odnosa djeteta s kaznenopravnim sektorom – kao što su prethodna uključenost u kaznena djela, ponovljeni prekršaji, neriješeni slučajevi - povezanosti djeteta s kaznenim djelom koje se istražuje te iz kulturnog okvira, kad se radi o djetetu koje je također i izbjegla osoba.

Ako je kod djeteta dijagnosticirana poteškoća, možda će mu/joj biti potrebna individualizirana intervencija - procjene od strane dječjih psihologa u dijagnostičkim centrima, kao što su Centar za podršku u obrazovanju i savjetovanju ili u centrima za mentalno zdravlje, medicinsko-pedagoškim centrima i jedinicama za tinejdžere, ili u centrima za dijagnozu, evaluaciju i podršku, koji pružaju odgojno-obrazovne usluge te identificiraju poteškoće u učenju i potiču suradnju između nastavnika i roditelja. Također, podrška se može zatražiti iz programa MAZI (engleski: „TOGETHER”, hrvatski: „ZAJEDNO”), dobrotvorne organizacije za podršku osobama koje pate od depresije i poremećaja raspoloženja, te od dnevnih centara za podršku djeci i obiteljima.

Jedna probacijska službenica za maloljetnike spomenula je da u Solunu postoje programi pružanja financijske potpore i promicanja socijalne integracije djece. To uključuje programe koje vode “Entos-Ektos” (Volonterska udruga za potporu maloljetnicima i mladima) i Organizacije za zaštitu mladih, obrazovne stipendije koje nudi Strukovni obrazovni institut DELTA IEK i subvencionirane programe strukovnog osposobljavanja za djecu stariju od 16 godina Helenske agencije za zapošljavanje radne snage. Međutim, postoji nedostatak svijesti među poslodavcima o važnosti ovih programa te ograničenja u pogledu vrste rada koji se može obavljati unutar ovih programa.

Svi su sudionici potvrdili da se Probacijska služba za maloljetnike suočava s poteškoćama u učinkovitom provođenju individualnih procjena za mlade počinitelje kaznenih djela. Poteškoće su povezane s:

- a) nepostojanjem jedinstvenog regulatornog okvira za provođenje procjene; nepostojanjem certificiranog instrumenta za objektivnu procjenu karaktera i osobnosti maloljetnika te rizika od ponavljanja kaznenih djela;
- b) povremenim poteškoćama u praćenju djeteta i obitelji, unatoč pomoći drugih tijela, ili čak nespremnosti roditelja i djece da surađuju sa Probacijskom službom za maloljetnike;
- c) prevladavanjem loših radnih uvjeta, barem u Solunu, kao što su pritisak i nedovoljna količina vremena, prisutnosti većeg broja probacijskih službenika za maloljetnike na jednom mjestu koje nije prilagođeno djeci, korištenjem jednog računala, nepostojanjem administrativnih tajnika te preuzimanjem administrativnih dužnosti od strane probacijskih službenika;
- d) postojanjem zbunjujućeg pravnog okvira koji regulira provedbu procjene;
- e) nepostojanjem socijalne politike umrežavanja agencija i struktura radi postizanja bolje suradnje;
- f) nedostatkom prevoditelja u slučajevima koji uključuju mlade izbjeglice i nedostatnom obukom probacijskih službenika za maloljetnike na temu kulturalne medijacije, unatoč postojanju prevoditelja.

S obzirom na ove poteškoće, sudionici su naglasili:

- potrebu za donošenjem jedinstvenog skupa smjernica, regulatornog okvira i/ili alata za pristupanje maloljetnicima i njihovu procjenu;
- potrebu za paralelnim osposobljavanjem i obrazovanjem probacijskih službenika za maloljetnike o novom regulatornom okviru ili alatima rada, posebno u vezi s aktualnim društvenim pitanjima;
- važnost obuke novoimenovanih probacijskih službenika za maloljetnike i cjeloživotnog obrazovanja za one iskusnije;
- obvezu provođenja individualnih procjena trebala bi biti zakonski regulirana, a nadzor nad predmetima trebao bi se staviti pod vodstvo stručnjaka te specijaliziranih struktura i službi;
- potrebu obogaćivanja mreže suradnje s drugim tijelima te općenito poboljšanje suradnje; i

- potrebu za razmjenom znanja o tome kako se provodi najbolja praksa, prvenstveno sudjelovanjem u europskim istraživačkim programima.

Stajalište stručnjaka koji koriste procjene

Svi suci i tužitelji koji su sudjelovali u ovoj studiji izjavili su da nije bilo posebnog sadržaja o maloljetnim prijestupnicima tijekom njihovog pohađanja Škole za suce i tužitelje. Većina sudionika istraživanja izjavila je da su sudjelovali u seminarima i drugim radionicama o mladim prijestupnicima na teme: prevencije i suzbijanje kriminaliteta, ranjive skupine mladih, djeca koja su žrtve, zlostavljanje maloljetnika, povezanost između seksualnog zlostavljanja i zlostavljanja životinja, otmica djece i dr. Međutim, nijedna od ovih edukacija nije bila povezana s individualnom procjenom i njezinom uporabom tijekom obavljanja njihovih dužnosti. U samo jednom je slučaju intervjuirana javna tužiteljica za maloljetnike izjavila da je možda sudjelovala na seminaru o mladim prijestupnicima, kao i, možda, o individualnoj procjeni, specifično o izvješćima o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi koje su proveli probacijski službenici za maloljetnike.

Svi sudionici istraživanja istaknuli su važnost uloge probacijskih službenika za maloljetnike u postupku provođenja individualnih procjena, a posebno kod izrade izvješća o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi kojeg su ti službenici pripremili i podnijeli nadležnom sudu za mladež. Postojanje izvješća ključno je za raspravu o predmetu, s obzirom na to da će suđenje biti odgođeno u nedostatku takvog izvješća.

Uz to, većina sudionika izjavila je da se individualna procjena provodi nakon pokretanja kaznenog postupka protiv djeteta. Većina je ispitanika također izjavila da bi kontakt s maloljetnikom radi pripreme izvješća trebalo obaviti što je prije moguće i znatno prije ročišta, kako bi bilo dovoljno vremena za detaljnu istragu svakog slučaja. Naravno, riječima jednog javnog tužitelja, to pitanje ima veze s ozbiljnošću kaznenog djela za koje je maloljetnik optužen. Ostali sudionici izričito su izjavili da je teško očekivati takav pristup, uglavnom zbog radnog opterećenja probacijskih službenika za maloljetnike, ali i zbog nedovoljnog broja osoblja i nedostatka resursa u policijskim upravama specijaliziranim za postupanje prema maloljetnicima.

Kad se govori o trenutačnim oblicima procjene koji odgovaraju profilu *individualne procjene*, svi suci i tužitelji koji sudjeluju u postupcima prema maloljetnicima naveli su da je primjer takve procjene procjena sredine i prilika u kojima maloljetnik živi te povezano *izvješće* koje su pripremili probacijski službenici za maloljetnike, koje uključuje na samom kraju i prijedlog za odgovarajuće postupanje/intervenciju prema mladom počinitelju. Većina sudionika spomenula je postojanje izvješća općinskih socijalnih radnika, pripremljenih u sklopu istraga o prikladnosti životnih uvjeta djece, ili prethodnih psihijatrijskih izvješća, koja probacijski službenici za maloljetnike također koriste i za izradu vlastitih izvješća.

Kad je riječ o načinu na koji se postojećom procjenom ispunjava cilj utvrđen u uvodnoj izjavi 35. Direktive (EU) 2016/800 o potrebi i razmjeru posebnih mjera tijekom kaznenog postupka, svi su sudionici odgovorili pozitivno, s obzirom na to da izvješća o procjeni probacijskih službenika za maloljetnike uvijek sadrže prijedlog najprikladnijih odgojnih ili terapijskih mjera te njihovog trajanja.

Neki sudionici su naglasili da bi doprinos probacijskog službenika za maloljetnike trebao biti ograničen na preporuku mjere koja je najprikladnija za mladog počinitelja, a da, pritom, ne odlučuju i zaključuju o tome da li je maloljetnik počinio kazneno djelo, s obzirom na to da je navedeno zadaća suda za mladež. Drugim riječima—kako je komentirao jedan sudac za mladež—izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi sadrži stavove maloljetnika o kaznenom djelu, ali ne predstavlja platformu za njegovo/njezino odgovaranje za svoje postupke.

Suci i tužitelji smatrali su da trajanje svake individualne procjene ovisi o ozbiljnosti (težini i naravi) kaznenog djela za koje je maloljetnik osumnjičen ili optužen te o spremnosti maloljetnika na suradnju sa probacijskim službenikom za maloljetnike. Suci i tužitelji jasno su dali do znanja da, iako se izvješće može obaviti za jedan ili dva dana, ono može zahtijevati i dugoročnu suradnju s maloljetnikom. Svi sudionici izjavili su kako je ovo pitanje prikladne duljine procjene poznato među probacijskim službenicima no ono još uvijek nije riješeno.

Jedan tužitelj za maloljetnike dodao je da je faza u kojoj se probacijski službenik za maloljetnike uključuje u provedbu individualne procjene jedan od kriterija koji određuje duljinu procjene, npr. u fazi prije suđenja—kada ima dovoljno vremena za učinkovito i sustavno sudjelovanje u procjeni, tada i procjena može duže potrajati —ili tijekom glavne

istrage, kada je vremena manje. Naposljetku, svi su sudionici izjavili da je u svakom slučaju potrebno prilično mnogo vremena kako bi se pravilno i učinkovito provela individualna procjena te kako bi se sudu pomoglo da odabere odgovarajuće mjere za maloljetnika.

Kada je riječ o tajnosti, svi sudionici, s jednom iznimkom, izjavili su da je obrazac potpuno tajan, u smislu da je sadržaj izvješća naveden u obrascu poznat samo tužitelju i sudu za mladež te da se isti odlažu u poseban dosje, čiji sadržaj nije naveden u presudi suda. Međutim, jedan je javni tužitelj spomenuo da su izvješća Probacijske službe za maloljetnike uključena u predmetni dosje, te da maloljetnik (ali ne i bilo koja treća osoba) može imati pristup njihovom sadržaju.

Što se tiče izazova i prijedloga za poboljšanje usmjerenih na učinkovito provođenje individualnih procjena i njihovo pravilno korištenje, spomenuto je sljedeće:

- implementacija modernog alata za individualnu procjenu;
- uključivanje psihologa i psihijatara u tim probacijskih službenika za maloljetnike koji provode procjenu;
- bliska suradnja svih tijela i službi uključenih u kaznena djela maloljetnika, zajedno sa probacijskim službama za maloljetnike;
- internetska povezanost između tih tijela; u fazi kada počinje individualna procjena, tj. što ranije; i
- pokrivanje troškova potrebnih za procjene, kao što su troškovi terenskog posjeta školi ili radnom mjestu maloljetnika.

Jedan je sudionik predložio da se uvede razlikovanje između probacijskog službenika za maloljetnike koji provodi individualnu procjenu prije nego što se predmet sasluša i probacijskog službenika koji preuzima maloljetnika nakon što sud za mladež izrekne mjeru.

Svi sudionici su istaknuli potrebu da individualne procjene provode probacijski službenici za maloljetnike na holistički, susretljiv, sadržajan način, na temelju suvremenih znanstvenih smjernica, kako bi se osiguralo racionalno i učinkovito postupanje u vezi s maloljetnicima.

5.6. Zaključci i preporuke

U Grčkoj, *poštivanje djetetovih najboljih interesa i dobrobiti* te promicanje djetetova odgoja, *obrazovanja i rehabilitacije*, prevladavajuća su i dugotrajna načela maloljetničkog pravosuđa. U novije je vrijeme grčko maloljetničko pravo u velikoj mjeri usklađeno s međunarodnim instrumentima za ljudska prava te je uspostavljen humaniji pravni okvir, prilagođen djeci, za postupanje prema maloljetnim počiniteljima u grčkom društvu.

Individualizirano postupanje prema mladim prijestupnicima važno je načelo međunarodnih ljudskih prava i djeluje kao vodilja za sve stručnjake koji rade u grčkom maloljetničkom pravosuđu.

U Grčkoj je načelo *individualiziranog postupanja* prema mladim prijestupnicima ispunjeno na sljedeći način:

- Probacijski službenici za maloljetnike provode upite o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi, prikupljaju informacije o osobnoj, obiteljskoj, obrazovnoj i društvenoj pozadini djeteta, pišu izvješće u kojem predlažu odgovarajuće mjere ili sankcije i podnose to izvješće pravosudnim tijelima kako bi se —u različitim fazama kaznenog postupka— moglo odabrati najučinkovitije i najkonstruktivnije postupanje prema određenom djetetu.
- Probacijski službenici za maloljetnike smatraju se najkvalificiranijim osobljem za provođenje procjene sredine i prilikama u kojima maloljetnik živi. Spremni su primijeniti multidisciplinarni pristup te, ako je potrebno, mogu zatražiti pomoć stručnjaka u drugim ustanovama — kao što su psiholozi, psihijatri i socijalni radnici.

Sudjelovanje probacijskih službenika u svim fazama kaznenog postupka ključno je i s pravom se smatra jednim od najvažnijih čimbenika u rješavanju problema maloljetničkog kriminaliteta.

Upiti o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi provode se u fazi u kojoj se razmatra preusmjeravanje od redovnog postupka kroz alternativne mjere/mjere diverzije i suzdržavanje od kaznenog progona za mladog počinitelja. Ove se obrade i procjene provode i nakon pokretanja kaznenog progona prema maloljetniku. Izvješće o sredini i prilikama u kojima maloljetnik živi redovito se ažurira kada se činjenice slučaja promijene. U pravilu,

ukoliko izvješće izostane, suđenje će biti odloženo. Odstupanje od obveze provođenja procjene moguće je u određenim okolnostima— primjerice, kod lakših prekršaja ili kada je strani maloljetnik napustio zemlju ili je deportiran.

U Grčkoj je, stoga, dobro uspostavljen okvir za individualnu procjenu mladih počinitelja kaznenih djela. No, u praksi se javljaju brojne poteškoće.

Nepostojanje dogovorenih alata za provođenje procjene, ograničen broj probacijskih službenika i njihova nedostatna obuka te nedostatak specijaliziranog znanja javnih tužitelja i sudaca za maloljetnike čine se najhitnijim problemima koji negativno utječu na kvalitetu i učinkovitost njihova rada te maloljetničko pravosuđe čine manjkavim.³²⁶

Kako bi se pristupilo rješavanju ovih problema, predlažemo da buduće zakonodavstvo (*de lege ferenda*) usvoji sljedeće preporuke:

Preporuke:

- prvo, trebalo bi uvesti suvremeni znanstveni instrument i alate za provođenje procjene, koji bi bili uključeni u strukturu izvješća o provedenoj procjeni,
- drugo, u probacijskoj službi za maloljetnike treba postojati odgovarajući broj kvalificiranog osoblja koje bi trebalo kontinuirano educirati i specijalizirati; i
- treće, tužitelji, istražitelji i suci za mladež, barem u većim gradovima, trebali bi se baviti isključivo predmetima vezanim uz maloljetnike, trebalo bi im obnoviti i produljiti mandat, uz njihov pristanak, te poboljšati uvjete za profesionalni razvoj i karijeru u maloljetničkom pravosuđu³²⁷;
- osim toga, u tim probacijskih službenika za maloljetnike koji provode procjene trebao bi biti uključen i psiholog; i
- trebalo bi osnažiti suradnju između svih tijela i službi uključenih u maloljetničko pravosuđe i socijalnu skrb.

Velike promjene mogu se očekivati nakon implementacije Direktive EU 2016/800 u grčko pravo. Te bi zakonske izmjene mogle pozitivno utjecati na praksu individualne procjene. Kako

³²⁶ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 300.

³²⁷ Pitsela, *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency* [Kazneni tretman maloljetničke delikvencije], 659-660.

bi se u obzir uzele potrebe maloljetnika za zaštitom, obrazovanjem i socijalnom reintegracijom, članak 7. Direktive zahtijeva da se izvješće o individualnoj procjeni sastavi prije nego što pravosudno tijelo izrekne bilo kakvu nepovoljnu mjeru maloljetniku. Ovaj i drugi prijedlozi mogli bi imati znatne učinke na resurse potrebne Probacijskoj službi za maloljetnike i s njom povezanim stručnjacima.

Literatura:

Androulakis, N. *Criminal law - general part. Theory for the crime*. Athens: P.N. Sakkoulas, 2000. (In Greek).

Courakis, N. "A Typology of Juvenile Justice Systems in Europe." In *Human Rights, Crime, Criminal Policy. Essays in honour of Alice Yotopoulos-Marangopoulos*, edited by A. Manganas, 251-273. 2003.

Dalakouras, Th. I. *The new Code of Criminal Procedure*. 2nd Ed. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2020. (In Greek).

Dimopoulos, Ch., and K. Kosmatos. *Juvenile Law. Theory and Practice*. 2nd Ed. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2011. (In Greek);

Evangelatos, G. Ath. *The Law of Minor Perpetrators. Interpretation of Articles-Comments-Applications*. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2014. (In Greek).

Kivrakidou, A. "Offences against the human dignity: comparative analysis of the greek law and the ECHR (article 3)." *National Registry of Doctorate Thesis* (2017). <https://www.didaktorika.gr/eadd/handle/10442/41786>. (In Greek).

Koskiniadou, T. *The Meaning and The Practical Implementation of The social Inquiry or The Psychosocial Assessment* (2012). <http://www.epimelitesanilikon.gr/arhtra-theseis.html>. (In Greek).

Margaritis, L., N. Paraskevopoulos, and G. Nouskalis. *Poinologia (Theory of punishment) articles 50-133 of the New Criminal Code*. Nomiki Bibliothiki, 2020. (In Greek).

Naskou-Perraki, P., K. Chrysogonos, and Ch. Anthopoulos. *The United Nations Convention on the Rights of the Child and the national legal order*. Athens-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 2002. (In Greek).

Paraskevopoulos, N. *The foundations of criminal law*. Athens: Thessaloniki, Sakkoulas publications, 2008.

Pavlou, St., and K. Kosmatos. *The Sanctions in the New Criminal Code*. Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2020. (In Greek);

Pitsela, A. Greece. *Criminal Responsibility of Minors in the National and International Legal Orders*. *Revue Internationale de Droit Pénal* 75, 2004.

Pitsela, A. "Greece." In *Juvenile Justice Systems in Europe. Current Situation and Reform Developments*. 2nd Ed. Forum Verlag Godesberg, 2011.

Pitsela, A. "Youth Justice and Probation." In *Crime and Punishment in Contemporary Greece: International Comparative Perspectives*, edited by L.K. Cheliotis and S. Xenakis, 505-527. Oxford: Peter Lang, 2011.

Pitsela, A. *The Penal Treatment of Juvenile Delinquency*. 7th Ed. Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2013. (In Greek).

Pitsela, A., and A. Giagkou. "The Juvenile Probation Service in a Greek-German Comparison." In *The Path to Justice: Conference in honour of Prof. Emeritus Stergios Alexiadis*, edited by A. Pitsela, 103-135. Athens-Thessaloniki: Sakkoulas Publications, 2012. (In Greek).

Pitsela, A., and A. Giagkou. "Institutions in the Greek legal order promoting the best interest of the child and the principle of education." *Essays in honor of Professor Füsün Sokullu-Akinci. Istanbul: Legal Yayincilik II*, (2013): 1003-1020.

Pykni, M. "The educational needs of Youth Probation Officers of the Ministry of Justice under the prism of the Transforming Learning of J. Mezirow." *Essays in honour of Professor Stergios Alexiadis. Sakkoulas Publications. Criminology: Searching for answers* (2010).

Seferidis, H. Nik. *The Penal Treatment of Minor Perpetrators*. Athens: Nomiki Bibliothiki, 2015. (In Greek).

Spinellis, C. D. "The Juvenile Justice System in Greece." In *European Juvenile Justice Systems*, edited by V. Patanè, 171-199. Milano: A. Giuffrè, 2007.

Spinellis, C. D., and A. Tsitsoura. "The Emerging Juvenile Justice System in Greece." In *International Handbook of Juvenile Justice*, edited by J. Junger-Tas and S. H. Decker, 309-324. Dordrecht: Springer, 2006.

Spinellis, C. D., and A. Troianou. *Juvenile Law – Penal Regulations and Criminological Extensions*. Athens – Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 1987. (In Greek).

Symeonidou-Kastanidou, E., and I. Naziri. "The System of Penal Sanctions in the Greek Criminal Law." *Poinika Chronika* 70, (2020): 81-92. (In Greek).

Troianou-Loula, A. *The Penal Legislation on Juveniles. Texts – Bibliography - Case law - Comments*. Athens-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 1995. (In Greek).

Troianou-Loula, A. *The Probation Officer's Service of Juvenile Court* (Athens-Komotini: Ant. N. Sakkoulas Publications, 1999. (In Greek).

6. Implementacija pojedinačne procjene na Cipru

Christine Mavrou ("Hope For Children" CRC Policy Center)

6.1. Zakonska pozadina i regulacija maloljetničkog pravosuđa na Cipru

Cipar je postao neovisna Republika 1960. godine. No, tijekom 82 godine prije neovisnosti, Cipar je bio britanska kolonija pa je stoga britanski pravni sustav imao, i nastavlja imati, znatan utjecaj na njegovu pravnu strukturu. Republika Cipar ima svoje zakone, ali britansko običajno pravo i dalje se smatra relevantnim, čak i tijekom sudskih rasprava.

Hijerarhija pravnih normi na Cipru je sljedeća:

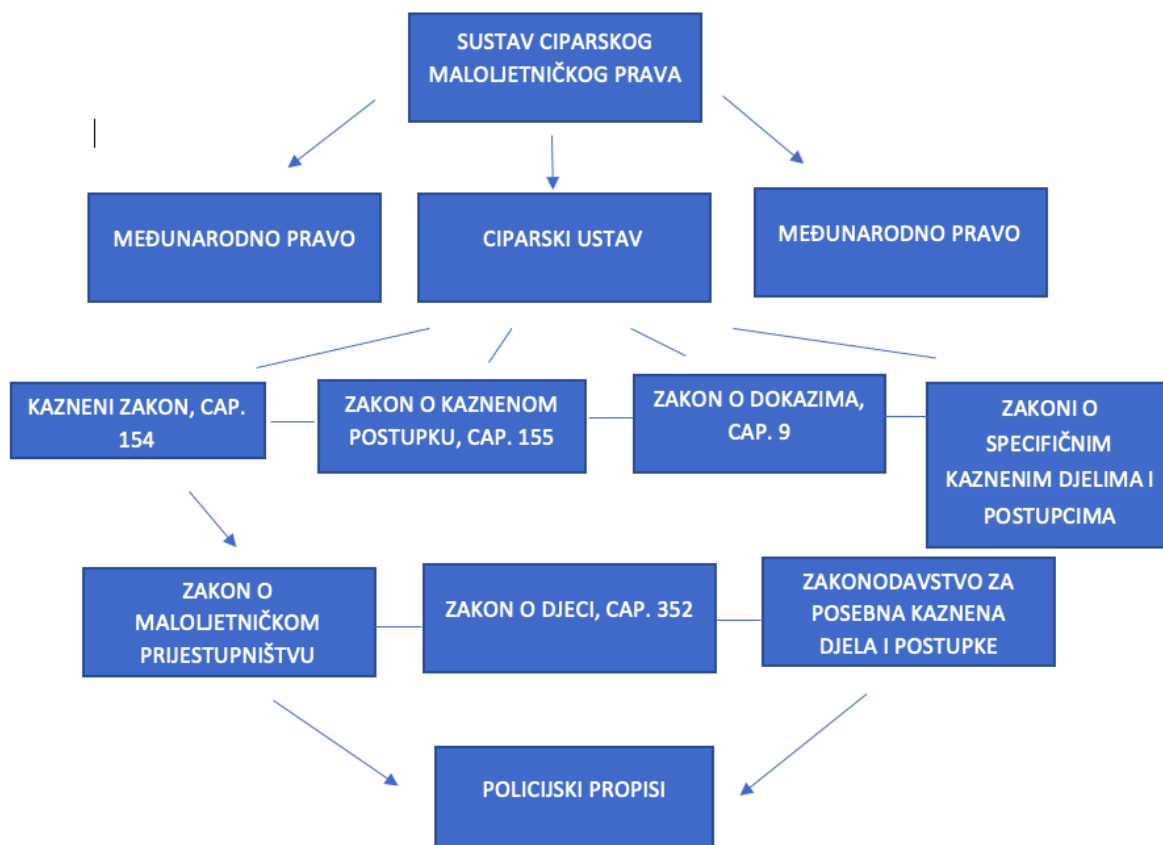
- Europsko pravo (ima prioritet nad nacionalnim pravom, pa čak i Ustavom);
- Ustav Republike Cipar;
- Međunarodno pravo³²⁸;
- *Cap 157*³²⁹;
- Podzakonski propisi; i
- Upravni ili Provedbeni akti.

Ciparski Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku ne sadrže odvojena poglavlja o maloljetničkom prijestupništvu. Iako postoje zakonske odredbe kojima se jamče prava, specifičan pravni okvir za maloljetnike ne postoji. No, u ciparskom zakonodavstvu postoje zakonske odredbe vezane za maloljetničko pravosuđe, raspršene u različitim aktima, koje se primjenjuju prema maloljetnim prijestupnicima te na izricanje kazni njima. Te su odredbe često slične ili identične onima za odrasle, s varijacijama koje ispunjavaju zahtjeve pojedinačne situacije.

Sustav maloljetničkog pravosuđa prikazan je na Slici 1. u nastavku.

³²⁸ Skup pravila koji se, općenito, smatra i prihvaća kao obvezujući u odnosima između država i među narodima te služi kao okvir za praksu stabilnih i organiziranih međunarodnih odnosa. Na Cipru se izravno primjenjuje međunarodno pravo koje je, među ostalim, relevantno za primjenu Konvencije UN-a o pravima djeteta.

³²⁹ CAPITALS (op. prev. Ovdje se radi o običnim zakonima, no ciparska nomenklatura ih naziva Capitals, hr. Poglavlja, eng. Chapters, skraćeno Cap.; ova skraćunica se koristi u tekstu za citiranje pojedinih zakona. Na primjer, Kazneni zakon se navodi kao 'Cap. 154' ili kao 'Kazneni zakon, Cap. 154'.): definiraju posebno zakonodavstvo i kaznena djela i/ili postupke u pravosudnom sustavu i zakone koji su zadržani na snazi na temelju članka 188. Ustava.

Slika 1. Maloljetnički pravosudni sustav na Cipru

Najvažniji zakoni koji se odnose na maloljetne prijestupnike i osumnjičenike su:

- Zakon o maloljetnim prijestupnicima³³⁰;
- Zakon o djeci³³¹; i
- Zakon o pravima uhićenih i privedenih osoba.

Zakon o maloljetnim prijestupnicima temeljni je propis kojim se regulira maloljetničko pravosuđe na Cipru. Zakon datira iz 1946. godine, dakle, iz vremena britanske vladavine, od kada je izmijenjen samo jednom - 1972. godine. Ovaj zakon sastoji se od 25 članaka, od kojih nisu svi implementirani u praksu (primjerice, osnivanje sudova za mladež nikad nije provedeno), te je usmjeren na reguliranje kaznenih postupaka i kazni izrečenih prema *maloljetnim počiniteljima*.

- Člankom 5. reguliraju se zahtjevi i odgovornosti vezani za Sud. Predmeti maloljetnika trebali bi se voditi pred *sudom za mladež* koji bi se trebao nalaziti u zgradi ili odjelu odvojenom od Okružnog i Vrhovnog suda. Međutim, u stvarnosti, predmeti koji se odnose na maloljetne počinitelje kaznenih djela sude se pri okružnim ili kaznenim

³³⁰ Cap. 157

³³¹ Cap. 352

sudovima jer odredba o osnivanju specijaliziranih sudova za maloljetnike još uvijek nije implementirana u praksu;

- U članku 7. navodi se da bi se smještanje maloljetnika u pritvor trebalo obaviti u policijskoj postaji, a ne u zatvoru, kako bi se ograničio kontakt između maloljetnih i punoljetnih počinitelja kaznenih djela;
- Članak 12. propisuje kazne i sankcije koje se mogu izreći maloljetnim prijestupnicima, uzimajući u obzir njihovu dob i promicanje njihovih najboljih interesa.

Zakon o maloljetnim prijestupnicima shvaća se kao *ius speciale* - u slučajevima kada je dijete počinilo kazneno djelo, ostatak zakonodavstva funkcionira *ius generale*.

Zakon o djeci sadrži opće odredbe koje se odnose na djecu;

- Članak 63. odnosi se na okolnosti u kojima se osoba mlađa od 16 godina može smatrati *djetetom kojem je potrebna skrb i zaštita*.
- U članku 64. navodi se da, ako je sud za mladež utvrdio činjenicu da je djetetu potrebna skrb i zaštita, sud može poduzeti i niz mjera kojima se promiče dobrobit djeteta.

*Zakonom o pravima uhićenih i privedenih osoba*³³², uvedenim 2005. godine, utvrđuju se pravila za reguliranje pritvora, kao i preciziranje prava pritvorenika i zatvorenika - poput njihova prava na dostojanstvo. Sljedeći članci tog zakona namijenjeni su zaštiti maloljetnika od povrede njihovih prava tijekom kaznenog postupka.

- Članak 6. zaštićuje pravo roditelja i skrbnika na informacije. Policija mora obavijestiti roditelje ili skrbnike kada je osoba mlađa od 18 godina uhićena ili pritvorena, navodeći razloge uhićenja/privođenja. Ako je potrebno, policija mora obavijestiti i službu za socijalnu skrb;
- Članak 12. (3) potvrđuje pravo roditelja ili skrbnika da prisustvuju svim sastancima ili komunikaciji s odvjetnikom mlade osobe;
- Članak 27. (2) daje im pravo da prisustvuju bilo kojem liječničkom pregledu ili daljnjem postupanju prema maloljetnoj osobi; uz to,
- Članak 10. predviđa da, ako policijski službenik obavlja razgovor s osobom mlađom od 18 godina, a koja je također i osoba snižene intelektualne sposobnosti, njezin odvjetnik bi trebao biti prisutan u svakom trenutku, tijekom cijelog postupka istrage;
- Članak 16. (1) predviđa da, dok su u pritvoru, maloljetnici smiju imati posjetitelje svaki dan (roditelji/skrbnici, rodbina, itd.). Maloljetnici se smatraju ranjivim osobama;
- Članak 20. (a) nalaže da maloljetnog pritvorenika treba smjestiti u područje koje je odvojeno od odraslih pritvorenika. Međutim, na Cipru, osuđeni maloljetnici smješteni su u Središnji zatvor. Iako ne dijele isti sektor s odraslim pritvorenicima, maloljetnici dijele s njima isto dvorište. Unatoč njegovoj važnosti, ovaj zahtjev za razdvajanjem odraslih i maloljetnih pritvorenika na Cipru trenutačno nije ispunjen.

³³² http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/2005_1_163.html (L. 163 (I)/2005)

Uvođenje novog širokog spektra mjera 1996. godine vjerojatno je najvažnija reforma u postupanju prema mladim prijestupnicima³³³. Primjerice, u tom skupu mjera nalazimo Uredbu o nadzoru i skrbi koja se može kombinirati s radom u zajednici ili obrazovanjem, uvjetnim nadzorom ili drugim mjerama kojima se pružaju alternative pritvoru, odnosno zatvaranju.

Dob kaznene odgovornosti

U ciparskom pravnom okviru postoje mnoge definicije koje se odnose na *dob*. Izraz "maloljetnik" općenito se koristi za svaku osobu mlađu od 18 godina.

Dob kaznene odgovornosti postavljena je 2006. godine na navršених 14³³⁴ godina, a u Kaznenom zakonu trenutačno se navodi da *osobe mlađe od četrnaest godina nisu kazneno odgovorne za bilo koje djelo ili propust*.³³⁵

Pravni okvir pripisuje *kaznenu odgovornost* maloljetnicima u dobi od 14 i više godina³³⁶. Osumnjičenik ili počinitelj smatra se *maloljetnikom* samo do svoje 16-e godine. Drugim riječima, osobe od 14 do 16 godina smatraju se *kazneno odgovornima* i prema njima se postupa prema *Zakonu o maloljetnim prijestupnicima*.³³⁷

Zakon o maloljetnim prijestupnicima definira *dijete* kao "svaku osobu mlađu od 14 godina" i *mladu osobu kao maloljetnu ako je dosegla dob od 14 godina, ali nema više od 16 godina*.

Zakon o djeci definira *dijete* kao svaku osobu koja nije još navršila 18 godina³³⁸. No, članak 63. tog zakona odnosi se na okolnosti u kojima se osoba mlađa od 16 godina može smatrati *djetetom kojem je potrebna skrb i zaštita*.

Ukratko, gornja dobna granica u *maloljetničkom pravosuđu* je 16 navršених godina³³⁹, iako se "mlada dob" smatra olakotnim čimbenikom za mlađe punoljetnike do 20 godina, pa čak i poslije.

Kazneni postupak i sankcije za maloljetne počinitelje

Postoje najmanje tri ministarstva ili odjela koji su nositelji odgovornosti u područjima vezanim za maloljetne prijestupnike ili osumnjičenike.

- Ministarstvo pravosuđa i javnog reda i mira preko Policijskih snaga i Ureda za maloljetničku delinkvenciju;

³³³ Izmjenom Zakona o nadzoru i skrbi i drugim načinima postupanja prema počiniteljima kaznenih djela iz 1996. http://www.cylaw.org/nomoi/arith/1996_1_046.pdf (Zakon 46(I)/1996).

³³⁴ Od izmjene članka 14 Kaznenog Zakona (Cap. 154).

³³⁵ http://www.cylaw.org/nomoi/enop/ind/0_154/section-scaed29111-fa9c-4a13-85d8-681b0eabe8f6.html

³³⁶ Članak 14 Kaznenog Zakona (Cap. 154) Republike Cipar.

https://sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125-175A/19600101_CAP154_u.pdf

³³⁷ <http://www.cylaw.org/nomoi/arith/CAP157.pdf>

³³⁸ <http://www.cylaw.org/nomoi/indexes/352.html>

³³⁹ Cipar stoga krši Konvenciju UN-a o pravima djeteta, kojom se propisuje zaseban sustav pravosuđa za maloljetnike, definirane kao "djeca" mlađa od 18 godina. (Članak 40 (3) Konvencije o pravima djeteta).

- Ministarstvo rada, socijalne skrbi i socijalnog osiguranja putem Službe za socijalnu skrb; i
- Državno odvjetništvo Republike Cipar.

Ministarstvo zdravstva može se uključiti u postupke prema maloljetnicima i putem Službe za mentalno zdravlje. Činjenica da sud koji se bavi predmetima koji uključuju djecu nije odvojen od suda koji se bavi odraslima jedan je od najozbiljnijih problema vezanih uz postupke unutar maloljetničkog pravosuđa. Moglo bi se reći da se ovdje radi o nedostatku infrastrukture. Nadležnost okružnog suda na kojem će se voditi predmet prema maloljetniku/maloljetnici odlučuje se prema mjestu na kojem je kazneno djelo počinjeno. Uz to ne postoje nikakve obveze specijalizacije sudaca za maloljetničko pravosuđe, iako Služba za socijalnu skrb i Policija održavaju obuku za odvjetnike i policajce u slučajevima koji uključuju djecu.

Treba napomenuti da su Ministarstvo pravosuđa i javnog reda i mira i Povjerenik za prava djeteta pripremali i promicali prijedlog zakona u okviru kaznenopravnog sustava koji bi se bavio potrebama djece u sukobu sa zakonom i pitanjima koja se odnose na sprječavanje i tretman mladih počinitelja kaznenih djela. Nadalje, Ministarstvo i Povjerenik su obznanili da će zakon biti u skladu s međunarodnim pravno-obvezujućim instrumentima i smjernicama³⁴⁰. Međutim, o tom prijedlogu zakona se raspravlja već barem pet godina.

Prema maloljetnicima u dobi između 14 i 16 godina koji su osumnjičeni za kazneno djelo postupa se prema Zakonu o maloljetnim prijestupnicima. Članak 12. predviđa sljedeće ishode takvih slučajeva:

- a. Odbacivanje predmeta;
- b. Nalaganje probacije;
- c. Smještanje počinitelja na skrb članu obitelji ili drugoj prikladnoj osobi;
- d. Slanje počinitelja u odgojnu ustanovu;
- e. Nalog počinitelju da plati kaznu ili da popravi nastalu štetu;
- f. Zatvor.

Ishod postupka može biti jedna od alternativa zatvoru koje su predviđene Zakonom o nadzoru i skrbi i drugim načinima postupanja prema počiniteljima kaznenih djela³⁴¹. Izdavanje naloga o nadzoru, na temelju članka 5., jedan je od najčešćih alternativnih načina postupanja prema maloljetnim počiniteljima. U takvim slučajevima, počinitelj se stavlja pod nadzor službenika socijalne skrbi na razdoblje od jedne do tri godine. Uvjeti tog naloga o nadzoru prepušteni su diskrecijskoj odluci suda, uzimajući u obzir okolnosti i obiteljsko okruženje počinitelja kaznenih djela. Ti su uvjeti osmišljeni kako bi se osiguralo uzorno ponašanje počinitelja te kako

³⁴⁰ Konvencija o Pravima Djeteta, Opći komentar br. 10 (2007), Dječja prava u maloljetničkom pravosuđu. CRC/C/GC/10, 25. travanj, 2007.

³⁴¹ Zakon 46(1)/96 o nadzoru i skrbi i drugim načinima postupanja prema zadržanim počiniteljima kaznenih djela i drugim načinima postupanja prema počiniteljima.

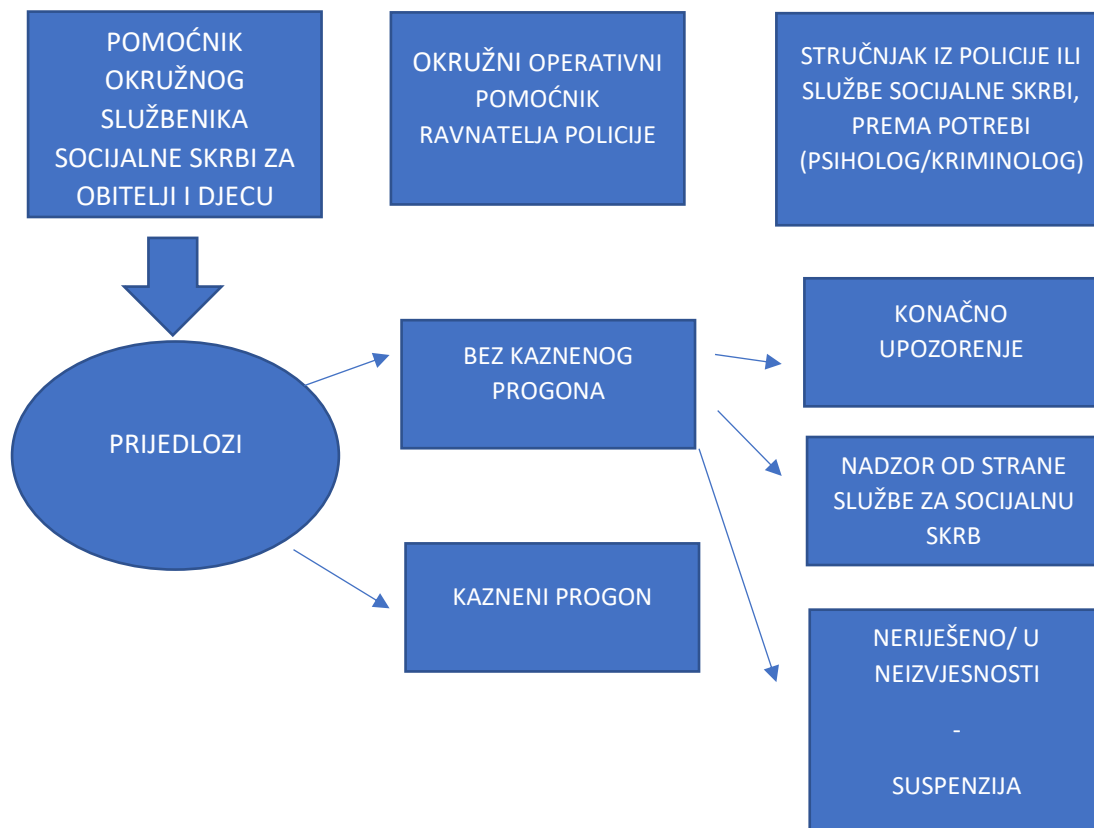
bi ih se odvratio od počinjenja novog kaznenog djela. Prema nalogu o nadzoru koji uključuje sankcije koje se provode u zajednici, maloljetni počinitelj radi u zajednici određeno vremensko razdoblje, koje nije navedeno u samom propisu. Ovaj nalog može se izdati pod sljedećim uvjetima:

- a) Ako se počinitelj slaže (čl. 6.)
- b) Ako je Ministarstvo rada i socijalnog osiguranja obavilo odgovarajuće pripreme (čl. 7.);
te
- c) Ako je maloljetni počinitelj sposoban za rad u zajednici (što se procjenjuje na temelju izvješća Službe za socijalnu skrb).

U slučajevima kad maloljetni počinitelj ne poštuje odredbe naloga ili je pak optužen za zlorabu opojnih sredstava, službenik će pripremiti novo izvješće i počinitelj će se morati ponovno pojaviti na sudu. Sud tada može izreći novčanu kaznu ili poništiti nalog i osuditi počinitelja (u granicama njegove nadležnosti). Primjerice, u slučaju načelnika policije Limassola protiv Constandinoua Georgioua³⁴², Sud je, nakon što je uzeo u obzir detalje slučaja - bračni status, izvješće Službe za socijalnu skrb, i sl. - izrekao kaznu zatvora maloljetnom počinitelju (u dobi od 17.5 godina) jer je u više navrata prekršio odredbe Naloga.

Odbor za maloljetnike djeluje u slučajevima kada je kazneno djelo prijavljeno lokalnoj policijskoj postaji, a osumnjičeni je maloljetnik (u dobi između 14 i 16 godina). Odbor ili Povjerenstvo za maloljetnike sastoji se od pomoćnika glavnog ravnatelja policije, službenika socijalne skrbi i, kada je to potrebno, psihologa i/ili kriminologa. Svaka općina ili pokrajina ima svoj Odbor za maloljetnike koji bi se trebao sastajati jednom mjesečno. U praktičnom smislu, ovakvo uređenje nije izvedivo. Stručnjaci koji su članovi Odbora mogu zatražiti pojašnjenje ili smjernice od Glavnog državnog odvjetništva. Taj je postupak prikazan shematski u nastavku.

³⁴² Načelnik policije Limassola protiv Constandinou Georgioua (Head of Police of Limassol v. Constandinou Georgiou), slučaj 34504/10.

Slika 2. Kazneni postupak prema maloljetnicima u dobi od 14 do 16 godina

Ukratko, analiza svih relevantnih zakona otkriva da u slučaju Cipra ne postoje aktualne zakonske odredbe koje odgovaraju suvremenim uvjetima i realnom stanju u zemlji, a koje su istovremeno usklađene s međunarodnom pravnom okvirom. Potrebno je hitno djelovati kako bi se prevladao nedostatak specijalizacije i ustanova za maloljetničko pravosuđe te kako bi se promovirali najbolji interesi mladih počinitelja kaznenih djela.

6.2. Individualna procjena maloljetnih počinitelja

Postupovne zaštitne mjere za optužene, osumnjičene ili osuđene maloljetnike na Cipru nisu dobro razvijene, posebno u vezi s implementacijom Direktive 2016/800. Republika Cipar nije imala velik broj slučajeva maloljetničkih prekršaja ili kaznenih djela pa bi se moglo reći da su utvrđeni propusti postali vidljivi tek prije desetak godina. Međutim, iako su brojke male, ne možemo zanemariti činjenicu da Cipar trpi nedostatak mehanizama za implementaciju individualne procjene maloljetnih počinitelja kaznenih djela.

Procjene i izvješća priprema Služba za socijalnu skrb nakon zahtjeva ravnatelja policije. Izvješće se priprema kako bi moglo biti predloženo na sudskoj raspravi ili čak prije sudskog ročišta, sa svrhom informiranja suca pri donošenju odluke o izricanju presude maloljetnom počinitelju ili osumnjičeniku. Sud može zatražiti dodatne informacije o onome što je relevantno za ishod predmeta: o uspješnosti maloljetnika u školi, njegovom ponašanju, zdravstvenom stanju i povijesti, itd.

Procjena se temelji na informacijama koje prikupljaju službenici socijalne skrbi. U slučaju da je maloljetnik uhićen, službenici će o njemu sastaviti (ako je potrebno) socio-ekonomsko izvješće. Ta procjena uključuje opće informacije o maloljetniku, njegovoj obitelji, okolini, školi i sličnom. Međutim, ne postoji konkretan alat ili instrument kojeg službenici koriste za izradu izvješća ili za procjenu. Službenici se mogu osloniti na neke opće smjernice koje pokrivaju pisanje svih izvješća Službi socijalne skrbi no one se ne mogu smatrati posebnim instrumentom za procjenu mladih počinitelja kaznenih djela. Također je vrijedno spomenuti da izvješće o procjeni može biti napisano čak i bez ijednog kućnog posjeta, odnosno terenskog izvida kako obitelj maloljetnika živi.

Najznačajniji propust primjećuje se kod činjenice da psiholozi u niti jednom trenutku procesa nisu obvezni sastati se s počiniteljem. Jedini aspekt u kojem se uključuju psiholozi jest u slučaju kada je osuda povezana sa zlouporabom droga. Služba za socijalnu skrb ne donosi nikakvu procjenu zrelosti maloljetnika, međutim, ako je potrebno, maloljetnik se može uputiti Službi za mentalno zdravlje no ni one ne koriste alate za procjenu prilagođene mladim osobama. One koriste Minnesota multifazični inventar ličnosti (MMPI) koji procjenjuje osobine ličnosti i psihopatologiju. Ovaj instrument je prvenstveno namijenjen testiranju osoba za koje se sumnja da imaju probleme mentalnog zdravlja ili druge kliničke probleme, što, u većinu slučajeva, ne odražava situaciju maloljetnika.

Individualna procjena, koja se temelji na ispitivanju djetetovog podrijetla, podrijetlo njegovih/njezinih roditelja, povijesti bolesti djeteta i roditelja, uspješnosti u školi, okruženju djeteta, socijalnoj i ekonomskoj situaciji obitelji, može potrajati i do godinu dana (jer za neke testove, poput testova DNK, treba mnogo vremena). Uz to, u ovim slučajevima nema ni praćenja od strane službe za socijalnu skrb (koja provodi individualnu procjenu). Uputi li se predmet na sudsko ročište, ovisno o zrelosti djeteta i njegovoj/njezinoj dobi, ono može biti na sudu u pratnji službenika socijalne skrbi.

Cipar nije implementirao ključne točke³⁴³ Direktive 2016/800. Ne postoji *standardizirani postupak za procjenu* maloljetnih počinitelja kaznenih djela ili osumnjičenika - svaki se stručnjak oslanja na vlastite vještine i sposobnosti kao socijalni radnik ili kao psiholog. Djetetov socio-ekonomski kontekst i informacije roditelja dio su izvješća, ali stručnjaci ne mogu procijeniti zrelost djeteta bez odgovarajućeg alata ili instrumenta. Trajanje procjene

³⁴³ Pogledajte odgovarajuće poglavlje ove knjige.

također ne odgovara ciljevima Direktive. Može se zaključiti da Cipar nije proveo ili ratificirao postupak *individualne procjene* u skladu s člankom 7. Direktive.

6.3. Istraživanje o implementaciji individualne procjene na Cipru

Ciparski istraživački tim razgovarao je sa šest stručnjaka iz Službe za socijalnu skrb, Službe za mentalno zdravlje, Ministarstva pravosuđa i javnog reda i mira te službenika koji su u izravnom radu s maloljetnim počiniteljima. Rezultate intervjua donosimo u nastavku teksta.

Glavni aspekt kojeg su sudionici istaknuli je nepostojanje metodologije ili alata/instrumenata (prilagođenih ciparskom kontekstu) kojim bi se maloljetni počinitelji (kaznenih djela) ili osumnjičenici mogli procijeniti. Službenici koji rade izravno s maloljetnicima izjavili su da se procjena temelji na onome što je službenik u stanju utvrditi iz obiteljskog konteksta i ponašanja maloljetnika. Jedan od službenika socijalne skrbi izvjestio je da procjene maloljetnika uključuju opće informacije kao što su obiteljska pozadina, izvješće o djetetovoj povijesti, njegovom/njezinom okruženju (školi i sličnom). Taj je službenik također izjavio da ne postoji konkretan alat, instrument ili procjena koju svi koriste kako bi dovršili izvješće koje zahtijeva Državno odvjetništvo³⁴⁴. Procesu procjene kojeg svaki socijalni radnik slijedi, nedostaje objektivnost jer postoje samo usmene smjernice kojima se mogu koristiti u radu. U mnogim slučajevima službenik smatra kućni posjet/izvid nepotrebnim. Policijski službenik iz Ureda za maloljetničku delinkvenciju dodao je kako procjena uglavnom ovisi o dobroj volji i vještinama službenika. Prema tome, postoje praznine koje treba popuniti cjelovitim i detaljnim smjernicama te specijaliziranom edukacijom.

Drugo, istraživanje je otkrilo da je nedostatak osoblja Službi socijalne skrbi ozbiljan problem. Od svakog službenika socijalne skrbi očekuje se da može voditi i do 100 slučajeva, budući da se ne bave samo maloljetnim prijestupnicima. Uz takav teret službenici možda neće moći prikupiti informacije o maloljetniku iz različitih izvora i sastaviti sveobuhvatno izvješće.

Procjenu razine zrelosti maloljetnika, koja je predložena u Direktivi 2016/800, trenutačno obrađuje Služba za mentalno zdravlje (Ministarstvo zdravstva). Međutim, ta se procjena događa rijetko i nije uobičajena praksa. Klinički psiholog iz Službe za mentalno zdravlje koji je sudjelovao u istraživanju izjavio je da ne postoji alat za procjenu specifičan za maloljetne počinitelje (kaznenih djela) ili osumnjičenike. Obično koriste MMPI test osobnosti koji se koristi i za procjenu zrelosti pojedine osobe.

U slučaju da maloljetnik sudjeluje u incidentu koji uključuje drogu, Služba za mentalno zdravlje može maloljetnu ili mladu odraslu osobu uputiti u *Centar za višestruke intervencije*. Ta se praksa slijedi ako je maloljetnik ili mlada punoljetna osoba prvi put optužena za manje kazneno djelo povezano s drogom. Centar provodi program pod nazivom *Rane intervencije*,

³⁴⁴ Odvjetnički ured Republike traži od Službe socijalne skrbi takozvano izvješće "procjene prikladnosti" kako bi sudac mogao ocijeniti slučaj/incident prije donošenja odluke o kazni.

gdje stručnjaci rade s maloljetnikom na sprječavanju kriminalnog ponašanja u vezi s uporabom droga. Međutim, stručnjaci nisu posebno educirani za provođenje ovog programa - to je dio njihove ekspertize i posla kao psihologa.

Sudionici su se osvrnuli na teme koje se odnose na nepostojanje ustanova prilagođenih maloljetnicima, naglašavajući nedostatak specijaliziranih sudova i ustanova za pritvor maloljetnih osumnjičenika ili počinitelja.

Tijekom razgovora se opsežno raspravljalo o novom zakonskom prijedlogu koji je u pripremi kod Ministarstva pravosuđa i javnog reda i mira i koji uključuje većinu odredbi Direktive, stoga je naš istraživački tim pokušao dobiti što više informacija o napretku tog prijedloga³⁴⁵. Službenik Ministarstva pravosuđa i javne sigurnosti izjavio je kako je novi nacrt zakona izrađen prije Direktive EU; međutim, kazao je i da se država suočava s preprekama zbog nepostojećih usluga potpore i infrastrukture. Službenik je jasno dao do znanja da je glavna svrha novog zakonodavstva izbjegavanje bilo kakve vrste zatvora kao kazne. Pritvor će, prema predloženom zakonu, biti "ekstremna" mjera za vrlo ozbiljna kaznena djela. Novi zakon sadrži odredbe koje se odnose na obuku stručnjaka koji dolaze u kontakt s maloljetnicima koji su u sukobu sa zakonom. Postupak prilikom uhićenja maloljetnika bit će sljedeći:

- Obavještanje Povjerenika za prava djece
- Informiranje Službe za socijalnu skrb
- Obavještanje maloljetnika o njihovim pravima od strane policijskog službenika;
- Sva ispitivanja moraju se obaviti u roku od 24 sata;
- Pružanje podrške maloljetniku, ukoliko obitelj to ne može;
- Upućivanje Glavnom državnom odvjetniku koji potom odlučuje o nastavku slučaja.

Nadalje, novi Zakon sadrži odredbe o preliminarnom programu za praćenje i nadzor maloljetnika, u trajanju od 6 do 12 mjeseci, s adekvatno educiranim stručnjacima. Osnovat će se Sudovi za mladež, međutim, zbog ograničenog financiranja, u početku će tu funkciju izvršavati Obiteljski sudovi. Dio novog Zakona odnosi se na centre za pritvor maloljetnika.

Prema novom nacrtu Zakona, individualna procjena započet će od trenutka prijave kaznenog djela, a potrajat će do preliminarne faze sudskog procesa. Kao što i službenik objašnjava, svaki stručnjak i služba u kontaktu s maloljetnim počiniteljima ili osumnjičenicima treba uzeti u obzir individualnu procjenu. Zakon, međutim, ne pruža nikakve posebne preduvjete u pogledu posebnih potreba maloljetnika, ali jasno daje do znanja da se svaka posebna potreba mora uzeti u obzir.

³⁴⁵ Uspostava kaznenopravnog sustava, prilagođenog djeci, za maloljetnike koji su u sukobu sa zakonom.

Zaključci i preporuke

Temeljni pravni okvir kojim se regulira maloljetničko pravosuđe na Cipru je *Zakon o maloljetnim prijestupnicima*. On datira iz 1946. godine i od tada je izmijenjen samo jednom - 1972. godine. Jedan od ključnih problema u ciparskom zakonodavstvu jest da ono nije ažurirano, što stvara probleme u primjeni zakona u praksi. Neki zakoni nisu prilagođeni društvenoj stvarnosti i mnogim promjenama koje su nastupile u periodu od donošenja zakona. Primjerice, trenutačno se u zakonodavstvu ne spominje tehnologija, iako se mnoga kaznena djela koja danas čine maloljetnici odvijaju upravo na internetu.

Cipar pruža primjer znatnih nedostataka u području rješavanja problema maloljetnih počinitelja kaznenih djela – i to nedostataka koje bi trebalo odmah riješiti. Konkretno, neki od zakona uopće se ne mogu primijeniti, pa čak ni djelomično. Na primjer, zakon govori o Sudovima za mladež i Centrima za pritvor no te institucije uopće ne postoje. Maloljetničko pravosuđe sa Sudovima za mladež i specijalizacijom među sucima³⁴⁶ ne postoji. To znači da se maloljetnim počiniteljima (kaznenih djela) sudi na istim sudovima kao i odraslima i od strane istih sudaca koji nisu posebno osposobljeni za takve slučajeve.

Nadalje, iako se Zakon³⁴⁷ odnosi na probaciju i naloge za rad u zajednici kojeg će nadzirati službenici socijalne skrbi, Služba za socijalnu skrb nema dovoljno službenika koji bi sudjelovali u tom procesu, te isti nisu prošli nijednu posebnu obuku u postupanju prema mladim prijestupnicima.

Sve osobe mlađe od 18 godina smatraju se djetetom u skladu s ciparskim zakonom te podliježu dječjem zakonodavstvu. No, u kontekstu sankcija, maloljetnici do 15 godina osuđuju su prema Zakonu o maloljetnim prijestupnicima, dok se prema 16-godišnjaku i 17-godišnjaku postupa kao prema odraslim osobama te se prema njima postupa sukladno s općim Kaznenim zakonom. Navedeno je u suprotnosti s pravima djece.

Svrha individualne procjene je njeno predstavljanje tijekom sudske rasprave ili čak prije ročišta, kako bi sudac odlučio o izricanju presude maloljetnom počinitelju ili osumnjičeniku. Međutim, ne postoji odobrena metodologija niti pisane smjernice, kao ni edukacija, o tome kako bi se procjena trebala provoditi. Kvaliteta procjene trenutačno uglavnom ovisi o subjektivnim čimbenicima, kao što su vještine ili spremnost, odnosno dobra volja odgovornih službenika.

Republika Cipar mora poduzeti niz mjera kako bi donijela konkretno sveobuhvatno zakonodavstvo vezano uz maloljetne počinitelje kaznenih djela, kako bi zaposlila stručno osoblje koje bi se bavilo maloljetnicima, kako bi usvojila alate i priručnike za provođenje individualnih procjena potreba mladih počinitelja te kako bi educirala postojeće osoblje za provedbu individualne procjene, kako je navedeno u Direktivi 2016/800.

³⁴⁶ Članak 2. Zakona o maloljetnim prijestupnicima, Cap. 157.

³⁴⁷ Zakon 46(1)/96 o nadzoru i skrbi i drugim načinima postupanja prema zadržanim počiniteljima kaznenih djela i drugim načinima postupanja prema počiniteljima.

Literatura:

Article 2 of Cap. 157 Juvenile Offender Act.

Article 14 of the Criminal Code (Chapter 154) of the Republic of Cyprus. Online:
https://sbaadministration.org/home/legislation/01_02_09_01_COLONIAL_CAPS_1959/01_02_01_04_Caps-125-175A/19600101_CAP154_u.pdf

Convention on the Rights of the Child, General Comment No. 10 (2007), Children's Rights in Juvenile Justice. CRC/C/GC/10, 25th of April, 2007.

Head of Police of Limassol v. Constandinou Georgiou, case ref. 34504/10.

Law 46(1)/96 on Custody and Other Ways of Treating Offenders in Custody and Other Ways of Treating Offenders.

7. Implementacija individualne procjene u Hrvatskoj

Anja Mirosavljević, Sabina Mandić, Neven Ricijaš, Dora Dodig Hundrić
(Sveučilište u Zagrebu)

7. 1. Pravni okvir i maloljetnički pravosudni sustav u Hrvatskoj

Maloljetničko pravosuđe u Republici Hrvatskoj temelji se na nekoliko načela definiranih u ključnim pravnim aktima koji čine okvir maloljetničkog pravosudnog sustava. Ti pravni akti su Kazneni zakon (KZ)³⁴⁸, Zakon o kaznenom postupku (ZKP)³⁴⁹, Zakon o sudovima za mladež (ZSM)³⁵⁰ i Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (ZISIM)³⁵¹. Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku su organski zakoni³⁵². Kaznenim zakonom propisuju se svi značajni elementi kaznenopravnog sustava u Hrvatskoj (kaznena djela, počinitelji kaznenih djela, minimalna dob kaznene odgovornosti, krivnja, vrste kaznenih djela i vrste kazne i slično). Minimalna dob za kaznenu odgovornost u Hrvatskoj je 14 godina života (čl. 7., st. 1., KZ), i ta dob je isključiva. U pravnom smislu, osobe mlađe od 14 godina smatraju se djecom i nisu kazneno odgovorne. Počine li kazneno djelo, nemoguće je sankcionirati ih kroz kaznenopravni sustav. Prema Obiteljskom zakonu³⁵³ i Zakonu o socijalnoj skrbi³⁵⁴, kada je riječ o djeci mlađoj od 14 godina, intervencije će se pružiti u okviru sustava socijalne skrbi. U Kaznenom zakonu, članak 7., stavak 2., navodi se da se taj zakon primjenjuje i za osobe koje su vrijeme počinjenja kaznenog djela navršile 14 godina, ali nisu navršile 21 godinu života, osim ako posebnim zakonom nije drukčije pripisano. Isto vrijedi i za Zakon o kaznenom postupku.

³⁴⁸ Kazneni Zakon (NN 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19)

³⁴⁹ Zakon o kaznenom postupku (NN 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19)

³⁵⁰ Zakon o sudovima za mladež (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)

³⁵¹ Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (NN 133/12)

³⁵² Pojam "organski zakon" temelji se na hrvatskom Ustavu (članak 83.) i odnosi se na zakon koji utječe na, ustavom utvrđena, ljudska prava i temeljne slobode (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14)
https://www.usud.hr/sites/default/files/dokumenti/The_consolidated_text_of_the_Constitution_of_the_Republic_of_Croatia_as_of_15_January_2014.pdf

³⁵³ Obiteljski Zakon (NN 103/15, 98/19)

³⁵⁴ Zakon o socijalnoj skrbi (NN 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20)

Budući da Hrvatska ima poseban zakon za mlade prijestupnike (lat. *lex specialis*), naziva Zakon o sudovima za mladež (u daljnjem tekstu: ZSM/11), kada je riječ o mogućim sankcijama i kaznenom postupku, Kazneni zakon i Zakon o kaznenom postupku koriste se uglavnom za punoljetne prekršitelje (starije od 18 godina). Hrvatski maloljetnički pravosudni sustav oslanja se na ZSM/11 i Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje (u daljnjem tekstu: ZISIM/12), uz popratne pravilnike.

ZSM/11 regulira pravni materijalni i postupovni položaj maloljetnika i mladih punoljetnih počinitelja te kaznenopravnu zaštitu djece. U slučaju mladih počinitelja, sve osobe mlađe od 14 godina u trenutku počinjenja kaznenog djela smatraju se djecom, dok se osobe u dobi između 14 i 18 godina smatraju maloljetnicima. ZSM/11 u članku 5 razlikuje mlađe (14-16) od starijih (16-18) maloljetnika, a najveća razlika je u tome što se maloljetnički zatvor može izreći samo starijim maloljetnicima koji počine teža kaznena djela. Mlađe punoljetne osobe (mlađi punoljetnici) spadaju u specifičnu dobnu kategoriju (18–21 godine starosti), a ovisno o individualnoj procjeni (njihovom prethodnom kriminalnom ponašanju, procjeni rizika i osobina ličnosti), kao i težini kaznenog djela, mogu biti procesuirani i sankcionirani kao maloljetnici (prema ZSM/11) ili kao odrasli (primjenjujući opće pravo, odnosno Kazneni zakon) (čl. 104. – 106., ZSM/11). O tome prvo odlučuje državno odvjetništvo, međutim, sud prijedlog/odluku može promijeniti u oba smjera.

Vrste mjera/sankcija za maloljetne počinitelje

Postoje tri vrste maloljetničkih sankcija koje sud za mladež može izreći prema Zakonu o sudovima za mladež (čl. 5., ZSM/11): (1) odgojne mjere, (2) maloljetnički zatvor i (3) sigurnosne mjere.

Tablica 1. Popis svih sankcija koje se mogu izreći maloljetnim počiniteljima kaznenih djela prema ZSM/11.

ODGOJNE MJERE	<ol style="list-style-type: none"> 1. POSEBNE OBVEZE (maksimalna duljina trajanja od 1 godine) <ol style="list-style-type: none"> 1) da se ispriča oštećeniku, 2) da prema vlastitim mogućnostima popravi štetu nanесenu kaznenim djelom, 3) da redovito pohađa školu, 4) da ne izostaje s radnog mjesta, 5) da se osposobljava za zanimanje koje odgovara njegovim sposobnostima i sklonostima, 6) da prihvati zaposlenje i u njemu ustraje, 7) da raspoláže prihodima uz nadzor i savjet voditelja odgojne mjere, 8) da se uključi u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja, 9) da se suzdrži od posjećivanja određenih lokala, odnosno priredaba i klona društva određenih osoba koje na njega štetno utječu, 10) da se, uz suglasnost maloljetnikova zakonskog zastupnika, podvrgne stručnom medicinskom postupku ili postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti, 11) da se uključi u pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u savjetovalištu za mlade, 12) da sudjeluje na tečajevima za stručno osposobljavanje, 13) da bez posebnog odobrenja zavoda za socijalnu skrb u županiji ne može trajnije napustiti mjesto prebivališta ili boravišta, 14) da se radi provjere znanja prometnih propisa uputi u nadležnu ustanovu za osposobljavanje vozača, 15) da se ne približava ili da ne uznemirava žrtvu, 16) druge obveze koje su primjerene s obzirom na počinjeno kazneno djelo, osobne i obiteljske prilike maloljetnika. 2. POJAČANA BRIGA I NADZOR (svojevrсна probacija za maloljetnike) – najmanje šest mjeseci do najviše dvije godine 3. POJAČANA BRIGA I NADZOR UZ DNEVNI BORAVAK U ODGOJNOJ USTANOVI- najmanje šest mjeseci do najviše dvije godine 4. UPUĆIVANJE U DISCIPLINSKI CENTAR - od nekoliko sati dnevno do institucionalnog boravka maksimalno do tri mjeseca 5. UPUĆIVANJE U ODGOJNU USTANOVU (otvorena institucija) – najmanje šest mjeseci do najviše dvije godine 6. UPUĆIVANJE U POSEBNU ODGOJNU USTANOVU (otvorena institucija) -najmanje šest mjeseci do najviše tri godine 7. UPUĆIVANJE U ODGOJNI ZAVOD (zatvorena ustanova) - najmanje šest mjeseci do najviše tri godine
MALOLJETNIČKI ZATVOR	<ol style="list-style-type: none"> 1. MALOLJETNIČKI ZATVOR – najmanje šest mjeseci do najviše pet godina; i od pet do deset godina za iznimno teška kaznena djela 2. PRIDRŽAJ MALOLJETNIČKOG ZATVORA (svojevrсна uvjetna osuda)

1. **OBVEZNO PSIHIJATRIJSKO LIJEČENJE**
2. **OBVEZNO LIJEČENJE OD OVISNOSTI**
3. **OBVEZAN PSIHOSOCIJALNI TRETMAN**
4. **ZABRANA UPRAVLJANJA MOTORNIM VOZILOM** (samo za starije maloljetnike)
5. **ZABRANA PRIBLIŽAVANJA, UZNEMIRAVANJA I UHOĐENJA ŽRTVE**
6. **ZABRANA PRISTUPA INTERNETU**
7. **ZAŠTITNI NADZOR PO PUNOM IZVRŠENJU KAZNE ZATVORA**

Sve odgojne mjere fleksibilne su u svojoj duljini. Međutim, sudac za mladež nikada ne određuje točnu duljinu trajanja te sankcije. Svakih šest mjeseci, sud za mladež saziva kontrolno ročište sa svim uključenim stranama (maloljetnikom, njegovim roditeljima, voditeljem mjere, predstavnikom centra za socijalnu skrb – ako mjeru vodi vanjski suradnik, stručnim suradnikom izvanpravne struke), a ovisno o napretku, određena odgojna mjera može se obustaviti, nastaviti ili promijeniti u blažu ili težu (restriktivniju) sankciju. Cilj takvog pristupa je motivirati maloljetnike da promijene svoje nepoželjno i delinkventno ponašanje. Te se sankcije mogu okvirno podijeliti na institucionalne i alternativne sankcije (sankcije u zajednici). Svi ranije u tekstu navedeni pravni akti sadrže važna načela maloljetničkog pravosuđa koja bi se trebala primjenjivati na svaki pojedinačni predmet, kao što su: načelo zakonitosti (čl. 2., KZ/11), načelo primjene blažeg zakona, odnosno vremensko važenje kaznenog zakonodavstva (čl. 3., KZ/11), načelo krivnje (nitko ne može biti kažnjen ako nije kriv za počinjeno kazneno djelo; čl. 4., KZ/11), načelo tajnosti (upiti o kaznenim djelima i cijeli kazneni postupak koji uključuje maloljetnika su tajni, sastanci sudskog vijeća zatvoreni su za javnost, presuda se ne može javno objaviti i sve informacije vezane uz izvršavanje sankcije su povjerljive; (čl. 34. i 60., ZSM/11 i čl. 4., ZISIM/12), načelo postupnosti (kada je to moguće, uzimajući u obzir osobnost maloljetnika i okolnosti njegova kaznenog djela, maloljetniku se prvo izriče blaža sankcija, a zatim se, ako je potrebno, izvršenje sankcije može izmijeniti ili obustaviti; (čl. 17., ZSM/11) i načelo promjenjivosti sankcije (svaka sankcija može se zamijeniti blažom ili težom, ovisno o tijeku njezine provedbe i okolnostima koje na to mogu utjecati; čl.

99., ZSM/11). Slijedeći navedena načela, ZSM/11 navodi da je kazneni postupak prema maloljetniku³⁵⁵ hitan (načelo hitnosti, brzine) (čl. 4. i 59., ZSM/11).

Nadalje, u brojnim člancima u ZSM/11 navodi se da bi postupanje prema maloljetniku i izrečene sankcije trebale biti svrsishodne, odnosno da bi se tim postupcima trebala postići svrha maloljetničkih sankcija propisana člankom 6., Zakona o sudovima za mladež, u kojem se navodi da je svrha maloljetničkih sankcija utjecati na maloljetnika pružanjem zaštite, skrbi, pomoći i nadzora te osiguravanje općeg i stručnog obrazovanja, utjecati na odgoj, osobni razvoj i jačanje osobne odgovornosti maloljetnog počinitelja kako bi se mogao suzdržati od ponavljanja kaznenog djela. Članak 5. (ZISIM/12) definira osnovna načela izvršenja sankcija, u kojima se navodi da je maloljetniku zajamčeno poštovanje ljudskog dostojanstva tijekom izvršenja sankcije te da je zabranjena diskriminacija po bilo kojoj osnovi, mučenje, zlostavljanje ili ponižavanje maloljetnika. Izvršavanje sankcija temelji se na pojedinačnom programu postupanja koji je prilagođen kriminogenim (rizičnim) čimbenicima za maloljetnike, a maloljetniku treba osigurati pravovremenu pripremu za puštanje iz odgojne ustanove, posebne odgojne ustanove ili odgojnog zavoda (čl. 8., ZISIM/12).

Kazneni postupak prema maloljetnim počiniteljima

Kazneni postupci prema maloljetnim počiniteljima relativno su složeni, kao i prateći provedbeni zakoni i pravilnici. Institucije koje čine osnovni "okvir" postupka su policija, državno odvjetništvo, sud za mladež i centri za socijalnu skrb³⁵⁶.

Policija je prva institucija s kojom se maloljetnici susreću. Izvide kaznenih djela u postupku prema maloljetniku provode policijski službenici za mladež ili drugi policijski službenici ako zbog okolnosti slučaja specijalizirani policijski službenici ne mogu postupati (čl. 69., ZSM/11). Potom, postupajući po podnesenoj kaznenoj prijavi, državno odvjetništvo odlučuje o

³⁵⁵ Hrvatska ima preko 100 godina staru tradiciju specifičnih zakonskih propisa za mlade počinitelje kaznenih djela (djecu i mlade), s različitim kaznenim postupcima i sankcijama unutar sustava socijalne skrbi (odnosno tradicije socijalnog modela maloljetničkog pravosuđa i pravosuđa prilagođenog djeci). Uzimajući u obzir tu filozofiju, etičke i profesionalne vrijednosti, svi pravni akti (zakoni i pravilnici) koriste izraze "postupak prema maloljetniku" (umjesto "protiv maloljetnika"). Svi stručnjaci unutar pravosudnog sustava (državni odvjetnici za mladež, suci za mladež, itd.) dužni su koristiti ovu terminologiju. Izraz "presuda" također se ne koristi pri izricanju sankcije, već izraz "rješenje". Termini "protiv" i "presuda" redovito se koriste za odrasle počinitelje kaznenih djela.

³⁵⁶ Mandić, Sabina, Dodig Hundrić, Dora, Ricijaš, Neven i Kuharić, Mirta. „Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa.” *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 3 (2018): 1264, <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.4>

(ne)postojanju osnova za vođenje kaznenog postupka prema maloljetniku, odnosno o (ne)postojanju osnovane sumnje, na temelju čega će državni odvjetnik postupiti. Članci 70., 71. i 72. (ZSM/11) pružaju nekoliko mogućnosti za državne odvjetnike za mladež:

1. odbacivanje kaznene prijave;
2. primjena načela svrhovitosti/oportuniteta u slučajevima kada postoji osnovana sumnja da je maloljetnik počinio kazneno djelo kažnjivo kaznom zatvora do 5 godina ili novčana kazna, a državni odvjetnik ocjenjuje da se svrha sankcioniranja može ostvariti bez daljnjeg postupka, već izricanjem određenih (posebnih) obveza. Te se obveze nazivaju i alternativne mjere i/ili mjere koje se provode u zajednici (navedene u tablici 2.), s obzirom na to da im je cilj preusmjeriti predmete od suda i primijeniti brze i učinkovite intervencije za maloljetnike, u skladu s načelom hitnosti;
3. podnošenje prijedloga za izricanje maloljetničke sankcije čime ujedno započinje i pripremni postupak koji formalnopravno predstavlja početak kaznenog postupka prema maloljetnom počinitelju.

Tablica 2. Popis svih alternativnih mjera (mjera koje se provode u zajednici) prema ZSM/11 (čl. 72.)

ALTERNATIVNE MJERE (MJERE KOJE SE PROVODE U ZAJEDNICI)

1. isprika oštećeniku2. popravak štete nanosene kaznenim djelom, prema vlastitim mogućnostima,3. uključivanje u postupak posredovanja kroz izvansudsku nagodbu,4. uključivanje u rad humanitarnih organizacija ili u poslove komunalnog ili ekološkog značenja,5. podvrgavanje postupku odvikavanja od droge ili drugih ovisnosti, uz suglasnost maloljetnikovog zakonskog zastupnika,6. uključivanje u pojedinačni ili skupni psihosocijalni tretman u savjetovaništu za mlade,7. upućivanje u nadležnu ustanovu za osposobljavanje vozača radi provjere znanja prometnih propisa8. druge obveze koje su primjerene s obzirom na počinjeno kazneno djelo i osobne i obiteljske prilike maloljetnika.

Centri za socijalnu skrb od samog su početka uključeni u postupke prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela i u kontaktu su s policijom, državnim odvjetništvom, sudovima za mladež i drugim institucijama koje sudjeluju u kaznenom postupku (državni odvjetnik za mladež i/ili sudac za mladež) ili u izvršavanju maloljetničkih sankcija³⁵⁷. Izvješća o posebnim okolnostima (kao što su osobna obilježja maloljetnika, obiteljske okolnosti, itd.) mogu se zatražiti od centra za socijalnu skrb u različitim fazama kaznenog postupka (npr., čl. 65., st.1., čl. 71., čl. 78., st. 2., st. 3., ZSM/11). Slično tome, od Centra za socijalnu skrb može se zatražiti dostava izvješća o provedbi alternativnih mjera u prethodnom postupku (čl. 72. st. 2., ZSM/11). U provedbi alternativnih mjera i sankcija, centri za socijalnu skrb imaju obvezu planirati izvršavanje tih mjera i sankcija, kao i obvezu izvještavanja o njihovoj provedbi (npr., čl. 12., čl. 13., čl. 35., ZISIM/12).

U kaznenim predmetima prema maloljetnicima nadležni su sudovi za mladež (čl. 35., zajedno s čl. 37., st. 1. i 2., ZSM/11), a oni su, poput centara za socijalnu skrb, uključeni u postupak od samog početka. Dakle, prema čl. 63. st. 1. (ZSM/11), nakon uhićenja maloljetnika, sudac za mladež mora biti odmah obaviješten. Na zahtjev državnog odvjetnika, on će ispitati uhićenog maloljetnika i odlučiti o pritvoru (kraće zadržavanje), istražnom zatvoru³⁵⁸ ili puštanju maloljetnika na slobodu (čl. 63. st. 2. i st. 3., ZSM/11). Suci za mladež provode dokazno ročište (u vezi s člankom 77., 2. st., ZSM/11), ispituju primjerenost prijedloga za izricanje maloljetničke sankcije (čl. 83., ZSM/11) i zakazuju raspravu. Sud za mladež nadzire i provedbu odgojnih mjera (čl. 96., st. 1., ZSM/11). Članak 98. ZSM/11 opisuje modalitet nadzora nad izvršavanjem odgojnih mjera i definira suradnju sve tri institucije: (1) centara za socijalnu skrb, (2) sudova za mladež i (3) državnog odvjetništva.

³⁵⁷ Mandić i sur., „Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa,” 1265.

³⁵⁸ Hrvatski pravni akti razlikuju pritvor i istražni zatvor (ZKP). Općenito, pritvor je kraćeg trajanja, do 36 ili 48 sati (čl. 112., st. 5., ZKP), dok je istražni zatvor dužeg trajanja, do mjesec dana uz mogućnost produljenja (čl. 130., ZKP). Navođenje iznimki i procesnih detalja nadilazi potrebe ovog općenitog prikaza kaznenog postupka prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Hrvatskoj.

FAZA KAZNENOG POSTUPKA

(Kazneni zakon; Zakon o sudovima za mladež; Zakon o kaznenom postupku)

POLICIJA

prvi kontakt
istraga
prva procjena kaznenog djela i
odluka o prijavi

**DRŽAVNO
ODVJETNIŠTVO**

odluka o postupanju
procjena
mogućnost primjene diverzije
nadzire izvršavanje mjera i
sankcija

SUD ZA MLADE

odluka o postupanju
procjena
sankcioniranje
praćenje izvršavanja sankcija

CENTRI ZA SOCIJALNU SKRB

sveobuhvatna procjena
davanje stručnog mišljenja o mogućim
intervencijama u pravnom okviru
prikupljanje anamnestičkih podataka

**PROVEDBA
SANKCIJA**

procjena
pojedinačni program
postupanja
tretmanske intervencije
izvještavanje
davanje prijedloga/mišljenja

Centri za socijalnu skrb
Ustanove socijalne skrbi
Institucije pravosudnog sustava
Savjetovališta
Zdravstvene ustanove
Nevladine organizacije
Ostale stručne ustanove

FAZA IZVRŠAVANJA SANKCIJA

*(Zakon o sudovima za mladež; Zakon o izvršenju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje;
Različiti propisi za posebne sankcije)*

Slika 1.: Shematski prikaz glavnih institucionalnih i stručnih zadaća unutar maloljetničkog pravosudnog sustava u Republici Hrvatskoj

Schema prezentirana na slici 1. jasno prikazuje da bi se procjena maloljetnika trebala provoditi u različitim fazama kaznenog postupka. Općenito, prije primjene bilo kakvih intervencija ili donošenja bilo kakve odluke o maloljetniku, mora se provesti neka vrsta/razina individualne procjene (u daljnjem tekstu: individualna procjena). Budući da državni odvjetnik za mladež i sudac za mladež imaju vrlo širok spektar mogućih pravnih intervencija koje mogu primijeniti, uvijek trebaju opravdati i obrazložiti svoje odluke na temelju individualne procjene. Oni mogu sami provesti procjenu na način da istu obavi stručni suradnik izvanpravne struke (socijalni pedagog ili socijalni radnik) ili, češće, zatražiti od centra za socijalnu skrb da izvrše ili organiziraju procjenu maloljetnika za potrebe kaznenog postupka.

Pravni elementi i odredbe za provođenje individualne procjene maloljetnih počinitelja kaznenih djela u Hrvatskoj

Nužnost individualne procjene sadržana je u prethodno navedenim načelima, a njezina obveza je u Hrvatskoj propisana, izravno ili neizravno, kroz ZSM/11 i ZISIM/12, kao i pripadajuće podzakonske akte, odnosno pravilnike.

Zakonska osnova za individualnu procjenu, generalno govoreći, razlikuje:

- A) individualnu procjenu provedenu tijekom kaznenog postupka i izvršavanja sankcija,
- B) individualnu procjenu provedene u svrhu izrade pojedinačnog programa postupanja kada je maloljetni počinitelj već sankcioniran.

Tijekom kaznenog postupka, najvažniju ulogu u individualnoj procjeni imaju državno odvjetništvo i sudovi za mladež, kao i centri za socijalnu skrb. Sustav socijalne skrbi ili pravosudni sustav provode procjenu u svrhu izrade pojedinačnog programa postupanja kada se maloljetni počinitelj sankcionira.

Individualna procjena prije i tijekom kaznenog postupka

Načelo svrhovitosti/oporiteta, s naglaskom na zakonsku svrhu sankcioniranja, opisanu u, već spomenutom, članku 6. (ZSM/11), ključni je element na kojem se temelje sve odredbe za postupak individualne procjene tijekom kaznenog postupka.

Osim osnovane sumnje vezane uz navodno počinjeno kazneno djelo, kao i težine tog kaznenog djela, državni odvjetnik mora voditi računa o obilježjima maloljetnika, njegovom užem i širem društvenom okruženju, odnosu prema kaznenom djelu i drugim okolnostima potrebnim za daljnje radnje. Prije nego li odluči primijeniti alternativne mjere³⁵⁹, državni odvjetnik mora procijeniti bi li provođenje kaznenog postupka prema maloljetniku bilo svrsishodno s obzirom na navedena obilježja (čl. 71., st. 1., ZSM/11). Kako bi se utvrdile te okolnosti, državni odvjetnik može zatražiti informacije od roditelja ili skrbnika maloljetnika, drugih osoba i ustanova, a te podatke može zatražiti i od stručnog suradnika izvanpravne struke (socijalnog pedagoga ili socijalnog radnika) u državnom odvjetništvu ili od tima za procjenu u centru za socijalnu skrb (koji se obično sastoji od socijalnog pedagoga, socijalnog radnika i psihologa). Vezano uz upravo navedeno, očituje se važnost uloge stručnjaka izvanpravne struke, bilo socijalnog pedagoga ili socijalnog radnika, zaposlenog u državnom odvjetništvu. Državni odvjetnik mora obavijestiti i centar za socijalnu skrb o naknadno donesenoj odluci (čl. 71., st. 3., ZSM/11). Na temelju individualne procjene, državni odvjetnik može primijeniti načelo svrhovitosti/oporiteta i odrediti određene alternativne mjere (mjere koje se provode u zajednici).

Istovremeno, sud za mladež provodi procjenu kako bi se vidjelo postoje li osnove za pokretanje kaznenog postupka prema maloljetniku i može li se odbaciti kaznena prijava. Kada se pokrene postupak, sudu za mladež, tijekom cijelog sudskog postupka, osigurane su različite psihosocijalne procjene stručnog suradnika izvanpravne struke (socijalnog pedagoga ili socijalnog radnika) zaposlenog na sudu. Osim toga, kako je već rečeno, neki elementi procjene mogu se zatražiti i od centra za socijalnu skrb ili drugih ustanova socijalne i zdravstvene zaštite. To pokazuje jasnu namjeru da se rad stručnjaka, koji imaju znanje i razumijevanje razvojnih i bihevioralnih obilježja mladih, ugradi u svakodnevni rad državnih odvjetnika za mladež, kao i sudaca za mladež. Kada se govori o individualnoj procjeni u svrhu predlaganja intervencija maloljetnim počiniteljima kaznenih djela, važno je predložiti mjeru ili sankciju koja će najbolje odgovarati svakom maloljetniku s obzirom na njegova osobna obilježja, obilježja kaznenog djela, okolnosti u kojima živi i druge bitne čimbenike. Nalaganje ili izricanje određene mjere ili sankcije ovisi o rezultatima individualne procjene, konkretnom slučaju i mnogim drugim čimbenicima (rizicima, snagama, potrebama i čimbenicima responzivnosti)

³⁵⁹ Načelo oportuniteta

na razini maloljetnika i njegove okoline, kao i profilima tih rizika. Budući da se „univerzalni pristup za sve“ (eng. *one size fits all*) ne primjenjuje, može se reći da intervencije moraju biti usklađene s razinom kriminogenog rizika. Tako su, na primjer, alternativne mjere i sankcije koje se provode u zajednici prikladne za maloljetnike za koje se procijeni da su niskog ili umjerenog rizika, dok su institucionalne sankcije uglavnom namijenjene maloljetnicima visokog ili vrlo visokog rizika³⁶⁰. Tablica 4. prikazuje primjere odgovarajućih mjera i sankcija u pogledu procijenjene kumulativne, ukupne razine rizika.

Tablica 4. Primjeri odgovarajućih mjera/sankcija prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela s obzirom na razinu kumulativnog kriminogenog rizika unutar hrvatskog pravosudnog sustava

RAZINA KRIMINOGENOG RIZIKA	ODGOVARAJUĆE MJERE/SANKCIJE
NIZAK RIZIK	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Odbacivanje kaznene prijave, ▪ Primjena načela svrhovitosti/oportuniteta (diverzija) ▪ Posebne obveze
UMJEREN RIZIK	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Posebne obveze (s obilježjima tretmana) ▪ Pojačana briga i nadzor ▪ Pojačana briga i nadzor uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi
VISOK/VRLO VISOK RIZIK	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Odgojni zavod ▪ Maloljetnički zatvor

Individualna procjena u svrhu izrade pojedinačnog programa postupanja – kada je maloljetnik sankcioniran

Izvršenje svake maloljetničke sankcije temelji se na pojedinačnom programu postupanja koji je obično rezultat, odnosno ishod sveobuhvatne procjene, uz uvažavanje načela individualiziranog pristupa. U članku 7. (ZISIM/12) izričito se navodi da se izvršenje sankcija temelji na pojedinačnom programu postupanja prilagođenom čimbenicima kriminogenog rizika povezanim s maloljetnikovom osobnošću kao i društvenom pozadinom te je usklađen

³⁶⁰ Ricijaš, Neven, Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija (Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012), 23-28.

sa suvremenim znanstvenim i stručnim spoznajama. Osim toga, tijekom izvršavanja sankcija maloljetnik mora imati priliku neometano pohađati školu.

Pojedinačni program postupanja temeljni je dokument kojeg izrađuje imenovani voditelj odgojne mjere u suradnji s maloljetnikom, njegovim roditeljima/ skrbnicima, drugim stručnjacima, kao i drugim osobama koje mogu doprinijeti holističkom pristupu u postupku izvršavanja odgojne mjere. Detaljnije informacije o procesu izrade pojedinačnog programa postupanja bit će predstavljene u trećem potpoglavlju³⁶¹.

Na temelju svega navedenog, zaključujemo da se pravnim okvirom šalju jasne poruke o važnosti individualne procjene. Što se tiče mladih koji su u sukobu sa zakonom, individualna procjena definira se kao preduvjet za odluke državnih odvjetnika ili sudaca za mladež o (ne)izricanju sankcija i/ili mjera. S obzirom na to da se mjere i sankcije za maloljetnike i mlađe punoljetne osobe kreću od odbacivanja kaznene prijave do odgojnih mjera i maloljetničkog zatvora, razumljiva je potreba za kvalitetnom procjenom potreba maloljetnika. Zakonodavstvo u Hrvatskoj poštuje međunarodne smjernice i preporuke o postupcima prema mladima koji su u sukobu sa zakonom i integrira ih u sadržaj relevantnih akata. Osim već spomenutog, postoje i brojni posebni dokumenti vezani uz mlade u sukobu sa zakonom, naglašavajući potrebu i nužnost obavljanja procjene u svrhu odabira adekvatnog postupanja. I prethodno i sadašnje hrvatsko zakonodavstvo (kao i Direktiva (EU) 2016/800)³⁶² šalju jasnu poruku o osnovi na kojoj se donose relevantne odluke i prijedlozi. Stoga se to može protumačiti kao potreba za detekcijom, ali i višedimenzionalnom, multiprofesionalnom i interdisciplinarnom, sveobuhvatnom procjenom i pristupom mladima u sukobu sa zakonom, procjenom individualnih čimbenika rizika, potreba i snaga maloljetnika i njegovog okruženja (obitelj, škola, vršnjaci...), mogućnostima intervencija u praksi i slično³⁶³.

U nastavku teksta detaljnije raspravljamo o konceptualnom okviru pojedinačne procjene: vrstama individualne procjene, metodama u procesu procjene, kriterijima kvalitete i

³⁶¹“Metodologija provedbe pojedinačne procjene: procjena, planiranje i izvješćivanje”.

³⁶² Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća (od 11. svibnja 2016.) o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičeni ili optuženi u kaznenim postupcima (SL L 132, 21. 5. 2016.)

³⁶³ Žižak, Antonija i Koller-Trbović, Nivex, „Sustav interventnih mjera prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (stanje – potrebe – perspektive).” Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu 6, br. 2 (1999): 767–789.

standardima procjenjivanja, konačnom rezultatu individualne procjene (izvješću, odnosno mišljenju i prijedlogu) te strukturi izvješća.

7.2. Konceptualni i praktični okvir individualne procjene u Hrvatskoj

Vrste i razine pojedinačne procjene

Već je iz ranijeg teksta jasno da je hrvatski pravni okvir dobro uređen i orijentiran na rehabilitacijske i restorativne pristupe maloljetnicima, te da individualna procjena ima važnu ulogu u različitim fazama kaznenog postupka i izvršavanja maloljetničkih sankcija. Zakonodavstvo uzima u obzir činjenice i znanstveno-stručne spoznaje vezane uz djetinjstvo i adolescenciju kao posebna razvojna razdoblja u životu tijekom kojih djeca i mladi razvijaju svoje osobnosti kao i to da se svrha sankcija/mjera ne postiže samo kažnjavanjem. Općenito se podrazumijeva da uravnoteženje rehabilitacijskih, retributivnih i restorativnih elemenata i intervencijskih pristupa prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom predstavlja vodeće načelo. Sposobnost rasuđivanja, interpretacije reguliranja emocionalnih stanja, funkcioniranja u društvenim odnosima i specifičnosti načina donošenja odluka djece i mladih, imaju svoje specifičnosti i razlike u odnosu na odrasle. Sve navedeno je od izravne važnosti i uzima se u obzir kod donošenja odluka u najboljem interesu maloljetnika. Zbog toga je i važno usredotočiti se na rehabilitaciju, tretman, restorativne pristupe i odgojne mjere. Dakle, neosporno je da su interventne mjere za maloljetne počinitelje značajno usmjerene na tretman, odnosno rehabilitaciju, a procjena je preduvjet donošenja tih odluka, odnosno intervencija.

S obzirom na pojašnjenu zakonsku osnovu procjene u prethodnom poglavlju, jasno je da se procjena maloljetnih počinitelja kaznenih djela, ovisno o njenoj svrsi i ciljevima, provodi dominantno u dva sustava koji usko surađuju, a to su:

- 1) pravosudni sustav – kada sud ili državno odvjetništvo provode procjenu u svoje svrhe, obično od strane stručnih suradnika izvanpravne struke (socijalnih pedagoga ili socijalnih radnika) zaposlenih u tim ustanovama,
- 2) sustav socijalne skrbi – kada se procjena provodi za potrebe tijela koje su je zatražile, tj. na zahtjev suda ili državnog odvjetništva, uglavnom radi donošenja odluke o

odgovarajućoj intervenciji/mjeri/sankciji ili radi planiranju intervencije kada je sankcija već izrečena.

Nadalje, ovisno o specifičnostima maloljetnika i obilježjima kaznenog djela, procjena se katkad provodi i u sustavu zdravstva.

Ukratko, možemo zaključiti da, ovisno o konkretnom slučaju, fazi kaznenog postupka, svrsi, cilju, dijagnostičkim pitanjima, fokusu, koracima procjene, ali i drugim elementima, općenito govoreći, u hrvatskom sustavu razlikujemo:

1) detekciju/trijažu/probir. Detekcija pruža početne informacije o samo nekim aspektima funkcioniranja mladih te omogućuje razvrstavanje maloljetnika u skupine prema vrsti i hitnosti obrade. Ona služi da se populacija suzi na one u riziku, odnosno s razvijenim i težim, intenzivnijim problemima u ponašanju ili koji su u visokom kriminogenom riziku.

2) sveobuhvatnu procjenu koja uključuje prikupljanje opsežnih podataka te dublje i detaljno procjenjivanje obilježja mladih i karakteristika njihovih okolnosti i okruženja kroz različita životna područja.

Osim toga, postoji i koristi se i forenzička procjena (evaluacija, vještačenje) kao specifičan oblik procjene maloljetnika. Ona je tzv. sudska, „pravna“, a bavi se specifičnim zakonskim pitanjem ili dilemom koje ima u fokusu (npr. kako se kognitivni, emocionalni i ponašajni aspekti povezuju sa specifičnim zakonskim pitanjem na koje se daje odgovor). Nju provode sudski vještaci (forenzični psiholog/psihijatar, ali i druge struke).

Nadalje, procjena se može promatrati na dvije razine, s obzirom na njezinu svrhu, način provedbe i razinu donošenja odluka³⁶⁴, a obje su u velikoj mjeri prisutne u Hrvatskoj. To su:

- 1) makrorazina procjene, usmjerena na opće donošenje odluka u pravosudnom sustavu u vezi s daljnjim postupcima prema maloljetniku ili prijedlogom za intervenciju

³⁶⁴ Von Aster, Michael G., Reitzle, Matthias i Steinhausen, Hans-Christoph, „Differentielle Therapeutische und Pädagogische Entscheidungen in der Behandlung von Kindern und Jugendlichen“, *Psychoterapeut* 39 (1994): 360–367.

- 2) mikrorazina procjene, usmjerena na konkretne tretmanske smjernice, provedena nakon ili istodobno s makrorazinom procjene, s ciljem planiranja tretmana/mjere/sankcije.

Budući da je svrha najčešće korištene procjene predlaganje i planiranje daljnjih intervencija za maloljetne počinitelje kaznenih djela, njezin je cilj prikupiti, analizirati i interpretirati podatke o obilježjima, rizicima i snagama djece i mladih s problemima u ponašanju³⁶⁵ ili u sukobu sa zakonom, te njihovih intervencijskih potreba, kao i obilježjima, rizicima i mogućnostima njihova okruženja da zadovolji te potrebe³⁶⁶. Sveobuhvatna procjena uključuje intersdisciplinarnu djelatnost i prikupljanje opsežnijih, detaljnih informacija i istraživanja, upoznavanja, razumijevanja i tumačenja obilježja mladih, njihovih okolnosti i okruženja. Riječ je o detaljnom i složenom obliku procjene: potreba, kriminogenog rizika, snaga maloljetnika i zaštitnih čimbenika u njihovom okruženju, kao i etiologije i fenomenologije problema u ponašanju općenito.

Sažeto govoreći, ciljevi i zadaci individualne procjene maloljetnika mogu se podijeliti na: detekciju, sveobuhvatnu procjenu, projekciju i predikciju tretmana i budućeg ponašanja, planiranje intervencija te evaluaciju intervencija. Postoji različiti načini na koje se navedeni ciljevi i zadaci mogu postići kao i različiti modeli procjene. U hrvatskoj praksi prisutna su dva pristupa procjeni čiji je osnovni kriterij razlikovanja u načinu prikupljanja i interpretiranja podataka o maloljetniku i njegovoj okolini. Ta dva osnovna pristupa međusobno se ne isključuju, već se koriste zajedno te nadopunjuju jer svaki ima prednosti i nedostatke³⁶⁷. To su:

³⁶⁵ U Hrvatskoj su ponašanja koja predstavljaju kršenje zakona uključena u krovni termin problemi u ponašanju djece i mladih, a kreću se na kontinuumu od manje opasnih i štetnih ponašanja po sebe i druge do onih visokorizičnih koja imaju negativnu prognozu. Problemi u ponašanju djece i mladih predstavljaju krovni pojam za kontinuum ponašanja od onih jednostavnijih, manje težine, opasnosti i štetnosti za sebe i druge, do onih definiranih i/ili sankcioniranih propisima i često težih po posljedicama i potrebama za tretmanom. Taj pojam supsumira ekstremnije oblike tog fenomena u oba smjera: od rizičnih, preko teškoća do poremećaja u ponašanju. Uz sva takva ponašanja vezane su posljedice i stanja koja treba usmjeravati, mijenjati ili rješavati, a kojima se bave stručnjaci različitih struka i u različitim područjima (civilni sektor, obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb, policija i pravosuđe) (Koller-Trbović, Žižak i Jeđud Borić, 2011).

³⁶⁶ Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice, 23–69.

³⁶⁷ White, Angela i Walsh, Peter, Risk assessment in Child Welfare (Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006). http://www.community.nsw.gov.au/__data/assets/pdf_file/0005/321647/research_riskassessment.pdf

Barry, "Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Final report".

- 1) **Aktuarski ili statistički** pristup je takozvani znanstveno utemeljeni pristup, koji je "**objektivan**", mjerljiv, temeljen na standardiziranim instrumentima procjene različitih aspekata i dimenzija osobnosti, emocija, ponašanja, kriminogenog rizika, razvojnog rizika i slično.
- 2) **Klinički i konstruktivistički** pristup, koji je kvalitativan, temelji se na provedbi dijagnostičkih/eksplorativnih intervjua i primjeni komplementarnih metoda i tehnika. Taj je pristup participativan, usmjeren na pozitivne aspekte, kao i na snage maloljetnika i njihove okoline te osnaživanje mladih. Međutim, često se smatra impresionističkim i subjektivnim.

U skladu s upravo navedenim, Shlonsky i Wagner³⁶⁸ (2005) navode da procjena uključuje najmanje dva različita procesa: procjenu rizika (predviđanje budućih problema) i kontekstualnu procjenu funkcioniranja maloljetnika, što je posebno važno za planiranje intervencije. Svaki od njih ima zasebne funkcije. Primjerice, instrumenti za procjenu rizika mogu dati informacije o hitnosti intervencije i njenom intenzitetu, dok strukturirana procjena potreba pridonosi individualiziranom planiranju slučaja. Autori naglašavaju da su oba pristupa važna za donošenje odluka. Aktuarska procjena rizika važna je za, primjerice, procjenu rizika od recidivizma, ali ne pokazuje koji su klinički čimbenici najvažniji za intervenciju i koje su intervencije najprimjerenije za postizanje pozitivnih učinaka za specifičnog maloljetnika. Autori smatraju da upravo stručnjaci moraju "prevesti" informacije iz oba pristupa u odabir specifične učinkovite intervencije. Često su upravo klinička prosudba i pristup nužni kako bi se napravila poveznica s pravim, tj. zakonskim pitanjem koje je u fokusu procjene.

Ukratko, ta dva pristupa trebalo bi kombinirati i integrirati kako bi se omogućila adekvatna procjena funkcioniranja maloljetnika, ali i kako bi se utvrdilo i pojasnilo relevantne probleme na individualnoj, obiteljskoj i društvenoj razini, kako bi se odabrale intervencije, te kako bi se utvrdili ciljevi intervencije i način smanjivanja rizika maloljetnika/okruženja korištenjem

Hoge, Robert D., "Forensic Assessments of Juveniles: Practice and Legal Considerations," *Criminal Justice and Behavior* 39, br. 9 (2012): 1255–70. <https://doi.org/10.1177/0093854812444024>.

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, "Procjena intervencijskih potreba djece i mladih s problemima u ponašanju," U *Procjena rizika i snaga u funkciji planiranja tretmana*, ur. Antonija Žižak, i Nivex Koller-Trbović (Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2013), 23–67.

³⁶⁸ Shlonsky, Aron i Wagner, Dennis, "The Next Step: Integrating Actuarial Risk Assessment and Clinical Judgment into an Evidence-based Practice Framework in CPS Case Management," *Children and Youth Services Review* 27, br. 4 (2005): 409–427. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2004.11.007>

multidisciplinarnog pristupa³⁶⁹. Fokus i cilj pravosudnog sustava mora biti na rješavanju i smanjivanju drugih teškoća i problema u životu maloljetnika koji utječu na njihovo ponašanje, a ne samo na upravljanju rizicima. Stoga je nužno da se tijekom procjene kombiniraju i aktuarski i klinički pristup kao i svrhovita participacija maloljetnika tijekom procesa procjene njegovih potreba. To znači da maloljetnik treba biti uključen u proces procjene, treba se čuti i razumjeti njegova perspektiva i uključiti ga u donošenje odluka vezano uz upravljanje rizicima, kao i smanjivanje rizika³⁷⁰.

Kada je riječ o organizacijskim formama procjene, ona se odvija u više različitih okruženja (resora, sektora, institucija, službi) i na više razina. Vrste i razine procjene mogu biti brojne i različite, kao što postoje različite vrste i razine intervencija. Procjena je tek jedna vrsta intervencije koja, kao i neke druge, može imati višestruke forme i organizacijske oblike. Koja će od formi/vrsta procjene biti korištena, ovisi o razini rizika i potreba korisnika (u širem smislu), ali i mogućnosti okruženja da ih realizira. Jedan od do sada najprisutnijih kriterija podjele vrsta procjene u Hrvatskoj odnosi se na razinu institucionalizacije, kao što je prikazano na slici 2.³⁷¹.

INTEGRALNA	<ul style="list-style-type: none"> • provodi se bez izdvajanja maloljetnika u specijaliziranu ustanovu, u njegovom prirodnom okruženju (npr. škola, obitelj)
POVREMENA / DISKONTINUIRANA	<ul style="list-style-type: none"> • odvija se kroz odlazak mlade osobe stručnjaku na razgovore, preglede, testiranja, ali bez izdvajanja iz sredine
POLUDNEVNA	<ul style="list-style-type: none"> • provodi se tako da maloljetnik dio dana provodi u organiziranim uvjetima u specijaliziranim ustanovama/službama, ali bez izdvajanja iz obitelji ili okoline u kojoj živi
CJELODNEVNA/ SMJEŠTAJ	<ul style="list-style-type: none"> • maloljetnik je smješten u specijaliziranu ustanovu, što predstavlja i izdvajanje mlade osobe iz uže, a ponekad i šire sredine, ali na određeno vrijeme (najčešće mjesec dana)

Slika 2. Vrste procjene u odnosu na okruženje u kojoj se procjena provodi i u odnosu na razinu (ne)izdvajanja maloljetnika iz obitelji i/ili šireg okruženja

³⁶⁹ Schwalbe, Craig S., "Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework," *Children and Youth Services Review* 30 (2008): 1458–1464. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2007.11.021>

³⁷⁰ Barry, "Effective Approaches to Risk Assessment in Social Work: An International Literature Review Final report".

³⁷¹ Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice 23–69.

Odluka o vrsti i razini procjene koja će se poduzeti u odnosu na određenog maloljetnika donosi se ovisno o prosudbama i zaključcima dobivenim na temelju detekcije, kao i na temelju specifičnosti situacije i svakog pojedinog slučaja (primjerice ovisno o: specifičnim obilježjima vrsta rizika, intenzitetu rizika, problemima maloljetnika, posljedicama, težini i stupnju opasnosti koja proizlazi iz ponašanja maloljetnika i/ili njegove okoline, potrebi za zaštitom maloljetnika i/ili njegovog okruženja (javne sigurnosti), ali i ovisno o obilježjima kaznenog djela, odnosu i stavu maloljetnika prema počinjenom kaznenom djelu i žrtvi, spremnosti mlade osobe na suradnju, spremnosti na intervenciju i promjenu³⁷². Načelno, ako su rezultati detekcije u određenom slučaju ozbiljniji i nepovoljni, odabiru se i predlažu intenzivnije i "više" razine procjene.

Sljedeći tekst sadrži detaljan opis dvije razine procjene koje se najčešće koriste kada je riječ o maloljetnim počiniteljima kaznenih djela u Hrvatskoj³⁷³:

- 1) **Povremena/diskontinuirana procjena** je vrsta procjene koja se provodi bez izdvajanja maloljetnika iz obitelji i šire sredine, a provodi je tim stručnjaka u određenim službama, ustanovama i institucijama (kao što su centri za socijalnu skrb, odvjetništva, sudovi, ali i poliklinike i bolnice). Radi se o organiziranoj stručnoj djelatnosti kod koje mlada osoba, na poziv i u dogovoru s članovima stručnog tima odgovarajuće institucije, dolazi na razgovore, ispitivanja, testiranja po nekoliko sati u određene dane. Isto tako, i njeni roditelji ili skrbnici dolaze na razgovor i to prvenstveno kod socijalnog radnika ili socijalnog pedagoga, a ako je potrebno i kod drugih članova tima, posebno psihijatra ili psihologa. Ova vrsta procjene najčešće se koristi u praksi.
- 2) **Cjelodnevna procjena/smještaj** odnosi se na sistemski, strukturiran i planski proces procjene mlade osobe u različitim životnim situacijama tijekom jednomjesečnog boravka u ustanovi, u grupi od maksimalno dvanaestero djece ili mladih koji su u visokom riziku, imaju povijest činjena kaznenih djela i kompleksne potreba. Kriteriji upućivanja djece i mladih u instituciju radi procjene rizika i potreba odnose se na:
 - djecu i mlade oba spola u dobi od 9 godina do 21 godine;

³⁷² Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice, 23–69.

³⁷³ Ibid.

- riječ je o mladima koji svojim ponašanjem neposredno i osjetno ugrožavaju sebe i druge;
- kada je maloljetnik ugrožen zbog zanemarivanja ili zlostavljanja u sredini u kojoj živi;
- kada dotadašnje intervencije nisu dale očekivane rezultate, te
- kada postoji vjerojatnost za izricanje visoko strukturiranog i kompleksnog (najčešće institucionalnog) tretmana/sankcije.

Radi se o izdvajanju mlade osobe iz njezine primarne sredine, obitelji, društva, a nerijetko i iz mjesta boravka zbog nepostojanja ustanove za procjenu ili zato što se to smatra nužnim iz drugih razloga (npr. ugrožavajući uvjeti života u obitelji, negativan utjecaj vršnjaka). Maloljetnik boravi 24 sata dnevno u instituciji (osim kada ide u školu, kući na vikend, preglede i sl.) te je pod stalnim vođenjem i nadzorom stručnjaka. Ova vrsta procjene podrazumijeva postojanje tima stručnjaka (socijalni pedagog, psiholog, socijalni radnik, dječji i adolescentski psihijatar, neurolog, liječnik školske medicine, pedagog i drugi, ako je potrebno). Ovakva vrsta procjene zahtijeva tim stručnjaka (socijalni pedagog, psiholog, socijalni radnik, dječji i adolescentski psihijatar, neurolog, liječnik, pedagog, a po potrebi i drugi). Takvu procjenu u Hrvatskoj provode posebni odjeli za procjenu domova za odgoj djece i mladeži/ centara za pružanje usluga u zajednici te neke od zdravstvenih ustanova (npr. Psihijatrijska bolnica za djecu i mladež Zagreb, Klinika za psihološku medicinu)³⁷⁴.

Metode u postupku procjene

Tekst koji slijedi opisuje način provedbe procesa procjene, odnosno ključna područja te metode i tehnike procjene.

Prethodno je bilo riječi prije svega o formalnim i organizacijskim uvjetima odvijanja određene vrste i razine procjene u Hrvatskoj, no kakva će biti kvaliteta, što će se procjenjivati, kako i tko će raditi procjenu, predstavlja suštinu tog procesa. Stoga je i procjena različitih područja, ali i načina procjene, odnosno metoda i tehnika procjene izuzetno važno stručno pitanje.

³⁷⁴ Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice, 23–69.

Sveobuhvatnost postupka procesa i ključne dimenzije sveobuhvatnog pristupa procjeni sažeti su na slici 3. u nastavku.

IZVORI PODATAKA	INFORMACIJE/PODACI
<ul style="list-style-type: none"> • Maloljetnik • Roditelji • Druge važne osobe 	<ul style="list-style-type: none"> • Činjenice • Procjene • Samoprocjena i samoiskaz
METODE I TEHNIKE PROCJENE	PODRUČJA PROCJENE
<ul style="list-style-type: none"> • Prikupljanje relevantne dokumentacije • Opažanje • Intervjui • Testiranje • Metode procjene i samoprocjene • Komplementarne metode 	<ul style="list-style-type: none"> • Prethodna i trenutna kaznena djela i sankcije • Obitelj • Škola • Vršnjaci • Susjedstvo • Ovisnosti, zlouporaba opojnih droga • Osobnost/ponašanje • Stavovi/orijentacija

Slika 3.: Elementi sveobuhvatnosti procjene³⁷⁵

Tijekom procesa procjene nužno je koristiti širok raspon metoda i tehnika budući da samo jedna metoda, odnosno tehnika (npr. instrument za procjenu) ne može, korišten bez drugih metoda, na odgovarajući način objasniti i predvidjeti ljudsko ponašanje. Isto tako, primjerice instrumenti za procjenu kriminogenog rizika ne isključuju diskrecijsku procjenu stručnjaka već služe za olakšavanje donošenja prijedloga i zaključka procjene, uz, dakako, primjenu brojnih drugih metoda i tehnika i izvora podataka. Zakonska osnova jasno definira područja procjene maloljetnika, kao i stručnjake koji to rade (primarno socijalni pedagog, socijalni radnik, psiholog, a po potrebi i druge struke), a metode i tehnike koje se primjenjuju u radu ovise dakako o pojedinoj struci i dijagnostičkom pitanju koje je u fokusu. Općenito govoreći, ključna područja procjene su: ranija i sadašnja kaznena djela i sankcije, obitelj, školovanje/zaposlenje, vršnjaci, slobodno vrijeme, zlouporaba sredstava ovisnosti, osobnost/ponašanje i stavovi/orijentacija³⁷⁶. U odnosu na izvore informacija važno je da oni budu brojni i raznoliki

³⁷⁵ Koller-Trbović, Mirosavljević i Jeđud Borić, Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice, 23–69.

³⁷⁶ Hoge, Robert D., Andrews, Donald A., Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI) – User’s Manual (USA, North Tonawands, New York: MHS, 2002).

kako bi osigurali sveobuhvatan pristup podacima o maloljetniku iz različitih sredina i odnosa. Mlada osoba ključan je izvor podataka, a potom roditelji/skrbnici te nastavnici/odgajatelji, kao i drugi stručnjaci koji su u mogućnosti kroz određeno vrijeme biti u odnosu s maloljetnikom. U tom kontekstu mogu se promatrati i vrste informacija koje se prikupljaju i interpretiraju, a koje su u vezi s izvorima, kao i vrstama podataka. Tako neki podaci predstavljaju objektivne činjenice, neki procjene stručnjaka i drugih osoba, a ostali su podaci koji se prikupljaju kroz samoiskaz i samoprocjenu mladih osoba te predstavljaju viđenje, doživljaj i perspektivu korisnika. Sve navedeno potrebno je „provesti” kroz brojna područja procjene, različita okruženja i situacije, odnosno brojne sadržaje. Isto tako, važno je uzeti u obzir i čimbenike responzivnosti/odgovora, koji su važni za planiranje i provedbu intervencija pa je u tom smislu potrebno ispitati cijeli niz područja koja su usko povezana s poviješću i funkcioniranjem maloljetnika, njegovih roditelja i samog sustava.

Odabir i primjena metoda i tehnika procjene mladih ovisi o različitim čimbenicima, kriterijima i okolnostima. Tako su kriteriji za izbor i primjenu određene metode i tehnike sljedeći: kontekst procjene (razina i vrsta procjene, individualni ili grupni pristup, obilježja stručnjaka, profesija stručnjaka, kompetencije stručnjaka...), obilježja maloljetnika (dob, spol, zrelost...), i što je najvažnije, svrha i ciljevi individualne procjene (što želimo procijeniti i zašto). Neke metode i tehnike prilagođenije su pojedinim strukama, odnosno područjima procjene pojedinih stručnjaka u timu, a „obvezne” ili ključne metode su: metoda opažanja, razgovora, testiranja, procjene i samoprocjene te metoda prikupljanja relevantne dokumentacije. Druge metode i pripadajuće tehnike nije nužno, već ih je poželjno primjenjivati, te ih se naziva komplementarnim metodama, a to su primjerice: kreativne i ekspresivne tehnike, interaktivne igre, sociometrija i druge metode i tehnike.

U sljedećem poglavlju detaljnije se razmatraju standardi kvalitete mišljenja i prijedloga stručnjaka/izvješća individualne procjene. Mišljenje i prijedlog krajnji je rezultat procesa procjene. Kvalitetno napisano izvješće sadrži točne i relevantne podatke prikazane na jasan i sistematičan način, ali i jasna tumačenja, interpretacije i zaključke stručnjaka kao i preporuke za intervenciju.

Izvešće o individualnoj procjeni

Kakvo izvješće o provedenoj procjeni očekuje državni odvjetnik ili sudac za mladež prilikom naručivanja procjene? Koje su za njih relevantne informacije/podaci i zašto? Što im je korisno za donošenje odluka? Od čega bi se trebala sastojati individualna procjena? Sve to su važna pitanja o kojima stručnjaci koji procjenu provode, kao i državni odvjetnik/sudac, moraju imati na umu.

Konačni rezultat postupka individualne procjene je pisano mišljenje i prijedloge (u daljnjem tekstu: izvješće ili izvješće individualne procjene). Izvješće mora sadržavati sve relevantne informacije i preporuke za donošenje odluka ili provedbu intervencije. Struktura i sadržaj izvješća ovisi o vrsti i razini provedene individualne procjene (tj. detekciji ili sveobuhvatnoj procjeni), a povezani su sa specifičnim dijagnostičkim svrhama, ciljevima i pitanjima koja su u fokusu. Uz to, sadržaj izvješća također ovisi i o fazi kaznenog postupka (jer se procjena, podsjećamo, može provesti tijekom različitih faza kaznenog postupka ili za izricanje mjera/sankcija, za razliku od procjene provedene radi izrade pojedinačnog programa postupanja, nakon sankcioniranja maloljetnog počinitelja).

Müller³⁷⁷, Žižak i Koller-Trbović³⁷⁸, Underwood, Chapin i Griffin³⁷⁹ navode da, ovisno o konkretnom slučaju, pristupu procjeni, svrsi, cilju i fokusu, izvješće individualne procjene treba odgovoriti na sljedeća pitanja:

- Pokazuje li maloljetnik probleme u ponašanju, i ako da, koje?
- Da li je ponašanje monosimptomatsko ili se radi o više simptoma i dimenzija problema u ponašanju? Što se može reći o složenosti i komorbiditetu?
- U kojim životnim područjima maloljetnik manifestira probleme?
- Koje su posljedice ponašanja za maloljetnike i/ili za druge?
- Koja je učestalost, intenzitet i trajanje problema u ponašanju?
- Tko prepoznaje problem i kako? Kako to doživljava maloljetnik?
- Postoje li organski, fiziološki problemi ili druge bolesti?

³⁷⁷ Müller, Burkhard, Sozialpädagogisches Konnen (Lambertus, 1994).

³⁷⁸ Žižak, Koller-Trbović, "Sustav interventnih mjera prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (stanje – potrebe – perspektive)," 767–789.

³⁷⁹ Underwood, Lee, Chapin, Deborah, Griffin, Patrick, Procedural Guidelines for Conducting Need/Risk Screening and Assessment (The National Center for Mental Health and Juvenile Justice, 2002). [http://www.ncmhjj.com/wp-content/uploads/2015/02/2002- Procedural_Guidelines_for_Conducting_Need-Risk_Screening_and_Assessment.pdf](http://www.ncmhjj.com/wp-content/uploads/2015/02/2002-Procedural_Guidelines_for_Conducting_Need-Risk_Screening_and_Assessment.pdf) (Retrieved September 1, 2020).

- Utječe li problem na razvojne sposobnosti, sposobnosti učenja, djelovanje, želje, motive, socijalne kompetencije maloljetnika?
- Koji su okolinski uvjeti i čimbenici koji se povećavaju i uzrokuju probleme u ponašanju maloljetnika? Što podupire pojavu, razvoj i postojanost problema?
- Koje su prednosti i kompetencije maloljetnika, njegove/njezine obitelji i njegove/njezine šire okoline?
- Kakva su očekivanja maloljetnika, roditelja i stručnih osoba?
- Koji je bio učinak prethodnih intervencija (ako ih je bilo)?
- Koje mu/joj intervencije najviše mogu pomoći? Koji je vremenski okvir za te intervencije?
- Koje su njegove/njezine šanse za promjenu ponašanja?

Kada je riječ o mišljenju i prijedlogu, odnosno o izvješću o maloljetniku, Rosado³⁸⁰ navodi sljedeće minimalne kriterije kvalitete procjene koji moraju biti vidljivi u izvješću kao rezultatu procjene:

- ✓ Relevantni opći podaci o maloljetniku (datum rođenja, adresa prebivališta/boravišta, razred koji trenutno pohađa ili zaposlenje, raniji i sadašnji delinkventni status maloljetnika (ranija i sadašnja kaznena djela, osude, intervencije pravosudnog sustava, socijalne skrbi...), trenutni status maloljetnika (osumnjičenik i sl.)
- ✓ Podaci o ustanovi/organizaciji koja je maloljetnika uputila na procjenu
- ✓ Svrha i ciljevi procjene; razlozi procjene maloljetnika (npr. procjena raspravne sposobnosti, odluka o adekvatnoj intervenciji/mjeri/sankciji, odluka o primjeni općeg ili maloljetničkog kaznenog prava za mlađe punoljetnike)
- ✓ Korišteni izvori informacija za procjenu maloljetnika (maloljetnik, roditelji, škola, trener...) kao i korištenih metoda i tehnika procjene (npr. pregled medicinske ili školske dokumentacije, pregled policijskih izvješća, razgovor s maloljetnikom, testiranje, razgovor s roditeljima itd). Datumi i trajanje svih provedenih intervjua, kao i drugih primijenjenih metoda i tehnika (pa i instrumenata) procjene maloljetnika te vrijeme utrošeno na provedbu procjene

³⁸⁰ Rosado, ur., Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting. Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum.

- ✓ Informiranje maloljetnika o potrebi i svrsi procjene i ne/povjerljivosti prikupljenih podataka
- ✓ Analiza i interpretacija svih relevantnih informacija. Pojašnjenje postoje li dodatne relevantne informacije koje stručnjaci nisu uzeli u obzir.
- ✓ Opis mentalnog statusa, kapaciteta, sposobnosti, znanja i/ili vještina maloljetnika i njegove okoline koje su relevantne sa svrhu i cilj zbog kojih se procjena provodi
- ✓ Opis, analiza i interpretacija odnosa i veza između procijenjenog/dijagnosticiranog mentalnog stanja, kapaciteta, sposobnosti, znanja i/ili vještina maloljetnika i njegove okoline i njihovih uzročnih veza sa sposobnostima i funkcioniranjem maloljetnika ili pitanjima koja zanimaju državno odvjetništvo/sud
- ✓ Informacije koje kontekstualiziraju zaključke stručnjaka
- ✓ Informacije o donesenom zaključku i njegovoj validnosti (pojašnjenje ograničenja koja su mogla utjecati na dobivene rezultate i zaključke procjene (npr. uvjeti testiranja i procjene, pouzdanost i valjanost testova, dužina i trajanje procjene, broj i kvaliteta razgovora s maloljetnikom/ roditeljima/ školom..., količina i kvaliteta prikupljene dokumentacije/informacija o maloljetniku i njene analize itd.)
- ✓ Specifične preporuke za intervenciju/mjeru/sankciju za maloljetnika (što treba, a što je realno s obzirom na zakonske mogućnosti i mogućnosti lokalne zajednice).

Općenito govoreći, izvješće predstavlja interpretaciju i sintezu prikupljenih informacija u smislu prosudbe vrste i razine problema u ponašanju maloljetnika, njihovih mogućih tumačenja, "uzroka", rizičnih i zaštitnih čimbenika na razini maloljetnika i okruženja mlade osobe, te prosudbu osobnih, obiteljskih i školskih aspekata, potreba maloljetnika za intervencijom kao i objektivnih okolnosti i mogućnosti sredine da zadovolji te potrebe. Ono sadrži skup odabranih, ali integriranih i interpretiranih informacija relevantnih za dijagnostička pitanja koja su u fokusu procjene. Izrađene su upute i preporuke za procjenu djece i mladih koji manifestiraju društveno neprihvatljivo ponašanje³⁸¹. Prema tim uputama, izvješća o procjeni moraju ispunjavati kriterije kvalitete i poštovati određene smjernice, a to su:

³⁸¹ Upute za ispitivanje djece i omladine i dijagnosticiranje društveno neprihvatljivog ponašanja (Zagreb: Republički zavod za socijalni rad (SRH), 1984).

1. Relevantnost- što znači da bi podaci u izvješćima trebali biti selekcionirani, svrsishodni, važni i značajni za maloljetnika, i u odnosu na njegovo ponašanje i u odnosu na opće funkcioniranje, te da moraju kratko i jasno prikazati bitne aspekte njegove ličnosti. Stoga se procjenjivanje ne može provoditi jedinstveno i jednoobrazno za sve, već u ovisnosti od prirode i potreba konkretnog maloljetnika. To znači da se treba raditi o podacima koji su relevantni za intervenciju, a specifični u odnosu na konkretnog maloljetnika. Ukratko, izvješće mora sadržavati samo relevantne informacije za razumijevanje potreba maloljetnika, kao i informacije relevantne za donošenje odluka ili daljnje intervencije.
2. Argumentiranost znači da je u izvješću potrebno navesti izvore podataka koji se iznose i interpretiraju kao i argumente stručnjaka za iznesena tumačenja podataka kako bi se prikupljeni podaci i/ili izvješća individualne procjene mogli provjeriti i potvrditi. Nadalje, podatke treba tumačiti i interpretirati u smislu njihova značenja za maloljetnika i za predloženu intervenciju, ali te interpretacije treba argumentirati kako bi se znalo na temelju čega se one donose i kako bi takvi podaci bili dostupni provjeri.
3. Razumljivost izvješća odnosi se na dva važna aspekta. S jedne strane, postoji mogućnost da terminologija koju koriste različiti stručnjaci nije razumljiva drugim (npr. pravnim) stručnjacima ili sudionicima kaznenog postupka. Osim toga, stručnjaci ponekad koriste različitu terminologiju (a katkad i drugačije tumačenje) za iste pojave, što može stvoriti zbrku i probleme u tumačenju i razumijevanju izvješća i njegovih zaključaka i prijedloga. S druge strane, neki stručnjaci pišu laičkim jezikom koji je također problem i treba ga izbjegavati. Nadalje, što se tiče razumljivosti izvješća, važno je napomenuti da stručnjaci ponekad pišu o potrebama maloljetnika koje oni sami ne razumiju niti imaju kompetencije za procjenu tih specifičnih potreba, što nije niti profesionalno ni ljudski opravdano. U takvim slučajevima (koji bi trebali biti rijetki) stručnjaci bi trebali biti otvoreni i iskreno reći da, iz određenih razloga, nisu u mogućnosti dati preciznije izvješće i tumačenje problema u ponašanju maloljetnika. Stoga treba biti profesionalno pošten i zatražiti pomoć, odnosno prepustiti procjenu onim stručnjacima koji posjeduju kompetencije za procjenu tog specifičnog „slučaja“.
4. Opredivljenost znači da bi podaci, informacije i tumačenja prikupljenih informacija u izvješću trebali omogućiti donošenje odluke. Podaci i interpretacije iznesene u izvješću moraju logično dovesti do predložene odluke o daljnjem postupanju ili prijedlogu

intervencije navedene u zaključnom dijelu izvješća. Međutim, kao što je gore navedeno, u nekim slučajevima profesionalni moral daje stručnjaku pravo da se suzdrži od donošenja odluke kada ne posjeduje relevantne informacije ili potrebne kompetencije za individualnu procjenu (ali to ne može biti pravilo!). Uz to, ovaj se kriterij odnosi i na prognozu budućeg ponašanja maloljetnika na temelju prezentiranih podataka. Stoga je potrebno utvrditi i navesti pod kojim se uvjetima u okviru određene intervencije mogu postići optimalni rezultati i ishodi za konkretnog maloljetnika. Zato je u mišljenju i prijedlogu potrebno ukazati na specifične probleme i teškoće koji se mogu očekivati, ali, što je još važnije, i na one aspekte ličnosti i ponašanja te druge okolnosti koji mogu služiti kao polazište, temelj i pomoć, odnosno koji su uporišta za buduću intervenciju. Preporuke i prijedlozi za intervenciju sadržani u izvješću trebali bi biti ostvarivi u praksi te konkretno i nedvosmisleno izneseni. Primjerice, nije moguće predložiti intervenciju koja ne postoji u određenoj lokalnoj zajednici, iako bi takva intervencija bila najprikladnija za taj, konkretni, slučaj. Stoga je nužno i poželjno u izvješću uvijek naglasiti one elemente koji se ocjenjuju potrebnima i adekvatnima kako bi se stalno pronalazila različita i bolja rješenja i mogućnosti intervencije. Međutim, također je važno dati preporuke za intervenciju koje se mogu ostvariti u danim okolnostima kako bi maloljetnik imao šansu za promjenu. Ukratko, izvješće bi trebalo dati odgovore na konkretna dijagnostička pitanja koja su u fokusu, kao i jasne, realistične i korisne preporuke za intervenciju i intervencijski plan, kada je to potrebno. Preporuke i prijedlozi za daljnje intervencije (ako je potrebno) dio su izvješća, a moraju biti realni, ostvarivi u praksi te konkretno i nedvosmisleno predstavljeni.

U sljedećem je poglavlju prikazan primjer metodologije provedbe procjene, planiranja i izvještavanja.

7.3. Metodologija provedbe individualne procjene: procjena, planiranje i izvještavanje

Postupak procjene, planiranja i izvještavanja prilikom provođenja alternativnih mjera ili sankcija za maloljetne počinitelje kaznenih djela u Hrvatskoj standardiziran je 2012. godine putem pripadajućeg Priručnika i obrazovnih materijala³⁸². Taj je proces bio potreban zbog

³⁸² Ricijaš, Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija.

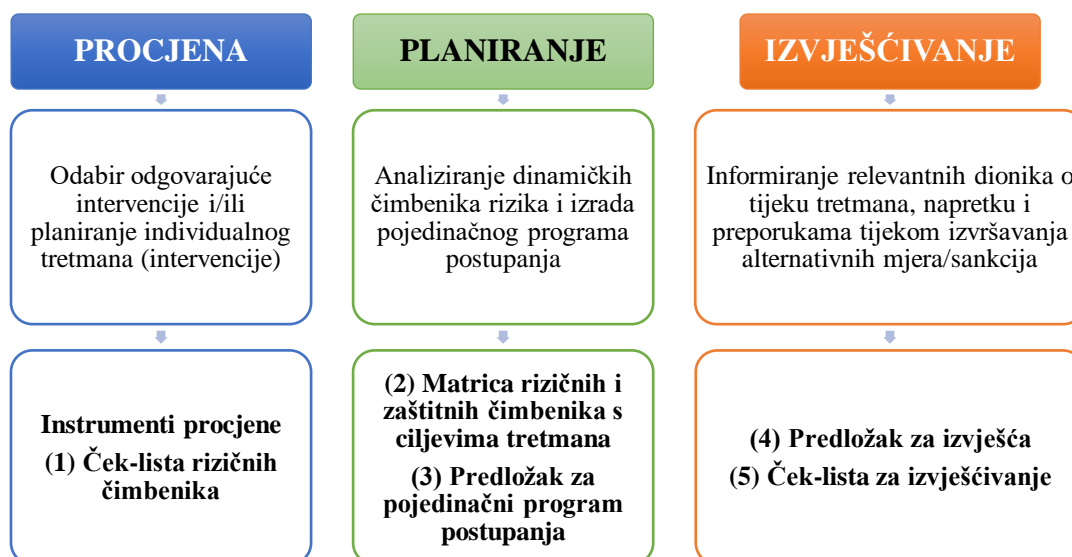
različitih praksi u različitim hrvatskim regijama, stoga su objedinjeni predlošci i upute za te postupke izrađeni 2012. godine te je organizirana obuka stručnjaka unutar sustava socijalne skrbi.

Kao što je već spomenuto, postoje dvije glavne svrhe procjene u maloljetničkom kaznenopravnom sustavu:

(1) na početku kaznenog postupka, nakon kaznene prijave, kao osnova za odabir najprikladnije mjere/sankcije (intervencije) i

(2) na početku provedbe određene mjere/sankcije, pri čemu je njezina svrha utvrđivanje intervencijskih/tretmanskih potreba i izrada pojedinačnog programa postupanja.

Shema procesa i materijala prikazana je na slici 4.

Slika 4. Shematski prikaz procesa procjene, planiranja i izvješćivanja

U hrvatskom maloljetničkom pravosudnom sustavu ne koristi se standardizirani aktuarski instrument procjene potreba i rizika za identificiranje razina kriminogenog rizika kod maloljetnika. Različiti znanstveni projekti koristili su strane instrumente u znanstvene svrhe (npr. *Youth Level of Service/Case Management Inventory*). No, do danas, nijedan od tih instrumenata nije implementiran u sustav maloljetničkog pravosuđa kao obvezni materijal. Stručnjaci, stoga, koriste strukturirane predloške temeljene na intervjuima i anamnestičkim podacima kako bi realizirali procjenu te izradili individualni plan tretmana

i, u konačnici, napisali izvješće. Pojedinačni program postupanja izrađen je uz informacije koje pružaju druge vrste procjene (na primjer, psihološko testiranje različitih osobina ličnosti i slično). Instrumenti prikazani na slici iznad detaljno su opisani u nastavku.

Procjena važnih čimbenika rizika: Ček-lista kriminogenih rizičnih čimbenika

Kao što je već istaknuto, u Hrvatskoj nije donesen standardizirani instrument procjene rizika, stoga se ček-lista kriminogenih rizičnih čimbenika koristi kao vodič stručnjacima, a koji nudi najrelevantnije informacije koje treba prikupiti i/ili procijeniti u svrhu izrade pojedinačnog programa postupanja³⁸³. Ova ček-lista sastoji se od spektra statičkih i dinamičkih rizičnih čimbenika relevantnih za opisivanje i razumijevanje specifičnih delinkventnih ponašanja i planiranja intervencija. Struktura ček-liste (shematski prikazana na slici 5.) slijedi teorijski model rizik-potreba-responzivnost³⁸⁴. Također pruža prostor stručnjaku (procjenitelju) da doda vlastite opise (važna obilježja), budući da teorija, ma koliko opsežna i detaljna bila, nikada ne može predvidjeti sve čimbenike rizika prisutne u nekom konkretnom slučaju, odnosno, životu mlade osobe. Čimbenici kriminogenog rizika podijeljeni su u dvije glavne skupine:

- (1) Statički rizični čimbenici– oni koji se ne mogu mijenjati, ali su važni za razumijevanje sadašnjeg ponašanja i koje treba uzeti u obzir (uglavnom povijesni elementi, iz prošlosti);
- (2) Dinamički rizični čimbenici– oni koji se mogu mijenjati ili na koje se može utjecati na određenoj razini i koji su temelj razumijevanja kriminogenih potreba i/ili potreba tretmana.

³⁸³ Pojedinačni program postupanja službeni je naziv za individualni tretmanski plan i program (ZISIM/12).

³⁸⁴ Poglavlje 3 ove knjige.

ČEK-LISTA KRIMINOGENIH RIZIČNIH ČIMBENIKA		
STATIČKI RIZIČNI ČIMBENICI	DINAMIČKI RIZIČNI ČIMBENICI	
	Individualni rizični čimbenici	Okolinski rizični čimbenici
povijest antisocijalnog ponašanja i intervencija		
osobnost i ponašanje		obitelj
školovanje		škola
obitelj		vršnjaci
vršnjaci i socijalizacija		zajednica
zajednica		

Slika 5.: Shematski prikaz ček-liste kriminogenih čimbenika rizika

Statički rizični čimbenici su opisni, a stručnjak bi trebao pročitati svaku tvrdnju (varijablu) i napisati je li neko obilježje relevantno za specifičan slučaj ili ne. Uz to, stručnjak bi trebao imati na umu da su informacije zapisane na ček-listi dostupne drugim stručnjacima uključenima u kazneni postupak, a možda i maloljetniku i njegovim roditeljima/skrbnicima, stoga bi jezik trebao biti profesionalan i primjeren, dok bi sve informacije trebale biti točne i provjerene. Također, treba spomenuti kao izvor (ako je upotrijebljen), primjerice, izvješće maloljetnika ili roditelja. Osim procjene i izrade pojedinačnog programa postupanja, procjenitelj može koristiti ovu ček-listu kao predložak za provođenje intervjua i prikupljanje informacija s ciljem pisanja izvješća o procjeni. U kategoriji dinamičkih čimbenika rizika navedene su različita obilježja osobnosti i ponašanja maloljetnika, njegove/njezine obitelji, škole, vršnjaka i zajednice u kojoj živi. Zadatak procjenitelja je utvrditi za svaku stavku je li navedeno obilježje prisutno, i ako jest, koji rizik predstavlja za sadašnje ponašanje i buduće delinkventno ponašanje (nizak, umjeren ili visok rizik). Glavni je cilj tog dijela pomoći stručnjacima da se usmjere na područja koja bi se trebala obuhvatiti intervencijama.

Dinamički rizični čimbenici povezani su s trenutačnom situacijom maloljetnika i trebali bi odražavati razdoblje prethodnih 6 mjeseci. Te su informacije od velike važnosti svim osobama koje sudjeluju u provedbi intervencija te bi stoga trebale biti dostupne i drugim stručnjacima. Primjerice, to može biti potrebno ako je provedba neke mjere ili savjetovanja povjerena

vanjskom suradniku ili drugom zaposleniku u centru za socijalnu skrb, kao i u situacijama kada se maloljetniku daje posebna obveza unutar druge ustanove (npr. rad u zajednici).

Prvi dio pruža popis različitih pojedinačnih čimbenika rizika gdje bi fokus trebao biti na ponašanju, a ne na osobinama ličnosti ili dijagnozama mentalnog zdravlja. To je osobito slučaj u situacijama kada službeni liječnički (psihijatrijski) pregled i dijagnoza nisu postavljeni. Stoga, na primjer, umjesto procjene "impulzivnosti, agresije, tjeskobe", procjenitelj se usredotočuje na manifestna ponašanja, primjerice, anksiozno, impulzivno ili agresivno ponašanje. Ti su elementi važni jer potrebe tretmana često predstavljaju različite socijalne i emocionalne vještine koje doprinose boljoj samokontroli, vještinama rješavanja problema i/ili načinima suočavanja s neugodnim emocijama. Naravno, to ne znači da daljnje psihijatrijske, psihološke i/ili psihoterapijske intervencije nisu potrebne, naprotiv, no sredstva za ciljanje i postizanje individualnih tretmanskih potreba razrađena su u pojedinačnom programu postupanja kao zasebnom dokumentu, a u provedbu alternativnih mjera/sankcija mogu se uključiti i drugi psihosocijalni stručnjaci, odnosno stručnjaci za mentalno zdravlje.

Procjenjujući sve rizične čimbenike s ček-liste, procjenitelj utvrđuje razinu rizika povezanu s određenim ponašanjem ili obilježjima, što svakako predstavlja pomalo arbitrarno stručno mišljenje. Međutim, ova ček-lista nije formalni statistički instrument detekcije ili ljestvica koja ima bodove, pragove i kategorije kriminogenog rizika. Ona je samo vodič za procjenu svih relevantnih čimbenika koji mogu doprinijeti rizičnom/delinkventnom ponašanju i koje bi trebalo obuhvatiti intervencijama. Kod područja (tvrdnji) koje se ocjenjuju umjerenima i visokorizičnima, potreban je određeni intervencijski plan te bi ih trebalo preispitati i razraditi u daljnjim dokumentima. Osim toga, procjenitelj može koristiti ovu ček-listu kao predložak za provođenje intervjua i prikupljanje informacija s ciljem pisanja izvješća o procjeni.

Kreiranje pojedinačnog programa postupanja

Nakon procesa procjene i boljeg razumijevanja osobina maloljetnika, obrazaca ponašanja, odnosa i okolnosti, stručnjaci bi trebali početi kreirati pojedinačni program postupanja. U Hrvatskoj je pojedinačni program postupanja službeni dokument i nastaje u suradnji s maloljetnicima i njegovim roditeljima/njegovateljima koji bi ga također trebali potpisati kao dokaz njihova prihvaćanja istog.

Predviđena su dva predložka za razvoj pojedinačnog programa postupanja:

1. Matrica rizičnih/zaštitnih čimbenika i ciljevi tretmana,
2. Predložak pojedinačnog programa postupanja za provedbu intervencije.

Matrica rizičnih/zaštitnih čimbenika i ciljevi tretmana

Matrica rizika/zaštitnih čimbenika i ciljeva tretmana služi za jednostavno prepoznavanje "visokih i umjerenih" rizičnih čimbenika te za definiranje zaštitnih čimbenika i ciljeva specifičnih tretmanskim potrebama, a u svrhu izrade pojedinačnog programa postupanja. Dva su razloga zašto je potrebno ponoviti rizične čimbenike u ovoj matrici, u odnosu na gore prikazanu ček-listu.

Prvo, ček-lista se koristi za procjenu prije i tijekom kaznenog postupka. Matrica se izrađuje nakon pravomoćnosti sudskog rješenja i može je popuniti druga osoba. Nije neuobičajeno da jedan stručnjak radi procjenu, dok drugi stručnjak, koji će provoditi intervenciju (mjeru ili sankciju) planira tretman.

Drugi razlog odnosi se na konkretne informacije zabilježene u matrici, u odnosu na ček-listu. Matrica se više usmjerava na dinamičke čimbenike rizika i dodaje zaštitne čimbenike (snage) i ciljeve intervencije. Prva jedinica matrice, koja pokriva statičke rizične čimbenike, obično ponavlja "povijesne čimbenike rizika" naznačene na ček-listi, ali na malo drugačiji način. Taj dio sažima glavne statičke čimbenike koji su utvrđeni na jednom mjestu, što je vrlo korisno za druge stručnjake u sustavu maloljetničkog pravosuđa, posebno pravne stručnjake koji prate (nadziru) provedbu mjera/sankcija (npr. sudac za mlade i/ili državni odvjetnik).

Drugi dio Matrice od posebne je važnosti za pojedinačni program postupanja jer identificira zaštitne čimbenike ili snage maloljetničkog i/ili njegovog/njezinog okruženja, koji doprinose ostvarenju ciljeva tretmana. Budući da je proces planiranja intervencije također dio intervencijskog procesa, od vitalne je važnosti da maloljetnik ima osjećaj za svoje snage i pozitivne strane te da su one identificirane i zabilježene u službenom dokumentu. Postupak procjene i plan tretmana ne bi se trebali usmjeravati samo na čimbenike rizika, negativno ponašanje ili štetne psihosocijalne posljedice takvog ponašanja.

Može postojati manje ciljeva tretmana utvrđenih čimbenika rizika jer je često moguće da će se zbog interkorelacije i konteksta manifestacije ponašanja rizika isti cilj odnositi na više

čimbenika rizika. Primjerice, ako je cilj tretmana postizanje boljih komunikacijskih vještina i vještina nošenja s problemima, ostvarenje tog cilja trebalo bi utjecati i na agresivno ponašanje, impulzivno ponašanje i obiteljske odnose, stoga je važno odabrati najprikladniju intervenciju i točno definirati ciljeve tretmana koje maloljetnik može razumjeti. Na taj način maloljetnik zna što se očekuje u intervencijskom postupku (odgojna mjera/sankcija), ne samo u svjetlu budućeg delinkventnog ponašanja, već i u širim aspektima psihosocijalnog funkcioniranja.

Rizici i zaštitni čimbenici (snage), kao i ciljevi tretmana u matrici, zapisani su kao kratke bilješke. Matrica nije namijenjena opsežnoj razradi jer će Pojedinačni program postupanja pružiti detaljnije informacije o kontekstu, metodama tretmana, rokovima te stručnjacima uključenima u proces.

Tablica 5. Primjer dinamičkih čimbenika rizika i zaštitnih čimbenika (snaga), s ciljevima tretmana

INDIVIDUALNI RIZIČNI ČIMBENICI		
RIZIČNI ČIMBENICI	ZAŠTITNI ČIMBENICI	CILJEVI TRETMANA
<ul style="list-style-type: none"> ▪ nepromišljeno i impulzivno ponašanje ▪ agresivno ponašanje u situacijama frustracije 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ pokazuje empatiju i adekvatne emocionalne reakcije kada se očekuje ▪ prihvaća intervenciju i voditelja 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ razvoj samokontrole i odgovarajućih emocionalnih reakcija u situacijama frustracije
OKOLINSKI RIZIČNI ČIMBENICI		
OBILJEŽJA OBITELJI		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ popustljivo i nedosljedno roditeljsko ponašanje majke ▪ površna suradnja majke u tretmanu 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ odnos između maloljetnika i majke je otvoren, emocionalno su povezani 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ razvoj majčinog autoritativnog i dosljednog roditeljskog stila ▪ razvoj unutarnje motivacije i dosljedne suradnje u procesu tretmana
OBILJEŽJA ŠKOLE		
<ul style="list-style-type: none"> ▪ visoka stopa delinkventnog ponašanja među ostalim učenicima u školi 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ voditelj mjere ima pozitivan autoritativni utjecaj na maloljetnika 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jačanje vještine za odupiranje negativnom utjecaju vršnjaka
OBILJEŽJA VRŠNJAKA		

<ul style="list-style-type: none"> ▪ dvojica najbližih prijatelja poznati su kao počinitelji kaznenih djela i imaju sudsku odluku o odgojnoj mjeri 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ maloljetnik ima neke kontakte s prijateljima iz osnovne škole koji su prosocijalni u svom ponašanju 	<ul style="list-style-type: none"> ▪ jačanje bliskih odnosa s prosocijalnim vršnjacima
---	---	---

Kad god je to moguće, rizične čimbenike treba definirati kao ponašanja, a ne kao fiksne osobine ličnosti ili dijagnoze. Većina psihosocijalnih intervencija u sustavu maloljetničkog pravosuđa nisu psihijatrijske ili psihoterapeutske, već savjetodavne, nadzorne ili korekcijske mjere koje pružaju socijalni radnici, socijalni pedagozi i/ili psiholozi i drugi srodni stručnjaci. Cilj im je promijeniti nepoželjne, štetne, rizične i nezakonite oblike ponašanja, stoga je ključno definirati takva ponašanja u matrici, ali i naglasiti prednosti i potencijale, kao i očekivane ishode. Razumljivo je da neke manje funkcionalne osobine ličnosti podržavaju različita rizična ponašanja, ali socijalnopedagoške intervencije nisu psihoterapijska ili psihijatrijska intervencija.

Ciljevi intervencije trebali bi biti realni, u skladu s mogućnostima i kontekstom svakog konkretnog slučaja te bi ti ciljevi trebali biti pozitivno definirani (afirmativno) na način koji odražava poželjna ponašanja, odnosno preferirane okolnosti. Primjerice, cilj se ne bi trebao definirati kao "... maloljetnik se ne upušta u verbalne sukobe...", već "... maloljetnik je poboljšao komunikacijske vještine rješavanja problema...".

Pojedinačni program postupanja

Izrada i priprema Pojedinačnog programa postupanja svakog maloljetnika sankcioniranog u okviru maloljetničkog pravosudnog sustava, zakonska je obveza u Hrvatskoj. Zakoni definiraju rokove i područja koja bi Program trebao obuhvatiti. Kao što je ranije spomenuto, maloljetnik i njegovi roditelji/njegovatelji moraju potpisati Program kao pokazatelj njihovog prihvaćanja sadržaja. Odbiju li ga potpisati (prihvatiti), centar za socijalnu skrb je po zakonu dužan hitno obavijestiti sud i/ili državnog odvjetnika za mladež o nemogućnosti provođenja sankcije.

Predložak za Pojedinačni program postupanja sadrži elemente koji pružaju sve potrebne informacije o slučaju – formalne informacije, dokumentaciju koja je korištena za izradu Programa, intervjuje koji su provedeni u svrhu izrade Programa i utvrđena ponašanja rizika s intervencijskim planom, kategoriziranim u sljedećim domenama:

1. Individualni čimbenici,
2. Školovanje i škola,
3. Obiteljske okolnosti,
4. Vršnjaci/slobodno vrijeme/zajednica.

Svaka od tih domena sadrži šest elemenata koji predstavljaju srž individualnog plana tretmana: definiranje specifičnih čimbenika rizika, njegov opis, ciljeve tretmana, metode i postupke koji će se koristiti, sudionike koji će biti uključeni u ovaj određeni dio intervencije i očekivane rokove.

Izveštavanje o sankciji

Hrvatsko zakonodavstvo zahtijeva stalno praćenje izvršenja svake maloljetničke sankcije. Ovo praćenje realizira se na dva načina: (1) Svaka tri mjeseca ustanova zadužena za izvršenje/provedbu mora sudu i državnom odvjetništvu pisati izvješća o postupku i rezultatima, i (2) Sud koji je presudio o sankciji saziva kontrolna suđenja barem jednom u šest mjeseci kako bi se bolje razumio tijek izvršavanja te kako bi se odlučilo o njegovu nastavku u određenim slučajevima. Stoga su pisana izvješća od velike važnosti jer predstavljaju sažetak intervencija i rezultata u određenom vremenskom okviru.

Predložak za izvješća također pruža strukturiranu shemu koja sadrži sve informacije o kvaliteti provedbe sankcija koje su potrebne drugim institucijama (sud za mladež i državno odvjetništvo). Uz službene informacije, izvješća bi trebala razraditi i sljedeće četiri domene:

1. ključna područja intervencije tijekom izvještajnog razdoblja,
2. analiza kontakata tijekom izvještajnog razdoblja (sastanci, telefonski kontakti, e-pošta, itd.),
3. opis intervencija definiranih pojedinačnim programom postupanja u izvještajnom razdoblju,
4. daljnji prijedlozi intervencija.

Dodatna ček-lista za izvješćivanje koristan je alat, posebno za izvješćivanje o alternativnim mjerama/sankcijama. Ova ček-lista pruža "na prvi pogled" informacije o glavnim temama koje mogu biti od interesa sudu za mladež, državnom odvjetniku za mladež ili stručnim suradnicima izvanpravne struke na sudu i u državnom odvjetništvu prilikom planiranja kontrolnih ročišta. Ova ček-lista dodaje se u svako izvješće i obuhvaća sljedeće 4 teme:

1. opći čimbenici suradnje,
2. promjena i napredak utvrđenih rizičnih čimbenika (ponašanje rizika),
3. informacije o recidivizmu,
4. prijedlog daljnje intervencije (ako postoji).

7.4. Što se može naučiti iz istraživanja o provedbi individualne procjene u Hrvatskoj?

Kao što je prikazano u prethodnim potpoglavljima, iako pravni, teorijski i stručni okviri šalju jasne poruke o važnosti individualne procjene i načelima provođenja iste, neki izazovi su i dalje prisutni u hrvatskoj praksi. Relevantna istraživanja³⁸⁵ u ovom području ukazuju na poteškoće u pogledu individualne procjene u Hrvatskoj, kao i preporuke za njezino poboljšanje (vidi tablicu 6. za više detalja).

³⁸⁵ e.g. Ricijaš, Neven, „Atribuiranje vlastitog delinkventnog ponašanja nisko rizičnih i visoko rizičnih maloljetnih delinkvenata,” *Kriminologija i socijalna integracija* 17, br. 1 (2009): 13–26.

Koller-Trbović, Nivex, Nikolić, Branko i Ratkajec Gašević, Gabrijela, „Usporedba instrumenata za procjenu rizika i potreba djece i mladih,” *Kriminologija i socijalna integracija* 18, br. 2 (2010): 1–14.

Mirosavljević, Anja i Koller-Trbović, Nivex, “Checking if Institutional Programs are Matched with the Results of Risk and Needs Assessment in a Croatian Context,” *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, br. 3 (2011): 263–275.

Žižak, Antonija, Koller-Trbović, Nivex, ur., *Procjena rizika i snaga u funkciji planiranja tretmana* (Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2013).

Radić, Sara, Majdak, Marijana i Vejmelka, Lucija „The Purpose of Correctional Measure from the Perspective of Young Perpetrators in Only Correctional Institution for Young Boys in Croatia.” *Global Conference on Psychology Research*, 28.-29. studeni 2014, Barcelona, Španjolska.

Ricijaš, Neven, Jeđud Borić, Ivana, Lotar Rihtarić, Martina i Mirosavljević, Anja, *Pojačana briga i nadzor iz perspektive mladih i voditelja mjere* (Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2014).

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, *Proces procjene u odgojnim ustanovama u Hrvatskoj – trenutno stanje. Interno izvješće* (Zagreb: UNICEF, 2015).

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja, Jeđud Borić, Ivana, *Interno izvješće o zajedničkom susretu sa sudionicima projekta „Proces procjene u centrima za pružanje usluga u zajednici/domovima za odgoj” i četiri regionalne konzultacije* ” (Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016a).

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, *Sažetak regionalnih konzultacija provedenih u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu sa stručnjacima zaposlenima u centrima za socijalnu skrb, državnim odvjetništvima i sudovima za mlade na temu procjene djece i mladih. Interno izvješće* (Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016b).

Dodig Hundrić, Dora, Ricijaš, Neven, Mirosavljević, Anja i Mandić, Sabina, *National report – Croatia. Projekt: Procedural Safeguards of Accused or Suspected children: Improving the Implementation of the Right to Individual Assessment (IA-CHILD)*, (2019).

Tablica 6. Poteškoće i izazovi vezani uz individualnu procjenu u Hrvatskoj i preporuke za poboljšanje na temelju istraživanja

POTEŠKOĆE	PREPORUKE
✓ nespecijalizirani suci za mladež i državni odvjetnici za mladež	✓ specijalizacija sudaca za mladež i državnih odvjetnika za mladež
✓ nedovoljan broj stručnih suradnika izvanpravne struke u pravosudnom sustavu i centrima za socijalnu skrb	(kako bi se osiguralo da državni odvjetnici i suci rade isključivo na predmetima u nadležnosti ZSM/11)
✓ dugi sudski postupci i znatni vremenski raspon između procjene, donošenja odluka i provedbe sankcija	✓ uvođenje obveznih obuka za branitelje, državne odvjetnike i suce koji rade s maloljetnicima
✓ branitelji nisu dovoljno educirani za sudske postupke za mladež (koriste dopuštene procesne aktivnosti i tako usporavaju postupke bez prepoznavanja najboljeg interesa maloljetnika)	✓ ulaganje u cjeloživotno obrazovanje stručnjaka (i onih koji provode i onih koji koriste individualnu procjenu)
✓ nedostatak ujednačenosti u sudskoj praksi na nacionalnoj razini	✓ promjena proceduralnih odredbi kako bi se ubrzali sudski postupci
✓ neusklađenost u radu sudaca za mladež na nacionalnoj razini	✓ usklađivanje postupaka i prakse sudaca za mlade
✓ nedostatak ujednačenog postupka procjene na nacionalnoj razini	✓ "standardizacija" postupka procjene, metoda, tehnika, instrumenata i postupaka s ciljem ujednačenijih procesa procjene maloljetnika na razini RH
✓ kriteriji za odabir mjera i sankcija nisu ujednačeni (mjere i sankcije nisu uvijek usklađene s potrebama maloljetnika i razinama rizika)	
✓ tretmani u ustanovama za maloljetnike loše su kvalitete i neučinkoviti te se stoga rijetko izriču	✓ poboljšanje kvalitete provedbe sankcija u praksi (posebno institucionalnih sankcija)

-
- ✓ upitna kvaliteta pojedinih izvješća o provedenoj individualnoj procjeni koje su zaprimili sudovi za mladež
 - ✓ načelo usmjeravanja na pozitivno tijekom postupka procjene nije dovoljno poštovano (više usmjeravanja na probleme, negativne aspekte maloljetnika i njegovog okruženja)
 - ✓ mali broj optuženih ili osumnjičenih maloljetnika koje sud ili državno odvjetništvo upućuje na institucionalnu/cjelodnevnu procjenu zbog nedostatka financijskih sredstava
-

S druge strane, literatura i istraživačka analiza na temu individualne procjene maloljetnika u Hrvatskoj, ukazuju na mnoge primjere dobre prakse, kao i pozitivne značajke individualne procjene u našoj zemlji³⁸⁶. To su:

³⁸⁶ Koller-Trbović, Nivex, „Dijagnosticiranje kao pretpostavka tretmana,” *Kriminologija i socijalna integracija* 4, br. 1 (1996): 61–72.

Bouillet, Dejana, Priručnik za diferencirani tretman maloljetnih delinkvenata na temelju konceptualne razine s uputama za upotrebu Testa nedovršenih rečenica (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 1998).

Križ, Đurđa, „Kriteriji za odabir odgojnih mjera maloljetnicima u svjetlu primjene Zakona o sudovima za mladež,” *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 6, br. 2 (1999).

Žižak, Antonija i Koller-Trbović, Nivex, „Sustav interventnih mjera prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (stanje – potrebe – perspektive),” *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 6, br. 2 (1999): 767–789.

Koller-Trbović, Nivex i Žižak, Antonija, ur., *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup* (Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2005).

Ricijaš, Neven, „Instrumenti procjene djece i adolescenata – mogućnosti primjene kod probacije za maloljetnike,” *Ljetopis socijalnog rada* 13, br. 2 (2006): 271–295.

Koller-Trbović, Nivex, Nikolić, Branko i Ratkajec Gašević, Gabrijela, „Usporedba instrumenata za procjenu rizika i potreba djece i mladih,” *Kriminologija i socijalna integracija* 18, br. 2 (2010): 1–14.

Mirosavljević, Anja i Koller-Trbović, Nivex, „Checking if Institutional Programs are Matched with the Results of Risk and Needs Assessment in a Croatian Context,” *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, br. 3 (2011): 263–275.

Jeđud Borić, Ivana, „Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju,” *Ljetopis socijalnog rada* 19, br. 2 (2012): 241–274.

Žižak, Antonija i Koller-Trbović, Nivex, ur., *Procjena rizika i snaga u funkciji planiranja tretmana* (Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2013).

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, *Proces procjene u odgojnim ustanovama u Hrvatskoj – trenutno stanje. Interno izvješće* (Zagreb: UNICEF, 2015).

Koller-Trbović, Nivex, Mirosavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, *Interno izvješće o zajedničkom susretu sa sudionicima projekta „Proces procjene u centrima za pružanje usluga u zajednici/domovima za odgoj” i četiri regionalne konzultacije* (Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016.).

- individualna procjena, generalno govoreći, provodi se kvalitetno, a njena primjena dugi niz godina je prisutna u sustavima pravosuđa i socijalne skrbi koji usko surađuju u slučajevima maloljetnih počinitelja;
- dugogodišnja prisutnost procjene maloljetnika u zakonodavstvu i kvalitetan zakonodavni okvir;
- zakonodavstvo u Hrvatskoj poštuje međunarodne smjernice i preporuke o postupcima prema osumnjičenim ili optuženim maloljetnicima te ih integrira u sadržaj relevantnih akata;
- procjena je od iznimne važnosti, a kvaliteta odluke donesene prema maloljetniku (bilo od strane državnog odvjetništva ili suda) ovisi o kvaliteti provedbe postupka procjene;
- visokoobrazovani stručnjaci provode procjenu u praksi; dugogodišnje iskustvo stručnjaka u radu na procjeni maloljetnika;
- svijest u znanstvenoj i stručnoj javnosti o važnosti i nužnosti procjene maloljetnika;
- brojni provedeni projekti, kao i istraživanja na temu individualne procjene maloljetnika;
- provedene brojne edukacije na temu procjene maloljetnika;
- individualna procjena provodi se za sve maloljetne osumnjičenike ili optuženike za kaznena djela;
- u praksi postoje različite vrste procjene, na različitim razinama i s različitim ciljevima;
- centri za socijalnu skrb i odgojne ustanove (centri za pružanje usluga u zajednici/domovi za odgoj) ključne su institucije za procjenu, s dostupnim multidisciplinarnim stručnim timovima;
- u praksi postoji visoko kvalitetna provedba institucionalne/cjelodnevne procjene svakodnevnih maloljetnika, a i maloljetnici i stručnjaci iskazuju visoko zadovoljstvo s provedbom iste;

Koller Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, Sažetak regionalnih konzultacija provedenih u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu sa stručnjacima zaposlenima u centrima za socijalnu skrb, državnim odvjetništvima i sudovima za mlade na temu procjene djece i mladih. Interno izvješće (Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016b).

Koller-Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice (Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2017).

Dodig Hundrić, Dora, Ricijaš, Neven, Miroslavljević, Anja i Mandić, Sabina, National report – Croatia. Projekt: Procedural Safeguards of Accused or Suspected children: Improving the Implementation of the Right to Individual Assessment (IA-CHILD), 2019).

- u trenutku upućivanja, domovi za odgoj/centri za pružanje usluga u zajednici, prednost daju maloljetnim osumnjičenicima ili maloljetnicima optuženima za kazneno djelo;
- stručni suradnici izvanpravne struke postoje na sudu i u državnom odvjetništvu;
- općenito govoreći, mišljenja i prijedlozi (izvješća individualne procjene), visoke su kvalitete;
- dobra suradnja među sektorima;
- dobra interdisciplinarna suradnja.

Uzimajući u obzir sve navedeno, zaključujemo da i detekcije i sveobuhvatna procjena igraju važnu ulogu u kaznenim postupcima i maloljetničkom pravosudnom sustavu u Hrvatskoj. Individualna procjena je u našoj zemlji prepoznata kao izrazito važna i nužna te se provodi na različitim razinama i u različitim fazama kaznenog postupka. Nadalje, zakonski je dobro definirana, a u praksi se provodi dugi niz godina, u raznim institucijama.

Individualna procjena je nužna i iznimno važna jer onemogućuje arbitrarne, neopravdane, neodgovorne i neadekvatne odluke. Međutim, procjena je prije svega važna jer sve odluke unutar sustava pravosuđa utječu na živote maloljetnika i njihovih obitelji. Pod tim vidom, informacije dobivene procjenom pomažu u donošenju odluka u sustavu maloljetničkog pravosuđa. To su važne odluke za maloljetnike, ali i za društvo u cjelini. Kvaliteta procesa individualne procjene, odnosno informacije i zaključci do kojih se došlo procjenom, ključni su za osiguravanje donošenja pravednih, pravovremenih i učinkovitih odluka. Visoko kompetentno i adekvatno obrazovani stručnjaci za procjenu koji koriste transdisciplinarni pristup imaju važnu ulogu u tom procesu. Zaključno, učinkovito donošenje odluka u okviru maloljetničkog pravosuđa nedvojbeno je važno, ali je također važno imati na umu da radimo s mladima i za njih. Stoga bi šira slika trebala "oslikavati" promicanje dobrobiti mladih i pružanje pomoći istima da postanu zrele i odgovorne odrasle osobe koje vode visokokvalitetni život.

Literatura:

Bouillet, Dejana. *Priručnik za diferencirani tretman maloljetnih delinkvenata na temelju konceptualne razine s uputama za upotrebu Testa nedovršenih rečenica*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 1998.

Direktiva (EU) 2016/800 Europskog parlamenta i Vijeća (od 11. svibnja 2016.) o postupovnim jamstvima za djecu koja su osumnjičenici ili optuženici u kaznenim postupcima (SL L 132, 21. 5. 2016.)

Dodig Hundrić, Dora, Ricijaš, Neven, Miroslavljević, Anja, and Mandić, Sabina. *National report – Croatia*. Projekt: Procedural Safeguards of Accused or Suspected children: Improving the Implementation of the Right to Individual Assessment (IA-CHILD), 2019.

Hoge, Robert D. „Forensic Assessments of Juveniles: Practice and Legal Considerations.” *Criminal Justice and Behavior* 39, br. 9 (2012): 1255–70. <https://doi.org/10.1177/0093854812444024>.

Hoge, Robert D. i Andrews, Donald A. *Youth Level of Service/Case Management Inventory (YLS/CMI) - User's Manual*. USA, North Tonawands, New York: MHS, 2002.

Jeđud Borić, Ivana. „Rodna osjetljivost prilikom procjene rizika i potreba te programiranja intervencija za djevojke s problemima u ponašanju.” *Ljetopis socijalnog rada* 19, br. 2 (2012): 241–274.

Kazneni zakon, *Narodne novine* 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19

Koller Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana. *Sažetak regionalnih konzultacija provedenih u Zagrebu, Osijeku, Rijeci i Splitu sa stručnjacima zaposlenima u centrima za socijalnu skrb, državnim odvjetništvima i sudovima za mlade na temu procjene djece i mladih*. Interno izvješće. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016b.

Koller-Trbović, Nivex i Žižak, Antonija, (ur.). *Participacija korisnika u procesu procjene potreba i planiranja intervencija: socijalnopedagoški pristup*. Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2005.

Koller-Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana. „Procjena intervencijskih potreba djece i mladih s problemima u ponašanju.” U *Procjena rizika i snaga u funkciji planiranja tretmana*, urednice Antonija Žižak i Nivex Koller-Trbović, 23–67. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2013.

Koller-Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana, „Proces procjene u odgojnim ustanovama u Hrvatskoj – trenutno stanje.” Interno izvješće (Zagreb: UNICEF, 2015).

Koller-Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana. *Procjena potreba djece i mladih s problemima u ponašanju – konceptualne i metodičke odrednice*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2017.

Koller-Trbović, Nivex, Miroslavljević, Anja i Jeđud Borić, Ivana. *Interno izvješće o zajedničkom susretu sa sudionicima projekta „Proces procjene u centrima za pružanje usluga u zajednici/domovima za odgoj” i četiri regionalne konzultacije*. Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2016a.

Koller-Trbović, Nivex, Nikolić, Branko i Ratkajec Gašević, Gabrijela. „Usporedba instrumenata za procjenu rizika i potreba djece i mladih.” *Kriminologija i socijalna integracija* 18, br. 2 (2010): 1–14.

Koller-Trbović, Nivex. „Dijagnosticiranje kao pretpostavka tretmana.” *Kriminologija i socijalna integracija* 4, br. 1 (1996): 61–72.

Križ, Đurđa. „Kriteriji za odabir odgojnih mjera maloljetnicima u svjetlu primjene Zakona o sudovima za mladež.” *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 6, br. 2 (1999).

Mandić, Sabina, Dodig Hundrić, Dora, Ricijaš, Neven i Kuharić, Mirta. „Percepcija stručnjaka o svrsishodnosti sustava maloljetničkog pravosuđa.” *Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 39, br. 3 (2018): 1259–1286. <https://doi.org/10.30925/zpfsr.39.3.4>

Miroslavljević, Anja i Koller-Trbović, Nivex. „Checking if Institutional Programs are Matched with the Results of Risk and Needs Assessment in a Croatian Context.” *Emotional and Behavioural Difficulties* 16, br. 3 (2011): 263–275.

Müller, Burkhard. *Sozialpädagogisches Können*. Lambertus, 1994.

Obiteljski zakon, *Narodne novine* 103/15, 98/19

Radić, Sara, Majdak, Marijana i Vejmelka, Lucija. „The Purpose of Correctional Measure from the Perspective of Young Perpetrators in Only Correctional Institution for Young Boys in Croatia.” *Global Conference on Psychology Research*, 28.-29. studeni 2014, Barcelona, Španjolska.

Ricijaš, Neven, Jeđud Borić, Ivana, Lotar Rihtarić, Martina i Miroslavljević, Anja. *Pojačana briga i nadzor iz perspektive mladih i voditelja mjere*. Zagreb: Ured UNICEF-a za Hrvatsku, 2014.

Ricijaš, Neven. „Atribuiranje vlastitog delinkventnog ponašanja nisko rizičnih i visoko rizičnih maloljetnih delinkvenata.” *Kriminologija i socijalna integracija* 17, br. 1 (2009): 13–26.

Ricijaš, Neven. „Instrumenti procjene djece i adolescenata – mogućnosti primjene kod probacije za maloljetnike.” *Ljetopis socijalnog rada* 13, br. 2 (2006): 271–295.

Ricijaš, Neven. *Procjena, planiranje i izvještavanje u izvršavanju maloljetničkih alternativnih sankcija*. Zagreb: Ministarstvo socijalne politike i mladih, 2012.

Rosado, Lourdes M., ur. *Kids are Different: How Knowledge of Adolescent Development Theory Can Aid Decision-Making in Courting. Understanding adolescents. A Juvenile Court Training Curriculum*. American Bar Association Juvenile Justice Center, Juvenile Law Center, and Youth Law Center, 2000. <http://www.modelsforchange.net/publications/178> (Pristupljeno 23. rujna 2020.).

Schwalbe, Craig S. „Strengthening the Integration of Actuarial Risk Assessment with Clinical Judgment in an Evidence-based Practice Framework.” *Children and Youth Services Review* 30 (2008): 1458–1464. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2007.11.021>

Shlonsky, Aron i Wagner, Dennis. „The Next Step: Integrating Actuarial Risk Assessment and Clinical Judgment into an Evidence-based Practice Framework in CPS Case Management.” *Children and Youth Services Review* 27, br. 4 (2005): 409–427. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2004.11.007>

Underwood, Lee, Chapin, Deborah i Griffin, Patrick. *Procedural Guidelines for Conducting Need/Risk Screening and Assessment*. The National Center for Mental Health and Juvenile Justice, 2002. <http://www.ncmhji.com/wp-content/uploads/2015/02/2002-Procedural-Guidelines-for-Conducting-Need-Risk-Screening-and-Assessment.pdf> (Pristupljeno 1. rujna 2020.).

Upute za ispitivanje djece i omladine i dijagnosticiranje društveno neprihvatljivog ponašanja. Zagreb: Republički zavod za socijalni rad (SRH), 1984.

Ustav Republike Hrvatske, *Narodne novine* 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14

Von Aster, Michael G., Reitzle, Matthias i Steinhausen, Hans-Christoph. „Differentielle Therapeutische und Paedagogische Entscheidungen in der Behandlung von Kindern und Jugendlichen.” *Psychotherapeut* 39 (1994): 360–367.

White, Angela i Walsh, Peter. *Risk assessment in Child Welfare*. Centre for Parenting & Research. Research, Funding & Business Analysis Division. NSW Department of Community Services: Ashfield NSW, 2006.

http://www.community.nsw.gov.au/_data/assets/pdf_file/0005/321647/research_riskassessment.pdf

Zakon o izvršavanju sankcija izrečenih maloljetnicima za kaznena djela i prekršaje, *Narodne novine* 133/12

Zakon o kaznenom postupku, *Narodne novine* 152/08, 76/09, 80/11, 121/11, 91/12, 143/12, 56/13, 145/13, 152/14, 70/17, 126/19, 126/19

Zakon o socijalnoj skrbi, *Narodne novine* 157/13, 152/14, 99/15, 52/16, 16/17, 130/17, 98/19, 64/20

Zakon o sudovima za mladež, *Narodne novine* 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19

Žižak, Antonija i Koller-Trbović, Nivex, ur. *Procjena rizika i snaga u funkciji planiranja tretmana*. Zagreb: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet, Sveučilište u Zagrebu, 2013.

Žižak, Antonija i Koller-Trbović, Nivex. „Sustav interventnih mjera prema maloljetnim počiniteljima kaznenih djela (stanje – potrebe – perspektive).“ *Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu* 6, br. 2 (1999): 767–789.

8. Zaključne napomene

Rūta Vaičiūnienė, Jolanta Apolevič (Institut za pravo litavskog Centra za društvene znanosti)

Područjem prava djece i maloljetničkog pravosuđa značajno se bavi već dugi niz godina. Rasprava i istraživanje moraju se nastaviti, i nastaviti će se, na svim razinama. Mnogo je učinjeno za poboljšanje zaštite i zaštitnih mjera za djecu uključenu u kaznenopravni sustav. Jasno je da raste želja za osiguravanjem proceduralne pravde i postupovnih zaštitnih mjera za maloljetnike, pri čemu je Direktiva 2016/800 najnoviji primjer pravno obvezujućeg instrumenta. Međutim, još uvijek ima prostora za napredak, koji se može postići kroz daljnju raspravu o kvaliteti provedenih promjena te kroz analizu ishoda.

Utjecaj na djecu i slušanje njihovih glasova

Provedbu postupovnih zaštitnih mjera trebalo bi potkrijepiti istraživanjima u kojima se razmatra iskustvo stručnjaka koji provode maloljetničku pravdu i—krucijalno— djece koja su njome pogođena. Osobne interakcije tih dviju skupina— onih koji upravljaju maloljetničkim pravosuđem i djece u sukobu sa zakonom – mogu doprinijeti pravnoj socijalizaciji maloljetnika i izravno utjecati na njihovo buduće ponašanje. Iz tog razloga, ključno je da stručnjaci koji provode postupovne zaštitne mjere posjeduju stručno znanje o tome kako izgraditi pozitivan odnos koji najbolje služi interesima djece i mladih. Važno je uzeti u obzir kako se djeca osjećaju pri ostvarivanju svojih prava u bilo kojoj fazi kaznenopravnog postupka- je li potreba mlade osobe da bude saslušana zadovoljena; je li njihov glas važan; sudjeluju li aktivno i učinkovito; jesu li uključeni u donošenje odluka i imaju li povjerenja u pravosuđe?

Individualna procjena osumnjičenih ili optuženih maloljetnika može se smatrati instrumentom s dva cilja. Prvo, kao instrument za donošenje odluka koji je utemeljen na dokazima, individualna procjena omogućuje zadovoljavanje djetetovih potreba u svakoj fazi kaznenog postupka, posebno kada je riječ o postupovnim odlukama ili odlukama o izricanju kazne/sankcije. Drugo, individualna procjena nam omogućuje da saslušamo maloljetnika, zastupamo ga i komuniciramo s njime te da razmotrimo njegovu specifičnu situaciju, da pomognemo u donošenju odluka koje su, što je više moguće, prilagođene djeci i koje stvaraju povoljne uvjete za buduća poboljšanja u ponašanju.

Pristupi implementaciji

Direktivom 2016/800 utvrđuju se opća načela, čime se državama članicama ostavlja relativno široka diskrecijska ovlast u provedbi i primjeni individualne procjene djece u njihovim nacionalnim sustavima. Prema istraživanjima predstavljenim u ovoj knjizi, u četiri ispitivane zemlje (Litva, Grčka, Cipar i Hrvatska) otkrivene su različite putanje provedbe individualne procjene.

U nekim zemljama (npr. Litva) provedba individualne procjene provodi se na prilično formalan način, na temelju postojećih odredbi. Ta putanja provedbe može remetiti kvalitativna poboljšanja u nacionalnoj praksi. U drugim zemljama, kao što je Cipar, u kojima ne postoji sveobuhvatno zakonodavstvo o maloljetnim prijestupnicima, zakonodavne izmjene donesene u skladu s Direktivom mogu se smatrati značajnim korakom naprijed.

Odabir različitih puteva za provedbu individualne procjene u nacionalnim jurisdikcijama ovisi o različitim propisima i praksama koje unutar njih postoje, kao i o dostupnim resursima i stupnju potpore tvorca javnih politika. To može rezultirati individualnom procjenom ograničenog opsega, usmjerenom na jedan cilj, kao što je procjena rizika ili prikupljanje posebnih informacija iz škole, obitelji, i tako dalje. Takva procjena ne uzima u obzir cjelokupnu situaciju djeteta i ne odgovara na sve njegove potrebe.

Standardizacija

Drugi važan aspekt identificiran tijekom istraživanja je vrijednost standardizacije u procesu procjene, kako bi se postigle dosljednije i pouzdanije procjene i poboljšala kvaliteta naknadnih odluka. Danas je rasprostranjena upotreba instrumenata za procjenu rizika koji pomažu u utvrđivanju kriminogenih potreba i planiranju daljnjih intervencija. U tim zemljama, npr. Grčkoj, gdje je utvrđen nedostatak standardiziranih instrumenata utemeljenih na znanosti i dokazima, stručnjaci za maloljetničko pravosuđe naglasili su potrebu za usvajanjem takvih instrumenata.

Novi pristupi u teoriji i praksi forenzičke procjene kritiziraju standardiziranu procjenu rizika, koja se shvaća kao alat koji sprječava aktivnu, pozitivnu uključenost i zastupljenost mladih, što pak onemogućuje primjenu najindividualiziranijeg mogućeg pristupa. U zemljama kao što je Hrvatska, gdje, povijesno gledano, procjena maloljetnika ima dugogodišnji položaj u zakonodavstvu i obuhvaća različite vrste procjene, na različitim razinama i s različitim ciljevima, koristi se integrirani, eklektični pristup.

Zbog poteškoća u pronalaženju jedinstvenog univerzalnog instrumenta za procjenu svih djetetovih potreba i karakteristika, predlaže se da se standardizirani, znanstveno utemeljeni instrumenti koriste zajedno s nestandardiziranim. Kada bi takav paket instrumenata bio dostupan, kvalificirani stručnjaci mogli bi odgovoriti na širi raspon pitanja, uključujući neka od najkompleksnijih.

Specijalizacija i obuka

Sve četiri zemlje priznaju važnost i vrijednost visokokvalificiranih stručnjaka i njihovog specijaliziranog znanja. Nedostatak kvalificiranog osoblja (posebno izvanpravne struke) ili njihovo nerazmjerno radno opterećenje mogu biti primarna prepreka pravodobnom provođenju procjena. Naglašena je i velika potražnja za osposobljavanjem u institucijama koje se bave provedbom zakona. Koordinirana suradnja među institucijama, sustavno dijeljenje relevantnih informacija o djetetu i učinkovito upravljanje predmetima, utvrđeni su kao pitanja koja je u nekim zemljama potrebno hitno riješiti.

Sredstva

Znatna i neposredna prepreka provedbi Direktive 2016/800 može biti (stvarni ili percipirani) nedostatak sredstava u državama članicama. Vladino financiranje, vještine, osoblje i drugi resursi jednostavno nisu dostupni niti se mogu očekivati. Neke države članice ograničavaju svrhu individualne procjene te ju provode samo djelomično ili formalno. Zbog toga trpi i kvaliteta procjene, a individualnu procjenu ne dobivaju sva djeca ili se pak događa da programi koji ju provode ne zadovoljavaju prava i potrebe djece. Stoga bi jedan od glavnih ciljeva trebalo biti podizanje razine osviještenosti o važnosti i potencijalu individualne procjene među tvorcima javnih politika, drugim dionicima te stručnim suradnicima pravne i izvanpravne struke.

Zaključno, zadovoljavanje potreba djeteta i doprinos nizu različitih mjera pri donošenju postupovnih odluka, odluka o izricanju presuda ili odluka usmjerenih na socijalnu skrb, ključni su pokazatelji i ključne etape za provedbu individualne procjene u skladu s Direktivom. Pri utvrđivanju zakonskih propisa ili donošenju pojedinačnih odluka u „sivim područjima“, ako ne postoji jasan zahtjev ili zabrana nametnuta Direktivom, načelo promicanja najboljih interesa (i zadovoljavanja potreba) djeteta mora biti od najveće važnosti.